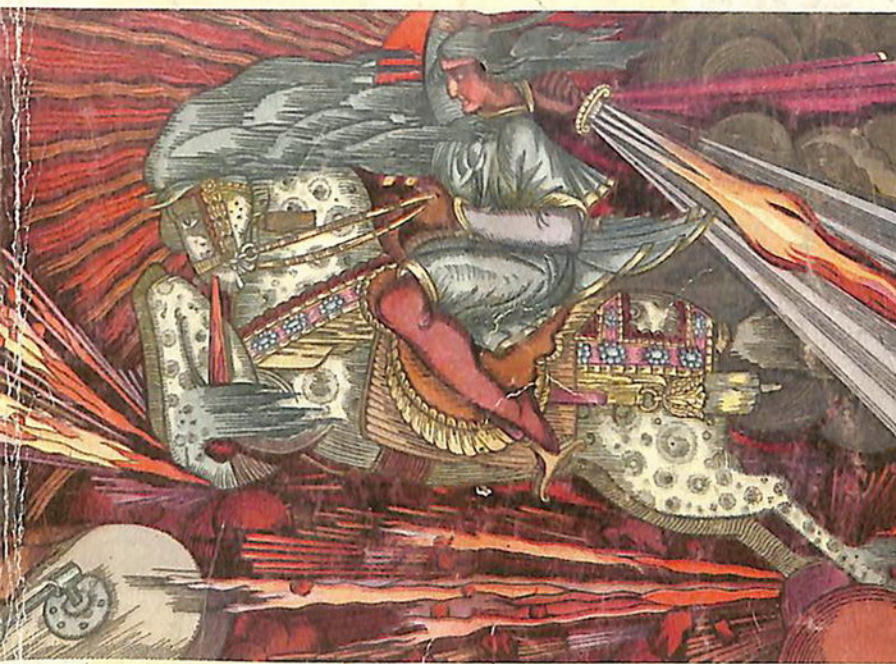

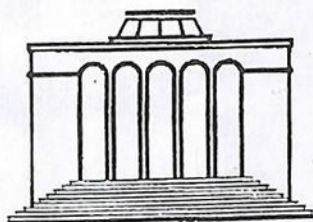
ԱՄԱՐԱ
ԺՌԵՐ

Գիրքը տպագրվում է ամերիկահայ բարերար

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՍԻՄՈՆ ՅԱՆԻ

հովանավորությամբ, ի փառս
Սասնո հերոսական աշխարհի

Մեր բերդ էստուց դեն կկոչվի Սասուն,
Մեր տուն լե Սասնա տուն,
Մեր օջախ՝ Սասնա օջախ,
Մեր սրբություն, հույս ու հավատ՝ Սասնա բերդ:
«Սասնա ծոեր», Ա պատում, 239-242

Նվիրվում է բանաստեղծության ուսուցիչ
ԳԱՐԵԳԻՆ վարդապետ ՄՐՎԱՆԶՏՅԱՆՑԻ
ծննդյան 160-ամյակին

ԸՆԹԱԲՅԱՆՈՒՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԳԵՄԻԱ
ՀԱՊԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՅԵՈԵՏ

ՄԱՍՆԱ ԾՌԵՐ

Նորահայտ պատումների գրառումը և բնագրի
պատրաստումը ՌՈԶԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ աշխատակցությամբ
ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՄԵԼԻՔ-ՄՈՒՐԱԴՅԱՆԻ

A II
86658

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն
ԵՐԵՎԱՆ – 2000

ԴՏՀ 398 = 919.81
ԳՄԴ 82.3Հ-6
Ս 225

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Պատասխանատու խմբագիր՝ բանասիրական գիտ. դոկտոր
Ս.Բ.Յարությունյան

Գիրքը հրատարակության են երաշխավորել գրախոսներ՝
ակադեմիկոս *Լ.Ս.Սկրտչյանը* և բանասիրական
գիտությունների դոկտոր *Ա.Կ.Եղիազարյանը*

Ս 225 – ՍԱՄՆԱ ԾՌ-ԵՐ, 7 նորահայտ պատումներ: Պատումները գրառել և
հրատարակության են պատրաստել բանասիրական գիտությունների դոկտոր
Ռ.Գրիգորյանը և Եր.Մելիք-Մուրադյանը: Խմբ.՝ Ս.Հարությունյան. – Եր.: ՀՀ
ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2000, 280 էջ:

Ժողովրդական վեպի սույն ժողովածուն ընդգրկում է 7 նորա-
հայտ պատում, գրառված Արևմտյան Հայաստանի վերաբնակիչների
չառավիղներից: Պատումները հայտնաբերվել և գրանցվել են Հնա-
գիտության և ազգագրության ինստիտուտի բանահյուսական նպա-
տակային գիտարշավների ընթացքում (1971 – 1991թթ.) Գեղարքու-
նիքի մարզում (Գավառ, Մարտունի, Վարդենիս): Գիրքը նվիրվում է
հայ բանահավաքչության ռահվիրա, «Սասնա ծռերի» առաջին
հայտնաբերող և հրատարակող, մեծանուն ժողովրդագետ Գարեգին
վարդապետ Սրվանձությանցի հիշատակին:

Նախատեսվում է ժողովրդագետ-բանասերների և ընթերցող
լայն շրջանների համար:

4702080105

ԳՄԴ 82.3Հ-6

Ս

703 (02)-2000

ISBN 5-8080-0428-4

© ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, 2000

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հայ ժողովրդական հերոսավեպի՝ «Սասնա ծռերի» պատումների ներկա ժողովածուն նվիրվում է Գարեգին վարդապետ Սրվանձտյանցին և վեպի հայտնաբերման ու հրատարակման 125-ամյակին:

Ավելի քան մեկ հարյուրամյակ առաջ՝ 1873 թվին հայ մշակույթի մեծ երախտավոր Գարեգին վարդապետ Սրվանձտյանցը հայտնաբերում է մեր ժողովրդի հերոսապատում վեպը՝ «Սասնա ծռերը»: Մի աշխատանք, որին մեծ հայագետը հետամուտ էր երկար տարիներ: Մշո Առնիստ գյուղի երեցփոխան Կրպոյից գրառած վեպի սույն պատումը 1874 թվին, Պոլսում, ժողովրդագիտական այլ նյութերի հետ, հրատարակում է «Գրոց ու բրոց և Սասունցի Դավիթ կամ Միերի դուռ» վերնագրով:

Վեպի անդրանիկ այս պատումն գրառումն ու հրատարակումը պատմական խոշոր իրադարձություն էր հայ մշակութային կյանքում: Այն մի կողմից եկավ հավաստելու, որ Դավթի ու Խանդուքի մասին պատմվող գրույցների պատառիկների կողքին մեր ժողովուրդն ունի ամբողջական, կուռ կառուցվածքով մի հերոսավեպ և ապա դրանով նոր թափ հաղորդվեց հայ ժողովրդագիտությանը: Մեծացավ ժողովրդական բանավեպի արժեքների նկատմամբ հետաքրքրությունն ու սերը: Գ.Սրվանձտյանցը, քաջ գիտակցելով խնդրի կարևորությունն ու անհետաձգելիությունը, գրում է. «...եթե համրանքով քսան հոգի ևեթ լինին հավանող այս գործույն, և կը շարունակեն, խրախույս տալով այլոց՝ հետևին, աշխատասիրեն ձեռք բերել, ի լույս ածել այսպիսի գրվածքներ»¹: Գ.Սրվանձտյանցի այս խոսքերը իբրև կոչ հնչեցին գրագետ մտավորականության շրջանում և 1886 թվին էջմիածնում նշանավոր հայագետ, իսկ հետագայում նաև խոշոր վիպագետ Մանուկ Աբեղյանը Սոկաց Գինեկաց գյուղի բնակիչ Նահապետից (Նախտ քեռուց) գրառեց վեպի մի նոր պատում: Այս գրառմամբ Մ.Աբեղյանը հայտնաբերեց ժողովրդական վեպի տարածման նոր՝ Սոկաց տիպաբանական խմբի մի հետաքրքիր տարբերակ:

¹ Գ.Սրվանձտյանց, Երկեր, հ.1, Ե., 1978, էջ 86:

1892 թվին, երեք տարի հետո գրառված նոր պատումները պետք է գային լրացնելու և հարստացնելու ժողովրդական հերոսավեպի տիպաբանական խմբերը: Գնալով մեծանուն է վեպով հետաքրքրվողների թիվը, և արդեն 1895 թվին «Արարատ» ամսագրում հրատարակվում է Խ.Դադյանի գրառած վեպի նոր՝ հինգերորդ պատումը՝ «Տղա Դավթի և աղջիկ Խանդութի հեքիաթը» վերնագրով, որը սակայն ծավալով փոքր էր և ուներ միայն երկու ճյուղ՝ Մեծ Մհերի և Դավթի:

Մեկը մյուսին էին հաջորդում վեպի տիպաբանական խմբերը համալրող ու հարստացնող գրառումները՝ 1898 թվին Սարգիս Հայկունու և Բագրատ Խալաթյանցի, իսկ այնուհետև Արտաշես Աբեղյանի ջանքերով հայտնաբերվեցին Մուշի, Մուկաց, Վանի վեց նոր պատումներ: Նոր դարասկզբին (1900թ.) «Ազգագրական հանդեսի» 6-րդ հատորում տպագրվում է վեպի ութերորդ պատումը, իսկ մինչև 1936 թիվը հավաքվում և հրատարակվում է ավելի քան 50 պատում: Հետագայում՝ 1936, 1944 և 1951 թվերին Մ.Աբեղյանի խմբագրությամբ և Կարապետ Մելիք-Օհանջանյանի աշխատակցությամբ վերահրատարակվում են «Սասնա ծռերի» հայտնաբերված բոլոր պատումները երեք ստվար հատորով:

Գ.Սրվանձտյանցով սկզբնավորված և ապա լայն թափ ստացած վիպահավաքման շահեկան գործը հասավ մինչև մեր օրերը: Չնայած XIX – XX դարերում վեպն արդեն գտնվում էր մահացման և մոռացման եզրին, անդառնալիորեն հեռանում էին տարեց ավանդապահ ու տոհմիկ վիպասացները, այսուհանդերձ կուտակված գրառումների պատկառելի քանակը հուսադրում էր բանագետ-բանահավաքներին, և սկսվում է վեպի մերօրյա որոնումների շրջանը: 1970-ական թվերին ԳԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի նպատակային արշավախումբը (ղեկավար՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր Ս.Բ.Հարությունյան) Հայաստանի տարբեր շրջաններից հայտնաբերեց վեպի շուրջ 80 պատում: Այդ նույն ժամանակահատվածում բանասիրական գիտությունների դոկտոր, վիպագետ Գ.Գրիգորյանը գրանցեց մեկ տասնյակից ավելի պատումներ: Գրեթե նույն տարիներին տողերիս գրող, բանասիրական գիտությունների թեկնածու Ռ.Գրիգորյանը, հետագայում նաև Եր.Մելիք-Մուրադյանը, Գեղարքունիքի տարածքում Արևմտյան Հայաստանից գաղթած վերաբնակիչների սերունդներից գրառեցին 7 նոր պա-

տում: Նորօրյա այս գրառումների բանագիտական և պատմական արժեքը չգերազնահատելով, պատշաճ ու տեղին է հնչում դեռևս դարասկզբին մեծ բանագետ և վիպագետ Մանուկ Աբեղյանի հետևյալ միտքը. «...վեպի վերաբերյալ ոչ մի բան անուշադիր չպիտի թողնել: Ինչքան էլ նման պատմվածքներ տպված լինին, նոր պատմվածքը միշտ մի որևէ նորություն, կյանքի մի գիծ, սովորություն կամ հավատալիք, ժողովրդական մի նոր աշխարհայեցողություն և այլն մեջ կբերե: Ել չենք ասում, թե նոր պատմվածքի մեջ կարող են այս կամ այն դիպվածը փոքր-ինչ ուրիշ տեսակ պատմած լինել, որով մի պատմական հիշողություն կամ առասպել ավելի կարող է պարզվել: Որքան էլ աղճատված և աննշան երևան և նույնիսկ անհմաստ թվին վեպի պատմվածքները, – ինչպես և ամեն ժողովրդական բանահյուսության արդյունք, – դարձյալ ունեն իրենց արժեքը: Մի բան, մի խոսք, մի հատուկ անուն լոկ կարող է երբեմն բանալ ուսումնասիրողի առաջ մի ամբողջ պատմական դիպված, մի հնացած պատմական երևույթ և ավելի ևս հասկանալի դարձնել վեպը: Կատարյալ ուսումնասիրության համար ոչ մի պատմվածք անուշադիր չպիտի թողնել, ուստի և անհրաժեշտ է, որ շատ տեղերի և բազմաթիվ պատմվածքներ ունենան»²: Մանուկ Աբեղյանի այս միտքն ու պահանջը հավատո հանգանակ է եղել անցյալի և ներկայի բոլոր այն բանագետների համար, ովքեր զբաղվել են բանահավաքչությամբ, գրի են առել ժողովրդական հերոսավեպի բազմաթիվ պատումներ, որոնք ոչ միայն համալրեցին վեպի տիպաբանական խմբերը, այլև հստակեցրին նրա տարածման աշխարհագրական սահմանները (Սասուն, Մուշ, Մոկս, Ալաշկերտ, Դիադին, Բայազետ, Խլաթ, Վան և այլն), տալով վեպին առավել ազգային կերպարանք:

*
* *
*

«Սասնա ծռեր» վեպի ներկա ժողովածուն ընդգրկում է յոթ նորահայտ պատում՝ գրառված 1971 – 1991 թվերին Գեղարքունիքի տարածքում (Կամո (Գավառ), Վարդենիս, Մարտունի)

² *Մ.Աբեղյան*, Հայ ժողովրդական վեպը, Թիֆլիս, 1908, էջ 16: -

Արևմտյան Հայաստանի վերաբնակիչների շառավիղներից, կրկին հավաստելով այն փաստը, որ վեպը ծագումնաբանորեն սերելով Արևմտյան Հայաստանից, ներկայումս կենցաղավարում է Արևելյան Հայաստանում:

Վեպի նորահայտ այս պատումները կառուցվածքով գրեթե ավանդականի սահմաններում են: Մեր գրառած պատումներն, ըստ նրանց ճյուղերի քանակական հաջորդականության, հիմնականում լիարժեք են: «Սասնա ծռեր» վեպի առկա չորս ճյուղերը՝ Սանասար և Բաղդասար, Մեծ Սիեր, Դավիթ և Փոքր Սիեր, ինչպես վաղուց է նշվել, առանձին ավարտում պատմություններ են և միմյանց հարակցվում են ազգակցական (հայր-որդի) հաջորդականությամբ: Բացառությամբ Կարինե Ասատուրի Բարսեղյանի հաղորդած պատումի, ուր բացակայում է Մեծ Սիերի ճյուղը, մեր գրառած մյուս վեց պատումներում լիովին պահպանված է վեպի ավանդական տեսքը. դրանք ամբողջական են և քառաճյուղ: Իսկ պատումների համեմատական քննությունը պարզում է նաև դրանց ծավալի ընդարձակությունը, բովանդակության հարստությունը և գեղարվեստական բարձր արժանիքները, ուր գրեթե անխտիր պահպանված են վիպահաղորդման տիպաբանական խմբերի առանձնահատկությունները: Սակայն եթե վեպի նորօրյա գրառումների ճյուղերի քանակը և նրանց հաջորդականությունը հիմնականում համահունչ են վեպի ավանդական նկարագրին, ապա նույնը չի կարելի ասել ազգագրական տարբեր խմբերի պատումների, եթե ոչ ներքին կառուցվածքի, ապա գոնե սկզբնամասի մասին:

Մինչ օրս հրատարակված «Սասնա ծռեր» վեպի պատումները հիմնականում մեկ հայտնի սկիզբ ունեն. այն է՝ Բաղդադի խալիֆի և հայոց Գագիկ թագավորի աղջկա՝ Ծովինարի ամուսնությունը և այդ հենքի վրա ծավալված հետագա բախումներն ու ընդհարումները: Մեր ներկայացրած յոթ պատումներից երեքը վերստին նույն ավանդական վիպական սկիզբն ունեն, մինչդեռ մյուս չորս տարբերակները շեղվում են հայտնի և շատ տարածված սկզբից և պատմվում են վեպի առաջին ճյուղի հիմնական կերպարների՝ Սանասարի և Բաղդասարի կողմից կռապաշտ հոր դաշտերը «ղշերից» ազատելու դրվագով: Նման սկիզբ ունեցող պատումների վիպասացները, ինչպես կարելի է նկատել ներկայացված կենսագրականներից, սերում են Ալաշկերտ աշխար-

հագրական-ազգագրական տարածքից, հանգամանք, որը հավաստում է բնաշխարհում այդ տարբերակի տարածված լինելը և հարազատորեն նոր հայրենիք տեղափոխվելը: Այս պետք է համարել ներկայացվող պատումների հիմնական արժանիքներից մեկը, եթե նկատի ունենանք, որ այն համալրում և նոր երանգ է հաղորդում վեպի արդեն հայտնի տիպաբանական խմբերին: Այնուհետև, նորահայտ պատումները ընդլայնում են նրա տարածման արդեն հայտնի աշխարհագրական սահմանները, հարստացնելով նրանց երեք բնակավայրերով՝ Դիադին գյուղաքաղաք, Մանգասար և Ղումլիպուճախ գյուղեր: Վերոհիշյալ երկու առանձնահատկություններով էլ արժեքավորվում են վեպի ներկայացվող նորահայտ պատումները:

*

*

*

Ինչպես հայտնի է, Սևանի ավազանի հայ ազգաբնակչության հիմնական կազմը 1828թ. ռուս-թուրքական պատերազմի հետևանքով Արևմտյան Հայաստանի այլևայլ տեղավայրերից և Պարսկաստանի հայաբնակ գավառներից տեղահանված և Արևելյան Հայաստանում վերաբնակեցված հայության սերունդներն են: Վեպի մեր գրառած պատումների բանասացները ևս սերում են Ալաշկերտ, Մուշ, Դիադին ազգագրական շրջաններից: Մեծ մասամբ 70 – 80 տարին բոլորած անգրագետ հողագործ գյուղացիներ են, տղամարդ վիպասացների գերակշռությամբ: Հատկանիշներ, որոնք բնորոշ են Գեղարքունիքի հայ բանասացների սովոր մեծամասնությանն առհասարակ: Բայց այն էականը, որով վիպասացն առանձնանում է մյուս բանասացներից, ամենից առաջ նրա սերումն է տոհմիկ վիպասացների գերդաստանից: Վիպասաց նախնիների մեկ-երկու սերունդ բոլորած ընտանիքների շառավիղներն են նրանք, իսկ վիպասացների սերունդ վիպահաղորդման և վիպափոխանցման ավանդույթներ ունեցող տոհմիկ գերդաստանից անհրաժեշտ նախապայման է, ինչպես նաև վիպասացների անձնական առանձնահատկությունների վեր հանումը՝ որտեղ են թաքնված նրա արմատները, ինչ

ազգային և մարդկային նկարագրի տեր է և ունից ու որտեղ, ինչ պայմաններում է լսել վեպը:

Գեղարքունիքի մեր յոթ վիպասացներից միայն մեկն էր, որ վեպը լսել էր համագյուղացիներից և հիշողությամբ վերարտադրեց այն, մնացածները լսել և սովորել էին իրենց ընտանիքներում: Այսպես, Վարդենիսում 70-ական թվերի սկզբներին երևելի վիպասացի համբավ էր վայելում Բարսեղ (Բասո) Բարսեղյանը: Նա գիտեր բազմաթիվ հեքիաթներ, օժտված էր գեղեցիկ ծայնով, տոհմիկ վիպասացի էպիկական հանդարտությամբ: Մեծ խանդաղատանքով էր հիշում. «...իմ պաբ շատ կպաղմեր ծռերու պաղմութեններ, վինից էր լսե, սովրե, չեմ կանա ասե, հմա գեղ կթափեր մեր հողեն, օր էնի կպաղմեր. ես մենակ էնորից եմ լսած ու սովրած էդ պաղմութեններ»³:

Մարտունու շրջանում 82-ամյա Տոլուխան Աղլխանյանը, Հայկազ Մկրտչյանը ևս վկայում էին, որ «Սասնա ծռերի» պատմությունները լսել են մեկը պապից, մյուսը՝ հարազատներից, իսկ նրանց համագյուղացի Հովհաննես Սահրադի Վրթոյանը, որը իր շնորհքի և բանիմացության համար շրջանում հռչակված էր «վարպետ դանդաղ» մականվամբ, ասում էր. «...ծռերու մասին իմ ջոջերուց եմ լսել: Պապուս ձեն աշխարիք կբռներ, օր կերգեր, կպատմեր, կըսին էնի հլա Բաթնոս հեւած վախտն էլ կպատմեր էդ պատմութեններ»⁴: Ինչպես կարելի է նկատել վիպասացների վկայություններից, վիպափոխանցումը կատարվել է հարազատ ընտանիքի միջավայրում, ուստի և նրանք ոչ թե սովորական ու պատահական ասացողներ են, այլ անդրածին վիպասաց նախնիների սերունդներ: Վեպն իմացող ամեն բանասաց չէր, որ համաձայնվում էր պատմել «Սասնա ծռերը»: Մեզ հանդիպած ասացողներից շատերը կտրականապես հրաժարվում էին պատմել այն, նշելով ավելի արժանի և այդ գործին պիտանի համագյուղացիներին, այն վիպասացներին, որոնք հմտացած էին վեպը պատմելու մեջ:

Այսպես, Մարտունու բնակիչ 95-ամյա Գեղամ Ավետիսյանը, որը 65 հեքիաթ հաղորդեց մեզ, հրաժարվում էր վեպը պատմել.

³ ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի հայ ժողովրդական բանահյուսության արխիվ, Ռ. Գրիգորյանի ֆոնդ, հեքայախո՝ ՀԺԲԱԳ:

⁴ Ռ. Գրիգորյան, Գեղարքունիք, Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն, հ. 14, Երևան, 1983, էջ 253:

«...ես եղ չըմ պաղմե, եղ թըխ Հայկազ պաղմա, էնի հուր պաբէյ պաղմած թըխ պաղմա...»⁵: Երկար համոզելուց հետո միայն նա համաձայնվեց, այն էլ որոշակի վեհերոտությամբ, պատմել վեպը, կարծես ուրիշի ունեցվածքն էր սեփականացնում: Սակայն երբ սկսեց պատմել, նկատելի ակնածանքով էր ամեն պատեհ առիթով հիշում նախորդ վիպասացին. «Հայկազ հմլա կբռեր ու կանիծեր էդա շուն տաճիկին, օր տղին թալեց խոր: Գելներ, ձեռներ կպարզեր, Աստված կկանչեր օր էնի խասնի Դավթին, շուտ խանա խորից...»⁶ և ինչպես նկատվեց հաղորդման ընթացքում, վեպի դեպքերը շարադրելիս մերթ տխրում էր արտասվելու աստիճան, մերթ լալիս, երբեմն ոգևորությամբ բացականչում:

Նա գրեթե իր նկարագրածի օրինակով էր պատմում, հատկապես երբ համագյուղացի ունկնդիրները հավաքվում և իրենց հորդորներով ու բացականչություններով ոգևորում, ձայնակցում էին նրան: Վիպասացի համար կարևոր նախապայման է ունկնդիրների միջավայրը, թե ինչպիսի լսարանի առաջ է պատմվում վեպը, ըստ այդմ էլ վիպասացը դրսևորում է իր շնորհքն ու գիտելիքները: Նա ապրում էր իր պատմածով, խոր հավատով տոգորված ձգտում էր ունկնդիրների հայացքներում, աչքերում տեսնել այդ նույն հավատն ու պատմած դեպքերի ճշգրտության ըմբռնումը: Եթե հեքիաթի հրաշապատում դրվագներին նուրբ հումորով ավելացնում էր. «...դը խեքթի բան ա էլի... դը խեքթի ճիժ ա շուտ կը ջոջնա...»⁷ երկբայական բանաձևումներ, ապա վիպահաղորդման ողջ գործընթացին վերաբերվում էր բացառիկ լրջությամբ ու պատասխանատվությամբ և ձգտում էր լսարանն էլ, ունկնդիրներին էլ այդպես տեսնել: Ավանդապահ վիպասացներին բնութագրող այս հատկանիշները առկա էին նաև մեր մյուս գրեթե բոլոր վիպասացների վարքագծում:

Վեպը դառնալով այս կամ այն ընտանիքի մենաշնորհը, ավանդույթի ուժով ջանում էր պահպանել այդ առաջնությունը և անգամ նրանցից լսած և սովորած մեկ այլ բանասաց մտավախորեն չի խախտում այդ ավանդակարգը: Հենց այս հանգամանքն էլ վեպի հարատևման հիմնական ազդակներից պետք է

⁵ ՀԺԲԱԳ:

⁶ ՀԺԲԱԳ:

⁷ ՀԺԲԱԳ:

համարել, և որքան զորեղ է սերունդների ավանդական ներքին կապը, այնքան վիպահաղորդման գործընթացը՝ արդյունավետ և կենդանի:

Վեպի կենդանի ավանդումը ասացողից ասացող անշուշտ իր կնիքն է դնում պատմվող նյութի վրա, յուրաքանչյուր վիպասաց իր անհատականության երանգն է հաղորդում, և ամեն մի վիպասացի պատումի հետ վեպը իրապես ծնվում է նորովի: Բայց որքան հաստատուն և դիմադրողունակ է ավանդության գործընթացը, այնքան կայուն և մնայուն են վեպի հիմնական առանձնահատկությունները՝ ավանդական մոտիվներ, աշխարհագրական միջավայրն ու լեզվամտածողությունը: Ուստի և բանագիտական ու վիպագիտական առանձնակի արժեք են ներկայացնում վիպապահպանման, վիպահաղորդման գործում վիպասացի ինչպես անձնական, նույնպես և բարոյահասարակական որոշակի դրսևորումները՝ ով է նա, որտեղից են սերունդն արմատները, ինչով է զբաղվում, գրագիտության աստիճանը, տարիքը և սոցիալական վիճակը, անձնական ինչպիսի բարեմասնություններով է օժտված և ինչ վերաբերմունք ունի իր հաղորդած նյութի նկատմամբ: Հարցեր, որոնց ճշգրիտ լուսաբանումը կարող է բացառիկ նշանակություն ունենալ վեպի նորօրյա ուսումնասիրման և հրատարակության գործում:

Համաշխարհային վիպագիտության մեջ ևս վիպափոխանցման, վիպապահպանման հարցում որոշակի դեր են կատարել վեպն ավանդողները: Այսպես աեղները, ռապսոդները, հոմերիդները հին Հունաստանում նպատակ էին հետապնդում ունկնդիրների մեջ առաջացնել ուժեղ զգացմունքներ և հուզական մեծ ապրումներ: «Երբ պատմում են որևէ տխրաթախիծ պատմություն, — ասում է հին հունական ռապսոդ Իոնը, — իմ աչքերը լի են արտասուքով, իսկ երբ սարսափելի կամ ահարկունի դեպք, մազերս ցից են կանգնում, իսկ սիրտս խփում է արագ՝ վախից ու սարսափից»⁸, այսինքն դարձյալ առկա է խորը հավատն ու համոզմունքը պատմածի նկատմամբ և այդ տրամադրության փոխանցումը լսողներին ու շրջապատին: Վիպասացի անվերապահ հավատը վիպածի նկատմամբ ջերմացնում է լսարանը, փոխըմբռնման մթնոլորտ ստեղծում, ընկալելի

⁸ Платон, т. I, М. 1968, стр. 140.

դարձնում հեռավոր պատմական անցյալում կատարված դեպքերը, իբրև իրական, երբեմն էլ նաև իրենց նախնիների հետ կատարված եղելություններ:

Ողիսևսի դեգերումները պատմող երգիչ, ռապսոդ Դեմողոկը Ալքինոյ թագավորի պալատում ամբոխի առաջ հուզմունքով ու ոգևորությամբ այնպես է երգում և պատմում հերոսի տառապանքների մասին, որ ներկաները հուզվում են, և անգամ ինքը՝ Ողիսևսը, «դառնագին հեկեկում» են և թվում էր, թե «ինքն է եղել ականատեսն այս դեպքերի»⁹: Այնպես որ ունկնդիրների միջավայրը պետք է դիտել իբրև վիպապահպանման և վիպափոխանցման անհրաժեշտ նախապայմաններից մեկը, ինչպես նաև վիպասացի հավատն ու համոզմունքը հաղորդվող դեպքերի նկատմամբ: Հանգամանքներ, որոնց շնորհիվ է նաև վեպը ընդդիմացել ժամանակի կործանարար ազդեցությանը և իր հայտնաբերման ավելի քան հարյուրամյա ընթացքում, հասնելով մեր օրերը, ոչ միայն չի կրել արմատական փոփոխություն, այլև պահպանել է իր կուռ կառուցվածքն ու վիպական, գրեթե բոլոր, էական մոտիվները:

Վիպահավաքման փորձն ու պատմությունը, ինչպես բազմիցս նշվել է արդեն, հավաստում են, որ վեպի պատումները, հետևաբար և վիպասացները խմբավորվում են ըստ իրենց ազգագրական շրջանների, մի բաժանում, որն, անշուշտ, երբեք չի ենթադրում նրանց խիստ մեկուսացում: Վիպահաղորդման գործընթացի ժամանակ ներխմբային հաղորդակցումն ու փոխանցումը մշտապես առկա է ազգագրական տարբեր շրջանների միջև: Այս երևույթը հատկապես ակնառու էր Գեղարքունիքի վիպասացների շրջապատում, ուր հաճախ էին հավաքվում ազգագրական տարբեր տեղավայրերի վիպասացները, և այդ միջավայրում վիպահաղորդումը դառնում էր առավել լայն և ընդգրկուն, երբ ալաշկերտցի, դիադինցի, մշեցի վիպասացները իրար լրացնելով նպաստում էին վեպի աշխարհագրորեն տարբեր տարածքների պատումների փոխներթափանցմանն ու փոխհարստացմանը: Մեր ավանդական, տոհմիկ վիպասացների վերջին ճիգերն ու ջանքերն էին դրանք վեպը մոռացումից

⁹ Հովնաթու, Ողիսևսկան, Երևան, 1958, էջ 112:

փրկելու գործում այդ ազգօգուտ և ազգաշահ նպատակին նվիրյալ բանագետ-բանահավաքների օգնությամբ:

Դեռևս դարասկզբին Մ.Աբեղյանի կոչը վեպի բոլոր պատումների գրառման անհրաժեշտության մասին այժմ առավել արդիական հնչողություն է ստանում վեպն ավանդող բանասացների շարքերի խիստ նոսրացման պայմաններում: Ուստի և մեր առաջնահերթ խնդիրն է վեպի փրկված գրեթե վերջին մասունքների արժևորումը և հրատարակումը: Սա է հայ վիպագիտության մերօրյա կարևորագույն խնդիրը:

Ռոզա ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
Երանուհի ՄԵԼԻՔ-ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ

Ա

պատում

ՄԱՍՆԱ ԾՌԵՐ

Դուք ճեշ Հոգի անելու և Մեծի քաղի Վերստի անել
Մեր քաղ և ի Հե մեջ եր քաղ քաղ և քաղ և քաղ
քաղ և քաղ և 1970 և 1973 թի անել եր քաղ

(1903 – 1978)

Հովհաննես Սահրադի Վրթոյանը ծնվել է 1903 թվին Մարտունիում: Նախնիները Արևմտյան Հայաստանի Բաթնոս գյուղից են: Ինչպես ինքը՝ վիպասացն էր պատմում. «...Էս բոլոր պատմություններ լսած եմ մեր ջոջերուց, իմ պապուց, էնի հլա Բաթնոս հէլած ժամանակ, կըսին, կպատմեր Սասունա Ծռերի պատմութեններ: Գաղթել ին, էկեր ին էստեղ՝ Ղարանլուղ, շատեր կըսին օր էստեղ լե կպաղմեր, կերգեր, օղորմած խոքին շնորքով մարդ ա հեղէ»: Տոհմիկ վիպասացի ընտանիքն իր կնիքն է դրել բանասացի մարդկային նկարագրի և պատմելաոճի վրա: Պատմելու վիպաէպիկական շունչը, հավասարակշռված խոսքն ու իմաստնացած ներաշխարհը և այլ բարեմասնություններն էին հիմք հանդիսացել, որ համագյուղացիները նրան կոչում էին «վարպետ դանդաղ»: Սույն պատումին բնորոշ են ժողովրդական վեպին հատուկ ավանդական վիպական առանձնահատկությունները:

Պատումը գրի է առնվել 1970 և 1973 թվականներին, Մարտունիում, բանագետ-բանահավաք Ռ.Գրիգորյանի կողմից:

ՍԱՄՆԱ ԾՌԵՐ

Ա

ՍԱՆԱՍԱՐ ԵՎ ԲԱՂԴԱՍԱՐ

Մե ժամանակով մե թագավոր ա հեղե,
Էդ թագավոր աստվածապաշտ չի հեղե,
Մեծ հարստություն մալ ու մուլք ա ունեցե,
Համա ղշեր էդոր հանգիստ չնիղե:
Ղշեր գիջին էդոր դաշտեր կավիրին,
Էդի հըմնօր մարդ կօղորկեր
Ղշեր լարին,
Ղաշտերն ազադին էդ չարերից:
Մե օր էլ հուր էրգու տղին

10 Խանեց օղորկեց:

Սանասար լե Բաղդասարի խետ
Հելան, գացին.

Դը մատղաշ ծժեր

Շատ տփվան դես,

Շատ տփվան դեն,

Վերջը օգնան, շատ օգնան,

Էկան պառկան,

Ձեռներն հուրանց պարզին թըխ վերին կապավոր.

– Հե՛յ, վերին կապուտ կապավոր,

20 Դու խասես մեզի,

Դու ազադես մեզի էս տանջանքից:

Հմա խըտ էդ խոսկին

Ղշեր քյաշվան, գնացին,

Օր ղշեր քյաշվան,

Տղեկ հելան էկան տուն:

Օր էկան տուն խերն տեսավ զարմացավ.

– Յա՛, հորի՞ էգաք,

Իմալ դաշտեր թողիք էգաք,

Էս ի՞նչ պատմութեն ա:

A II
86638

- 30 Երեխեք լալակումած ըսին.
 – Ղշեր քաշվան, դուշ չկա, մենք լե էգանք:
 – Իմա՞լ չկա, հորի՞, ղշերն ի՞նչ հեւան:
 – Շատ որ տփվանք դես-դեն,
 Ձեռ պարզինք վերին դեխ
 Խնդրվանք, որ մեզի օգնա վերին թագավոր,
 Հմա եղ խոսկի խետ,
 Ղշեր քյաշվան, գյացին:
 – Դուք Աստված ա պաշտեր էք խա՞,
 Դը օր ըմլա ա
- 40 Ձեզի կմադղեն իմ կռքերուն.
 Դու պզդի կռքի մադաղն ես,
 Դու լե՝ մեծ կռքի:
 Ուրբաթ ձեզի կմադղեն,
 Պադրաստվեք:
 Մեր տեսավ օր ճար, իլաջ չկա,
 Հելավ պաշար թխեց:
 – Հելեք իմ գառներ,
 Դուք պտի էս երգրից փախեք,
 Էթաթ ձեր խոքին ազադեք,
- 50 Թե չե եդոր ըսած՝ ըսած ի,
 Անխիղջ ա, փորն խոքի չկա,
 Օր ըսել ա ձեզի կմորթա, կմադղա,
 Հելեք ձեր պաշարն առեք,
 Փախեք ազադվեք
 (Չէ՞ մերն հուրանց խայ քիրիստոնա էր):
 Լուսն բացվավ վըր էնոնց
 (Լուսն ու բարին վըր ձեզի),
 Խերն էկավ տեսավ ճժեր չկան,
 Եռսողավ, անտանելի եռսողավ.
- 60 – Հորի՛ գացին, դոր էլ էթան,
 Իմ կռքերն էնոնց կդարձուն, կբերեն:
 Ես էնոնց պդի մադղիմ,
 Իմ ըսած՝ ըսած ա:
 Ընոնք Աստված ա կավադան,
 Իմ կռքերուն պտի մադաղ էթան:

ՍԱՆԱՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱՂՂԱՍԱՐԸ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ԵՆ
ՍՏՆՈՒՄ ՄԻ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՄՈՏ, ԿՌՎՈՒՄ ՀԱՂԹՈՒՄ ԵՆ
ԹԱԳԱՎՈՐԱԿԱՆ ԶՈՐՔԻՆ ԵՎ ՍՏԱՆՈՒՄ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐ
ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՏԵՂԻԻ ՀԱՄԱՐ

Երեխեք գշերով հընգած ճամփա,
Մութ գետտտանք,
Ոչ մարդ կա,
Ոչ դուշ ու գազան:

- 70 Գալով էկան խասան մի դուրան տեղ,
Զորս բոլոր կանաչ, բիայնի մե տեղ:
Էդ տեղով էլ գետ ա կէթա,
Հմա վերին դեխից մե առու գիքա,
Մե բարակ առու էդ ձորու մեջեն գիքա,
Կգարգա էդ գետն կկորա,
Կխառվի խետ ու կէթա:
– Ա՛յ հա՛յ, – ըսին ախպրտանք,
– Էս ինչ ուժեղ ջուր ա,
Էս ինչ զորեղ հառու յա

- 80 Օր գիքա, էդ բարակ ջուրն գիքա
Էդ մեծ գետն կկորա,
Կխառվի խետ ու կէթա,
Կկորա կհնցի էն փուլն,
Կխառվի խըտ էնոր ու կէթա:
Ախպեր արի հելնինք վեր,
Տենանք էդ ջուրն ինչ տեղից ա գիքա,
Էդ ջրու ըզգիզքն գտնանք:
Գելնին էրկու ախպրով
Էդ ջրու իզ կբռնին,

- 90 Կբանցրնան ջրու կողով:
Օր կբանցրնան, կտենան էդտեղ մե հախպուր,
Էդ հախպրից ա առուն գիքա:
Սանասար շատ կգարմնա,
Կդառնա ախպոր.
– Էս շատ ուժեղ կզորեղնա,
Էնոր ժառանգ եսիմ ինչ տեսակ ագրաիլ գլնի,
Արի էստեղ քար քոմենք,
Նշան էնենք,

- 100 Էթանք մե տեղ աշխատինք,
 Բերինք մեզ շենքեր թալինք,
 Բնակություն հաստատինք:
 Քարեր բերին քոմին,
 Նշան էրին
 Էրկու ախպրով հիճան տակ,
 Հիճան էկան մե քաղաք:
 Խառցնելով հիմցան, օր
 Քաղաքի թագավորի անուն Թեոթրաս ա:
 Գացին էդ Թեոթրասի մոտ,
- 110 Գլոխ տվին կայնան:
 Թագավոր նայեց տղերքին,
 Բոյ ու բուսաթին,
 Խասկցավ օր ցեղական են.
 – Հը ի՞նչ տղա էք, ի՞նչ ա պաղայե,–
 Խարցուց թագավոր:
 – Թագավորն ապրած կենա,
 Անտեր անտիրական տղեկներ ենք,
 Էկեր ենք, օր մեզի մե խատ գործ տաս,
 Աշխաղինք, քո շուքի տակ աբրինք:
- 120 Թագավոր լավ թաղմնեց էդոնց,
 Տեսավ, օր էդոնք սովորական մարդ չեն,
 Հսկա ուժեղ տղամարդ են,
 Էրկուսն էլ դեմքով էն տեսակ գեղեցիկ են,
 Սիրտ չխբաց էդոնց վրեն.
 – Մնացեք իմ տերութենի մեջ աշխաղեք,
 Լավ տղեկներ կերևաք:
 Ոգիր նիաթ կախեց:
 Թագավոր զարմացավ, դարձավ ոգրին.
 – Հը, ի՞նչ կա ոգիր, հնչի նիաթ կախիր.
- 130 – Է թագավորն ապրած կենա,
 Էսոնք շատ ուժեղ կերևան, ագրաիլ են,
 Էսոնք օր հելան քո թախտ լե կվերցուն,
 Քո թագավորություն լե,
 Էսոնցից ըշգուշ մնա,
 Արի Էսոնց փորձենք:
 – Ի՞նչալ:
 – Տենանք կռնան զորքին աղթեն:

- Լավ, ոգիւր փորձենք:
Դարձավ հրաման հառձկեց.
- 140 Ջորք կաբել, ժողվել, պաղրաստվել:
Թագավոր կանչեց տղեկներուն հուր կուշտ.
– Սանասար, Բաղդասար գինաք ինչ կա.
Մեր քաղքի վրեն կռիվ ա եկած
Պտի դու էթաք էդ զորքի դեմ:
– Էթանք թագավորն ապրած կենա,
Մենակ դու ըմայա օր մեզի ձի ու մեկ էլ զենք տան,
Կէթանք բա չենք էթա:
Բերին էսոնց ձի, զենք տվին:
Հելան երկու ախպեր,
- 150 Խեծան հուրանց ձիանք ու հայդե:
Դը ոգրի խետ թագավոր որոշած ա, օր
Ջորք քոմեն, էսոնց ճամփեն,
Ճամփեք փակեն.
Տղեք քշին գացին մտան զորքի նե
Ըսկսան կռվել ու զորք ջարդել:
Ոգիր տեսավ օր հայ-հայե հմնուն պտի ջարդեն
Կռիվ խախնդցուց,
Դարձավ թագավորին.
– Քո տուն չակուլի, էդոնց դեմ կայնող չկա,
- 160 Եթե ուշ ի խասե մե մարդ
Սաղ չէր պոծի էսոնց ձեռից:
Էդ մարդկանցից մեզ փորձանք գիքա,
Խան մեր քաղքից, աքսորա թըխ էթան:
Թագավորն հընգավ մղածմունքի մեջ:
Մնաց Սանասարն էկավ թագավորի կուշտ,
Գլոխ տվեց, խնդրվավ.
– Մենք հոգեպեստ շնորակալ ու գոյ ենք քեզնից,
Դու մեզ պախիր, պախպանիր,
Հմա քենե մե խնդրանք ունինք,
- 170 Շատ ա կխնդրենք, օր մեզի
Էս քաղքից եռացուս,
Քո դուռն ենք հընգե, կխնդրվենք
Մե քսան-եռսուն տուն տաս մեր խետ,
Էթանք ֆլան տեղ շենքեր շիքենք, աբրվենք,
Մեր խնդիրք քենե էս ա,

Հուրիշ բան մեզ պետք չի,
Դու հաստատ մնաս քո թախտին,
Մենք լե եթանք խըտ մեր բախտին:

ԵՂՐԱՅՐՆԵՐԸ ՀԻՄՆՈՒՄ ԵՆ ՍԱՍՈՒՆԸ

- Թագավոր հուրին-հուրին միտք արեց.
180 – Լավ տղեկներ են հերոս, աժդահա,
Մե քանի տուն տամ, թըխ էրթան բնակվեն,
Իմ ժողովրդին լե տիրութուն էնեն:
Հելան էրկու ախպեր, հուրանց մալ ու դովթով,
Էդ մարդկանցով օր թագավոր տվեց, գացին,
Գացին խասան էն դուրան տեղ:
Էրկու ախպեր որոշացին. հառջին դրուն
Էդ մարդկանց տներ սուքեն, պրծեն
Նոր դառնան հուրանց,
Էտոնք դարիք են, ճժու տեր են:
190 Ու սկսացին շիքել.
Ջոջ-ջոջ դայա քարեր կբերին,
Օր էդ քարեր կդնան մեկ մեկու վրեն մե շենք
կստացվի:
Վի տուն օր կսկսին, թոփ գելնին,
Հըմեն մեկտեղ կբանին, կպրծին:
Վերջն ըսկսացին հուրանց տներ սարքել,
Դը հուրանց ըմալ մե շենք գցեցին, օր
Տարին թմմալ նոր գլխի էկավ:
Սարքին պրծան Սանասարն դարձավ ախպորն.
– Էսա մեր շենք շիքեցինք պրծանք,
200 Բա էդի անուն չախտի ունենա,
Անուն պտի դնանք մեր բերդին,
Էսի ջոջանց տուն ա անուն պտի ունենա:
Ըսկսացին մդաձել.
– Իմա՞լ էնենք, ի՞նչ ճար գդնանք:
Ոն էկավ չկոցավ անուն դնա:
Հելալ չարեն կդրավ Սանասար գնաց,
Պտոտելով խասավ Մշո դաշտ,
Մտավ մե գեղ տեսավ մե ծերունի
Վար էր կեներ:
210 Բարև տվեց, բարև առավ.

- Պաբե քենե մե խնդրանք ունեմ,
 Մենք էրկու ախարով մե բերդ ենք շիքե,
 Մե բերդ ենք շիքե,
 Մե հսկա շինություն,
 Հմա անուն չընք կանա դնանք,
 Քեզնե շատ կխնդրվեմ, հեւնես էթանք,
 Տենաս մեր շինություն,
 Բաւքի մե անուն դնաս,
 Աշխարք տեսած մարդե ես, արի մեզ օգնա:
 220 Անուն դի, քո օրշնիքն էլ տու,
 Դարձի, արի:
 – Իմ աշկին, ես էդի կանամ էնեմ,
 Հմա դը ծերացեր եմ,
 Ուժն օդերացս պակասեր ա,
 Չըմ կանա փիադա էթա,
 Ձի կա՞:
 – Խա, բը իմալ, պաբե:
 Նոր հեւան, Սանասար խեծավ ձին,
 Պաբեյ դրեց թամք, առավ էկավ:
 230 Պաբեյ տարան տուն պատիվ տվին,
 Կերցուցին, խմցուցին, հեւան պտտտան,
 Չուր հիրիկուն պդոտան,
 Պաբեն նայեց զարզնդավ.
 – Ա՛յ, հա՛յ էս տուն ա սան վրեն,
 Էս սասուն քարերն իմալ ա բերած,
 Դրած իրար վրա:
 – Պաբե, դու շատ լավ ըսացիր,
 Դու էտոր անուն դիր՝ Սասուն.
 Մեր բերդ էստուց դեն կկոչվի Սասուն,
 240 Մեր տուն լե Սասնա տուն,
 Մեր օջախ՝ Սասնա օջախ,
 Մեր սրբություն, հույս ու հավադ՝ Սասնա բերդ:

*ՍԱՆԱՍԱՐԻ ԵՐԱՋԸ, ՋՐՈՒՄ ԼՈՂԱՆԱԼՆ ՈՒ
 ՀՁՈՐԱՆԱԼԸ, ՔՈՒՌԿԻԿ ՋԱԼԱԼԻՆ ԾՈՎԻՑ ՀԱՆԵԼԸ*

Սանասարն ու Բաղդասարն օր շինություններ պրծան,
 Մարդիկ տեղավորվան,
 Տուն տեղ դարձան,

- Ըսկսան աշխադել, աբրել,
 Սանասարն, Բաղդասարն լե ըսկսան աշխադել:
 Որն որս էր կենին,
 Ըռնչպարութուն, ու էդպես կապրին:
 250 Մե օր էլ էրկու ախարով
 Հելան գացին ծովու կրաղ:
 Շատ պողողելուց Սանասար հոգներ էր,
 Նստան ծովու ափ,
 Սանասար քնավ,
 Օր քնավ էրազ տեսավ,
 Մե ճերմակ մորուսավոր կըսեր.
 – Սանասար, հելի մտի ծով,
 Հելի մտի լողկցի:
 Քնուց հելավ ախարոն ըսաց.
 260 – Բաղդասար դու նստի դատ,
 Ես մտնիմ ծով փշուրմ լողկնամ,
 Հելնիմ:
 Սանասար օր մդավ ծով, ինչխոր գեղին,
 Դուրան, քելելով գնաց,
 Տեսավ բաղ ու բախչա,
 Անմահական ջրեր, խնծորի ծառեր,
 Ինչխոր ծովային՝ կքելե, հա կքելե:
 Բաղդասար շատ որ ըսպասեց,
 Տեսավ ախպեր չկա ըսկսաց լալ:
 270 Հնա Սանասար քելելով օր գնաց
 Տեսավ հախբուր ա, գփավ վըր հախպրին,
 Ծարավ էր, մե կուշտ խմեց,
 Օր խմեց գորացավ,
 Օր գորացավ, դառավ մե աժդահակ,
 Շրջավ տեսավ հուր կուշտ,
 Կողի վրեն մե ձի ա կապուկ:
 Մե խրեղեն, քյահլան ձի,
 Ամպերու խետ ա կխաղա:
 Հելավ օղ թալեց օր խեծի
 280 Ձին ճկըռեց,
 Մեկել օր թալեց
 Ձին տայաղ տվեց,
 Խեծավ. ինչխոր սար դնաս մե ձիան վրեն,

Ջանգի տվեց հեւալ դուս:

Բաղդասար օր տեսալ մե հսկա յա գիքա

Չճանցցալ ախպոր, հախու գոռաց ու փախալ:

Սանասար ձին քէց հընգալ ախպոր եղև.

– Տո՛ Բաղդասար ես եմ, քո ախպեր Սանասարն եմ,

Դու դո՞ր ա կփախես:

290 Քէց եկալ ախպոր հառեջ կորեց:

Մի հսկա, մի աժդահա,

Հնա Բաղդասարն էլի են ա մացե:

Բաղդասար փաթթալ ախպոր,

Նոր երկու ախպեր դարձան էկան:

Ըսկսացին հուրանց խամար արբել.

Հնա կռքապաշտ թագավորի կուռք

Նեղութուն կուտա Բաղդասարին,

Չթողա տղեն սըթրվի,

Գիքա կմտնի գլխու տակ

300 Սաղ գիշեր կմկմկա, չթողա տղեն քնի:

Էթալով Բաղդասար եղ կէթա,

Սանասար կնկատա, օր ախպեր Բաղդասար տխուր ա,

Քեֆ չունա, կդառնա կխառցու.

– Ախպեր՛ դու հընչի՞ ա ըտմալ տխուր ես,

Նիաթդ չբացվի, չըսխոսի:

– Կուռք ընծի կտանջա, կուռք,

Գիքա իմ գլխու վերև կմկմկա,

Չթորգա ես դիմջնամ:

– Դու դարդ մերա, ես կէթամ էտու պատասխան

կուտամ,

310 Կդառնամ գիքամ:

ՍԱՆԱՍԱՐԸ ԳՆՈՒՄ Է ՀՈՐ ԵՐԿԻՐԸ, ՀԱՂԹՈՒՄ Է

ՔԱՆԱՍՈՒՆ ՓԱՀԼԵՎԱՆՆԵՐԻՆ, ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ

ՀԱՍՆՈՒՄ Է ՕԳՆՈՒԹՅԱՆ, ԿՈՏՈՐՈՒՄ ԿՈՒՌՔԵՐԻՆ ԵՎ

ԻՐԵՆՑ ՍՈՐ ՀԵՏ ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ ԵՆ ՍԱՍՈՒՆ

Սանասարն խեծալ ձին, զանգի տվեց,

Դը խրեղեն ձի, են սըհաթին խասուց Բաղդատ:

Աղոթրան բացվելուն պեստ

Խերն հիմցալ,

Խերն հիմցալ օր Սանասար դարձե էկեր ա.

- Ուրխցավ, մտավ տուն.
 – Էտի իմ ջոջ կռքի մատաղն ա,
 Մնաց պզդի կռքի մատաղ գա:
 Սանասարն օր հեւլավ գալու
- 320 Ախպորն ասեր էր.
 Ընծի խինգ օր ժամանակ տու,
 Թե խինգ օրից դարձա՝ լավ,
 Թե չէ՝ գաթի ընծի սպանած ա:
 Դառնանք խալիֆին:
 Սանասարին տենալուն բաշտան շատ ուրխցավ.
 – Մկա դու պտի իմ քառսուն փայլեվաններուն աղթես,
 Թե աղթիր՝ աղթիր,
 Թե չէ՝ քե կմաղղեմ իմ կռքերուն:
 Քառսուն փայլեվան բերնով ա ասած,
- 330 Քառսունն էլ պախեր ա ինչխոր բուրդաղ.
 – Մկա էդ փայլեվաններուն մեկ-մեկ կթողես իմ վրեն,
 Թե հմեն մեկ տեղ:
 – Մեկ-մեկ, քառսունին էլ մեկ օր,
 Առավոտ լուս բացվելուն պեստ:
 Էդի հեւլավ գնաց քաղքի մեյդան,
 Քառսուն փայլեվան թողեց,
 Ինչխոր գարնան գլոխ բուրդաղ պահուկ,
 Ու խասան ըսկսացին Սանասարի խետ մեկ-մեկ կռվել:
 Սանասար քսանի գլոխ թոցուց,
- 340 Փրթեց թափեց,
 Մնաց քսան:
 Գիշերն են տասի գլոխն էլ թոցուց,
 Մնաց տաս:
 Համա տղեն յաման ա խոզներ.
 Ոչ թև կբանցրնա,
 Ոչ ուժ կաղթա,
 Հինքն էլ չուր չոքեր արնի մեջ ա,
 Հընգե արնի ծովի մեջ,
 Էն տասն էլ հախու չիշխման մոտկման:
- 350 Բաղդասարն հեւլավ ռահմ թալեց
 (չէ էնի շնորք ունա):
 Բաղդասար կնայա բաժկի մեջ ջուր բղդորեր ա,
 Ա՛յ հա՛յ, իմ աղբեր նեղության մեջ ա,

Հելավ թափ խեծավ ծին ու քշեց:
Էն տեսակ ա կքշա օր վերին դեխի թևավորներն էլ
Կթափին տակ:
Գնաց էն վախտ խասավ, օր էդոնք եռվից,
Եռվից նեղով ա կգարգեն,
Հախու չիշխնան մոդենան:

- 360 Խասնելուն պեստ սուր քաշեց
Հընգավ էդոնց մեջ
Կողորեց հմնուն, գլոխ հուրանց կորեց,
Դարծավ ախպորն արնա մջից խանեց,
Լվաց հիստկեց,
Հելան էկան հուրանց մոր կուշտ.
– Մերիկ իմա՞լ էնենք,
Խալիֆին սպանենք, թե՛ բախշենք:
Խալիֆին չսպանին,
Հմա կոքերու վերջ տվին,
370 Առան հուրանց մորն էկան Սասուն,
Ըսկսացին արել:

*ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ ԿԱՐԴՈՒՄ Է ԴԵՂՁՈՒՆ ԾԱՄԻ ՆԱՍԱԿԸ,
ԸՆԴՀԱՐՎՈՒՄ Է ԵՂԲՈՐ ՀԵՏ, ՍԱՆԱՍԱՐՆ
ԱՍՈՒՄՆԱՆՈՒՄ Է ԴԵՂՁՈՒՆ ԾԱՄԻ ՀԵՏ*

- Դառնանք խաբար տանք էն թեոթրաս թագավորից.
Էդոր մե աղջիկ կա անուն Դեղծունծամ:
Դեղծունծամ մամակմ կգրա կիտա երկու դշի.
– Կտանեք, կթալեք Սանասարի օթղի պատուխանից,
Առան, էկան, էլ չգինան Սանասարինն ա թե՛ չէ,
Թալին Բաղդասարի ակոշկից,
Օր թալին Բաղդասարն առավ կարդաց.
«Ես թագավորի աղջիկ Դեղծունծամն եմ,
380 Իմ գլոխ դարդակ չի, իմ գլոխ խելք կա,
Սանասար տղա փայլեվաններ էկած,
Էկած իմ խոր դուռ չոգած ա,
Ես ոչ մեզին լե հավանութուն չմիդա,
Իմը կաս՝ դու ես, չկաս՝ դու ես,
Դու գիքաս ընծի կառնես կտանես»:
Էդ օր Բաղդասար կարդաց հընգնավորավ.
– Իմալ հեղի իմ ախպեր ընծնեն գաղղնի գործ բռնա,

- Ես էնդու գլոխ օր չկորիմ չեմ հանգստանա:
 Դուռ փակեց մտավ մե:
- 390 Դուս չըլնի, արևերես չի դուս գա,
 Զի գա ճաշա,
 Սանասար շատ զարմցավ
 Հընչի ա ախպեր միաթ կախե, չխոսա:
 Մերն հեւալ ծառաներուն օղորկեց,
 Էկան դուռ տփին,
 Դուռ չբացեց – ջմիգա, Սանասարն ընծե գաղտնի
 գործ ա բռնե,
- Ես պտի էնոր գլոխ կորեմ:
 Վերջ մերն էկալ համոզեց,
 Առաւ, տարաւ:
- 400 Հեւան էրկու ախպեր խեծան ձիանք,
 Քշին գացին քաղքից դուս ըսկսացին կռվել.
 Էն օր Սանասարն ա՝ ծեռ չէթա Բաղդասարին գանա,
 Բայց որ շատ եռսողցուց,
 Մե հուշիգմ գանեց,
 Բաղդասարն ուշաթափվաւ,
 Զիուց հընգաւ տակ:
 Ժամմ էրգու խելք չիգար գլոխ:
 Սանասարն չարչրվաւ, ջուր թաւեց հերեսին,
 Ուշքն էկաւ տեղն,
- 410 Նոր նստան,
 Սանասարն պաղմեց թե իմալ ա հեղե էդ գործ:
 Էդտեղ Բաղդասարն դարծաւ ախպորն.
 – Էդ աղջիկ հալալ հեղի քե,
 Գնա առ արի:
 Հեւան պաղրաստվան Սանասարն գնաց,
 Գնաց էդ աղջկա խոր քաղաք,
 Էդ քաղաք ծովու դրաղն ա,
 Գնաց մե տուն հեղաւ կոնախ,
 Պաբեյ տուն:
- 420 Պաբեն խաց տվեց,
 Զուր տվեց,
 Սանասար դարծաւ պաբեյ.
 – Պաբե ջան հլա պաղմա տենամ
 Ինչ կա ծեր քաղքի մե:

- Է՛ բալա ջան, մեր քաղաք ունա մե թագավոր,
 Թագավորն ունա մե շատ խորոտ աղջիկ,
 Աղջկա անունն Դեղծունժամ ա:
 Էդոր իրեք շարթ կա.
 Ոն որ էդ իրեք շարթ կդրեց
 430 Թագավոր աղջիկ կիտա էնոր:
 Մեկն՝ անգին քար կա վիշապի բերան,
 Ոն որ էդ անգին քար բերա,
 Մեկ լե՛ թագավորի հետև սուն կա,
 Մե խնձոր լե սան գլխուն ա,
 Ոն հելի էդ սան գլխուց բերա,
 Մեկ շարթ լե՛
 Մե ծանդր գուրգ վերցու թալի:
 Էդ իրեք շարթն օր կադարի,
 Թագավոր աղջիկ կիդա էնոր:
 440 – Պաբե, տու իմ նշանց,
 Ես կեթամ թագավորի կուշտ:
 – Այ բալա, էնա ծովն ա,
 Էնա բանցր սունն ա,
 Վրեն լե խնձոր:
 Գիշերվա մի վախտ,
 Սանասարն հելավ, ձին խեծավ,
 Ձին խրեղենա չէ՞,
 Ամբերու խետ ա կխաղա,
 Քշեց գնաց:
 450 Սանասար մդաձեց, ըզգզբից գուրգ թալեն,
 Գուրգ վերուց ինչխոր մե թեբուր,
 Թալեց,
 Դարձավ գանգի տվեց ձիուն,
 Թռավ սան վրեն,
 Խնձոր բերեց տակ:
 Ձին քշեց մտավ ծով,
 Դը ձին հուրան ծովային ա չէ՞,
 Վիշապի բերնից քաշեց խանեց
 Անգին քարն,
 460 Առավ, էկավ:
 Օր քար խանեց,
 Վիշապ փջեց,

- Էմալ փջեց, էմալ փջեց,
 Օր քաղաք ջրով լցվավ:
 Սանասար, դը գիշեր էր, պառկավ,
 Պառկավ քնավ,
 Մեկ էլ հաշկ բացեց,
 Լսավ օր թագավորի հրամանն ա կկարդան.
 – Ո՞ն էս գործեր կադարե,
 470 Թըխ գա եվից հելնի:
 Իմ աղջիկ խալալ սրտով տամ հուրան:
 Սանասարն հելավ գնաց եվից հելավ.
 – Ես եմ սասունցի Սանասարն եմ էդ գործերի տեր:
 – Իմալ թե դու,
 Դը վերցրու էդ գուրգ թալ:
 Վերցուց թալեց:
 – Դը խնձոր լե վերցու իմ հաշկի հառեջ,
 Չիուն զանգի տվեց,
 Թռավ խնձոր լե բերեց տակ:
 480 Թագավոր բերեց աղջիկ տվեց,
 Սանասարն առավ աղջիկ,
 Էկավ Սասուն:

Բ

Մ Հ Ե Ր

*ՄՀԵՐԻ ԾՆՈՒՆԴԸ, ՍԱՆԱՍԱՐԻ ՄԱՀԸ, ՄՀԵՐԸ
 ՄՊԱՆՈՒՄ Է ԱՌՅՈՒԾԻՆ, ՍՏԱՆՈՒՄ ԱՌՅՈՒԾԱԶԵՎ
 ՄԱԿԱՆՈՒՆԸ*

- Դեղծունձամ մնաց էրկու խոզով:
 Ժամանակն էկավ չոք զանեց գեղին,
 Մե ագրաիլ տղա բերեց,
 Ութ օր թմնավ անուն դրին Միեր:
 Միեր մասա, մե մխշուն գառ ասա.
 Թե խլղի ճժեր տարով ա կջոջնան,
 Էսի ժամով,
 490 Բալու կենա օր աժդահակի ջինս ա:
 Մե առ ժամանակ հնցավ,

- Սանասար վախճանավ:
 Ճիժ պստիկ,
 Սասուն մնաց անտեր:
 Քեռի թորոսն էդոնց ջոջն ա:
 Սով հընգավ էրգիր:
 Էդոնք հուրիշ տեղերից ա խաց կբերեն,
 Էդոնց առուտուրի ճամփեք փակվեր ա,
 Մե առյուծ ա գփե ճամփին,
 500 Մարդ չիշխնա հնցի կշտով,
 Միեր լե տաս-տասխինգ տարեկան ա:
 Միեր օր հիմցավ խարցուց.
 – Առյուծ մարդու հեռվից ա կուտա,
 Թե՛ մոտեվանից:
 – Մոտեվանից, – ըսաց քեռի թորոս:
 – Որ ըտմալ ա ես կէթամ առյուծի դեմ,
 Ես կէթամ էդոր կսպանեն,
 Էրգիր կազատեմ:
 – Յամա՛ն լաո, դու ճիժ ես,
 510 Քե կղլու էդ գազան:
 Հելավ Միեր գնաց,
 Առյուծ կադղավ պրծավ վրեն,
 Դը սոված գազան, մարդախոտ ա առե, կատղեր ա,
 Տեղից պրծավ ու հայդա Միեր,
 Դոր ես էկա:
 Միեր բռնեց,
 Ձեռներ թալեց էդոր բերան,
 Քաշեց էրկու կտոր էրեց,
 Կես թալեց ճամփու էս յան,
 520 Կես՝ էն յան:
 Ժողովուրդ ուրխցան,
 Էրգիր ազադվավ չարից,
 Միերի անուն լե դրին Առյուծաձև Միեր:
 Էրգիր խախնդվավ, թըխ խախնդվի,
 Մենք Միերին պտի ամուսնացունք:

ԱՌՅՈՒԾԱԶԵՎ ՄՀԵՐԸ ԱՄՈՒՍՆԱՆՈՒՄ Է ԱՐՄԱՂԱՆԻ ՀԵՏ

Լուր տվին թե թագավորին
 Էն տեսակ նիշուն աղջիկ կա,

- Էն տեսակ, օր օսկու պեստ կփելա:
 Անունն էլ Արմաղան ա,
 530 Արևուն կասա դու դուս մէլի՝ ես բոլ եմ:
 Միեր խեծավ հուր ձին,
 Կանչեց հուր մե խատիկ Աստված ու գնաց,
 Գնաց թըխ Արմաղան,
 Գնաց խասավ էդ թագավորի էրգիր:
 Միերին ընդունին, հարգին, պատվին:
 Թագավոր խարցուց.
 – Ի՞նչն ա բերե քե մեր էրգիր,
 Հընչի՞ ես էկե որդի:
 – Թագավոր թախտդ հաստատ կենա,
 540 Էկեր եմ քո աղջիկ տանեմ:
 – Այ հա՛յ, իմ աղջիկ էսա մե տարի ա
 Բոզ դև փախցուցեր ա:
 – Ես կէթամ դիվու ձեռից կառնեմ, կբերեմ:
 Ասելուն պեստ Միեր թռավ խեծավ ձին,
 Քշեց գնաց խասավ դիվու սար,
 Տեսավ դև մե ծառ քյոքյախան ա էրե
 Զուն-ջանավար տվե հառեջն հուրին գուքա:
 Էկավ Միերին օր տեսավ ըսաց.
 – Բարով խազար բարին ես էկե,
 550 Ես եառասուն տարի խողածնի միս չկերեր եմ,
 Իմ քառասունէրգու ատմներ փջացեր են,
 Քե պտի դլում:
 Ու սկսացին կռվել:
 Դև ծառն բերեց Միերի գլխուն,
 Միեր քաշվավ դեն,
 Ծառն առավ գեղնին, ջարդավ,
 Օր ջարդավ, Միեր քաշեց թուրն ու խասավ,
 Խասավ զանեց դևու գլխի թոցուց,
 Աղջիկ տեսնելուն պեստ փաթըթվավ Միերին,
 560 Միեր աղջկան առավ էկավ:
 Հելան հընգան ճամփա,
 Գալով էկան խասան թագավորի քաղաք:
 Խեր շատ ուրխըցավ,
 Կերուխում սարքեց,
 Խազինի կեսն էլ դրեց աղջկա խետ, ճամփեց,

Էկան խասան Սասուն:

*ՄՀԵՐԸ ՈՐՍԱՏԵՂՈՒՄ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԻՆ,
ՆՐԱՆՔ ՊԱՅՄԱՆ ԵՆ ԿԱՊՈՒՄ ՄԻՍՅԱՆՑ ՀԵՏ*

Միերն ըսկսաց որս անել.

Կէթեր սարեր, կպտոտեր,

Ղուշ, մարալ կզաներ,

570 Կառներ, գիքեր:

Միեր Սասուն շատ զորեղցուց,

Սասնա քաղի վրավով

Ղուշն էլ չէր կանա հընցի:

Մե օր էլ տեսավ օր հուրանց որսատեղ

Մե հսկա մարդ ա էկե,

Էկե հընցե հուրանց սայման որս ա կենա:

Միեր եռսողվավ.

– Դու ո՞ն էս, ի՞նչ իրավունք ունես հընցես մեր
սայման.

– Ես մըսըրցի Մելիքն եմ:

580 – Չըմ գինա, մենք պտի կռվենք:

Ըսկսան կռվել:

Միեր շատ ուժեղ էր,

Մելիք չկոցավ աղթեր,

Ըստիքված հիճան ձիերուց,

Նստան խաց կերան.

– Ես Մսրա Մելիքն եմ,

Իմ կնգա անուն Իսմիլ խաթուն ա,

Արի պահման կապենք,

Դու մեռար ես քո կնգան տերութուն կանեն,

590 Ես մեռա՝ դու արի տիրացի:

Սասուն Մելիքին հարկատու յա,

Որ դու հելեր ես Սասունին տեր,

Էլ ձեզնեն խառջ ու խառաջ չըմ առնի:

*ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԸ ՄԱՀԱՆՈՒՄ Է, ՄՀԵՐԸ ԳՆՈՒՄ Է ԻՍՄԻԼ
ԽԱԹՈՒՆԻ ՄՈՏ, ՎԵՐՋԻՆՍ ՄՀԵՐԻՑ ՈՒՆԵՆՈՒՄ Է ՄԻ
ՏՂԱ, ԱՆՈՒՆԸ ԴՆՈՒՄ ԵՆ ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔ*

Մնաց ժամանակն հընցավ,

Մսրա Մելիք մահացավ:

- Էսի օր մեռավ,
 Իսմիլ Խաթուն տվեց թղթերի ըսսաց.
 – Կտանես կտաս Միերիս, կեսս.
 Միեր քո պայման հըլի,
 600 Պտի գաս ընծի տիրանաս,
 Շուտ արի,
 Հերեսդ էդտեղ թռչա՝ էստեղ կնդա:
 Թղթերն նամակ հանձնեց Միերին:
 Կարդաց, հիմցավ ինչ ա պաղայե,
 Դարձավ հիրա կնգան.
 – Ես կէթամ Մսըր, պահման ունեմ:
 Կնիկ շատ նեղսրտվավ.
 – Օր դու էրթաս Մսըր, ես հորթուն կուտեմ,
 Օր դու քառսուն տարի իմ ծոց չիգաս:
 610 Ձեռ զանեց դոշին, հերթվաց:
 Միերն հեւավ Քուռկիկ Ջաւալին քաշեց,
 Խեծավ ու հայդա Մսըր:
 Իսմիլ Խաթունն էլ ճամփեն ա կպախա:
 Միերն էկավ խասավ,
 Իսմիլ Խաթուն փաթթվավ,
 Առավ տուն տարավ:
 Կերան խման Իսմիլ Խաթուն կանչեց հուր
 նոքյարներուն.
 – Տարեք էսա Քուռկիկ Ջաւալեն
 Քաշեք մեր կսրըխի վրեն,
 620 Հինքն էլ հեւավ փաթթվավ Միերին,
 Պառկան չուր լուս:
 Ըդմալ Միեր կաբրեր Իսմիլի խետ,
 Տարին օր բոլրավ Իսմիլ մե տղա բերեց,
 Մե առյուծ տղա,
 Խոր անուն դրին վրեն՝ Մսըրա Մելիք,
 Միերին Իսմիլ Խաթուն չթողա օյադ,
 Կխմցու, քեֆ ա կքյաշեն:
 Յոթ տարի էդպես պախեց Միերին,
 Մելիքն հեղե յոթ տարեկան:
 630 Մեկ օր օյադ էր,
 Կտենա Իսմիլ Խաթուն տղին կխաղցու կասա.
 – Մեռնիմ քե Մսըրա Մելիք շուտ ջոջընաս,

Մարը շենցուս,
Սասնա օջախ հընցուս:

– Վայ էս ինչ օյին ա:

Նոր եղտեղ խելքն էկավ Միերի գլոխ,
Կայնավ վըր օդաց.

– Ես տերթամ իմ էրգիր Սասուն:

– Կէթաս գնա, ընծի պետք չես,

640 Ես գուզինք քենն մե տղա հեւներ,

Մկա դու գինաս,

Տղեն հեղե, աշխարք մերն ա,

Էրգիր կենթարգվի էտոր,

Դու էլ կհեղիք էտոր խառջտու:

*ՄՀԵՐԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ Է ՍԱՍՈՒՆ, ԾՆՎՈՒՄ Է
ԴԱՎԻԹԸ, ՄՀԵՐՆ ՈՒ ԱՐՄԱՂԱՆԸ ՍԱՀԱՆՈՒՄ ԵՆ,
ԴԱՎԻԹԸ ՄՆՈՒՄ Է ՈՐՔ*

Միեր կաղղավ,

Հելավ նստավ ձին ու հայդե

Սասուն դոր ես էկա:

Խաբար տարան Արմաղանին թե Միեր գալիս ա,

Կնիկ դռներ խողեց, փակեց,

650 Միերին չառավ նես:

Միեր գնաց վարդապետներու կուշտ,

Խնդրվավ էկան Արմաղանին համոզին,

Քառսուն տարիներին քառսուն ամիս,

Քառսուն ամիսն էրին քառսու շաբաթ,

Քառսուն շաբաթն քառսուն օր

Քառսուն օրն էլ

Միացուցին էս ավուր ըսացին.

– Դու պտի միանաս Միերին օր ժառանգ հեղի:

Արմաղան համաձայնվավ,

660 Մարդն օր կա կնգա գլոխն ա,

Կնիկն օր կա մարդու ոտն ա,

Առավ նե:

Արմաղան մնաց երկու խոքով,

Ինն ամիս, ինն օր թմնավ,

Արմաղան ցավ քաշեց,

Չոք զարկեց գեղին,

Մե ղո՛չ տղա բերեց,
Տղին կնքին, անուն դրին Դավիթ:
Հիրանք երկուսով էլ եղ օր մեռան,
670 Հուրանց խոքին ավանդեցին,
Դավիթ մնաց եթում:

*Քեռի Թորոս Դավթին Ուղարկուի է Մսըր՝ Իսսիւ
Խնթոխի Մոտ*

Դավիթ օր մնաց եթում,
Չկռնան պախեն, շախեն,
Քեռի Թորոս մտածեց.
– Դավիթ ճամփեք Իսմիլ Խաթունին թըխ պախա:
Ճժուն կապին Քուռկիկ Ջալալեյ վրեն,
Մե թուխտ էլ գրին դրին տղի դոշին
Ու ճամփին:
Իսմիլ Խաթուն Միերի խաթրին
680 Դավթին կպախա, չուր մեքիչ ջոջնա:
Քուռկիկ Ջալալին սովոր էր Մսըր,
Տղին տարավ հիջուց Մելիքի դուռ,
Բերին բարուր հիջուցին,
Խասկցան, օր եղի Միերի տղեն ա,
Առան գացին տուն,
Քուռկիկ Ջալալին դառցավ էկավ Սասուն:
Իսմիլ Խաթուն գուգա ճժուն կերակրա,
Ինչ տվին Դավիթ չառավ բերան:
– Իմա՞լ էմենք, ի՛նչ ճար էմենք,
690 Էս էրեխեն կմեռնի անուտել,
Մենք գելինք խայտառակ:
Թղթիկ մը ճամփին Քեռի Թորոսին.
– Հիմցած ըլնեք, օր ձեր տղեն բան չուտա,
Օտարութուն ա կքաշա,
Ծիծ բերան չառնի,
Մե բեռ մեղր, մե բեռ կարագ օղորկեք,
Բալի ուտա, չմեռնի:
Քեռի Թորոսն թղթիկն ըստանալու պեստ
Բեռմ մեղր, բեռմ կարագ ճամփեց Մսըր:
700 Դավիթ հուր երգրի խողն ու ջրի խոտն առավ էդոնցից,
Ըսկսաց ուտել, չաղցավ հելավ եքյա էրեխա,

- Հնարք չկա, չեն կանա վրեն,
 Կբերեն ժնջլով կկապեն օրորոցի նե,
 Հմա էն վախտ օր կփքա,
 Ժնջլի օղեր կփրթին, կթափին:
 Դառնանք Մսրա Մելիքին:
 Եսի շատ, անչափ ուժեղցեր ա,
 Հմեն պետութեններ հարգ ա կուտան:
 Օրերից մե օր
 710 Մելիքն հեկավ, օր էթան գուրգ թալելու,
 Դավիթն էդ վախտ խինգ տարեկան էր,
 Կայնավ վըր օղաց թե.
 – Ընծի էլ տարեք, ես էլ գուքամ:
 – Դու էրեխա էս, դու դոր գաս:
 – Չէ, որ չէ պտի գամ:
 Տեսան որ ճար չկա,
 Առան տարան,
 Նստըցուցին եռու, ճամփի վրեն,
 Քարի, թփի խետ կխաղա:
 720 Էդոնք գուրգ թալին, օր էկավ,
 Դավիթ գուրգն բռնեց,
 Օր գուրգն բռնեց՝ լորդեց,
 Օր լորդեց՝
 Մելիքի փայլեվաններուց էրկուս սպանվան:
 – Ա՛յ, հա՛յ էսի խինգ տարեկան
 Խարիր լիդրանոց գուրգն իմալ բռնեց
 Ու էդտեղ հեկան էկան,
 Հեկան էկան Իսմիլ Խաթունին պաղմին:
 Մելիք շատ եռսողեր ա.
 730 – Ես պտի սպանեմ,
 Գլոխ պտի թոցում:
 – Հնչի՞ էդ էրեխեն ինչ ա էրե:
 – Ինչ էրեխա,
 Էդ էրեխեն գուրգով էրկու փայլեվան սպանեց:
 Հըմեն էկան ժողվան,
 Ըսին օր ճիժա, չխասկցեր ա.
 – Դը որ ճիժա, դը բերեք փորձենք.
 Բերեք կրակ մի տեղ դնանք,
 Օսկին՝ մե հուրիշ տեղ,

- 740 Տենանք էդի որն ա կվերցու:
 Բերին սինիով կրակ մի տեղ դրին,
 Օսկին՝ ամնով մե հուրիշ տեղ,
 Տղին բերին,
 Դավիթ ձեռ թալեց օսկիին,
 Ասդտծու հրամանով
 Հրեշտակներ ձեռ վերցուցին
 Տարան կպուցին կրակին,
 Ծծու մատն էրեցավ,
 Օր էրեցավ, մոմուռից մատ թափ տարավ բերան,
 750 Օր տարավ բերան՝ լեզվի ծերն էրեցավ,
 Ծծու լեզուն մնաց թլոր,
 Անուն դրին թլոր Դավիթ:
 Մելիք շատ ա կադղուկ,
 Իսմիլ հաթունը ճար չունա:

*ԻՍՄԻԼ ԽԱԹՈՒՆԸ ՆԱՄԱԿ Է ՌԻՂԱՐԿՈՒՄ ՍԱՍՈՒՆ,
 ԴԱՎԹԻՆ ՉԱԼ ԴԱՀԱՐ ՔԱՍՈՒ ԵՎ ԲԱԹՄԱՆ ԲՈՒՂԱՅԻ
 ՌԻՂԵԿՑՈՒԹՅԱՄ ՌԻՂԱՐԿՈՒՄ ԵՆ ՀԵՏ, ՆՐԱՆՔ
 ՓՈՐՁՈՒՄ ԵՆ ՄՊԱՆԵԼ ԴԱՎԹԻՆ, ՎԵՐՋԻՆՍ ՀԱՂԹՈՒՄ
 Է ՆՐԱՆՑ ԵՎ ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ ՍԱՍՈՒՆ*

- Իսմիլ հաթուն թուղթմ գրեց,
 Օղորկեց Սասուն.
 «Քեռի Թորոս արի Դավթին տար,
 Վախենամ Մելիք սպանա ճծուն,
 Օր մենք սևերես չհեղինք»:
 760 Քեռի Թորոս թղթիկ ըստանալուն պեստ
 Չիու մազ տվեց կրակ,
 Էն րոպային խասավ Մսրը:
 Էկավ տեսավ օր Դավիթ ահագին մեծցեր ա,
 Մեծ մարդ ա դառե:
 Մսրա Մելիք օր լսավ թե էկած ա Դավթին կտանեն,
 Չամաձայնվավ.
 – Դու գնա Քեռի Թորոս,
 Ես Դավթին կիղամ իմ քաջերուն,
 Կառնին կբերին:
 770 Քեռի Թորոսին հարգին,
 Պատվով ճամփու դրին:

Մե քանի օրից կանչեց հուր քաջերուն,
Պաղվիրեց, օր Դավթին տանեն Սասուն.

– Չալդահար քամի, Բաթման Բուղա,
Չեզի ա կասեն,

ճամփեն մե գետ կա

Դավթին թալեք էդ գետ,

Թալեք, վերջացուցեք:

Ինչ ժամանակ էլ օր հեղի,

780 Էդորից մեզի վնաս գիքա, վերջացուցեք:

Էսոնք առան Դավթին խըտ հուրանց,

Հընգան ճամփա:

ճամփին նստան խաց ուտելու,

Տղին խաց չտվին:

Դավթին էլ էդոնց չմոտենա,

Էդոնց կշտով կանանչ ուտելմանց կեթա,

Օր գացին խասան կարմնջին

Մեկը մնաց Դավթից եղ,

Մեկն հառեջ, օր բռնեն թալեն գետ

790 Ու կանչեցին.

– Տղա արի խաց կե:

Դավթ մտածեց.

«Ձամն չուր մկա ընծի խաց չնիտի,

Մկա հընչի ա ընծի կկանչեն,

Գուզեն ընծի բռնեն, ես ձեր տիրու...»

Խասավ բռնեց էրկսին,

Կապեց հիրուր,

Կախեց կարմնջից:

– Յաման Դավթ, մենք քե ծառա,

800 Խնայա մեզ, մսպանա,

Մենք կդառնանք:

– Դուք գուզիք ընծի սպանիք,

Ես մըկը ձեր խոքին կառնեն:

– Աման մեզ մի սպանա,

Դու հըլնես քո մե խատիկ Աստված:

– Դը դարծեք, որտեղ ձերը կըսեք,

Մերը չմոռնաք:

Չալդահար քամին դարծավ գնաց:

Բաթման Բուղեն մնաց խըտ Դավթին:

- 810 Կարծունջ օր հընցան,
Սասնա սայմանն ա:
Խաբար տարան Քեռի Թորոսին.
Թե՛ «աչքդ լուս, Դավիթն էկավ»:
Հելան գացին ընդհառաջ,
Քեֆ ուրախութեն,
Օր հիրանց ազրեյել տղեն անփորձանք,
Էկերա հուրանց կուշտ:
Անցավ մե առ ժամանակ.
Մարա Մելիքն քչեց,
820 Էկավ Սասնա վրեն.
– Պտի իմ թրի տկով հընցեք,
Ընծի ենթարկվեք,
Խառջ ու խառաջ տաք ընծի:
Հըմեն էկան սուս ու փուս հնցան
Մելքի թրի տկով,
Մենակ Դավիթ հընկնավորավ,
Ինչ էրին չէրին, չհընցավ:
Զոռով քաշքռնին, օր բերին,
Թափ տվեց, ճկութն առավ ապառաժ քարին,
830 Քարից կեծ հելավ,
Էդտեղ Մարա Մելիքի դուդուն կոյրավ.
– Այ հա՛յ, էս իմ գլոխ կուտա:
Սասուն հելավ հարկատու:

ԴԱՎԻԹԸ ԳԱՌՆԱՐԱԾ ԵՎ ԱՊԱ ՆԱԽՐՈՐԴ

- Դավիթ էրեխա տղա
Բերին էրին գառնարած:
Քեռի Թորոս մե էրկթե փետ տվեց ձեռ,
Էրկթե ոտնաման խաքուց,
Դավիթ գառներ տվեց հառեջ,
Քչեց Սասնա սարեր տարավ:
840 Գառներ թըխ արածեն,
Հինք պառկավ քնավ,
Օր հելավ քնուց էմալ բոռաց,
Ինչքան ոտնավոր կար
Դադարգուն հեղան հուրանց բներուց փախան:
Լարեց հմնուն խառնեց գառներուն,

Քշեց բերեց գեղամեջ:

– Է՛ք Քեռի Թորոս,

Էն օր էս պոչուկներն ին մալադեխ ին,

Էն օր պոչուկներն ին իմ խոքին տվին իմ բերան,

850 Էդ երկթե օղնամաններն էլ ին կոռոզած:

– Տո՛, օղներուդ մեռիմ Դավիթ,

Էդ պոչովներու հեղև հընչի ա կհընգիս,

Անպոչներին քոմա առ արի:

Վերջ էդ տարին յոլա տարավ:

Մնաց էն մեկ էլ տարին

Երին նախորդ:

Դավիթ նախիր կիդա հառեջն հուրան,

Կքշա, կխանա սարեր:

Դը անփորձ տղա, հինքն էլ ուժով,

860 Էլի կբռռա,

Գել ու գազան կխառնա նախիրին,

Կքշա կբերա,

Ժողովուրդ հախու մոտ չի գա:

Մեկ երկու Դավիթն էլ չգնաց նախիր:

Առավոտ լուսուն գլնի,

Հուր շղփիկ կառնի,

Խլղի բոստոններու մեջ ավ դուշ ա կենա:

Մե պառավ ա գտե,

Կեթա էդ պառվու տուն կքնի,

870 Լուսուն կհըլնի որս կենա:

Էն մեկ օր մտավ պառվու կորկի արտ,

Արտ քաղող չկա,

Լորեր տափած էդ կորկի մեջ,

Դավիթ մտե մեջ լոր ա կզանա:

Էնքան ա գացե էկե, ըմալ ա էրե

Կորեկ զարնե գետնին,

Պառավ օր տեսավ հընգնավորավ.

– Տո՛ Դավիթ, վարամ թալես,

Բա դու Միերի տղեն էս,

880 Օր կեթեր Ծովասար,

ճապաղջուր, որս էր կեներ,

Քո խոր որսատեղ Մելիքն ա զավթե,

Դու էկեր էս իմ արտն ա կդուրնես,

- Հընչի իմ վրեն ձմեռ չի գա,
 Ես ինչով արբիմ:
 – Իմալ նամե, դը լավ ըսա խասկնամ:
 – Գնա քո խորոխապեր Հովանին խառցու,
 Էնի գինա, քե կասա:
 Դավիթ գնաց խորոխապոր կուշտ,
 890 Ձեռ թալեց խորոխապոր մորուս.
 – Քե կըսպանեմ, իմ խոր որսատեղ ընծի տար:
 – Տո խելառ Դավիթ,
 Մեզի որսատեղ չկա,
 Հըմեն Սարա Մելիքն ա զավթե:
 – Չէ՛ պտի էթանք:
 Հելավ Հովան հընգավ էդոր հառեջ,
 Գացին որսասար:
 Դավիթն մե օչխար զարկեց,
 Մորթին, կերան,
 900 Պառկան, քնան,
 Օր հելան Դավիթ թաղմնեց, օր
 Եռու սարի գլոխ մե լուս ա կփելա:
 – Էն ի՞նչ լուս ա կփելա:
 – Էդ մեր Մարութա սուրբն ա
 (Մեռիմ էնոր զորութենին),
 Սարա Մելիքն ավիրե,
 Միան լուսն ա կերևա:
 Հելան իզ բռնին, գացին,
 Տեսան վանք քանդուկ, ավիրուկ,
 910 Անտեր, անմշակ,
 Խոտ ա բուսե ինե:

*ԴԱՎԻԹԸ ՀԱՐԿ ՉԻ ՎՃԱՐՈՒՄ ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԻ
 ՀԱՐԿԱՀԱՎԱՔՆԵՐԻՆ*

Դարձան էկան,
 Դավիթ էլման կեթա որսի:
 Մե առ ժամանակ հընցավ,
 Սարա Մելիք կխանա
 Էրկու խոքու կօղորկա Սասուն.
 – Բաղտին, Ղուզբաղին, կեթաք Սասուն,

- Քարուքանդ կենեք,
Կժողվեք, կբերեք,
- 920 Կշենցուք Սարա տուն:
Էսոնք էկան խասան Սասուն,
Գացին Հովանի կուշտ:
Էսի հախու կողղա,
Դավիթ լե գացե որսի,
Դավիթ դորա՞, ոն գինա:
Քեռի Թորոս,
Խորոխպեր Հովան
Բերին օսկին չափին,
Ըմալ լոպկին, ժողովրդին բան չթորկին:
- 930 Պառազն էկալ Դավթին մըջ արտին տենալու պեստ
ըսեց.
– Վարամ թալես Դավիթ,
Բա դու Միերի տղեն ես,
Հենա Մելիք քո խոր օսկին ա կտանա,
Դու իմ արտն ա կավիրես:
– Իմալ նանե:
– Կո մարդ ա ճամփե,
Էկած ա կտանեն:
Դավիթ հեւալ արտից,
Հնկնավորի պեստ հիրան թալեց տուն:
- 940 Տեսալ օր քեռի Թորոսն
Դողդողալեն մեշոկն ա բռնե,
Էդոնք օսկին ա կչափեն:
– Էդ ի՞նչ օսկի ա:
Ջանեց ջխտի գլոխ ջարդեց,
Ատմներ քաշեց,
Ջանեց վըր ճակտին հուրանց,
Էդոնց կաբեց ծիանքներուն.
– Գացեք որտեղ ձերը կասեք, մերն՝ չմոռնաք,
Սասուն Մելիքին խառջ չիտա:
- 950 Մելիք պտի մեզ խառջ տա:
Բադին Ղուզբադին փախան, գացին հուրանց երգիր,
Գացին Մելիքին ըսին.
– Մելիքն աբրած կենա,
Դավիթ կապելու ծուռ ա,

Ջանեց մեզ կոտորեց,
 Հետն էլ ըսեց.
 – Մենք Մելիքին խառջ չընքիդա,
 Թե դոչադ ա թոխ գա տանա:
 Մելիք հընկնավորավ, հրաման հարձկեց:

*ՍՍՐԱ ՄԵԼԻՔԸ ՊԱՇԱՐՈՒՄ Է ՍԱՍՈՒՆԸ, ԴԱՎԻԹԸ
 ՁԵՌՔ Է ԲԵՐՈՒՄ ՀՈՐ ՁԵՆՔՆ ՈՒ ՋՐԱՀԸ, ԼՈՂԱՆՈՒՄ
 ՋՐՈՒՄ ԵՎ ՀՁՈՐԱՆՈՒՄ*

- 960 Մելիք կադղավ,
 Հելավ գորք կաքեց,
 Հայդե Սասուն, դոր ես էկա:
 Էկավ Սասման դաշտ չադրներ զանեց,
 Խսաք չկա էդոր չադրերուն:
 Թուխտմ օդորկեց Հովանին.
 «Ձեր էրգիր տակն ու վրա պտի էնեմ,
 Վարեմ ու ցանեմ...»
 Դավիթ պառվու արտ լոր ա կզանա,
 Պառավ խաբար բերեց.
- 970 – Հելի՛ Դավիթ, հելի՛ լառ,
 Մելիք գորքով էկեր ա վըր Սասուն,
 Գնա քո խոր Քուռկիկ Ջալալեն
 Կապուկ ա ախոռ,
 Գնա քո խոր թուր կեծակին Հովանից առ,
 Խաքի ու նոր գնա կռիվ:
 Հելավ էկավ.
 – Խորոխպեր, հելի իմ խոր շորերն ու գենք տու,
 Ես Մելքի դեմ կռիվ ա տերթամ:
 – Չկա, հուստ տամ:
- 980 Դավիթ ձեռ թալեց խորոխպոր բոկն,
 Հայ-հայ ա կխեղդա:
 – Ամա՛ն Դավիթ, քո ոտն եմ հընգե,
 Թող էթամ բերեմ:
 Գնաց բերեց,
 Դավիթ խաքավ, քաշ կէթա հուրխետ,
 Խոր գդակ դրեց՝ հիջավ հաշկեր:
 – Խան, – ըսավ խորոխպեր,

- Մտի էտա հավուզ լողկցի:
Մտավ լողկցավ,
- 990 Դարծավ օր շորեր խաքի,
ճռճռալով մտավ նե,
Գդակ հագիվ մտավ գլոխ,
Հելավ խեծավ ձին,
Ձին իրեք անգամ մռռաց:
– Քո խեր օր կխեծեր
Ձին երկու անգամ կմռռեր,
Դու որ խեծար՝ իրեք անգամ մռռաց,
Էդի քո ուժից ա գինաս Դավիթ ջան:
Ձին խեծելու բաշտան
- 1000 Սուրբ խաչ պատարագին,
Հիջավ Դավթի աջ բազկին:
Հովհան ըսեց.
– Դաշտի մեջ մե երկթե սուն կա,
Գնա գան, թե կդրավ
Կո դու Մելիքին կհաղթես,
Օր չկդրավ, էլ մի գնա՝ չսաղթի:
Դավիթ գնաց,
Կանչեց հուր Աստված, թուր քաշեց
Ջանելուն պեստ
- 1010 Թուր մնաց ձեռին
Երկթե սուն կդրեց,
Սուն մնաց վրեն:
Դավիթն օր օգրավ ըսեց.
– Վա՛յ հաշկ դու քոռնիր,
Թև դու թուլնիր:
Գիցավ չկդրե, դարծավ, օր չեթա կռիվ,
Մեկ էլ քամին հիրար տվեց,
Սուն հընգավ:
– Վա՛յ հաշկ դու լուսով հըլնես,
- 1020 Թև դու ուժով հըլնես:
Ջանգի տվեց ձիուն,
Քշեց գնաց:

- Գյուլլի պեստ թռավ,
 Խասավ Մելիքի գորքին,
 Մտավ գորքի նե բռթեց ու թափեց,
 Խասավ մե վրանի բռռաց.
 – Մելիք էկեր եմ, դուս հելի կռվենք:
 – Դավիթ, արի մե քիչ նստենք,
 Ուտենք, խմենք,
 1030 Նոր հըլնենք, կռվենք,
 Կռիվ չփախի,
 Մարդկություննա ձեռ չհընգի:
 Դավիթ հիճավ,
 Առան տարան ներս,
 Նստըցուցին վըր խալիչին
 Գոռալով հիճավ խոր,
 Քյառսուն գյազանոց խոր,
 Խափին Դավթին, նամարդություն էրին:
 Օր Դավիթ հընգավ խուվաթ,
 1040 Թուրն հընգավ խուվաթ,
 Ձին թուր ոլջեց,
 Առավ հընգավ գորքի նե,
 Կոտորելով հելավ սարի գլոխ:
 Գիշերն Հովհանն էրազ տեսավ,
 Դավիթ հիճավ ծով,
 Ձին հելավ դուս, Դավիթ՝ մնաց:
 – Ա՛յ կնիկ, մեր Դավիթ կորավ, իմա՞լ էնենք ճար
 էնենք:
 – Քնի, ջանմ, Դավիթ մըկա վի խետ ա քեֆ կքյաշա,
 Դու Դավթի խմար էրազ ա կտեսնես:
 1050 Հովան քնավ էլի էրազ տեսավ,
 Հելավ կնգան չլսաց,
 Գնաց մտավ ախոռ,
 Խեծավ մե քյահլան ծի,
 Քշեց հելավ սարի գլոխ,
 Տեսավ Քուռկիկ Ջալալեն դատ կարածա անտեր
 անտիրական:
 – Դավիթ, – բռռաց,

- Կանչա Սուրբ Մարութա Աստվածածին, Կանչա,
 Դուս գելնիս:
 Ձեն գնաց հընգալ խոր:
 1060 – Էս իմ խորախոտ խորոխքերն ա կրոռա,
 – Յա Մարութա Սուրբ Աստվածածին, – Կանչեց,
 Թռավ հելավ դուս խորուց:
 Մելիք տեսավ, դողցուց.
 – Դավիթ արի, արի մատի:
 – Ի՞նչ մատել, մամարդի խաց չուտվի,
 Հելի՛, հելի՛ դուս կռվենք:
 Մեկ էլ Քուռկիկ Ջալալեն մուրազի պեստ,
 Խրխնջալով էկավ, կայնավ:
 Դավիթ թռավ խեծավ:
 1070 Դավիթ հելավ դուս կսպասա
 (Մելքի մերն ու քուրն խետն էկած ա):
 – Հառջի զարկ վին ա Դավիթ:
 – Քոնն ա Մելիք, քոնն ա:
 Մելիք ծին քշեց,
 Խանավ չուր Դարբուքեր,
 Թափով էկավ զանեց,
 Թոզն հելավ,
 Չուր հիրիկուն մոր մատավ. խախնդավ:
 – Կենդանի եմ, Մելիք,
 1080 Մեկ էլ քշեց գնաց Մարից են յան,
 Գյուրզ թալեց,
 Դավթին էլի բան չհելավ:
 – Այ հա՛յ մոտիկ տեղեն թալի գյուրզ:
 Քշեց գնաց, աշխրքից հելավ դուս,
 Դարձավ էկավ զանեց,
 Դավիթ էլի կայնուկ մնաց:
 – Դորն իմն ա Մելիք:
 Մելիք հախու մտավ խոր,
 Ջաղցի քյարեր դրին վըր խորուն,
 1090 Քյառսուն գյոմշու կաշի էլ թալին վրեն,
 Դավիթ ծին քշեց էկավ,
 Մերն հելավ հառեջ.
 – Դավիթ դու ըլնես իմ ծօի կաթ,
 Էս մեկ բախշա ընծի:

– Լավ էդ մեկ քե:
Մեկ էլ օր էկավ,
Քուրն հէլավ հառեջ,
էդ էլ բախշեց:

- 1100 Վրա երրորդին քշեց էկավ զանեց,
Օր-զանեց Մելքին էրեց էրկու կտոր:
Մսրա Մելիք խատավ,
Սասունն ազադվավ,
Հըմեն հէլան էսոնց հարկատու,
Դավիթն էլ էդոնց թագավոր:

*ԽԱՆԴՈՒԹԻ ՆԱՍԱԿԸ ԴԱՎԹԻՆ, ԴԱՎԻԹԸ ԳՆՈՒՄ Է
ԿԱՊՈՒՏԿՈՂ՝ ԽԼԱԹՈՒՄ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է ՉՄՇԻԿ
ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ*

Դառնանք խաբար տանք Կապուտկող:
Էդտեղ կա Խանդութ խանում աննվոր
Մե փահլեվան աղջիկ:

Դավթի խաբար աշխարք բռներ էր:

- 1110 – Իմն օր կա Դավիթն ա,
Չկա՝ Դավիթն ա:
Խանդութին լե քառսուն փահլեվան
Կայնած ա ուզնգյան,
Չոգած ա էդոր խոր՝
Վաչե թագավորի դուռ, կխնդրվեն,
ճար չկա,
Աղջիկ մեկուն էլ չխավնի:
Թուղթմ գրեց,
Ճամփեց Դավթին.

- 1120 «Արի շուտ խասի,
Քու հերես էդտեղ տղկես՝ էստեղ կնդես,
Ես Կապուտկողա Վաչե թագավորի աղջիկն եմ...»:
Նամակ ըստանալուն պեստ
Դավիթն հէլավ խեծավ ձին,
Քյշեց խասավ Խլաթ:
Խլաթա Չմշկի Սուլթան աղջիկ,
Միտք ա դրե Դավթին,
Էդի օր հիմցավ Դավիթ կէթա Կապուտկող,

Հելալ Դավթի հառեջ կդրեց,
 1130 Տարալ ներս, կերան խման,
 Պառկան քնան,
 Լուս բացվալ Դավիթ հելալ,
 Հընգալ ճամփա:

*ԴԱՎԻԹԸ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է ՔԱՎՈՐ ԳՈՐԳԻՆ, ԿՌՎՈՒՄ
 ՓԱՀԼԵՎԱՆՆԵՐԻ ՀԵՏ ԵՎ ՀԱՂԹՈՒՄ*

- Սասնա տուն քավոր ունեն,
 Էդի Գորգին ա,
 Ձին էնքան ա գացե-էկե, օր կճանչնա, դը սովոր ա,
 Դավթին տարալ Գորգու դուռ կայնըցուց:
 Գորգին իսկույն խասկըցալ, որ
 Էկողն Մհերի տղա Դավիթն ա:
- 1140 – Հընչի էս էկե, ինչ կա Դավիթ ջան:
 1210 Էկեր եմ Կապուտկողա Վաչեյ աղջիկ տանեն:
 Դավիթ գնաց,
 Դը Խանդութի տուն փահլեվան կպաշտպանա,
 Աժդահա, զարգանդ մարդ ա,
 Ոն որ գուքա՝ բարեն էլ չառնի:
 Դավթին տեսնելուն պեստ բարեն առալ,
 Տարալ նես:
 Դավիթ Խանդութին տեսալ,
 Արևու պեստ կփելեր:
- 1150 – Էդոր քիթ բերան տենողն
 Մեզ տարի անքուն կմնա:
 Խանդութ լե Դավթին տենալուն պեստ թուլացալ,
 Ընկալ Դավթի էդներուն,
 Ջուր թալին հերես, ետ բերին,
 Խանին կայնցուցին, խամբուրվան,
 Դավիթ մատ տվեց էդոր չանի տակ,
 Օր բոկի տակ պաքեր,
 Խանդութ սիլլա զանեց Դավթի հերեսին,
 Դավթի վիզն օգրալ, հոկալ, հելալ կայնալ:
- 1160 – Ես կո գացի, էն վախտ կդառնամ,
 Օր քո դարգխներ խողեն,
 Հընգին մտեդ, գիքամ:

Խանդութ բոքիկ հեւալ հընգալ Դավթի հետև,
 Աղաչեց-պաղատեց առաւ էկալ հետ,
 Նստան կերան, խման
 Փահլէվաններու խետ,
 Թրերն հուրանց պախած ա սեղններու տակ:
 Դավթ օր խմալ քիչմը ննջաց,
 Էսոնք թրեր քաշին,

1170 Դավթ թռալ հեւալ կայնալ.

1210 Քավոր Գորգի ծորեմ թե ծորթփեմ, – բռնաց Դավթ:

1210 Մե յանից ծորա,

Մեկեւից՝ ծորթփա:

Դավթ հըմին ջարդեց, կոտորեց, թաւեց դեն:

*ԴԱՎԻԹԸ ԱՍՈՒՄՆԱՆՈՒՄ Է ԽԱՆԴՈՒԹ ԽԱՆՈՒՄԻ ՀԵՏ
 ՍԱՍՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՈՆԱԼԻՍ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՉՄՇԻԿ
 ՍՈՒԼԹԱՆԻՆ, ՍՈՒՏ ԵՐԴՎՈՒՄ*

Դավթ պսակաւ Խանդութի խետ,
 Մե ժամանակ մնաց էդտեղ,
 Մե օր էլ վերցեց Խանդութին
 Դարձան Սասուն:

Էկան խասան Խլաթ,

1180 Չմշիկ Սուլթան

Դավթի հառեջ կյրեց,

Կռիվ էր կուզեր,

Ջորք էր խանե Դավթի վրեն:

1210 Իմալ կռվեմ, կնիկ կա խետս,

Տանեմ Սասուն դառնամ գամ:

1210 Դը որ ըմալ ա հերթվա:

Դավթ հուր մե ջեր սանդղա դրե,

Մեկն էլ Սուրբ Նշան.

Օր սուտ կհերթվեր ձեռ կզաներ վըր սանդղ,

1190 Օր էդորթ՝ ձեռ զաներ խաչին:

Սուր հերթվալ,

Մտեմ գնաց՝ ձեռ զանեց էն խաչին,

Հէլան էկան Սասուն,

Քեֆ ուրախութեն էրին,

Հիրիկուն պառկան քնելու,

- Տեսան Դավթի դոշ սևցեր էր:
 Լուսուն Դավիթ հելավ գնաց խլաթ:
 ճամփին հանդիբավ Խանդութի խոր տուն,
 Մե ահագին մնաց էդտեղ,
- 1200 Փահլեվաններուն կարգեց,
 Տնավորեց, տեղավորեց
 Ու դարձավ էկավ խլաթ՝ կռվի:
 Մե տարի ժամանակ էր հընցե,
 Խանդութ լե պառկե, տղա էր բերե,
 Անուն հուրան դրեր ին Միեր՝ Փոքր Միեր:
 Դավիթ գալով էկավ մե քաղաք,
 Ասերին օր էդտեղաց թագավորի աղջիկ շատ խորոտ ա,
 Գնաց թագավորի կուշտ,
 Պատիվ հարգանք ըստացավ,
- 1210 Մե ահագին արբվավ էդ երգիր:
 Մե օր էլ որոշաց հետ դառնալ,
 Թագավորի աղջկան առավ խետ,
 Էն մտքին ա օր տանա Սասուն,
 Նոր դառնա խլաթ:
 Միերն հելե մե աժդահա տղա,
 Գետին կողղա Միերի ոտներու տակ:
 – Մերիկ, ես տէթամ տենամ իմ խերն ինչ հեղավ:
 Խաքավ, կապավ հելավ գնաց
 Չուր հուրանց քաղկից կիւլներ,
- 1220 Խերն էկավ ռաստ,
 Է խորն չճանչնա:
 – Էդ ի՞նչ մարդ ես, դո՞ր ա կէթաս,
 Էդ աղջիկ տու ընծի:
 – Դեն գյնա այ ճիժ դու ո՞ն ես,
 Էդքան ծովեր են հընցե,
 Մե պզդի հառու յա իմ դեն կկյրա:
 – Ոնա պզդի հառու, ե՞ս:
 Ու դիբան հիրուր, սկսան կռվել:
 Ձենից Խանդութ խանն խասկցավ
- 1230 Օր խեր ու տըղա յա դիբած հիրուր:
 Հելավ վազավ, տեսավ
 Մեյդնի մեջ էն տեսակ ա կկռվեն, օր իլլաջ չկա:
 Ինչքան բոռաց,

- Հուրանց գոռգռունից չլսան,
 Միեր զանեց խորն իցկեց:
 – Քոռնա՛մ ես ի՞նչ ա կենես, չէ քո խերն ա:
 Դավիթն հեւալ, փաթթվան, խամբուրվան.
 – Է՛ Միեր, էդ ինչ օյին խանիր իմ գլոխ,
 Արևու տակ էրիր խաղք ու խայտառակ,
 1240 Էստուց դեն ես իմալ աբրիմ,
 Աստուծ կխնդրեն, ոչ քե մախ հեղի,
 Ոչ հաղթող հեղի,
 Քեզնից էլ ժառանգ թըխ չհեղի:
 Տղին անիծեց,
 Օր անիծեց, տղեն իմադ էրեց,
 Հայդե գնաց պաթեյ Վաչոյ տուն,
 Հեւալ էնոնց փայլեվան:
 Դավիթն էկալ քանիմ օր մնաց դարծալ,
 Գնաց Խլաթ,
 1250 Զորքն հեւալ հառեջ,
 Զուր հիրիկուն կողորեց, աղթեց,
 Համա շատ էր խոզնե,
 Գնաց գետ լողկնալու:
 Դու մասա Զմշիկ Սուլթան,
 Դավթից մե աղջիկ ա ունեցե,
 Էդի կամրջի տակ պախկվե,
 Դավթին ա կսպասա, կուզա սպանա:
 Դավթի ջուր մտնելուն պեստ մետ հարծկեց,
 Նետն էկալ Դավթի թիկունքից տվեց դուս,
 1260 Օր տվեց դուս Դավթի ցավից բռռաց,
 Օր բռռաց ձենն հընգալ խանդութի ականջ,
 Աղջիկն էլ էդ ձենից հախու մեռալ:
 Զին առալ Դավթի շորեր գնաց,
 Խանդութ հեւե կտուր կիրիշկա ջաղդեն:
 Վեզոն էլ էդոր խետ կտուրն ա,
 Խանդութ ըսկսաց լալ ու բռռալ.
 – Յամա՛ն իմ ազրայել Դավթի չկա:
 Վեզոն ըսաց.
 – Դավթի չկա, ես սաղ մնամ:
 1270 Խանդութ խանմ էդտեղ հիրան թալեց գեղին մեռալ.

Բերին ժամով պատարագով Դավթին ու Խանդութին
թաղին,

Սասուն մնաց անտեր:

Դ

ՓՈՔՐ ՄՀԵՐ

*ՓՈՔՐ ՄՀԵՐԸ ՀԵՏ Է ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ ՍԱՍՈՒՆ,
ՎՐԵԺԽՆԴԻՐ ԼԻՆՈՒՄ ԽԼԱԹՑԻՆԵՐԻՑ ԵՎ
ԱՍՈՒՍՆԱՆՈՒՄ ԳՈՀԱՐԻ ՀԵՏ*

Հելան Քեռի Թորոսն ու Ձենով Հովան
Գացին թագավորի կուշտ ըսին.

– Սասուն անտեր ա,

Մեր տղեն տվեք առնենք էթանք:

– Ի՞նչ տղա, տղեն շուտուց ա մեռե:

– Դը տղի գերեզման տվեք նշանց,

Մեր մեկ տարեկնի գերեզման,

1280 Մեր օդով մեկ շենք ա,

Էնի տսխինգ տարեկան ա

Տսխինգ շենք պտի հըլնի:

Հելան գացին, չգյտան:

– Մեր տղեն սաղ ա,

Բերենք առնենք էթանք:

Թորոս դարձավ ձենով Հովանին.

– Տո՛ւ տնավեր մե բռռա, տղեն թըխ լսա:

Ձենով Հովան բռռաց:

Դու մասա Միերին փակած

1290 Դոլ ու զուռնա յա կզանեն, որ տղեն չլսա:

Ձեն գնաց հընգավ Միերի ականջ,

Հովանի ձենից երկինք գեղին դողաց,

Գերեզմաներու քարեր տփվան հիրուր:

Ձեն օր հընգավ Միերի ականջ,

Միեր թոթվեց,

Հըմնուն տփեց դես դեն,

Դուս հէլավ էկավ:

- Անաստված, դու դաս քե՛ք ա կենես,
 Քյո խոր խլաթցիք սպանած,
 1300 էրգիր մացե անդեր:
 Առան տղին էկան Սասուն:
 Միեր կուզեր խոր վրեժ լուծեր,
 Խեծավ Քուռկիկ Չալալեն քշեց,
 Փոթորկի պեստ, գնաց խասավ խլաթ,
 Էմալ բրդեց,
 Օր մի խաբրբեր էլ չթորգեց:
 Դարձավ հուր Սասուն էրգիր,
 Նստավ խոր թախտին:

ՄՀԵՐԸ ԱՄՈՒՍՆԱՆՈՒՄ Է ԳՈՀԱՐԻ ՀԵՏ

- Միեր միշտ կեթեր որսի,
 1310 Էն մեկ օր էլ գնաց,
 Չին հուր գլխի քյաշեց,
 Քյաշեց Միերին տարավ մե քաղաք,
 Էդ քաղքի թագավորն մե աղջիկ ուներ,
 Հուրի-փերի մի աղջիկ,
 Օր արևուն կըսեր դու մի հէլի ես բոլ եմ:
 Էդ աղջկա անուն նիշուն Գոհար էր,
 Միեր լսեր էր,
 Մտավ էդ քաղքի նե,
 Գնաց մե պառվու տուն.
 1320 – Նանե՛ իմալ էնեմ,
 Էդ աղջիկն իմ սրտովն ա:
 – Տո լաո էնտեղ մե ջանդուլի կա
 Գնա զան ջանդուլին,
 Քե կտանեն թագավորի կուշտ,
 Գնաց, զանեց ջանդուլին,
 Չանելուն պեստ ջանդուլին հեղավ խազար կտոր:
 Օր հեղավ խազար կտոր,
 Պալատականներ ըսին.
 – Մենք էսթավուր բան չինք տեսեր ինք:
 1330 Էդ դրբից թագավորի ծառաներ փախան դես ու դեն,
 Էկան թագավորին ըսին.
 – Թագավորն ապրած կենա
 Մենք ըտմալ մարդ ըսկի չինք տեսեր ինք:

Թագավոր մարդ օղորկեց,
Կանչին, բերին,
Էկավ ներկայացավ թագավորին:
Թագավորին գլոխ տվեց
Ձեռ կաբեց կայնավ:

– Հը, անունդ ի՞նչ ա:

1340 – Փոքր Միեր:

– Հընչի էս էկե:

– Էկեր եմ քո աղջիկ Գոհար տանեմ:

– Իմ աղջկան շարթ կա, թե կատարես՝ տար:

– Լավ, կատարեմ:

Գիշեր տվեց վրեն,

Չադր զանին էտի քնավ,

Աղջիկն էկավ տեսավ ի՞նչ հսկա յա,

Չադր էտոր չոքերուց ա,

Ոտներ մացե դուս:

1350 Աղջիկ կարքադնեց,

Մե խատ էլ չադր զանին:

Լուսուն խերն ըսաց.

– Մե խատ ընծի հարամի կա, սարն ա,

Էդոր խետ պտի կռվես,

Համա օր փախի՝ չիընգիս հետև,

Էսի մե շարթ:

Մեկել շարթն էլ էն ա,

Որ զանես քո նետն օղով հընցի:

Տղեն հէլավ սար,

1360 Դու մասա դաչադն աղջիկն ա,

Խասան հիրար կռվան,

Օր տեսավ չկանա աղթի, փախավ,

Միեր դարծավ էկավ,

Ձանեց նետն էլ օղով հընցուց:

Խերն համաձայնվավ, աղջիկ տվեց Միերին:

Էկան Սասուն բնակոռն,

Էրգիր էլի շենցավ:

Մե օր էլ Միերն ըսաց.

– Գոհար ես կռիվ կերթամ,

1370 Էս իմ գուրզն ա, օր կտենաս,

Կդնեմ դռն հառեջ,

Մարդ չիշխնա մոտնա:
Գնաց հուրիշ երգրներ,
Շատ կռիվներ էրեց,
Նեղ տեղերուց փրկվավ,
Բռնին թալին խոր,
Արջջին,
Խաչը հուր աջ բազկին կանչեց, ազադվավ,
Դարձավ էկավ տուն:

1380 Էն ժամանակ օր Գոհարն մեռեր էր,

Թղթիկ մը գրեր դրեր էր դռշին.

«Միեր քո սիրուց մեռա,

Ընծի կխորես քո մոր կուշտ»:

Միեր ըտմալ էլ էրեց,

Հմա հողն հիրան տայաղ չի տա,

Օղներ կխթվի խողի նե,

Միեր չկանա քելե,

Ձին չուր փոր կխթվի խող:

Միեր շիվարեր ա.

1390 – Մերիկ ես ինչ էնեմ, իմալ արբիմ,

Խողի տկից մե ձեն լսավ.

– Գնա, քո փրկութուն Ազռավասարն ա,

Գնա մտի էն հերու մեջ:

Միեր գնաց ձին էլ հուր խետ,

Մտան Ազռավասար:

Ուրբթե-ուրբաթ էդտեղուց ջուր ա կթափի,

Էտի Միերն ա կմղկտա, կուլա:

1398 Աստվա՛ծ խասի Միերին:

F

սյւսիրում

$$U_{\mathcal{U} \cup \mathcal{V}} \mathcal{U} \delta_{\mathcal{U} \cup \mathcal{V}}$$

Dampas to y 2uz 4 uuy Uly p yz z uiti p
 Uup ym e u p < Uly udy to p y Uiti q uuy uip q z n e y
 q p uuy uip 5 1975 p y udy uiti p u

(1903 – 1978)

Հայկազ Սկրտչյանը ծնվել է 1903 թվին Մարտունիում: «Իմ պապեր գաղթած ա Ալաշկերտու Մանգասար գյուղից: «Սասնա ծռեր» լսած են մեր եղոյ Արշակից, էնի լավ կպատմեր, 90 տարեկան էր էդ մարդ մե բան չէր խառնի, մենք ճիժ ինք, էնորից շատ բան սորվանք»,– հիշում է վիպասացը: Հայկազ Սկրտչյանը վատառողջ էր, տարիքի հետ կապված թուլացել էր հիշողությունը և հաճախ դիմում էր համագյուղացի Տոլուխան Աղլխանյանին, որի հետ մանուկ հասակում «իրենց քավոր եղոյ Արշակից» սովորել էին «Ծռերը»: Նրա հաղորդած պատումը դարձյալ չորս ճյուղից էր և կատարյալ, համեմված ժողովրդական լեզվամտածողության նրբին երանգներով, զսպվածությամբ ու արվեստով:

Պատումը գրի է առել Ռոզա Հայրապետի Գրիգորյանը, 1975 թ. Մարտունիում:

Ա

ՍԱՆԱՍԱՐ ԵՎ ԲԱՂԴԱՍԱՐ

ԿՈԱՊԱՇՏ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՈՐԴԻՆԵՐԸ

Առաջ ժամանակով մի թագավոր ա հեղե,
Հինք կռապաշտ ա, չի ավադում ոչ մի բանի,
Կռքեր ունա, միան էդ կռքերն ա ավադում:
Եղավ օր՝ էդոնց դաշտեր, արդեր
Ամբողջովին կշեր ուդում ին:

Ի՞նչխ էր էդ մտածե,
Օրական էրկու մարդ պտի պահակ խանա,
Էդա դաշտեր պաշտպանա:

Երթ էկավ խասավ ուր էրգու տղին,

10 Օր պտի ուր էրգու տղեն պաշտպանեն:

Մեզի անուն Սանասար ա, մեզին՝ Բաղդասար ա:

Էդ ժամանակ Սանասար ու Բաղդասար

Էլան գնացին արդեր մղաթի էնելու,

Էս յան լարին, էն յան լարին, շատ օգնեցան,

Է, կուշ ա, էս տեղից կթռնի էնատեղն կուգա,

Էն տեղից էսատեղն կուգա:

Շատ որ օգնան, պառկան դինջացան,

Օր պառկան, դինջացան,

Իշկին տեսան օր՝ կապուդ ա վերին դեխ:

20 – Ո՛վ, կապուտ, կապավոր, – ըսին,

– Մեզի ազատես էս տանջանքից, չարչարանքից:

Հանկարծակի մեկ էլ տեսան օր՝ ոչ մի խատ կուշ չկա,

Կշեր վերացած:

Հելան գացին տուն:

Խերն ըսեց. – Հորի՞ իգաք,

Մըկը արդերն ավիրին էն անդեր կշեր:

Ըսեցին:– Հայրի՛կ, կուշ չկա, թռան գացին:

Ըսեց. – Ի՞նչ պադայավ, օր չկան, դո՞ր գացին:

Ըսեց. – Շատ օր լարինք դես-դեն, օգնանք,

30 Օր օգնանք, պառկանք մե փշուր դինջացանք,

Նայինք տենանք կապուդ երգինք էր,

Ձեռ վերցուցինք խնդրվանք,

Վերև տեխն օր կաբուդ էր.

– Կապուդ կապավոր, մեզ օգնա:

Հմա էդ խոսքի վրեն

Մեկ էլ կշեր թռան գացին:

– Հաա, – ըսեց. – դուք Աստված էք ավադացեր էք,

Դը որ ըտմալ ա, դու փոքր կռքի մատաղն էս,

Դու էլ ջոջ կռքի մատաղն էս:

40 Մերն օր լսավ, չոքեր հուրան թուլցավ,

Էկավ ըսեց. – Այ մարդ, էրեխա են, էդպես ա ըսած,

Էդոնք չեն ավադա, – ըսեց,

– Հանկարծակի իշկած, ըսած ա:

– Չէ, – ըսեց, – մեկը փոքր կռքի մատաղն ա, մեկն էլ՝
ջոջ:

Էդ մարդիկ տեսան օր իլլաճ չկա,

Գիշեր պտի վիզ ուրանց կտրա,

Մերն էլավ ըսեց. – Էդ անաստվածն անպայման ձեզի
կմորթա,

Ըսեց. – Ես խաց ա թխեր եմ,

Դու վերցրեք ձեր գլոխն փախեք:

50 Էդ տղեք հեւան պաշարն վերցին ու գիշերն հնգան
դաշտ,

Թե դոր ա կերթան՝ հիրանք էլ չգինան,

Լուսուն խերն հեւավ ըսեց. – Հո՞ւր են էրեխեք,

Ըսեց. – Ես ի՞նչ գինամ, տուն չէկած:

Ըսեց. – Փախա՞ն,

Մեկ ա, դոր էլ էթան կռքեր ըդրանք կբերեն:

Ընդոնք իմ կռքերի մատաղացուն են:

*ՍԱՆԱՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱԴԴԱՍԱՐԸ ԱՊԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՆ
ՍԱՍՈՒՆՈՒՄ*

Էրեխեքը փախան,

Գացին խասան մե դուրան, կանանչ տեղ:

Օր խասան էդտեղ, էդ՝ անտեր բիյանի տեղ էր,

60 Ոչ բնակչություն կար, ոչ մարդ կար, ոչ բան կար:

Տեսան օր՝ լեռ սարեր, քարեր, անուշ ջրեր.

Ըսին. – Ըստեղից էլ լավ տեղ չկա,

Էսա գեղան ափին

- Մեզի տուն խիմենք:
 Իշկին տեսան մե պուճուր ջուր,
 Գլգլալեն գիքա,
 Գիքա կզանա էդա գեղան
 Կկտրա, կինցի են յան:
 – Էս ջուր յաման ջուր ա,
 70 Էսի ուժեղ ա,
 Էսդոր խմող ազրայել կդառնա:
 Բերենք քար, մար դնանք վըր իրուր,
 Տուն շինենք,
 Էստեղ էլ ապրենք,
 Էսի Աստուց էր, օր էս տեղ մենք գտանք:
 Էրկու ախարով սկսացին խիմ թալել:
 Շատ չարչրվան,
 Շատ տորովան,
 Խիմ թալին, բայց դը էդի
 80 Էրկու խոքու գործ չէ,
 Որոշացին, հարևան թագավորից
 Օգնություն խնդրել:
 Հելան գացին հարևան թագավորի կուշտ,
 Հասան են գախ, օր թագավոր
 Ջորք ա ժողվե, կռիվ էթա:
 Էս էրկու ախալեր գացին թագավորի կուշտ
 Գլոխ տվին, բարև առան
 Ու հուրանց ցավ պատմին:
 Թագավորն էլ դարձավ էտոնց.
 90 – Իմ բալեք, դուք լավ տղեք կերևաք.
 Էս էթամ կռիվ, դառնամ գամ,
 Ձեզի կրավարարցում:
 – Թագավորն ապրած կենա,
 Մենք էլ գուքանք քե խետ,
 Քո ղոշունի խետ:
 – Լավ, էկեք, տենամ ինչ կանաք էնեք դուք:
 Լուսուն հելան,
 Թագավորի խետ գացին կռիվ,
 Դու մա՛սա, թագավոր կուզա էտոնց փորձա:
 100 Թագավոր հուր զորքով քաշվեց մե յան,
 Էտոնք էրկու ախարով

- Հընգան մըջ զորքին,
 Ըմալ կոտորին, ըմալ կոտորին,
 Որ սաղ մացուկներն էլ
 Չգիցան թե իմալ փախան պրծան:
 Հիրիկուն դարձան տուն:
 Թագավոր հանգստացալ փշուրմ,
 Կանչեց տղեկներին.
 – Աբրեք դուք իմ բալեք,
 110 Ուժեղ, հերոս տղերք կերևաք,
 Ուզեք, ինչ ձեր սիրտ գուգա
 Ես կտամ:
 Նոր էտոնք պատմին
 Հուրանց հալն ու ճարը,
 Խնդրվան թագավորից.
 – Մենք թագավորն ապրած կենա,
 Որք ենք,
 Փախեր ենք էկեր մե դուրան տեղ,
 Տուն կուզենք շինենք,
 120 Խիմն իցկեր ենք,
 Մկա մեզի քո ժողովրդից
 Մե քանի տուն տու,
 Տանենք բնակեցուցենք,
 Տներ սարքենք, աբրենք:
 Թագավորն հրաման հարձկեց:
 Առավոտ լուսուն
 Հըմեն աղքատ, չքավորներ
 Քոման պալատի հառեջ,
 Որն էշով, որն ձիով,
 130 Որն հնթաց հուր ջուլ փալաւ:
 Թագավորն ըսաց. – Դուք էս մարդկանց ենթական էք,
 Դոր օր տանին կէթաք էտոնց խետ,
 Էտոնք ձեզի տիրութուն կենին:
 Էս մարդիկ
 Սանասարի ու Բաղդասարի խետ
 Ծամփա հնգան,
 Գացին խասան, էն գեղան,
 Էս ժողովուրդ բեռներ թափին,
 Ըսկսան բանել:

- 140 Թոմարի, մե քանի խոքով ա կբանին,
 Ամիս թմնավ մե քանի տուն սուքին,
 Ժեռ պալ քարեր ա կշարին,
 Սներ ա կբանցրցուն,
 Տներ ա կշիքեն,
 Վերջ հմնին տնավորցուցին,
 Հուրանց խմար էլ բերդ սուքեցին,
 Բաղեր թալին,
 Էգեղեցիք շիքին, անուն էլ, մե պարե
 Արմանք զարմանքով, Սասուն դրեց:
- 150 Հմա դե խնամք տվող չկա,
 Դռնեդուռ ա խաց կուտեն,
 Օր մը էտոր, օր մը էնոր տուն,
 Մե օր էլ Սանասարն ըսաց ախպորն.
 – Ըսմալ արբել չլնի,
 Էթանք թագավորի կուշտ,
 Մե խատ ծառա խացթուխ տա մեզ,
 Օր մեզ պախա – շախա:
 Աղոթրան հլա չբացված,
 Սանասարն գնաց թըխ թագավոր,
- 160 Գնաց կից՝ հեղավ,
 Հուր մտքինն ըսեց,
 Թագավոր հնգավ մտածմունքի մեջ:
 – Տղեն գուգա կարգվի՜,
 Ծառա, մառա չմզինա,
 Իմ աղջիկ կտամ Սանասարին:
 Դը թագավորական խոսք ա,
 Բերին պատրաստութեն քաշին,
 Քեֆ, ուրախութեն,
 Լուսուն Սանասար առավ աղջկան,
- 170 Թագավորի աղջկան, դարձավ,
 Էկան քեֆով ուրախութենով կաբրին:
 Մե ժամանակ մնաց,
 Սանասար կթաղմնա օր Բաղդասար
 Բեքեֆ ա, կզաբնի,
 Նիաթներ կախուկ ա,

* Явиться – բայի աղավաղումը:

Դարձավ ախպորն.

– Մեր օդ ու ջուր լավ,

Մեր ուտելիք լավ, հընչի՞ ես նիյարում:

Ախպերն էլ չպախեց, ըսեց.

180 – Ա՛յ ախպեր ջան,

Մեր խոր կուռք ընծի նեղութեն ա կիդա.

Գիշեր ու ցերեկ,

Էդ կուռքն կմտնի իմ բարծի տակ ու կմկմկա,

Ու չթողա օր ես քնիմ, չեղի,

Դու մացի ըստեղ ես անպահման կերթամ,

Թե կրցա՝ կազատվիմ գուքամ,

Օր չկրցա դու պրծիս, բավազան ա:

Ըսեց. – Գնա՛:

*ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ ԳՆՈՒՄ Է ՀԱՅՐԵՆԻՔ, ՄՊԱՆՈՒՄ
ԿՈՄՊԱՇՏ ՀՈՐԸ ԵՎ ԻՆՔԸ ՆՍՏՈՒՄ ԹԱԳԱՎՈՐ*

Հելավ Բաղդասար էկավ,

190 էկավ էն վախտ խասավ օր՝ խերն տունն ա.

– Ըհը, – ըսեց, – ես չգի՞նամ օր մատաղը գիքա:

Էկավ նստավ, խոսին:

Ըսեց. – Քե պտի մատղեն:

Ըսավ. – Մատղա:

Ըսեց. – Դը էթանք կռքատուն:

Առանձին կռքատուն կար նախշված,

Էկան էդ տեղ:

Ըսեց. – Դու էստեղ կզի, խամբուրա:

Ըսեց. – Հայրիկ, ես ըստեղ չմտեր եմ,

200 Խոքի ունեմ տալու

Ու էլ ըսկի չտեսեր եմ,

Ես ինչ լավ, նիշուն բան ա:

Ըսեց. – Դու կզի, խամբուրա, ծունդր դի,

Օր ես էլ քեզնից սովրեմ, խամբուրեմ:

Հայրիկ միամիտ էր,

Կզավ օր երգիպագություն տա,

Էնտեղ մեծ թոփուզ կար,

Տղեն վերուց ու առա հա խոր գակթին,

Խեր պրծավ, սատկավ:

210 Օր խեր պրծավ,

- Քաշեց եղ թոփուզն ու հընգավ եղ կոքերու վրա
 Ինչքան օր կուռք կար ջարդեց, հըմեն փախան,
 Թուր բանցրացրեց,
 Ըսեց. – Ով որ կավաղա էն վերին Կաբուղ Աստված՝
 Թըխ թրի տկով հընցի,
 Ով որ չավաղա՝ վիզ կթոցում:
 Բոլորն էկան թրի տկով հընցան, ըսին.
 – Քո խերն էր կռապաշտ,
 Մենք էնորից գաղտնի կավաղինք,
 220 Հիմա էլ կավաղանք էնա վերին տեխի Աստված:
 Ջարդեց, թմավ, հինք նստավ թագավոր՝ հոր տեղ:
 Նամակ գրեց հուր մեծ ախպոր՝ Սանասարին, թե.
 «Քու աչին լուս եղի, ես արդեն էստեղ եմ թագավորում,
 Դուն էլ եղտեղ թագավորա»:
 Էն տղեն էլ գրեց օր՝
 «Արդեն Սասուն էլ իմ տրամադրութենի տակն ա»:

Բ

ՄԵԾ ՄՀԵՐ

ՄՀԵՐԸ ՄՊԱՆՈՒՄ Է ԱՌՅՈՒԾԻՆ

- Մնաց մի առ ժամանակ հընցավ
 Սանասարի կնիկ մնաց երկու խոքով,
 Պառկավ, մե խատ տղա բերեց,
 230 Անուն դրեցին Մհեր,
 Մհերն էնքան ուժեղ հեղավ,
 Օր հըմեն կգարզնդին ըդորեն:
 Ըդոնց էրգիր եղ տարին սով հընգավ,
 Մե առյուծ ա պաղահե
 Օր չթողա, որ էս մարդիկ եղ էրգրից էթան էն էրգիր,
 Առուտուր էնեն:
 Տղեն ուր խորն ըսեց.
 – Հընչի՞ ա էս սովն պաղե էրգիր:
 Խերն ըսեց. – Մեր էրգիր էս տարի սով կա,
 240 Ուրիշ տեղից էլ չեն իշխնա մտի մեր էրգիր,
 Մե խատ առյուծ ա բնակոն, մարդիկ կվախենան:

- Ըսեց. — Ո՞րտե՞ն ա:
 Խերն ցույց չտվեց,
 Հինք տասնխինգ տարեկան էր,
 Վախեցավ ճժուն վնասա գազան:
 Միերն հեւալ ժողովրդից խարցուց,
 Ժողովուրդ շանց տվեց:
 Տղեն ըսեց. — Մի՞թե մարդ չկա
 Օր էդ առյուծին սպանա:
- 250 Էն առյուծ ուր տեղից մռնչալեն հեւալ,
 Ժողովուրդ կայնած՝ թամաշա յա կենեն,
 Ինչպես պտի ճղա տղին,
 Առյուծ խասաւ տղին,
 Իր խասնելուն խետ տղեն ձեռ թալեց,
 Առյուծին բռնեց ու ճղեց երկու կտոր էրեց,
 Օր ճղեց ջաղամաթ ուրխցան, զարմացան:
 Թե էս ի՞նչ էր էրեց, էս տղեն,
 Անուն դրին Առյուծ Միեր:
- 260 Նոր էրգիր խախնդվալ, ըսկսացին էթալ-գալ,
 Գամբեքներ բացվան, առուտուր հեղալ,
 Էդ տղեն՝ Միեր, ձին խեծաւ ու գնաց ավդուշ,
 Էլ էդոր ձեն չլսվալ,
 Էրգիր շենցալ,
 Ժողովուրդ հարուստացալ:
 Էդ մարդը հեւալ բավական խասանելիք մարդ,
 Ըդոր խերն մահացալ,
 Օր Սանասար մահացալ,
 Հինք նստալ խոր տեղ թագավոր,
 Ըսկսեց առուտուր էնել:
- 270 Էդոր համբալ տարածվալ էրգրե էրգիր,
 Խասալ Մսըր:
 Իսմիլ Խաթուն մոր ա թաղե հուր մարդուն:
 Միտք ծռվալ. «Ես տի Միերի խետ մեկտեխվիմ»:
 Թղթիկն գրեց ճամփեց Միերին, կկանչա:
 Միեր լե մոր ա կարգվե Արմաղանի խետ:
 Կնիկ օր լսալ շատ լացեց, խնդրվալ.
 — Միեր դու էդ բան մ'էնե,
 Դու խայ, էնի տաճիկ,
 Մի գնա, քու խալալն մի խարմի:

- 280 Միեր չլսած.
 – Ես չմ'կանա չէրթա,
 Իմ գոյակ տամ գեղի՞ն,
 Էն կնիկ կկանչա,
 Ես իմալ տղամարդ եմ օր չէթամ:
 – Դը գնա, հմա քառսուն տարի իմ ծոց չի գաս դու,
 Ես երթում գուղիմ:
 Միեր գնաց, Իսմիլ Խաթուն սրսրվուկ
 Կայնէ կտուրն Միերի ճամփեն ա կիրիշկա,
 Իմա խասնելուն բաշտան,
- 290 Իսմիլ նագյաստան տեղ փաթթվալ,
 Փաթթվալ Միերին, առալ տարալ օթաղ,
 Էդպես արբան հիրուր խետ:
 Միերից մէ տղա հեղալ,
 Անուն դրին Մելիք:
 Յոթ-ութ տարի հնցալ,
 Մե օր էլ Միեր տեսալ
 Մելիքն հեղէ եքյա տղա,
 Ճժերու խետ կխաղա,
 Զոռքա ուժով տղա յա դարձէ:
- 300 «Վա՛յ իմ գլխուն,
 Ես էսոնց էրգիր շենցուցի,
 Մեր ճրագ հնցուցի»:
 Սիրտ շատ նեղվալ, մղկտաց,
 Թռալ կայնալ, ըսեց.
 – Ես տէրթամ իմ էրգիր,
 Ես կարոտցեր եմ իմ հայրենիս:

ՄՀԵՐԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ Է ՍԱՍՈՒՆ

- Դարձալ էկալ Սասուն էրգիր,
 Ժողովուրդ ուրխցան,
 Խաբար տարան Արմաղանին,
 310 Արմաղան դուռ, ակոշկեք փակեց,
 Նստալ տուն դուռ չբացա,
 Միեր խնդրվալ, իլլաջ չկա,
 Գնաց տերտերներ առալ էկալ,
 Տերտերներ համոզին Արմաղանին,
 Նոր էսի դուռ բացեց:

- Էսոնք կերան խման,
 Հելան պառկան,
 Գիշերս երազ էկավ Արմաղանին.
 «Արմաղան քե տղա գլնի,
 320 Բայց դու էլ, Սիերն էլ գմեռնիք»:
 Հելավ երազ պատմեց Սիերին:
 Արմաղան մնաց երեխով,
 Ինն ամիս, ինն օր, ինն ժամ օր թմնավ,
 Արմաղան չոք զանեց գետին,
 Մե դոչ, նախշուն տղա բերեց,
 Տղի անուն դրին, Դավիթ,
 Դավիթ մնաց որբ,
 Արմաղանն ու Սիեր
 Հուրանց խոքիքն ավանդեցին Աստծուն:

Գ

ԴԱՎԻԹ

- 330 Խորոխապրներ որոշացին Դավթին ծծներ բերեն,
 Վին բերին երեխեն չկերավ,
 Գուլա, ձեն աշխարք բռներ ա,
 Վերջ առան բարուր
 Օղորկին Մսըր, Իսմիլ Խաթունի կուշտ:
 Իսմիլ Խաթուն ճանչցավ Սիերի ինսն,
 Գրկեց բարուր,
 Բեռներով եղ ու մեղր ին օղորկե Սասունա,
 Առան տարան ներս,
 Դավթին պախին:
 340 Դը առյուծից առյուծ, կորյուն կիեղի,
 Դավիթ ժամով էր կջոջներ,
 Խասկցող, ուժով տղա դառավ:
 Օրերե մե օր,
 Մելիք կերթա գուրգ թալելու,
 Դավիթ կկայնի վըր օտաց թե.
 – Ես էլ տերթամ:
 Առան ճժուն տարան,
 Մե դուրան տեղ դրին,

- Հիրանք գուրգ ա կթալեն,
 350 Մելքի դորն ա,
 Գուրգ օր թալեց Դավիթ բռնեց,
 Օր բռնեց պլնթրկեց,
 Գուրգ գնաց դոշունի մեջ,
 Մե քանի մարդ փռվան գեղին:
 Մելիք կադղավ ըսեց.
 – Էս ճժուց մեզ փործանք կիգա,
 Իմալ էնենք, էտրից ազատվինք:
 Էկավ մորն ըսաց:
 – Դը ճիժ ա չխասկցե,
 360 Քո ախպերն ա, խո չսպանենք:
 – Չէ՛ ի՞նչ ճիժ, էտի տեղով շառ ա,
 Դը օր էրեխա յա, բերեք փործենք:
 Բերին մե սինի օսկի,
 Մե սինի կրակ,
 Դավիթ կուզեր օսկին վերցեր,
 Ձեռ թալեց օսկուն,
 Մեկ էլ տարավ թըխ կրակ,
 Ձեռն էրեցավ, բռռաց,
 Ձեռ տարավ բերան,
 370 Լեզուն էրեցավ,
 Թլվատ մնաց, թլվատ կխոսեր,
 Անուն լե մնաց թլվատ Դավիթ,
 Մեռնիմ քո զորութենին Աստված,
 ճժուն փրկեց էդ տաճիկ գազանից:
 Մելիք չդինջցավ.
 – Մերի՛կ, էդոր խրկա թըխ էթա հուր էրգիր,
 Բերեց էրկու փահլեվանի,
 Չալտահար Քամուն ու
 Բաթմանա Բուդին խանեց,
 380 Էրեխին տվեց էտոնց, ըսեց.
 – Կտանիք, Սասուն չխասած,
 Ճամփին էդոր վիզ կճխթեք, կսպանեք:
 Առան գացին:
 Գացին, գացին, շատ թե քիչ Աստծուն ա հայդնի:
 Ո՛չ ճժուն խաց կտին,
 Ո՛չ ջուր կտին,

- Սոված, ծարավ, հիրանք կուտին,
 Դավթին չնիտե:
 Էկան խասան փրե Բաթման կամուրջ,
 390 Էդ տեղ կայնան, յանի խաց ա կուտին:
 – Դավիթ արի խաց կե':
 – Յա՛, – մտածեց Դավիթ,
 – Ես յոթ օր ա գիքանք, էդոնք խաց կուտին,
 Ընծի չնիտե,
 Էսօր ի՞նչ ուռթավ էդոնց,
 Էսոնց միտք դալբ ա:
 Կաղղավ, էկավ Էրկսին բռնեց,
 Կախեց կարմնջից ներքև, ջրի վրեն:
 Հա՛յ, հա՛յ ա պղի խեղդվին:
 400 – Դավիթ, մատաղ, Դավիթ հեյրան,
 Մենք էրինք դու մ'եներ,
 Սղալվանք, ներա մեզ:
 Նոր էդտեղ Դավիթ արծկեց էդոնց,
 Մե լավ տփեց ու ըսեց.
 – Գացեք Մելիքին ձեր տեսած պատմեք:
 Էդ մարդիկ փախան Սսըր:
 Դավիթ հեկավ թըխ Սասուն:
 Խաբար տարան Ձենով Հովանին,
 Խորոխալներ հեկան ընթիմաս Դավթին,
 410 Առան բերին տուն:
 Դը ճիժ ա, գլնի դուս
 Դրացիներու էրեխեքի խետ կխաղա,
 Ծան կխաղա, հոլ կխաղա,
 Որու ձեռ կխանա տեղեն,
 Որու վիզն ա կօլրա,
 Որու գլոխն ա կջարդա,
 Ձենով Հովանի իլլաջ կտրավ,
 Դավթին կարգեց գառնարած:
 Դավիթ հմնօր լուսուն գառներ կտանա սարեր,
 420 Գառներ կբրախեր, հինք կքներ,
 Հիրիկուն գելեր կբռներ,
 Էդ բռռոցի վրեն գել ու գազան,
 Լապստրակ ու աղվես,
 Կխառվին գառներուն,

Կժողովեր հմնուն կբերեր գեղ:

Մեկ էրկու Հովան մտածեց.

– Էս հլա ճիժ ա,

Գելն ու գառը չջոկա հիրարուց,

Շատ կտփվի դես դեն,

430 Լավն էնա դառնա նախրչի:

*ԴԱՎԻԹԸ ՆԱԽՐՈՐԴ, ՔՈՒՐԴ ԱՀՍՈՆ, ՀՈԳԵՏԱՇԸ ԵՎ
ԱՎԱԶԱԿՆԵՐԸ*

Հելան գացին գուղի մեծերուն խնդրվան,

Թե մեր տղեն եթում տղա յա, կարգին նախրորդ

Ու տղեն վերցուց նախիր քշեց գնաց արոտ:

Օր գնաց, մեկ, էրկու օր, իրեք օր,

Տաներ նախիր ու կբերեր՝ գլներ գեղին մե:

Հայարդա գուքին էդ Ձենով Հովանին կըսին.

– Էս ի՞նչ ա կենա,

Ախր էս վախտ նախրի վախտ չի,

Դու խրատ տու, շատ էլ մեր տղեն ա,

440 Ախր էսպես անասուն պախել չիելնի:

– Լավ, – ըսեց, էստով դեն հանքան կբերեն,

Քշեց գնաց:

Օրն էլ գնաց գուղից մե նախրորդ էլ հեղավ, քուրդ էր,

Էկավ էդ քուրդին օր իր նախիր խառնա խետ,

Ախարացան, մե օր էլ

Ըսեց. – Քուրդ հընչի՞ էս եղըցե էսքան:

Ըսեց. – Գինաս ի՞նչ կա, Դավիթ ջան քեզի մեռնիմ,

Ընծի մի զան, էսօր մեկ մեռեր էր, օդս թալի կախ,

Օր էթինք մի քիչ պատարագ ուտինք:

450 Ըսեց. – Դու էրկու նախիր խառնա հիրար պախա,

Էս էթամ քեզի առնեն ճաշ գամ:

Էդ մարդուն համոզեց, հինք նախիր խառնեց հիրար,

Պլեճկեր Դավիթն հիջավ էդ գուղն,

Օր տեսավ խրիսի կազաններ, գնաց մտավ տուն

Ու չոմախն իսկեց էդոր կանթեր, վերցուց դրեց շլագ,

Էդ մարդիկ էլ անժանոթ մարդ են, ըսին:

– Այ մարդ, էս ի՞նչ մարդ ա օր տարավ:

Մեկն ըսեց. – Մենք էս հինգ-վեց խոքով

Էսի չկրնանք տեղափոխենք,

460 Եղ մարդ մենակ հինք եգալ

Ուր չոմախն թալեց տարալ,

Իմալ բռնենք ընդուն:

Օր գնաց խասալ, իշկեց տեսալ օր

Քուրդն իմալ ա լացե, հաշկերն ուռեր ա:

Ըսեց. – Ի՞նչ ա քուրդ, հընչի՞ ես լացե:

Ըսեց. – Դավիթ, բա քեզի մեռին:

Ըսեց. – Էկան դաշխներ,

Թալեցին իմ՝ նախրից յոթ-ութ խատ էրինջ

Վերցին տարան անծին էրինջ:

Ըսեց. – Բան չկա, – ես կեթամ, կբերեմ:

470 Նստան ճաշ կերան,

Հինք հեւալ, ուր չոմախ վերցուց, գնաց,

Գնաց-գնաց, տեսալ՝ ուր տավրի իզն գացե թըխ խոր:

Գնաց հիջալ էդ խորու մեջ,

Օր իջալ տեսալ ես հորու մեջ մի հեր ա,

Մի գաղա յա մուխ ա կելնի:

Ըսեց. – Մտեմ էստեղ, թե՞ անգաճ դնեմ:

Գնաց կայնալ հերի դռան,

Մեկն հարամիներից հեւալ օր էթա ջուր բերա, գետն
մոտ ա,

Դավիթ զանեց էդոր թալեց յան:

480 – Ի՞նչ հեւալ էդի, – մտածեցին դաշխներ:

Մեկ, մեկ հեւան, էդի սպանեց ու թալեց հեռու,

Ուր չոմախ քաշեց, մտալ ներս,

Տեսալ օր մե խոքի էլ կա,

Էդորն էլ սպանեց,

Հիշկեց, տեսալ օր՝ էրինջներ մորթած,

Ղազներ դրած վրեն, միսը կփրփրա:

Վերցուց դրեց էն յան, նստալ կերալ,

Հեւալ, բավականին միս էլ վերցուց,

Էրինջներու հանգջներ գլխտանքներուց կտրեց,

490 Շարեց հուր կայիշ հեւալ էկալ, էկալ խասալ Ահմոյ,

Ըսեց. – Ես՝ քու էրինջները:

Ըսեց. – Էդի հանգջներն ա, տանիմ՝ իմ խազեններն
ինծի կսպանեն:

Ըսեց. – Կերթաս կսես օր հերեկվա մարդն էկալ ձեր
ամբողջ կինցու:

Մե բուռ էլ օսկի տվեց քրդուն ճամփու դրեց:

*ԴԱՎԻԹԸ ԱՎԱԶԱԿՆԵՐԻ ՔԱՐԱՅՐԻՑ ՁԵՌՔ Է ԲԵՐՈՒՄ
ԳԱՆՁ ԵՎ ՀՐԵՂԵՆ ՁԻ*

Դավիթ հանքցավ, մուք տվեց վրեն,

Խրոխալեր էկավ հառեջ. — Հընչի՞ հանքցար:

Դավիթ ըսեց. — Էս տեսակ բան պաղայալ:

Օր հարամիներուն սպանեցի մտա մի դուռ բացի,

Տեսա՝ մի քուռկիկ կար,

500 Մի դուռ էլ բացի, ամբողջ օսկի,

Թալանած բերած, լցած էդ տեղ,

Ոչ ձեռ տվի, ոչ բան:

Ըսեց. — Խրոխալեր,

Աշխարքի մալ ու դովլաթ տամ քեզի,

Մենակ էդ պտի տաս ընծի, էդ քուռկիկն իմն ա:

Հացն ու գինին տեր կենդանին հերթվա:

Ըսեց. — Խաց ու գինի տեր կենդանին վկա՝ քեզի
կիդամ:

Ըսեց. — Դը արի՛:

Վերցուց ահագին ջորի, էշ,

510 Պլեճկեր Դավթի խետ գացին էն հերի կուշտ,

Դուռ բացեց, ըսեց. — Էս օսկին քզի:

Էնտեղ քուռիկ կար՝ խասավ փաթթվեց: Ըսեց. — Էս՝
ընծի:

Էդ քուռկիկն խրեղեն էր:

Մեկին բարձին, Դավիթն էլ քուռկիկին քշեց էկան,

Ձին պախեց, նախիր թալեց.

— Էս կեթամ ընծի ավղուշ կենեմ:

Օսկին բերած, հարստացուցած, Դավիթ ավղուշ ա
կենա:

Դավիթ կեթեր, որս կեներ,

Կխեծեր հուր Քուռկիկ Ջալալին,

520 Հուրին իմալ կպտոտեր, կղառներ գիքեր:

Ձենով Հովան Դավթին կխրատա,

Կասա. — Դավիթ, քո գլխուն, արևուն մեռնիմ,

Դոր կեթաս գնա,

Մենակ Սև սար մի գնա:

Էնի մեր ձեռից Մելիք առեր ա,

- Սկա մերը չի էնի:
 Դավիթ լե կխոստանա օր չէթա,
 Հմա դուրս գալուն բաշտան
 Ձին կքշա Սև սարի կողմ.
- 530 – Հլա տի երթամ էդ Սև սար,
 Տեսնամ ի՞նչ կա չկա էնտեխ:
 Կխասի կտենա ի՞նչ ավ կա էնտեխ,
 Ի՞նչ տեղ, գազան, թևավոր թռչուն,
 Ոտնավոր անասուն,
 Մե դրախտ ա, խո սար չի:
 – Նեճրասար ա էսի, Սև սար չի:
 Կհիճի որս կենա, կխորովա,
 Կուտա, մութ կուտա վրեն,
 Հայ, հայ ա կուգա քնի,
- 540 Մեկ էլ կթաղմնա օր եռու մե կրակ կփելա,
 Իզ կբռնա, կէթա,
 Կխասի կտենա մե քարի վրա լուս ա հելե,
 Մե վանք լե քանդուկ,
 Քարեր թափուկ:
 Կկայնի սիրտն հուր կմխկտա,
 Ձիու գլոխ կթեքա թըխ Սասուն
 Գիքա խորոխպոր կխարցու.
 – Էդ ի՞նչ քար ա օր լուս ա հիճե վրեն,
 Էդ ի՞նչ սար ա օր որսատեղ ա,
- 550 Էդ ի՞նչ վանք ա օր ավրուկ ա:
 Ձենով Հովան կասա.
 – Էդ քո խոր որսասարն ա, բալա,
 Էդ քո խոր գերեզմնի քարն ա բալա,
 Էդ վանք քո խոր աղոթքի վանքն ա:
 Քո խեր օր մեռավ
 Չոռբա Մելիք առավ մեր ձեռնեն,
 Քարուքանդ էրեց:
 Էդ լուս քո խոր գերեզմնին կկաթա երկնուց:
 Դավիթ գելնի մարթ-մուրթ կժողվա,
- 560 Կէթա Սև սար,
 Վանքը կշիթա,
 Որսատեղ հասար կքյաշա,
 Տերտեր վարդապետ կկարգա,

Մե լավ էլ կաղոթա, կդառնա գիքա:
Էդ խաբար կերթա կինգի Մելիքի հանկանջ,
Կկատղի էդ շուն, գրամայա.

– Փայլեվաններ թըխ էթան Սասուն,
Հովանից յոթ տարվա խառջ բերեն,
Որսասարն էլ քար ու քանդ էնեն:

570 Հելան Կոզբատն ու Սուտին,
Չարխատն ու Բատին, հելան թըխ Սասուն:
Ձենով Հովան էդոնց օր տեսավ,
Չոքերն թուլցավ,
Բերեց քառսուն փոթ ցորեն, գարի,
Քառսուն տիկ գինի, քառսուն մալ-ամասուն:
Էդո էլ նստան օսկին ա կոտով կչափեն,
Հմա էդ վախտ Դավիթ խասավ:

Դու մի ըսե, օր էնի պառվու կորկի արտի մեջ լոր էր
կզարկեր,

Պառավ էտուն խասկցեր ա,

580 Օր Մելիքն մարդ ա օղորկե,
Քո խոր օսկին ա կտանա:

Դավիթ օր կատղուկ նես մտավ,
Խասավ Հովանի ձեռից կոտ վերցուց.

– Դու դեն խորոխպեր, ես տի չափեն:

– Էյ, Հովան, էս ծռուն տար էս տեղեն,

Թե չէ վիզ կթոցում էդոր, – բռռաց Կոզբաղը:

Էդ խոսքի վրեն Դավիթ ձեռ թալեց,

Կոզբատնի ու Չարխատի գլուխ էմալ զանեց հիրուր,

Օր արուն հելավ, խղեղ:

590 Աղմներ քաշեց, շարեց ճակատն հուրանց,

Ըսեց. – Ես ձեր տիրու պա՛ր,

Դարձե՛ք ձեր երգիր,

Մելիքին ըսեք, օր Սասունցիք խարջդար չեն,

Հինքն ա մեզ պարտք,

Թե բան ունա թըխ գա ընծի ըսա,

Էս երգիր թալնի երգիր չի,

Դը գացեք, էլ էս յան չի գաք:

Էսոնք արնթաթախ դարձան Մսըր,

Մելիք տեսավ, կատղավ,

600 Հրամայեց դոշուն գորք հավաքել:

- Կռիվ տերթանք Սասուն,
 Վարենք, ցանենք,
 Հմնուն կողորենք,
 Մեր խառչ ժողվենք,
 Դառնանք զանք:
 Հելան մե բազմություն, հիջան Սասուն,
 Սասնա դաշտի մեջ չադրներ զարգին,
 Հեսաբ կա աստղերուն,
 Հեսաբ չկա էդ չադրերուն,
- 610 Մե չադրի մեջ էլ հինքն շնթուկ ա:
 Դավիթ օր տեսավ էդ զորք,
 Հելավ զգյաստներ խաքավ,
 Խեծավ հուր ձին ու հիճավ դաշտ,
 Որն հինքն, որն հուր խրեղեն ձին,
 Զարդին, կոտորին:
 Մեկ էլ մի հալիվոր հելավ ձիու հառեջ կտրեց.
 – Տո՛ւառ, ի՞նչ գուգես մեզմե,
 Մենք քե ի՞նչ ենք էրե,
 Գնա Մելիքի խետ կռվի,
- 620 Թե չէ էս անմեղ ժողովուրդն ա կկոտորես:
 – Մելիք դո՞ր ա պարե:
 – Էնա կապուտ չադրի տակն ա, քնուկ ա,
 Էդ ծուխ լե օր կեղնի, բերնի բուղն ա,
 Դավիթ ձին կքշա, կեթա չադրի հառեջ կրոռա:
 – Մելիք, դուս հելի կռվենք:
 Մելիք Դավթին օր կտենա կզարգնդի.
 – Դավիթ հիճի տակ, արի խաց ուտենք,
 Եդո գելենք, կկռվենք:
 Դավիթ՝ կհիճի, կերթա չադրի մե,
- 630 Դու մասա Մելիք խոր ա փորե,
 Խալիչեն թալե վրեն,
 Դավթին նստցուց վըր խալուն,
 Դավիթ հիջավ տակ,
 Հնգավ խոր:
 Մելիք ուրխցավ, քառսուն ջաղցի քար
 Քաշին խորու վրեն:
 Ձենով Հովան քնավ, էրազ տեսավ:
 Հա՛յ, հա՛յ, – ըսեց, – Մեր Դավիթ նեղութենի մեջ ա:

- Հելալ Սասնա սարի գլխի կայնալ,
 640 Բոռաց. – Դավիթ, կանչա Մարութա աստվածածին,
 Խաչը՝ քո աջ բազկին,
 Կանչա՝ Դավիթ, կանչա՝
 Ձեն հնգալ խոր, Դավիթ լաց,
 Կանչեց հուրանց սրբեր, դուս թռալ խորից,
 Հելալ բոռաց. – Մելիք, նամարդ, դուս հելի կռվենք:
 Էկան սկսեցին դաշտի մեջ կռիվ ենել,
 Օր կռվան էդոնցից ոչ ոք չհաղթեց:
 Մսրա Մելիք ուր հաշիվը առաւ,
 Ըսեց. – Էս տղեն անպահման ընծի կաղթա:
- 650 Բերեց տվեց խոր փորել,
 Առաջ էկաւ, ջաղջի քար դրե վրեն,
 Քառսուն գոմշի կաշի փռեց վրեն:
 Մսրա Մելիքի մերն խետն էկեր էր,
 Ընդոնք Մսրա Մելիքու մոր մոտ պտի կռվին:
 Դավիթ գնաց Դիարբեքեր ձին քշեց, էկաւ,
 Մսրա Մելիքի մերն հելալ դեմ, ըսեց.
 – Էս մե գարկն խնայա ընծի:
 Ըսեց. – Էս մե գարկ խնայեմ քեզի,
 Օր իմ խեր քե խետ նստե կայնե, քեֆ ա էրե:
- 660 Քշեց գնաց ավելի եռու:
 Էնտեղից էկաւ, քուր խասավ հառեջ, ըսեց.
 – Էս մե գարկն էլ բախշա ընծի:
 – Էս էլ քե կբախշիմ:
 Մնաց վերջի գարկ:
 – Էս մե գարկն էլ, կկանչեմ իմ Աստված,
 Կէրթամ կիգամ՝ կգանեմ:
 Գնաց եռու էկաւ գուրգ թալեց
 Էդ քարեր կտրեց,
 Էդ կաշին կտրեց,
- 670 Քյառսուն գյազնոց խոր կտրեց,
 Հիջաւ Մելիքին մեջտեղից բրդեց:
 Մելիքն չգգաց, ըսեց. – Մեկ էլ գարկ:
 Ըսեց. – Հլա թափ տու քեզի:
 Թափ տվեց՝ հելալ էրկու կտոր, սատկաւ, պրծաւ:

- Դավթի ձենն աշխարք բռնեց,
 Էրգիր կթնդեր, օր Դավիթ
 Զորեղցեր ա, Մելիքին աղդեր ա,
 Մսըր գրավեր ա:
 Էդ ձեն գնաց հնգավ խանդուխտ խաննի ականջ:
 680 Մե օր էլ կեր ու խունի վախտ
 Էրկու աշղներ էմալ կերգին,
 Էմալ կգովին Դավթին, օր
 Խանդութ խանըն ծռավ վըր Դավթին,
 Խանեց էդ էրկու աշղներին,
 Բոլ փարա տվեց, ըսեց.
 – Կէթաք Սասուն, էս նամակ կխասուք Դավթին:
 Հելան, էկան,
 Ստան Սասուն,
 Կո սագերն հուրանց կնվագին ու Դավթի գովքն ա
 կէնին:
- 690 Գացին խարցուցելով,
 Կայնան Ձենով Հովանի դուռ:
 Հովան ներս տարավ,
 Խանդութի նամակն օր առավ կարդաց,
 Կատղավ մե խատ էգարկ աշղին,
 Վիզն օլրվավ,
 Էսոնք հելան նամակն առան փախան:
 Ճամփին Դավիթն էկավ ռաստ,
 Օր տեսավ էդոնց խարցուց.
 – Էս ի՞նչ բախս ա:
 700 – Տո Սասնա տուն հմեն ծուռ են, էլ մի խառցու:
 Մենք նամակ ենք բերե Դավթին,
 Էնի մեր վիզն օլրեց:
 – Իմալ Դավիթ, Դավիթ կո են են:
 Առավ էտոնց տարավ տուն,
 Պաղվեց, հարգեց, ճամփու դրեց:
 Անցավ մե ժամանակ,
 Դավիթն հելավ ոտի,
 – Ես տէրթամ Խանդութի կուշտ:
 Խեծավ ձին ու հայդա՛:

- 710 Դավիթ օր կղառնա,
Անպահման պտի Դլաթի միջով հընցի,
Էկավ էդտեղ դեմն առան,
Առան դեմ, որպես կոնախ, ըսին.
– Տանինք ըսդուց թորամա մնա,
Որ մեր երգիր ուրուշ օտար պետություններ չիզան
տիրեն:

- Էդ մարդուն տարան հարգեցին,
Մե խատ կեճա բերեցին
Էդ գիշեր մնաց էդոր մոտ,
Էդ կճեն մնաց երկու խոքի:
720 Հելան էդոր հարգանքով պատվով դրին ճամբու:
Էդ կեճկեն պառկավ մե խատ աղջիկ բերեց,
Օր աղջիկ բերեց,
Հընցավ մի երկու իրեք տարի,
Դավիթ ավելի զորացավ,
Ըտու ախից ու երկուդից երգրներ կգարզնդեն:

ԴԱՎԻԹԸ ԱՅՑԵԼՈՒՄ Ե ԽԱՆԴՈՒԹԻՆ

- Մնաց օր էդի մի օր միտքն փոխեց,
Էրթամ իմ համդուք համմի մոտ,
Տեսնամ ըտոնց դրություն ինչպես ա:
730 Դավիթ հելավ գնաց:
Խասավ էն գախ, օր քառսուն փայլևան
Էկած քոմած, հանդուխտի ձեռն ա կխնդրեն:
Դուռ տփեց, դարգխչին էկավ դուռ բացեց,
Օր բացեց, Դավթին օր տեսավ, զարզնդեց:
Էդ վախտ փայլևաններ ուտել խմելոցի էին:
Դավիթ օր ներս մտավ,
Էդոնք խմցուցին, գուզին սպանին,
Դավիթ դու Դավիթ,
Խասկցավ էդոնց միտք,
740 Թուր քաշեց հնգավ էդոնց մեջ,
Որուն սպանեց, որուն վիրավորեց,
Քշեց էդոնց, հինքն հիջավ գյուլի բաղ,
Խանդուխտին ա կուզա տեսնա:

- Խաբար տարան Խանդուխտին,
 Խանդուխտ հեւալ գյուլի բաղ,
 Դավիթ Խանդուխտ հանդիպան:
 Դավիթ ձեռ թալեց գրկեց, պագեց,
 Մեկ էլ գուգեր դոշեր պագեր,
 Խանդուխտ զանեց մըջ բերնին,
 750 Դավիթ շատ նեղացաւ.
 – Ես կէթամ,
 Թե նեղն հնգար, կանչես կիգամ:
 Եդ խոսքի վրեն էկան ըսին.
 – Խանդուխտ խանն էկած ա մեր վրեն կռիվ,
 Զորք ժողվա հլնենք կռիվ:
 Դավիթ լսաւ, օր լսաւ ըսեց.
 – Ես տէրթամ կռիվ, Խանդուխտ խանն:
 Երկօրե դարձա դարձա,
 Զդարձա կո խփվեր են,
 760 Կիգաս ին ջանդակ կբերես, կխորես,
 Իմ աջ բազկին նշան կա,
 Էնորով ընծի կգդնիս:
 Դավիթ գնաց կոտորեց,
 Զուր հիրիկուն կոտորեց,
 Շատ հոգներ էր նստաւ մե փշուր գախ,
 Եդնից ժնջիլ թալին Դավթին բռնին,
 Օր բռնին թալին խոր, գուգին արջջին:
 Զենով Հովան էրագ տեսաւ,
 Հելաւ խեծաւ հուր ծին,
 770 Մագ տվեց կրակ, խասաւ Դավթին,
 Կայնեց գոռաց. – Դավիթ, կանչա խացն ու գինին
 տեր կենդանին,
 Սուրբ խաչը քո աջ բազկին:
 Դավիթ լսեց, լսելուն պես կանչեց,
 Դուս հեւալ կայնեց,
 Մնացածներուն էլ բրդեց, կոտորեց,
 Գուգեր դառներ,
 Մե փահլկան հառեջ հուրան կդրեց:
 Էսի կադդաւ, թուր թալեց, օր սպաներ,
 Փահլկան հիջաւ տակ,
 780 Դավիթ լե հիջաւ, ձեռ քցեց էդոր դոշ,

Դոշ բացվավ ծծեր թափան դուս,
Դավիթ խասկցավ օր կնիկ ա,
Սուր քաշեց, կնիկ մազեր թալեց դուս.
– Դավիթ ես եմ, Խանդուխտն եմ, խնայա:
Նոր էդտեղ փաթթվան հիրուր,
Դարձան էկան տուն:

Հելան օր էրթին Սասուն, էլի պտի Ղլաթով գա
ճամբախն ըտենց ա:

Կեճկի աղջիկ հելե ջոջ աղջիկ,

790 Տաս տարեկան:

Էզավ որ էդտեղով հնցավ, ձենն առան,
Աստղիկ Երգարացին ըսեց.

– Պտի կռվեմ, ես օղով ա կկռվեմ:

Էդ մարդը՝ Դավիթ, էկավ միամիտ,

Էդ կճկի աղջիկ տարած պախած կարմնջի տակ:

Էն կարմնջի օր Դավիթ պտի գա էդտեղ ընցի:

Աստղիկ Երգարացին ու Դավիթ պտի կռվին,

Դավիթն ասաց. – Իմ խետ օղլուշաղ կա, տանեմ տուն,

Դառնամ գամ կռվենք ու հերթվավ:

800 Բայց էդոր ջերն մեկն սանդոր էր դրե,

Մեկն խաչ էր դրե,

Էնտեղ սուրբ Մարութ կա,

Ուր խոր վանքն ա օր թագացուց, պախեց

պախպանեց:

Էդոր խաչն ա օր ջերն ա դրուկ,

Օր սուտ հերթվեր զաներ սանդորի վրեն,

Օր օղորթ հերթվեր զաներ խաչի վրեն:

Դավիթ ըսեց. – Թողեք էթամ, դառնամ գամ նոր կռիվ
երեք:

Ձեռ զանեց խաչի վրեն միամիտ,

Եթե չիզամ խաչ ինձ պատժա:

810 Սուր էր հերթվե, չուր խասավ Սասուն, ջանդկի մե յան
սևցավ:

Ըսեց. – Ես պտի էրթամ:

Խրոխպերն հելավ, դեմ առավ ըսեց. – Ո՞ր ա կերթաս,

Դու խամ տղա, դու դո՞ր ա կերթաս:

Ըսեց. – Ես սուտ եմ հերթվե, պտի էրթամ:

Հելավ գնաց էդ մարդն սկսեց կռվել:

- Ենի օդի միջով ա կգնա, հնարք չեղավ,
 Հնարք չեղավ, ուր ձին էդ քուռկիկ օր կա,
 Զանգուլամիշ էրեց թռցուց օդի մեջ,
 Օր թռցուց, թուր քաշեց,
 Թալեց ու խետ բերեց վրո գետին:
 820 Սպանեց ու հելավ դարձավ օր պտի գար,
 Էկավ օր գետի մեջ լողկներ,
 Քրտներ էր, նեղցեր էր:
 Աղջիկ տափած էր կարմնջի տակ,
 Իմալ օր տկլոզցավ մտավ գետ,
 Նետ ու աղեղ բռնեց,
 Զանեց թիկունքի օրթլաղից, սրտից դուրս տվեց,
 Էդտեղ հինքն վժաց,
 Զեն խասավ Սասուն,
 Էդպես էլ վերացավ:
 830 Հինքն ամուսնացել էր գաղտնի ուր խրոխպորից,
 Զիմաներ թե ուրնից էրեխա էղե, թե չըէղերա:
 Բայց օր ճվաց ձենը հասավ կնգանը,
 Կնիկ բալկոնից իրան թալեց ցածը ու մեռավ,
 Խասան վրեն, տեսան օր՝ պտկներից կաթ ա գացե,
 Ըսին. – Մեր խարս ճիժ ունա:

Դ

ՓՈՔՐ ՄՀԵՐ

*ՀՈՐԵՂԲԱՅՐՆԵՐԸ ՓՈՔՐ ՄՀԵՐԻՆ ԲԵՐՈՒՄ ԵՆ
ՍԱՍՈՒՆ*

- Մե առ ժամանակ հընցավ,
 Էտնք՝ խրոխպորներ հիշացին ճժուն,
 Հելան ընգան էս յան չգտան էրեխան:
 Խնամին էրեխուն դրգեց սարն,
 Գացին սար, էրեխին ցույց չտվեցին:
 840 Ըսեց. – Ճիշտ ա էրեխեն էղեր ա, բայց մախացեր ա:
 Զենով Հովան ըսեց. – Այ խնամի,
 Եթե մեր ազգից մարդ մախանա կհիմացվի,

Էթանք չափենք գերեզման:

Ինչա՞ն ա էղեր:

Ըսեց. – Վեց ամսական ա էղե:

Հելան տարան մի թագա գերեզման ցույց տվին,
ըսեց,

Ըսեց. – Չէ, էսի մերը չէ:

Ցռան Վերգոն ըսեց. – Հովան, բռռա,

Մեր ցեղ որտեղ պախված էղի անպահման գուքա:

850 Ձեռ դրեց հանկըճներին ու բռռաց,

Ձեն հընգավ էդ հերի մեջ:

Սարի մեջ նաղարա էր կգանին, օր տղեն չլսի ձեն:

Տղեն լսեց ձեն,

Տղեն էղոնց թալեց դեն,

Հելավ կժմանց հիջավ քաղաքի նե:

Խորոխայրներ օր տեսան, ըսին. – Ահա էս մեր տղեն ա:

Տղեն տաս, տասվերկու տարեկան ա,

Համա եքա առյուծ ա, եքա վիշապ ա:

Էդ տղին ըսին. – Դու մեր տղեն ես,

860 Պատմեցին ըմեն ինչ:

Ըբը իմ խերն ի՞նչ ա էղե:

– Քու խերն էլ Ղլաթն սպանեցին:

ՓՈՔՐ ՄՀԵՐԸ ՎՐԵԺ Է ԼՈՒԾՈՒՄ ՂԼԱԹՑԻՆԵՐԻՑ

Էլ չհամբերեց տղեն, ինչ էրեցին, չկրցան,

Տղեն հելավ ու խորոխպորտանց հետ էկավ խասավ
Սասուն:

Օր խասան Սասուն,

Ինչքան օր Կլաթ մարդ կար, հըմնուն կտրեց

Ու խոր հարիֆն առավ,

Էստով դեն նստավ ուր խոր քուռկիկ սկսեց առուտուր:

Օր խեծավ ձին, ձին տակը երկու իրեք անգամ տքաց,

870 Էնքան ուժեղ ու ժանդր էր,

Օր տքաց, խոխպեր լսեց.

– Հա՛ տեսեք ջաղամաթ, ինչքան ուժեղ ա,

Հուր պապից էլ, խորից էլ, օր ձին տքաց:

Մարա Մելիքը էն ժամանակ օր հաղթեր էր,

Հուր խոր վանք կար

Մարութա սարն էր,

Էդ վանքը ավիրեր էր,
Ըսեց. – Ես պիտի էթամ, իմ խոր վանքը պատրաստեն

*ՄՀԵՐԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒՄ Է ՄԱՐՈՒԹԱ ՎԱՆՔԸ ԵՎ
ՓԱԿՎՈՒՄ ԺԱՅՈՂՈՒՄ*

- Միերը նստավ ձին գնաց,
880 Ուր խոր պարիսպ պատրաստեց,
Վանքն էլ պատրաստեց,
Նորից սկսեց ավդուշ էնել ըդտեղ:
Աշխարհ էդոր անուն լցվավ,
Էնքան էլ կոտորու՛մ չէներ,
Էնքան ուրին խիղճ կար:
Մնաց մի առժամանակ հընցավ,
Սկսեց էստով դեն ձին չքվել,
2ին օր չքվավ էլ ընարավորություն չհեղավ,
890 Ըստուց դեն ձին թողեց,
Ըսկսեց օտով ման գալ,
Մի քանի տարի էլ օտով ման էկավ:
Մե օր ըսեց. – Կանի ձին նստեմ էթամ վանքն էլ
տենամ,

- Մեր սարերն էլ պտոտեմ գամ,
Արդեն ես էլ եմ մեծացե:
Ինչ էրեցին չամուսնացավ:
Մեկ օր էլ ձին նստավ,
Հելավ գնաց վանքն տեսավ, սարեր թողեց,
Հելավ գնաց ուր հոր մոր գերեզման համբուրեց, լաց,
900 Լաց, էկավ տեսավ էլ հնարավորություն չկա,
2ին կխթվեր մինչև պորտն:
Գնաց մի կայի տակ մի սար էլի,
Բացվավ հինքն էլ գնաց նե,
Ասում են թե. սուտ ա թե օղորթ,
Ասում են էդ տեղից ուրբթե-ուրբաթ ջուր գուրա
կկաթա,

- Էդ Միերն ա գուլա,
Էդ տեղն էրած սուրբ վանք:
Ըդոնք խասնեն ուրանց մուրազին,
909 Դուք էլ խասնեք ձեր մուրազին:

Գ

պատրու

ՄԱՍՆԱ ՏՌԵՐ

Պարտեզ Վարուսեանի անվան Վեճի և ռազմական
Վարչական և Գեղեցիկագիտական Վարչական
Հոսի Տեղի և Կրթական Տեղի
Գրական և 1978 և 1989 թվականներին

Մարուսյա Երվանդի Մելքոնյան – ծնվել է 1910թ. Ներքին
Ղարանլուղում: Նախնիները գաղթել են Ալաշկերտի Ղունլի-
պուճախ գյուղից, կիսագրագետ էր, աշխատել է բուժքույր-
բրիգադիր: Մեր հարցին, թե ո՞ւմից է լսել, սովորել վեպը,
պատասխանեց. «Սասնա Ծռեր» լսել եմ անգրագետ հորիցս, նա
էլ լսել է յուր պապերից»: Մարուսյա Մելքոնյանի պատումը ևս 4
ծյուղ է, երկար ժամանակ չպատմելու պատճառով շատ բան
մոռացության է մատնված: Հաճախ կցկտուր, բայց ընդհանուրի-
մեջ արժեքավոր մի պատում՝ իր ավանդական շատ կողմերով:
Նկատելիորեն աղճատված է պատումի լեզուն, գրագետ լինելը
իր կնիքն է դրել վիպասացի լեզվի վրա, որը փոքր-ինչ հեռանում
է բարբառից և գրական երանգ ստանում: Պատումը առաջին
անգամ գրի է առնված Ռոզա Գրիգորյանի կողմից Մարտունիում
1978 թվին, երկրորդ անգամ՝ Երանուկի Մելիք-Մուրադյանի
կողմից 1989 թվին:

ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ

Ա

ՍԱՆԱՍԱՐ ԵՎ ԲԱՂ ԴԱՍԱՐ

*ԿՈՒՊԱՇՏ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՈՐԴԻՆԵՐԸ ՓԱԽՉՈՒՄ ԵՆ ՀՈՐ
ՀԱԼԱԾԱՆՔԻՑ*

Արաքստան մի ժամանակով մի թագավոր կար,
Թագավոր աստվածածանոթ չէր,

Կուռք էր կպաշտեր:

Կռքապաշտ թագավորի ու ժողովրդի արտերն
Հավքեր կուտին:

Ամեն Աստու օր թագավոր մարդ կօղորկեր,

Էղոնք կէթին էղ ղշեր կլարին:

Մե օր լե հերթ խասավ թագավորի տղեկներուն,
Էրկու տղա ուներ՝ Սանասար, Բաղդասար:

10 Էղ օր էլ էղ էրկուսն գացին,
Հելան գացին դաշտ ղշերուն լարին:

Էս յան լարին՝ հնարք չկա,

Էն յան լարին՝ հնարք չկա,

Քարերով զանին չհելավ,

Պարսմներով զարգին ճար չհելավ,

Չուր հիրիկուն սապնի խրուսկի պեստ տրորվան,

Շատ խոզնան, շատ չարչրվան,

Վերջն էլ պառկան,

Պառկան վըր հուրանց քամկին,

20 Իրիշկացին էրգինք:

— Ո՛վ էրգինք կազմող, — ըսին.

— Մենք կավադանք քեզի, այ կապուտ կապավոր,

Էս ղշերուց մեզ ազադա, փրկա մեզի,

Մեր խոքին էկավ մեր բերան,

Մեշու վախտ հնցավ, գմփռտուն հնգավ,

Էրգինք մթնեց, քամի կայնավ,

Ղշեր թռան, գացին:

Ծծերն ուրխցան, գացին տուն,

Գացին տուն հուրանց աղեյն ըսին.

30 — Աղե մեզի Ասվածութուն օգնեց,

- Մենք շատ չարչրվանք,
 Շատ լարինք դես-դեն, իլլաճ չկար,
 Վերջ կանչինք վերին դեխի Ասված,
 Էս դշեր քյշեց, մենք դարձանք Էկանք:
 – Հա՛յ քո գորութենին մեռնիմ էրզինք կազմող,
 Դու խասար իմ ճժերուն, փառքդ շատ:
 Բայձ խերն հուրանց կռքապաշտ ա,
 Մկը օր իգա ըստոնց կմարտիրոսա:
 – Էնոր կռքատուն դուք չեք մտեր, չքտեսե,
 40 Մկը Էնի օր իգա ձեզի կծևտա:
 Հնա էս խոսկի վրա խեր դռնեն մտավ,
 – Յա Սանասար, Բաղդասար էս իմա՞լ ա օր տանն եք,
 Էս դշեր ո՞ն ա կլարա բա,
 Դուք հնչի՞ եք դարձե:
 – Խեր ջան, ըսմալ բան պաղայալ,
 Մենք ձեռ վերցուցինք Ասված կանչեցինք,
 Էնի մեր աղաչանք լսավ: Ըսավ. – Էդ գուզի հիմնի,
 Ըհը Էդ պարզ հեղավ ընծի,
 Իմ կռքեր մատաղ գուզին,
 50 Դու ջոջ կռքի մատաղն ես,
 Էն լե՛ պստի կռքի:
 Առավող լուսուն պառաստվեք,
 Ձեզի կտանեն, կմատղեն իմ կռքերուն:
 Եփոր թագավորն հելավ գնաց, մերն ըսաց.
 – Հելեք իմ ճժեր, ձեզի խաց տամ,
 Կանչեք ձեր Ասված,
 Ձեր ձեռն Ասու փեշից մի քաշեք,
 Հելեք հնգեք ճամփա,
 Էլ ես ձեզի տիրություն անել չեմ կռնա:
 60 Իմ ուժից դուս ա,
 Ձեր խեր հիմցե օր դուք ասվածածանոթ եք,
 Ասված կավադաք, կմատղա հուր կռքերուն,
 Հելեք, փախեք:
 Սանասարն ու Բաղդասարն հուրանց պաշար թալին
 Հուրանց թևն ու ողով հնգան ճամփա:
 Շատ գնացին թե քիչ վի՞ն ա հայդնի,
 Գիշերն անքուն, ցերեկն անտուն,
 Անձրևի ու քամու տակ,

Չուր խասան մե դուրան դաշտ:

- 70 Էդ դուրան տեղ կտենան մե գլգլան,
Մե սառնորակ պզդիկ առու,
Կիջնի վերին տեխեն,
Կիքա թափով կզանա մենձ ջրին կկիսա կինցի, կէթա:
Կէթա հուր ճամփով,
Նստան էդ ջրի եզրիկ,
Խաց կերան, պառկան դինջցան,
Դը ճամփա ին էկե, հուրանց ոտով,
Ոչ ծի կա, ոչ արաքա, բեզրած պառկած ին,
Սանասարն մե քիչ դինջցավ,

- 80 Դարձավ ըսեց.

– Էս փոքր ջուրն օր կիգա,
Կտենաս կզարգա էս մեծ ջրուն,
Կտեսնիս, կկտրա,
Մե քիչ գուքա, նոր կխառվի խետ, կէթա:
Էսի զորեղ նշան ա,
Էստեղ աժի օր մենք շենք քցենք,
Բնակութուն հաստատենք,
Էսի հեղի մեր քաղաք, մեր էրգիր:
Էրկու ախպեր էդպես որոշացին:

- 90 Մնաց առավոտ լուս մթին հեկան,
Հեկան պտտտելով խասան մոտիկ քաղաք,
Սալխ առան թագավորից,
Էկան թագավորի կուշտ,
Գլոխ տվին թագավորին ու խնդրվան.
– Թագավորն ապրած կենա, քո թախտ հաստատ,
Մենք անտեր տղեք ենք,
Էկեր խասեր ենք քո տերութեն,
Մեզի մե տեղ տու բնակռենք, աբրենք:
Թագավոր լսած էտնց,

- 100 Հոգով սիրեց, պայեց հուր կուշտ,
Հուրին ա կծառային էրկու ախպեր:
Ըստոնք մե վախտ աբրան էդտեխ:
Օրերից մե օր ախպեր դարձավ ախպոր.
– Ախպեր բը մեր պահմանն ի՞նչ հեղավ,
Չէ՞ մենք ջրու կրաղ տուն պտի սուքինք,
Էրգիր պտի խիմնինք,
Դը հելի՛, հելի՛ էթանք:

*ՍԱՆԱՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ ԳԵՏԻ ԱՓԻՆ ԲՆԱԿԱՏԵՂԻ
ԵՆ ՀԻՄՆՈՒՄ, ՍԱՆԱՍԱՐՆ ԱՍՈՒՄՆԱՆՈՒՄ Է
ԹԱԳԱԿՈՐԻ ԱՂԶԿԱ ՀԵՏ*

- Հելան գացին թագավորի կուշտ,
Բարև տվին, բարև առան, ըսին,
110 – Թագավորն ապրած կենա,
Քեզնից շատ շնորհակալ եմք,
Դու մեզ խոր խամ տվիր,
Քո թախտ հաստատ մնա,
Հնա դե մենք ջոջ մարդիկ եմք,
Գուզինք տուն տեղ շիքենք,
Մե լավ դուրան տեղ եմք նշնե,
Դուրան, կանաչ տեղ ա, թագավորն ապրած կենա,
Կուզինք էրթանք էնտեխ շենքեր իցկենք:
Թագավոր շատ ուրխցավ,
120 Կանչեց ոգրին, դրեց տղեքի խետ, ըսեց.
– Կէթաս կտենաս, կիգաս ինձ ջուղաբ կտաս:
Հելան գացին, ոգիր շատ խավնավ էդ տեղ:
Դարձավ էկավ թագավորին պատմեց,
Թագավորն հրամայեց, մե քանի ձեռք վարպետ
օղորկեց,
Օղորկեց, օր տղեկներուն քոմակ կայնեն,
Մե վախտ չէր հնցե թագավոր թղթիկն ստացավ
Սանասարից. «Թագավորն ապրած կենա,
Կխնդրվիմ մե հացթուխ օղորկես քո տերութենից,
130 Մեզի պախա, շախա»:
Ոգիրն հուր մատ կծեց.
– Էդ տղեն, թագավորն ապրած կենա,
Կուզա ամուսնանա,
Խելոք ցինս նե, բե քո աղջիկ տու էդոր:
Թագավորն համաձայնավ,
Կանչին Սանասարին բերին,
Լավ խառսնիս էրին,
Բեռով, բարձով ճամփու դրին:
Էկան, տներ շիքին,
140 Բերդեր կառուցին:
Աղջիկ նամակ օղորկեց խորն,
Խերն հուր էրգրից բնակիչներ օղորկեց,

- Երգիր շենցուցին, բնակեցուցին,
 Էկողների մեջ մե սիվտակ մորուս
 Մե բարի ծիրունի կար,
 Գալուն պեստ Սանասարին ըսեց.
 – Ձեռներդ կանաչ մնա իմ բալա,
 Էս ի՞նչ խունար ա հեղե քո խունար,
 Էս իմա՞լ Էս պալեր բերե շարե վըր հիրար,
 150 Էսի սուն ա, սուն վըր սան ա դրուկ,
 Էսի սասուն ա, որդի:
 – Պաբե, լավ ըսացիր, թըխ քո ըսածով,
 Քո կամքով Էս Երգիր կոչվի Սասուն:
 Ըտմալ էլ Էրին անուն Երգրի դրին ՍԱՍՈՒՆ:
 Հնցավ որոշ ժամանակ
 Սանասար կնկատա օր Բաղդասար օրօրի կգաբնի,
 Նիաթներ կախուկ ա, չուգա խոսա,
 Խավես չունա, դարձավ ըսեց.
 – Բաղդասար, ախպեր, ի՞նչ ա ուռթե քե,
 160 Դու հնչի՞ ա կգաբնես,
 Ոչ քուն ունես, ոչ դադար, ըսա տենամ քո ցավը:
 – Է՞ վազն արի ընծնեն,
 Իմ ցավն մենձ ա, դու չգինաս օր
 Մեր խոր կուռք հմնօր կիգա,
 Կիգա կմտնի ամա իմ գլխու տակ,
 Գիշեր, ցերեկ կմկկա,
 Զթողա Էս սթրիմ, դադրիմ,
 Էնի ընծի ա կկանչա, Էս տի Էրթամ,
 Խա, Էս տի Էրթամ Բաղդատ:
 170 – Բաղդասար, ախպեր, գնա,
 Օր կուգիս գնա, համա մեր մոր խրատով շարժվի:

*ԲԱԴԴԱՍԱՐԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ Է ՄՈՐ ՄՈՏ, ՄՈՐ
 ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ*

Բաղդասարն ճամփա հնգավ,
 Գնաց, գնաց խասավ խոր Երգիր,
 Գնաց մտավ տուն, տեսավ մեր մենակ նստուկ ա,
 Խերն գացեր էր հիր դիվան, հիր թախտն:
 Մտավ մոր փաթթվավ,
 Մոր հաշկերն պագեց, դարձավ ըսեց.

- Աման, բալա ջան, դու հորի՞ եկար,
 Դու իմալ ես դարձե ես էրգիր,
- 180 Ձեր խեր գաթի ձեզի ա շուռ գիքա,
 Մարդ կճամփա էրգրներ, օր ձեզի գտնա բերա,
 Ձեզի ա պայանջում օր սպանա,
 Էնի հուր խոսկից չիլնի,
 Դու հորի՞ եկար, էնի քե կսպանա,
 Քո արունն ա կուզա,
 Էդ ի՞նչ էր խանիր իմ գլոխ:
 Բաղդասար հելավ կայնավ, ըսեց.
- Կսպանա թըխ սպանա,
 Գիշեր ցերեկ ոչ քուն ունենմ, ոչ դադար,
- 190 Էդ կուռք կիգա, կմտնի իմ գլխու տակ,
 Կմկկա, կոռնա, կքրքրա,
 Էլ ես չեմ կռնա դիմանա,
 Շատ անխիղճ կտանջա ընծի:
 – Դե՛ որդի ջան, մկը կիգա,
 Քե օր տենա շատ կուրխնա,
 Կպայնջա քո ախպորն էլ,
 Դու ըսա օր էն էլ կիգա,
 Քեզի կվերու, կտանա հուր կռքի տուն,
 Դու կտենաս հանդի մե շաշպառ կա,
- 200 Նրա նիզագն, թոփագն կվերցուս,
 Քեզի օր կսա երկիրպագութուն տուր,
 Դու ըսա օր չգինաս իմալ ա կենեն,
 Թըխ հինք քե նշանց տա,
 Կկզվի էնի օր քե ցուց տա,
 Էն գախ էլ դու քո դատաստան տես:
 Թե թոփուզն առաջ գանիր խորդ,
 Կո դու քո խոքին կազատես, կպրծնես,
 Թե չէ՝ քեզի կսպանա բալա ջան, ըզգուշ մաց:
 Էդ խոսքի վրեն խերն դռնեն մտավ ներս:
- 210 – Այ ազդի կռքի մատաղ, հելի,
 Ես քեզի շատ եմ սպասե, էսօր քո դորն ա,
 Ես քեզի պտի մատղենմ, հելի:
 – Խեր ջան, գաթի էկեր եմ օր մատղես,
 Հելի էթանք, ես պաղրաստ եմ:
 – Բա ջոջ կռքի մատաղ դո՞ր ա, հնչի՞ չէկե:

– Սանասարն էլ գիքա, ճամփին ա:

*ԿՈՒՄԱՆՏ ԹԱԳԱՎՈՐԸ ԲԱՂՂԱՍԱՐԻՆ ՓՈՐՁՈՒՄ Է
ՋՈՀԵԼ ԻՐ ԿՈՒՈՔԻՆ, ԲԱՅՑ ԲԱՂՂԱՍԱՐԸ ՄՊԱՆՈՒՄ Է
ՆՐԱՆ*

Վերցեց տղին, առավ գնաց կռքատուն,
Դուռ բացելուն պեստ տղին ըսավ.

– Դը երկիրպագութուն տու, օր մատղվես,
220 Իմ կուռք կսպասի քե, դը երկիրպագութուն տու:

– Այ խերիկ, բա ես գինամ էդի իմա՞լ ա կենեն,
Դու ցուց տու ոնց էնեն, ես լե կենեն:

Խեր չոքավ:

Խերն օր կռացավ,
Տղեն թոփուզով տվեց խոր գլխուն,

Թոփուզն հիջնելուն պեստ,

Արուն, հինք խառվան հիրուր,

Սատկավ, պրծավ:

Եսպեստ խոր վերջ օր տվեց

230 Դարծավ թըխ կռքեր, հիմնուն ջարդեց,
Կոտորեց թափեց տակ, մշրեց էրեց խշուր,
Նոր դարծավ էկավ տուն, մոր կուշտ, ըսեց.

– Մերիկ, քո ասած կատարեր են,
Ջաներ են էրկուտկեր են էդ անաստվածին:

Նոր ըստեղ կանչին բերին սինողներ,

Վազիր վաքիլներ, հմեն ժողովուրդ,

Քոման էկան, տղեն ըսաց.

– Ժողովուրդ լսացեք, թե դուք մնաք կռքապաշտ
Ես հմնուն սրի կքյաշեն,

240 Թե դառնաք աստվածապաշտ՝ կխնայեն,
Հմեն մե բերան բոռացին.

– Քուր ջան, դու չգինա՞ս օր մենք աստվածապաշտ
ենք,

Մենք գիշեր ցերեկ Աստված կկանչենք,
Քո մարդու հախու դառեր ենք կռքապաշտ,
Թող քո տղեն հլնի մեզի թագավոր,

Մենք լե հուրին ծառա:

Բերին տղին կարգին թագավոր:

Բաղդասար թղթիկն ճամփեց Սանասարին,

- Թե հինք չի դառնա, հինք կմնա մոր կուշտ,
250 եղ երգրին թագավոր չկա,
Հինք կդառնա եղ երգրին թագավոր:
Բաղդասար թըխ եղտեղ վայլա հուր թախտ,
Մենք դառնանք թըխ Սանասար:

Բ

ԱՌՅՈՒԾ ՄՀԵՐ

- Սանասարի կին պառկավ մե տղա բերեց,
Անուն դրին Մհեր:
Ի՛նչ տղա, ի՛նչ տղա հսկա աժդահակի ջինս:
Ժամով ա կջոջնա, նռան գինով ա կսնվի,
Ժողովուրդ կնայա եղոր հայիլ մայիլ ա կկտրի,
Եփոր Մհերն հեւավ խելքախաս տղա,
260 Խորն ըսաց.
– Ես պտի վանքեր շիքեմ, երգիր շենցում,
Բերդեր սուքեմ:
Եղ ժամանակ սով հնգավ մըջ երգիր,
ճամփեք փակվան,
Մե ջանավար, մե հսկա առյուծ գփել էր ճամփին,
Չէր թորգի օր ժողովուրդ երկրե-երկիր առուտուր էնա
Երգրե երգիր կապ կտրավ,
Սովն աշխար տիրեց:
Ոչ մի տերություն առյուծի հախու չի գա,
270 Չի մոտենա եղոնց երգրին:
Ձեն հնգավ Մհերի անկանջ:
Խորն ըսաց.
– Ես կերթամ եղ առյուծի խետ կռիվ,
Դը խեր շատ էր ջոջցե, ուժից հնգուկ էր:
– Յաման Մհեր, քո ոտն եմ հնգե,
Եղ մ'եներ, դու չսկանա էնոր աղթես:
– Չէ, որ չէ պտի էրթամ:
Առավոտ հեւավ գնաց,
Առյուծ հեռվից էտոր որ տեսավ,
280 Հնա պրծավ վրեն:
Մհեր թներ քշտեց, առյուծին ճղեց թալեց,
Երկու ճղեն էրեց,

Մե կտոր թալեց ճամփու մե յան,
Մե կտորն էլ մե յան:
Եդ օրվանից անուն դրին Առյուծ Միեր:

ԱՌՅՈՒԾ ՄՀԵՐԸ ՎԱՆՔ ԵՎ ՈՐՍԱՏԵՂ Է ԿԱՌՈՒՑՈՒՄ

Մնաց Սանասար վախճանվալ,
Ժամով պատարագով խողին տվին,
Սուգ պախին, լաց հեղան,
Դը ի՞նչ կանին էնին, Աստծու օրենքն ա եղպեստ:
290 Միերն որոշեց բերդեր ու վանքեր շիքել:

Հելալ գնաց Մսրա սայման,
Տեսավ օր սարի տակ մի էնենց բաղ-բաղչա յա,
Էդոր չորս կողմ պարիսպ քաշեց:

Մե խատ էլ վանք շիքեց,
Մե օր էլ շատ աշխատավ, Էդ վանքի դուռ
Պառկավ քնավ,

Էրագ տեսավ՝ Աստվածություն ըսաց.

– Միեր հելի մտի վանք,

Քե խմար մե հմայիլ են օղորկե,

Էդ հմայիլ կոնես քո ծոց, թե սուտ հերթվիս,

300 Ձեռդ գանես հմայիլին ձեռդ կսևնա,

Թե ճիշտ հերթվիս՝ էնի քե պախապան:

Մտավ վանք, վերցեց հմայիլ,

Ուրիցավ, առավ դրեց ծոց, ըսաց.

– Կնշանակի իմ նպատակ բարի յա, կկատարվի:

Պարիսպի նե էրկու, իրեք դուռ թողեց,

Գիշեր դռներ կքանա,

Առավոդ կիգա դռներ կծածկա:

Կմտնի ներս:

Ի՞նչ թավուր որս ըսես որ չժողվե բաղի նե,

310 Որս կենա, հուր խմար,

Կդառնա կիգա տուն:

*ԱՌՅՈՒԾ ՄՀԵՐԻ ՄՏԵՐՍՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄՍՐԱ
ՄԵՆԵՔԵՐԻՄ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՀԵՏ, ՄՀԵՐԻ ՄԱՀԸ*

Խաբար գնաց խասավ Մսրա Մելիքի խոր՝
Մենեքերիմին,
Էնի կանչեց Միերին ըսաց.

– Էդ որսատեղ ես էլ գուզեմ գամ,
Դեմ խո չես հլնի,
Քո խետ երկուսով գուքանք էդտեղ,
Որս կենենք:

Կէթին որս կէնին, մե օր էտոր տուն,

320 Մե օր էնոր տուն՝ ղոնախ կիւնին,
Ժամանակ կինցուցին:

Շատ բարեկամացան:

Առժամանակ հնցավ Միեր օր շատ էր ծերացել,

Ուժ պակսեր էր, մեռավ:

Միերից հեւեր էր օխտ տղա՝

Ցռան Վեգոն, ճնճղկափորիկ, Կեռ Մանուկ.

Գրող Մանուկ, Ձենով Հովան, Մալաք Սիմոն, Դավիթ:

Քեռի Թորոս առավ եղ որբերին էկավ տուն:

Կնիկ տեսալ նիաթներ կախեց,

330 Ղալմաղալ էրեց.

— Ես չկանամ եղ օխտ առնակավոր, արափացի
երեսխեղին տիրեն,

Զկանամ խասկցի, իմ միս կուտան իմ բերան:

Թուշ հեղապ մարդուն,

Մարդն էլ շատ խղջով էր ըսաց.

— Այ կնիկ, ի՞նչ ճար էներք էդ ճժերուն,

Խո չենք թորձի օր կողորպեն:

– Հնչի՞, կոդորվեն, տար տնեն խան,

Տար Մալր, Սենեքերիմի կնկան տուր,

Մարա Մալաթ Սիմեյ տուր թըխ պախա:

340 Շատ տանջվավ, շատ տրորվավ Թորոս,
Կնգանից պրծում չկա,

Իլլաջ չկա,

Վերջ որոշեց ճժերուն տանել Մարր,

Մարա Սենեքերին թագավորի կուշտ:

ՄՀԵՐԻ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ ՀԱՆՁՆՎՈՒՄ ԵՆ ՄՍՐԱ
ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ԹԱԳԱՎՈՐԻ ԽՆԱՍՔԻՆ

Հելավ, առավոտ, պաշար կապեց,

Լալով տանջվելով քեռի թորոս

Երեխանքին իցկեց ետև, գնաց թըխ Մալր:

Շատ գնաց, քիչ գնաց մեզ հայրենի չի,

- Խասավ Մսրը, գնաց հմա թագավորի պալատ,
 350 Բարև տվեց, բարև առավ, ըսեց.
 – Թագավորն ապրած կենա,
 Դու գինաս օր հայեր նոր բնակվող մարդիկ են,
 Քո ախպեր Միեր մեռեր ա, էս որբերն էնոր են,
 Առ քո թևի տակ, թըխ քե ծառայություն էնեն,
 Մենակ ապրցրու, ձեռդ էլ վրեքներն պախա:
 Համաձայնվան:
 Էրեխեքին առան պախին:
 Ամեն մեկ մե գործ ա կենին թագավորի հառեջ,
 Որը կրակ կվառեր, որը թություն կմանրեր,
 360 Որը դաֆե կեփեր,
 Մե խոսքով ձեռու հառեջ կբանին ճժեր:
 Մնաց անցավ մե ահագին ժամանակ,
 Էրեխեք ջոջցած ա, բայձ էլի կծառանն,
 Մենեքերիմ շատ գոյ ա էդոնցից:
 Դավիթ մե օր մե խանչալ ա կգտնի,
 Էդոր խետ ա կխաղա, կգբաղվի:
 Մե ժամանակ կինցի
 Մենեքերիմ կմեռնի:
 Մսրա Մելիքն էլ Դավթին ախպեր էր գուքեր:
 370 Կգրկեր Դավթին կդներ հուր չոքին, կխաղցուր,
 Դավիթ լե ձեռ կթալեր էդոր մորուս,
 Կքաշեր, կպռճկեր,
 Մելիք կվախնար էդորեն:
 Մի օր էլ հավաքեց հուր սինողներուն,
 Ժողով ըրեց, ըսեց.
 – Ես էս տղեկներուն պախեր, շախեր են,
 ջոջցուցեր են,
 Մկա էտոնք ձեռ կթալեն իմ միրուք,
 Չսպանի՞նք էտոնց:
 Ամեն մեկ մե բան ըսացին,
 380 Մեկ լե ըսաց. – Դը Էրեխա են, էդոնք չխասկնան:
 Մեկ լե ըսաց. – Պտի սպանենք,
 Շուտ թե ուշ էդոնցից մեզ վնաս գիքա:
 Խաբար խասավ Սասուն, թե Մելիք ճժերուն
 մեղություն կիտա,
 Շուտ խասեք, միտքն են ա օր սպանա:

Քեռի թորոսը գնդիս է երեսմաներիս բերելով,
Դավիթը շի մնջնդիս ստրկ սեւիքի թորի ՏԱԿՈՎ

- Հելավ քեռի թորոսն գնաց Մելիքի կուշտ,
– Մելիքն ապրած կենա, էկեր եմ մեր ճժերուն տանեմ:
– Խա՛, լավ ես ըրե, մենակ հմմեն պտի գան,
Պտի գան իմ թրի տկով հնցեն,
Որ ես դրանց պաշտպաներ եմ,
390 Ընծի ենթակա հլնին:
– Այ մարդ, – ըսաց քեռի թորոս,
– Ի՞նչ պտի ըսեն օր քե ենթակա չիլնեն:
– Չէ, որ չե, պտի գան իմ թրի տկով հնցեն:
Բազմութուն հավաքեց,
Սինոդներին բերեց կայնցուցեց,
Տղեք հմեն մեկ-մեկ հնցան թրի տկով,
Դավիթ չի գա, ինչ կենեն չենին չի գա, որ չիգա,
Հռնդելով բերին, իլաճ չհեղավ:
– Ես չհնցիմ, – կբռա:
400 Մարա Մելիքն մատ կծեց,
– Ընծի էտրից վնաս կիքա:
– Դը ճիժ ա չխասկնա,
Ես յանից, էն յանից ըսին ժողովուրդ:
– Չէ ջանմ ի՞նչ երեխա,
Դը որ երեխա յա թըխ գա թրի տկով հնցի:
– Դը փորձենք, – ըսին սինոդներ:
Կարգադնին էն սհաթին,
Մե սինի օսկի,
Մե սինի մեջ էլ կրակ բերին,
410 Գուզեն փորձեն տղին,
Տենանք որ մեկ կվերցու:
Բերելուն պեստ Դավիթ ձեռ գուզեր թալեր օսկուն,
Աստծու հրամանքով, տարավ թըխ կրակ,
ճժու ձեռն երեցավ,
Լալով ձեռ տարավ բերան,
Լեզուն երեցավ, թլոր մնաց,
Անունն էլ գաթի դրին թլոր Դավիթ:
Նոր էստեղ Մելիք թորգեց,
Օր թորոս ճժերուն առնի, դառնա Սասուն:

- 420 Հելալ վերցեց երեխեքին էկան,
Քեռի թորոս շատ կնեղվի,
Դը էսքան ճիժ՝ անաշխատանկ:
Ամեկին մե գործի դրեց,
Դավթին էլ կարգեց հորթարած:

ԴԱՎԻԹԸ ՀՈՐԹԱՐԱԾ ԵՎ ՆԱԽՐՈՐԴ

- Դավթին օր դրին հորթարած,
Ամեն առավոտ լուս չբացված,
Դավիթ կժողվա հորթեր կանի հուր հառեջ,
Հայդե կտանա արոտ,
Դը հորթ են մեկ-մեկ էլ կմոզեն,
430 Կհնգի հետևներ կլարա,
Դաշտն ինչ կա չկա կառնի,
Կխառնա հորթերուն, կբերա,
Կբերա գեղամեջ,
Գեղացիք կսկսին դժգոհել, գանգատվել,
– Էս ծուռն էս ի՞նչ ա կենա,
Սարի, չուլի ջանավարներն էլ կբռնա, կբերա գեղ,
Ջանմ մեզ էտմալ ծուռ հորթարած պետք չի:
– Չկանամ, չճանչնամ հորթ ո՞րն ա,
Լապաստրակն ու աղվեզ ո՞րն ա:
440 Ի՞նչ որ հնգի ձեռս՝ կխառնեմ, կբերեմ գեղամեջ:
– Դը որ ըտմալ ա, – ըսաց թորոս, – հելի էթանք,
Նախիր տար, կով, եզ պախա:
Դավիթ համաձայնավ,
Է գարուն նոր ա բացվե,
Անասուն զբնուկ, անձրև ու տիլ,
Անասուն կխթվի մըջ տլուն,
Դավիթ լե կխանա տլուց,
Օդներն կկապա, կթալա շլակ,
Կբերա կխասու տիրվքնեաց:
450 Էդ թավուր Դավիթ շատ անասուններ փրկեց,
Նախիր կքշա սար, հառավոտնե չուր ճաշ կպախա,
Կեսօր կկոտրի կառնի, կդառնա:
Մեկ օր էլ նախիր քշեց սարեր, տեսավ
Էն հարևան գյուղից նախիր ա գալի,
Նախիր կայնցուց, էկողն բռնաց.

- Անունդ ի՞նչ ա, ի՞նչ նախիր ա:
 – Ես Սասունա նախիրն ա, անունս էլ Դավիթ ա,
 Արի ախարնանք մեկտեղ պախենք նախրներ:
 Բարիշան հիրար խետ, մի քանի օր պախին:
- 460 Մի օր էլ Դավիթ տեսավ նախրորդը չկա,
 Նստավ սպասեց, տավար քոմեց կայնցուց,
 Տեսավ ախպերն էկավ, բռնաց.
 – Էդ հնչի՞ հանքցար, այ ախպեր:
 – Դավիթ ջան, մեր գյուղ մեռել կար, խրիսա ին դրած,
 Էնքան ոտս թալի կախ օր ուտի, չտվին,
 Օր չտվին, հերստտա, նախիր քշի էկա:
 Դավիթ կայնավ, ըսաց.
 – Յա՛, դե որ ըտմալ ա, դու նախիր պախա,
 Ես էթամ քեզ խրիսա բերեմ:
- 470 Ես մարդ էրկու նախիր խառնեց հիրուր,
 Դավիթ հուր չոմախ դրեց թևի վրեն ու հիճավ գեղ:
 Նայեց, տեսավ գեղի կրաղ շատ ժողովուրդ ա քոմած,
 Քսան ճեբիկ խրիսա յա դրած,
 Դազներով եղ ա դրած,
 Որ էկավ մոտկացավ, հմեն զարզնդան,
 Մե աժդահա ազրայել,
 Նային դրան արմանք-զարմանք կդրան,
 Բարև տվեց, հախու բարևն էլ չառան,
 Եռսողավ, կանթերով ճեբիկի մեջ թալեց հուր չոմախ,
- 480 Դրեց վըր թևին, առավ, էկավ:
 Էնքան վռագցավ, օր մոռացավ աղ չթալեց:
 Էկավ խասավ հուր հնգերոջ,
 Տեսավ հնգեր նստե գուլա:
 – Հնչի՞ ա գուլա:
 – Դավիթ ջան, քառսուն հարամի թալին իմ վրեն,
 Իմ նախրից քառսուն անծին էրինջ ջոկին, տարան,
 Բը իմալ չլամ, Ես էդոնց տիրվանց ի՞նչ ջուղաբ պտի
 տամ.
- Բան չկա, դու նստի խրիսա կե,
 Ես էթամ էրինջներու հետևից,
 Ո՞ր յան գացին:
- 490 Դավիթ իզ բռնեց գնաց,
 Չոմախ դրեց վըր թևուն ու գնաց:

- Գնաց, խասավ Գարեք օդաներ մի մեծ լեռան:
 Սրա տակ էլ մի մեծ հեր կա,
 Հանգաջ դրեց տեսավ, հերից փսփսուն ա գիքա,
 Մտածեց. մտնիմ նես չիլնի,
 Գողտու նայեց, տեսավ օր կրակ ա արած,
 Ղազներ դրած ա վրեն,
 Միսը քլքլալեն կեռա,
 Էրինջներ հմեն մորթուկ ա,
 500 Կայնավ դռան դեմ, կերան, խմեցին,
 Մեկին ըսացին. – Գնա ջուր բե:
 Էդի հեղավ էկավ,
 Դավիթ զանեց Էդոր շրջեց, հոլնդեց գնաց,
 Էդմալ քսանին սպանեց,
 Դը հերի մեջ էլ հլա քսան խոքի կա:
 Մտավ հեր քսանն էլ չոմխով էզան սատկցուց,
 Հնգավ հերի մեջ պտտտեց,
 Դես գնաց, դեն գնաց,
 Գնաց մե դուռ բացեց,
 510 Տեսավ օր արծաթ մե յան ա լցուկ, օսկին՝ մե յան,
 Ինչ օր թալանած ա բերած լցած ա էդտեղ,
 Էդ ի՞նչ հարստութեն ա՛,
 – Էթամ քեռի Թորոսին բերեմ, էս հարստութեն
 տանենք:

*ՂԱԿԻԹԸ ՂԵՎԵՐԻ ՔԱՐԱՅՐԻՑ ՁԵՌՔ Է ԲԵՐՈՒՄ
 ՀԱՐՍՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՔՈՒՌԿԻԿ ՋԱԼԱԼԻՆ*

- Դավիթ պտտտեց հերի մեջ,
 Մե դուռ էլ բացեց,
 Տեսավ մե էնենց ձիու քուռակ ա,
 Խրեղեն ա, արևի նման փել կուտա,
 Հերի մեջ հուրին-հուրին կխոսա,
 – Քեռի Թորոս օսկին, արծաթ քե,
 520 Քուռկիկ Ջալալն ընծի,
 Խացն ու գինին, տեր կենդանին վկա ծին իմն ա:
 Դարծավ էրինջներու անկանջներ հավքեց,
 Բերեց, տվեց հնկերոջ:
 – Առ քե մե բուռ օսկի, անկանջներն էլ տար
 տիրվնքներուն բաժնա,

Ոն որ քե բան ասա, օսկի տու պրծի,
 էլ մարդ քե բան չասա:
 Դավիթ նախիր տարավ բաժնեց, դարձավ տուն,
 Քեռի թորոսին պատմեց հուր գլխու էկածն ու ըսաց.
 – Հելի գնա, գյուղացիներից բեռ ու ջվալ,
 530 Մեշոկ, քոց ուզա, բե, էթանք բերենք,
 էդի մեծ կարողութեն ա, ձեռից չխանենք:
 Թորոսն հեւալ գնաց որից՝ ջվալ, որից՝ մեշոկ, քոց
 ուզեց, բերեց:

– Իմ Դավիթ ցան ա ժողվե, մեշեն ա,
 Տանեմ էստոնք լցեմ, բերեմ:
 Արևն հլա չէր մտե, օր Դավիթն ու Թորոս հեւան,
 Գացին, խասան հեր,
 ճրագ կպուցին, էդդար խագիմեն մե յան թիղուկ էր,
 էդ որ Թորոսն տեսավ՝ աշկեր կայնավ:
 540 – Էս ի՞նչ բան ա, էսքան էլ հարստութո՞ւն:
 Բերին ջվալներ լցին, մեշոկներ կապին,
 Քոցներ գլխին,
 Հլա Թորոս քեբերն ա կլցա,
 Հմեն բարձին վըր դաթրներ ու ծիան,
 Թորոս դարձավ մեկ-մեկ էլ ցան դրեց ջվներու հերես,
 Օր գիշեր ջուր էնողներ տենան՝ յանի
 Քեռի Թորոսն ցան ա կտանա:
 Ըտմալ էկան, խասան տուն:
 Դավթի խմար օսկին, արծաթ ինչի՞ պետք ա,
 550 Խեծավ հիրան ծին, կէթա որս կենա,
 Սարեր կպտոտա, կդառնա գիքա,
 Էլ նախիր չէթա, չպախա նախիր:

ԴԱՎԻԹԸ ԵՎ ԱՐՏԱՏԵՐ ՊԱՌԱՎԸ

Դավիթ շատ կսիրեր հուր ծին,
 Քուռկիկ Ջալալին էլ շատ խասկցող էր,
 Դը խրեղեն էր, ամպերու խետ կխաղեր:
 Օրն էլ Դավիթ հեւալ որսի,
 Կուզեր լոր զաներ,
 Գնաց գեղամիջով թուշ հեւալ մե արդի,
 Հիշկեց տեսավ արդ լիք լոր,
 560 Մտավ մըջ արդ, ըսկսաց լարել լորերուն,

Արտ դրեր ես, արի տար,
 Ես յան լարվա՛մ, էն յան լարվա՛մ,
 Արդ ոտի տակ տորոեց, էրեց խողին խա՛վսար:
 Պառա՛վն հե՛լա՛մ արդն տեսա՛մ զանեց չոքերուն:
 – Վա՛յ, Դավիթ, առնակա՛վոր, վարա՛մ թալես դու,
 Հնչի՞ ել դաշտ բան չկա՞ր,
 Որ էկար իմ ապրուստ փշացուցիր,
 Քո խոր որսատեղ աշխարք կվայլեն, դու էկեր ես
 Խեղջ պառ՛վու արդ կքանդես,

570 Քո խեր ունա Ծովասար ճապաղջուր, Սարա դաշտի
 մոտ,

Էդ քո խոր որսատեղն ա,
 Սարա Մելիքն ա զանիթ էրե,
 Թե տղա ես գնա էնտեխ որս էրա,
 Թե չէ խեղջ պառ՛վու մեկ կորկի արդ կավիրես:
 Գնա, գնա քո խոր որսադաշտն տիրա:
 Խանեց ճանգ՛ն օսլի տվեց նանեյ, ըսաց.
 – Ես չգինամ նանե էդ ի՞նչ տեղ ա,
 Ըսա տենամ էդ դո՞ր ա:

– Բա, մեռիմ քզի բալա ջան, դու չգինաս,
 580 Քո խոր որսատեղ Մելիքն ա զավթե:
 Ծովասար շատ անուշ տեղ ա,
 Որսն էլ միջին բուլա:
 Դավիթ դարձա՛մ էկա՛մ տուն՝ դիլխոր:
 Քեռի Թորոսն հե՛լա՛մ հառեջ ըսաց.
 – Դավիթ ջան հորի՞ ես տխուր:
 – Քեռի Թորոս որտե՞ն ա իմ խոր որսատեղ:
 Ես կեթամ խլղի դաշտեր, արդեր, ընծի կանիծեն,
 կանապատիվեն,

Ըսա տենամ իմ խոր որսատեղ դո՞ր ա,
 Ես իմա՞լ եթամ էնտեխ:

590 – Է՛ բալա ջան, էղի Մելքի թագավորությունն ա,
 Մենք էնորից չկռնանք առնինք:
 – Մելիք ո՞ն ա, էդ իմ խորն ա, ես կեթամ:
 Հե՛լա՛մ առա՛վոտ լուսուն,
 Լուսն ու բարին բացվի վըր ձեզի,
 Բացվա՛մ վըր էնոր,
 Նստա՛մ Քուռկիկ Ջալալին,

- Քշեց Ծովասար-ճապաղջուր:
 Քշեց, տեսավ օր մի լեռան տակ ա,
 Մի հասարք ա քաշած, սարքուկ ա,
 600 Գնաց էկավ լանգով զարկեց,
 Օր զարգեց դուռ ջարդվավ,
 Էրկթե դռներ խշռտալով թափվան,
 Մտավ նես, նետ անեղ վերցուց,
 Ըսկսաց որս էնել,
 Մե քանի խատ մարալ զարգեց,
 Պտտտեց, պառկավ դուրան կանաչին,
 Կարոտն էր կառներ,
 Խոր կարոտն էր կառներ,
 Հելավ դշեր զանեց,
 610 Թալեց վըր ծիան էկավ, խասավ բոռաց.
 – Հա՛յ քեռի Թորոս, դուս հել տե ինչե՞ր եմ բերե,
 Մարալ իմ խոր որսատեղեն:
 Մե ժամանակ հնցավ,
 Դու մասա խաբար խասեր ա Մելիքին:
 Հելավ գնաց որսատեղ,
 Տեսավ Ծովասար քար ու քանդ,
 Տեսավ դռներ ջարդուկ,
 Ի՞նչ որս, ի՞նչ բան, ըսաց.
 – Է, էսի Սասունա Դավթի գործն ա,
 620 Էնի ա էկե ավիրե էս տեխ,
 Զե՞ ես գինի, որ օրե մի օր ընծի սըռ կխասի էնորից:

*ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԸ ՅՈՐԹ ՏԱՐԿԱ ՀԱՐԿ Է ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ
 ՍԱՍՈՒՆՑԻՆԵՐԻՑ, ԴԱՎԻԹԸ ԸՆԴԴԻՍԱՆՈՒՄ Է
 ՀԱՐԿԱՀԱՆՆԵՐԻՆ*

Մելիք դարձավ էկավ, կատղուկ ա,
 Սրտից արուն ա կկաթա,
 Հրաման տվեց.
 Սասուն յոթ տարվա հարկ չտվե մեզի,
 Վերցեք էդ փահլեվաններ չորս-խինգ խոքի,
 Գնացեք մեր խառջը ժողվեք, բերեք,
 Էնոնք մեր խետ թշնամութուն ա կքաշեն,
 Մենք լե պտի պաղասխանենք:

- 630 Յոթ փահլեվան երգով պարով հեւան թըխ Սասուն,
 ճամփեքին կնանիք էղոնց հառնջ կղրեցին.
 – Ալադին ու Կոզբադին գացին Սասուն բան,
 Կեռի կովեր բերեն կթան,
 Սողալ եզներ բերեն լծան,
 Կարծ կնգտիք բերեն էրգանք աղան,
 Հերգան կնգտիք բերեն ուղղեր բառնան,
 Ինչե՞ր ասես օր չեն բերի,
 Ծուռ սասունցոց էրգրեն:
 Եղպեստ կերգին ու կպարին:
- 640 Էդ մարդիկ էկան քեռի Թորոսին գտան,
 Բանմ էլ ամոթանք տվին ու խառջը ուզին,
 Թե՛ յոթ տարվա հարկը բե:
 Հնգան գեղի մեջ ու ով որ մե խատ կով ուներ
 Էն էլ ծախեց,
 Բերեցին, հավաքեցին, հեւալ յոթ դևաբեռ:
 Խաբար տարան Դավթին թե.
 «Դու ըստե որս ա կէնես,
 Մելիք հուր փահլեվաններն ա օղորկե,
 Սասուն կթալնա, կտանա.
- 650 Քո խոր օսկին ա կտանեն»:
 Դավիթ հռկավ, որս թորգեց,
 Քուռկիկ Ջալալին խեծավ, զանգի տվեց,
 Խասավ տուն,
 Խասավ էն գախ օր խորոխպեր վիզ ծռած կայներ էր,
 Կոզբադինն էլ օսկին կչափեր,
 – Էս ի՞նչ խաբար ա, հլա կայնեք, խորոխպեր էս ի՞նչ
 ա կանա:
 – Է՛, Դավիթ ջան, մենք պարտք ենք,
 Յոթ տարվա խառջ ու խառաջ պտի տանք Մելիքին:
 – Յա, դը որ ըտմալ ա, թողեք իմ խոր օսկին ես
 չափեմ:
- 660 – Դավիթ, – ըսեց Կոզբադին, – թե չտաս՝ վատ գլնի:
 Դավիթ կատղավ, կոտ առավ ձեռներից,
 Էրկսի գլոխ զանեց հիրար,
 Ջանեւն ու ջարդեւն մեկ էրեց,
 Ատմներ խանեց ճակտին հուրանց շարեց:
 – Դը մկա դարձեք ձեր էրգիր,

Ձեր թագավորին ըսեք,
 Թըխ գա իմ խեղ կռիվ էմա,
 Թե կոչաղ ա զոռով առնի տանի,
 Դարձեք ըսեք, օր Դավիթ հուր խոր օսկին չի տա:
 670 Դը գացե՛ք, Սասման էրգրից կորե՛ք:

ԱԼԱԴՆԻՆ ՈՒ ԿՈՋԲԱԴՆԻՆ ԾԱՂՐՈՂ ԿԱՆԱՅՔ

Եղ չորս փահլեվան արնաթաթախ փախան,
 Փորը փոշման էկան սասման էրգրից դուս հեւան,
 Կնգտիք, օր տեսան, ծափ տվին, պար բռնին,
 – Ալադին ու Կոզբադին գացին Սասուն բան,
 Կեռի կովեր բերին կթան,
 Մողալ եզներ բերին լծան,
 Կարճ կնգտիք երկանք աղան,
 Հերկեն կնգտիք ուղղեր բառնան,
 Աղջկներ, ըսեք հառջայման, հառջայման,
 680 Աշունն էնենք եղ ու չորթան:
 Կոզբադին կատղավ ըսաց.
 – Ա՛յ լրբեր, դու ձեր մարդիքն եք տեսե,
 Դուք չեք տեսե սասման ծռեր,
 Սասուն էնպեստ մարդիկ կան ահարկու,
 Օր զանեն, էնոնց դռբից
 Մարդ գլնի երկու կտոր,
 Մենք իմա՞լ կանինք էնոնց դեմ խոսինք:

ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԻ ՋՈՐԱՀԱՎԱՔԸ, ԱՐՇԱՎԱՆՔԸ ՍԱՍՈՒՆԻ ՎՐԱ

Եդոնք դարձան էկան Մսըր,
 690 Գացին թագավորի կուշտ,
 Գլոխ տվին, ըսացին.
 – Թագավորն ապրած կենա,
 Սասման էրգիր մե ծուռ կա անուն լէ Դավիթ,
 Նրա դեմ մարդ չի կայնի,
 Ձանեց մեր գլխներ ջարդեց,
 Չեմ տա ու չեմ տա, իմ խոր օսկին ա չեմ տա,
 Գացեք ձեր թագավորին ըսեք,
 Թըխ գա իմ խեղ կռիվ էմա,

- Թե կանա՝ գոռով ու կռվով տանի:
- 700 Եդո կոտ վերուց զանեց վըր մեր գլխուն,
 Մեզ արնաթաթախ դուս խանեց տնից:
 Մարա Մելիք փռփռավ, եռողվավ,
 Ոդ զանեց գեղին, բռռաց,
 Միրուք բռնեց, ձեռ զանեց դոշին,
 Կանչեց հուր սինողներու,
 Թագավորական ժողովի նստան.
 – Զորք տի ժողվենք,
 Կռիվ տի էրթանք վըր Սասուն:
 Մարա Մելիք հավաքեց քառսուն տարեկնից բանցր
 մարդիկ,
- 710 Քսան տարեկնից էլ՝ ցածր:
 Հավաքվան էկան, աստղերին թիվ ու համար կա,
 Մելիքի զորքին՝ չկա:
 Մահանեն հուր խառջն ու խառաջը,
 Կուգեր Սասման էրգիր սրփեր աշխրի հերեսից:
 Ձենով Հովան նայեց,
 Տեսավ, որ Սասման գետան ջուր բղդորեր ա,
 Համ պակաս ա ջուրն, համ լե բղդորեր ա:
 Հելավ բանցր մե բլուրի գլոխ,
 Իշկեց, տեսավ, ի՞նչ տեսավ.
 Աստղերուն խսաբ կա,
- 720 Սասման դաշտի մեջ խփած չադրներուն խսաբ չկա:
 – Ա՛յ հավա՛ր, հայ հավա՛ր, փախե՛ք, փախե՛ք:
 Դավիթն հելավ հառեջ.
 – Ի՞նչ փախեք, ի՞նչ ա հեղե:
 – Զոռն ու ցավն Դավթի պնչին ա հեղե,
 Այ թե ինչ ա հեղե,
 Զանիր Մելքի փահլեվաններու գլոխ կողորի,
 Խառջ չտվիր,
 Մելիք լե գորք ա կապե, էկե մեր վրա,
 Իմա՞լ պտի հլնի՞,
- 730 Էթամ հնգնեմ էնոր ոտ,
 Պագեմ, աղաչանք էնեմ,
 Էնոր օդերաց ջուր խմեմ,
 Թըխ բախշա էս մե անգամ:
 – Խորոխպե՛ր, իմ սրբութուն, դու յավաշ,

Դու քո ծանր տեղ մի թեթևցու,
ես կեթամ նրան պատասխան կիտամ:

*ԴԱՎԹԻ ՀԱՐՁԱԿՈՒՄԸ, ԿՈՏՈՐԱԾԸ, ԾԵՐՈՒՆՈՒ
ԽՐԱՏԸ*

Առավոտ լուսուն Դավիթ խեծավ հուր խրեղեն ձին,
Քշեց գնա՛ց Սասման դաշտին,
Հելավ սարի գլոխ,

740 Տեսավ գորքին խսաբ չկա, կայնավ բռռաց.

– Ո՞ն քնուկ ա թըխ հլնի՛,
Ձիանք թամբեք, հելեք կռվենք,
Հետո չըսեք թե՝ Դավիթ գող էկավ, գող դարձավ:
Ձին զանգի տվեց հիճավ դաշտ,
Մտավ մեջ գորքին ու սկսեց կոտորել,
Փրթել ու գետին թալել:
Չուր հիրիկու կոտորեց, էկավ խասավ մի հալեվորի:
Էդ ծեր մարդն ըսաց.

– Այ ջել երիտասարդ, քո գլխուն արևուն մեռիմ:

750 Հնչի՞ ա կկոտորես էս խեղճ եսիրներուն,

Ի՞նչ ա կուգես էստոնցից,
Մենք կռիվ էնող չենք,
Մեզի թագավորն ա էստեղ բերե,
Գնա էնդոր խետ քո հաշիվ մաքրա,
Թե չէ ի՞նչ էս տվե մեզ չսկանա առնի:

– Քո թագավորն դո՞ր ա,

Տեղ նշանց տու տենամ:

– Էս կանաչ վրան օր կտենաս,

Էդ էնոր վրանն ա,

760 Էն ծուխն էլ օր կեղնի,

Էն էլ խո ծուխ չի. քնուկ ա,

Բերնի բուղն ա, գոլորշին ա օր կեղնի:

– Լավ, – ըսաց Դավիթ, խրեղեն ձին զանգի տվեց,
Ձին մե րոպայում խասըցուց վրանի հառեջ կայնեց,
Ընալ կխրխնջա, գետին հուր օդաց տակ կքանդա:

ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԸ ԴԱՎԹԻՆ ԽԱԲԵԼՈՎ ԳՑՈՒՄ Է ՀՈՐԸ

Կայնավ վրանի հառեջ, բռռաց.

– Մելիք, դուս հելի:

Ներսից ըսացին.

– Մելիք քնուկ ա, յոթ օր պտի քնի,

770 Հլա մե օր ա հնցե:

Դավիթ բռնաց.

– Քուն մուն չմզինա, թող զարթնի՛,

Դուս գա կռվենք էնպե՛ստ քնացնեմ,

Օր երկար քուն մտնի, էլ ըսկի չզարթնի:

Բերին օդաց տակ գութնի տաք խոփ դրին,

Մելիք զարթավ, հաշկեր բացեց,

Օր հաշկեր բացեց Դավթին տեսավ.

– Դավիթ նես արի, նստի,

Դինջանանք, խաց ուտենք,

780 Նոր հլնենք կռվենք:

Դու մասա Մելիք եղտեղ քյառսուն գյազանոց խոր էր
փորե,

Գիներ, օր Դավթին չկանա աղթա,

Խորի հերեսն էլ խալիչա էր փռե,

Դավթին ներս կանչեց ու նստեցուց հմա էդ խալիչին,

Նստելուն պեստ Դավիթ գնաց տակ,

Քուռկիկ Ջալալին թռավ դուս,

Հուր օդաց տակ խող փորեց, դո՛ւման խանեց,

Մերկու թափ պտտվեց վրանի բոլոր,

Դավթի թուրն առավ,

Թուրն առավ բերան, իջավ դաշտ:

790 Մելիք ըսաց. – Լավ պրծանք,

Բերեք քարկոծ էնենք, սպանենք:

Էն մեկն էլ ըսաց:

– Չէ, օր քարկոծ էնենք, քար կկոխրջա,

Կհլնի քարերաց վրա ու դուս գլնի:

– Դը որ ըտմալ ա բերեք արջիջ հլնանք վրան:

Ու որոշացին արջիջ լնել վրեն:

Էդ մտքի խեստ ին, Դավիթ լե փոսի մեջ կտրորվի:

*ԴԱՎԻԹԸ ԼՍՈՒՄ Է ՉԵՆՈՎ ՀՈՎԱՆԻ ՉԱՅՆԸ ԵՎ ՆՐԱ
ԽՈՐՀՐԴՈՎ ԴՈՒՐՍ ԳԱԼԻՍ ՀՈՐԻՑ*

Քեռի Թորոսն տեսավ օր Դավիթ չկա,

Չեն հուրան չլսվի

800 Մելքի գորքն էլ քեֆ ուրախութենի մեջ ա,

Հելավ, էկավ Ձենով Հովանին ըսաց.
 – Տո՛ տնավեր, մե բոռա էլի, բոռա Դավթին,
 Տենանք՝ Դավիթ կա, թե չկա:
 Ձենով Հովանն հելավ, կայնավ,
 Յոթ գոմշու կաշի փաթթին Հովանի մեջք,
 Հելավ կայնավ մե բանձր տեղ, բլրի վրեն ու բոռաց.
 – Հե՛յ, հե՛յ Դավիթ, դո՞ր էլ օր հեղիս,
 Կանչա Մարութա սուրբ Աստվածածին,
 Կանչա սուրբ նշան, Բարսին մալանդին ուր աջ թևին,
 810 Կանչա, Դավիթ ջան, կանչա, քե կիսանեն դուս:
 Դավիթ լսած, – էսի իմ խրոխպոր ձենն ա,
 էսի Ձենով Հովանն ա,
 Հայ Մարութա սուրբ Աստվածածին,
 Սուրբ նշան, բարսին, Մալանդին, դուք խասեք ընձի:
 Ձեռ զանեց դոշին,
 Ջանելուն պեստ թռավ,
 Թռնելուն խետ հելավ խուլվաթ,
 Թափան վրեն, է ի՞նչ կանան էնեն Դավթին:
 Դլնթրկեց դես, դեն հելավ դուս,
 820 Դուս հլնելուն պեստ Քուռկիկ Ջալալին խրխնջալով
 էկավ,
 էկավ կայնավ,
 Դավիթ թռավ խեծավ
 Ու ձին կադղուկի պեստ վրանի չորս բոլորն ա
 կպտտտա:

*ԴԱՎԹԻ ՈՒ ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԻ ՄԵՆԱՍԱՐՏԸ, ԴԱՎԻԹԸ
 ՄՊԱՆՈՒՄ Է ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԻՆ*

Էդա Մալաքյ Սիմեն մեխատ էլ աղջիկ ուներ,
 Էնոր էլ էր բերե հուր խետ,
 Դավիթ կանչեց Մարա Մելիքին, էսի թե.
 – Դավիթ զորքն հնչի՞ ա, օր ես գամ կռվե՞մ:
 Դավիթն ըսաց. – Դու վասվասա յա կկարդաս,
 Կախարդություն ա կենես,
 830 Դուս հելի մեկտեղ կռվենք,
 էս անմեղ, անլեզու մարդկանց հնչի՞ ես ժողվե, բերե,
 Թալել ես սրու բերան, դու քաշվե նես,
 Տղամարդ ես արի հիրար խետ կռվենք:

- Համաձայն եմ Դավիթ,
Արի նստենք մե փշուր դինջնանք,
Եդո հլնենք կռվենք:
- Չէ՛ Մելիք, դու մարդ չես,
Ես քեզ զանի իմ աղամ,
Քու խաց չուղվի, նամարդ ես:
- 840 – Դավիթ, – ըսաց Մելիք, –
Հառջի զարկն իմն ա՞, թե քոնը:
– Քո դաշտի մեջ ենք՝ քոնն ա, – ըսաց Դավիթ:
Մսրա Մելիք գնաց էկավ,
Թուր թալեց Դավթին,
Դավիթ պտտեց, էկավ,
Դը մանգան իրեք ա, իրեք զարգ պտի զարգա,
Մելիք քշեց գնաց Դիարբեքիր, Խնուս ու
Մանազկերտ,
Էկավ զանեց, թոզ ու դունան երգինք բռնեց,
Քուռկիկ Ջալալին Դավթին բերեց խանեց դուրան:
- 850 – Դու պրծար Մելիք, ես կենդան եմ, դորն իմն ա:
Դավիթ ծին քշեց գնաց, օր պտի գա զարգա,
Հնա էդ վախտ մերն հեկավ հառեջ, ըսաց.
– Դավիթ իմ ծօծի կաթ քե հալալ, ինձ բախշա,
Գնաց մեկ էլ էկավ, ես անգամ էլ քուրն էկավ հառեջ.
– Դավիթ մազերս առ քո օղաց տակ, ես մեկն էլ ինձ
բախշա:
- Ես մի դռն էլ քեզ,
Մնաց մեկ, ոն էլ հլնի չեմ բախշի:
Բերին Մելքին հիճուցին քյառսուն գյազանոց խոր,
Քյառսուն ջաղցի քար քյաշին վրեն,
- 860 Դավիթ գնաց, էկավ,
Կանչեց Համայիլ Բարսիլ Մանանդի,
Թուր քաշեց, զանեց,
Թուրն հիճավ քյառսուն գյազանոց խոր,
Ջարդեց ջաղացաբարերն,
Մելիքին կտրեց էրեց էրկու կտոր:
– Է՛յ, հե՛յ Դավիթ, – բռռաց Մելիք, – էդ է՞ր քո զարգ,
Կենդան եմ, ես սալամաթ մացի:
Դավիթ բռռաց. – Մելիք քե ժխշա, թափ տու:
Մելիք օր հիրար էկավ,

870 Երկու կես դառավ հնգավ սատկավ:
 Ջորք լե փոր փոշման դարձան գացին:
 Էստեղ Դավիթ Ծովասար ճապաղջուր տիրեց
 Քշեց գնաց Արաբստան,
 Թագավորութուն վերցեց տվեց ոգրին,
 Էդ էլ ենթակա երեց Սասունին,
 Սասուն դարձավ հռչակավոր երգիր:

ԴԱՎԻԹԸ ՍՏԱՆՈՒՄ Է ԽԱՆԴՈՒԹԻ ՆԱՄԱԿԸ

- Համբավ հուրան գնաց խասավ Կապուտկող:
 Կապուտկողա թագավորի աղջիկ խանդութ
 Նամակ ճամփեց Դավթին.
- 880 – Դավիթ ջան, Կանանչ սար, Կապուտկող,
 Խանդութ խանմ քե կսպասա,
 Հերեսդ էդտեղ տգկես, գաս Էստեղ կնդես:
 Էդ նամակ կտա մե խատ արագավազ մարդու կասա.
 – Կտանեք Սասուն, կիտաք Սասունա Դավթին:
 Էդ մարդ կառնի գիքա,
 Գիքա կմտնի Սասուն,
 Կիանդիպա Դավթի ախարտոնցեն մեկուն,
 Ձենով Հովան գլնի, հմա կխնրցու,
 – Իմա՞լ գտեն Սասունա Դավթին:
- 890 Էս մարդ կասա Դավիթ ես եմ որ կամ:
 Էդոր ձեռից կառնի նամակ կկարդա,
 Կդառնա մե խատ սիլեն կզանա էդոր,
 Օր կզանա էդոր վիզ կծովի, կեթա հետևանց
 Ու էդի Դավթին քրվելով,
 Թուղթն էլ ձեռ կդառնա որ էթա,
 Դավիթ հուր որսատեղից հիճե, կեթա տուն,
 Ճամփին կտենա մե մարդ հուրին քրվտելով,
 Լալով, վիզն էլ ծուռ կեթա:
 – Այ տղա, – կասա Դավիթ,
- 900 – Դու հնչի՞ ա ինձ կքրվտես:
 – Իմա՞լ քեզ, ես Դավթին ա կքրվեն,
 Մե մարդ ըսաց որ հինքն ա Դավիթ,
 Էս թուղթն առավ կարդաց, զանեց վիզս ծոեց:
 Թուղթ առավ կարդաց, խասկցավ,
 Էդոր վիզ դգեց, ճամփու դրեց:

*ԴԱՎԻԹԸ զՆՈՒՄ Է ԿԱՊՈՒՏԿՈՂ ՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
ՔԱՎՈՐ ԳՈՐԳԻՆ*

- Դավիթ հեւալ խեծալ ձին, հնգալ ճամփա,
Գնաց, գնաց շատն ու քիչը Աստված գինա,
Գնաց խասալ մե քաղքի,
Էդտեղուց պտի էթեր սար, Դավիթ ձին թողեց,
910 Ձին գնաց հուր խոր քավոր Գորգիի դուռ կայնալ,
Կայնալ ու խրխնջաց:
Ըսաց. – Խարսներ հեւեք տեսեք էդ ո՞ն ա էկե մեր
դուռ,
Եսի Առյուծ Միերի ձին ա, բայձ խեծնողն հուրիշ ա,
– Հեւեք կանչեք, թըխ գա տենանք էդ ո՞ն ա:
Դավիթ ձիուց հիծալ տակ, գնաց նես,
Բարև տվեց, բարև առալ, նստալ:
Գորգին նայեց չխասկցալ թե ո՞ն ա:
– Հը ի՞նչ տղա ես, ո՞ն ես, հուստից ա գիքաս:
– Ես Առյուծ Միերի տղա Դավիթն եմ,
920 Կապուտկող ա կէթամ:
– Դը լալ, օր դառնաս կիգաս մեր կուշտ:
Նոր բերին խաց թալին, հուրասիրին,
Պատվին, հարգին,
Ճամփու դրին:

*ԴԱՎԻԹԸ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է ԽԱՆԴՈՒԹԻՆ, ԿՈՎՈՒՄ
ՔԱՉԱԼ ՀԱՍՁՈՅԻ ԵՎ ՇԱՊԿՈՎ ԽՈՐՈՎԱԾԻ ՀԵՏ ԵՎ
ԱՄՈՒՄՆԱՆՈՒՄ ԽԱՆԴՈՒԹ ԽԱՆՈՒՄԻ ՀԵՏ*

- Դավիթ ձին զանգի տվեց, գնաց:
Ձին յորդա յա կէթա, չէ՞ խրեղեն ա,
Գնաց բանցրացալ սար,
Դավիթ նաեց, տեսալ մեծ ամարաթներ կա,
Տեսալ Խանդութ խանմն էլ էնտեղից կիիճնի,
930 Իսկապեստ խանմ, շատ գեղեցիկ, շարմաղ սիրուն,
Էդոր գրկեց, առալ գնաց նես,
Պատիվ տվեց Խանդութ,
Կերան, խմին, դսա էրին,
Դավիթ ուրիցալ,
Ձեռ թալեց օր գրկեր,

- Գրկեր բոկի տակ պագեր,
 Ձեռ թալելուն պեստ էդոր վիզ պտպտաց,
 Մե խատ սիլլա գարգեց Դավթին,
 Օր զարկեց Դավիթ մքռավ, հոկավ, ըսաց.
- 940 – Խանդուք խանուն ես կեթամ,
 Եփ օր Քյաչալ Համզեն ու Շապկով Խորոված
 Գան դուռը տփեն, ես գիքամ կխասեն քեզի:
 Դավիթ դարձավ էկավ Քավոր Գորգու տուն,
 Էդ վախտ էլ մե հուրիշ թագավոր,
 Կռիվ ա էկե էդ էրգրի վրա,
 Թագավոր լե աղ ու խացով խաբրեր ա,
 Թե կռիվ չենք ուզե:
 – Դե որ կռիվ չքուզե, Խանդուք խանմին պտի տաք,
 տանենք:
- Խաբար խասավ քաղաք, թե.
- 950 – Թագավորի աղջկան էկած ա զոռով տանեն,
 Դռներ, դարգխներ խողեք:
 Մարդիկ էկած Քավոր Գորգու դուռն ա կխողեն,
 Քավոր Գորգին ըսաց.
 – Դավիթ, էկած դուռ կխողեն,
 Օր մարդ չկռնա հելնի դուս:
 – Իմա՞լ. – ըսաց Դավիթ:
 Ըսաց. – էկած Խանդուք խանմին ա կտանեն:
 Դավիթ հելավ խեծավ ձին,
 Ձորքն հայ հայ ա կլցվի քաղաք,
- 960 Ձին քչեց գնաց Խանդուք խանմի կուշտ են վախտ,
 Օր Քաչալ Համզեն ու Շապկով Խորոված էկած ա,
 Ձին քչեց խասավ աղջկան,
 Մեկ էլ Դավթի անկանջ Խանդուքի ձենն հնգավ.
 – Ախ Դավիթ դո՞ր ես խասի:
 Դավիթն ըսաց.
 – Էստեղ եմ, Խանդուք,
 Մի մղածա, ես էստեղ եմ:
 Յոթ-ուր օր կռվեց, կոտորեց,
 Հաղթեց հմնուն,
- 970 Վերջն էլ Խանդուք խանմին վերցուց, գնաց:

ԴԱՎԹԻ ՍՈՒՏ ԵՐԴՈՒՄԸ, ԿՈՒՎԸ ԽԼԱԹՑԻՆԵՐԻ ՀԵՏ,
ՄՊԱՆՎԵԼԸ

Մե առ ժամանագ աբրան,

Մե օր էլ ըսաց.

– Դավիթ, ես խեր մեր ունեմ,

Բարեկամներ ունեմ, հմնուն շատ կարոտցեր եմ,

Էթամ իմ ծնողներ տենամ, եղո գամ:

Հինքն էլ երկու խոքով էր, ծանդր էր:

Դավիթն հեւալ խանդութին առաւ,

Ճամփա հնգան,

Էկան խասան Ղլաթ:

980 Ղլաթցիք հեւան էդոնց հառեջ:

Դավիթ, – ըսացին, – մեր կռիւ կռիւ ա,

Էս մնուտիս պտի կայնես կռվենք:

Ըսաց. – Կոչաղ մարդ հուր հարկի հառեջ կռիւ չենա,

Թողեք կնիկ տանիմ խասուն տուն,

Դառնամ, գամ կռվենք:

– Դու որ գացիր էլ հետ չըսիզ,

Դը հերթվա, օր կդառնա՞ս:

Դավիթ ձեռ սքից զարգեց դոշին հերթվալ.

– Թե չդառնամ, սուտ ըսեմ մեռնիմ:

990 – Դը որ ըտմալ ա գնա, բայձ շուտ դարձի:

Դավիթ օր գնաց,

Ճամփին թաղմնեց տեսաւ օր ձեռ սևցեր էր,

Սուտ հերթվելուց ձեռ սևցեր էր,

Դարձաւ, էկաւ:

Ձին քշեց մդալ ղլաթցոց մեջ,

Ըսկսեց կողորել ու բրդել,

Բավազանին ջարդելոց եղո, շատ խոզնալ,

Ժողովուրդ որն կողորվաւ,

Որն հախու փախան ցրվան:

1000 Դավիթ շորեր խանեց մդալ ջուր,

Մե գետ կար էդտեղ,

Մդալ, օր լողկներ,

Դու մասա ղլաթցի կյաճկեյից Դավթին մե աղջիկ էր
հելէ,

Էդոր ղլաթցիք շատ ին Դավթի բիջ ըսե,

Եղի կատողեր էր,
 Նետ անեղ առն, էկե պառկեր էր եդ կարմնջի տակ,
 Օր Դավթին գարգեր:
 Դավթն օր լողկցավ, դուս հեւավ,
 Եդ աղջիկ զանեց, նետ անեղ քյաշեց, զանեց,
 1010 Նետ թիկնքից տվեց դուս:
 Դավթ էդտեղ բռռաց,
 Հնգավ գետան մեջ:
 Խանդութ խանն պառկեր էր մե տղա էր բերե,
 Դավթի գոռոց օր լսավ,
 Կտրից հուրին թալեց,
 Էն էլ էդտեղ մեռավ:

ՓՈՔՐ ՄՀԵՐԻՆ ՔԵՌԻ ԹՈՐՈՍԸ ԲԵՐՈՒՄ Է ՍԱՍՈՒՆ

Տղի անուն դրին Փոքր Միեր,
 Քեռու տուն սկսացին Միերին պաշտպանել:
 Էկան Դավթի դիակ տարան,
 1020 Առոք-փառոք, ժամ պատարագով, քահանաներով
 քաղեցին,
 Հնգավ մե ժամանակ Քեռի Թորոսն հեւավ վըր օդաց:
 – Պտի էթանք մեր ճիժն առնենք, գանք:
 Հելան վեց-յոթ խոքով գացին էդ քաղաք:
 Խաբարն խասավ քեռիներուն,
 Միերին տարան մե հերի մեջ պախեցին,
 Յոթ ձեռ դոլ, զուռնա էլ խետ դրին,
 Օր էստոնց ձենից գատ Միեր հուրիշ ձեն չառնի:
 Քեռի Թորոսն հուր մարդկանցով էկան թագավորի
 կուշտ:
 – Մենք էկեր ենք մեր ճիժ տանենք:
 1030 – Ձեր ճիժ հլա իրեք տարեկան չկեր մեռավ,
 ճիժ չկա, մեռեր ա:
 – Դը որ ըտմալ ա մեր ճժու գերեզման նշանց տվեք,
 տենանք:
 Մենք հազրախլի ցեղ ենք,
 Մեր իրեք տարեկնի գերեզման
 Իրեք շենք երկարութուն պտի ունենա:
 Գացին գերեզմաններ պտտտան, չափին, չկա ու չկա,
 Դարձան էկան, կատողուկ:

– Մեր տղեն տվեք, խաթրով

Առնենք էթանք:

1040 Էսոնք տեղից չեն ժաժ գյա:

Քեռի Թորոսն հեւալ կայնալ ըսաց.

– Տո Հովան, տո տնաշեն մե խատ գոռա,

Գոռա տենանք, ի՞նչ խաբար կուտան մեզի:

Ձենով Հովան հեւալ կայնալ մե բոռալ բոռաց,

Մե բոռալ բոռաց,

Ձեն գնաց, հնգալ հերի մեջ,

Ձեն հնգալ տղի անկանջ:

Տղեն, օր լսալ թռալ հեւալ դուս,

Էկան տղին բռնին,

1050 Հովան մեկ էլ բոռաց, տղեն հիրուն ժխշեց,

Էդոնք դես-դեն թափան,

Հինքն էկալ թըխ Էդոնց,

Կտենա որ հսկա մարդիկ են կայնուկ,

Քեռի Թորոսն հեռվից կնկատա,

Որ էկողն աժդահակ ա:

– Էսի կո մեր ջինսն ա, մեր տղեն ա:

Կփաթվեն տղին, հաշկ հունք կապքեն,

Կառնեն, կդառնան Սասուն:

– Տո լաո, քո խեր մեռեր ա,

1060 Մեր Սասուն մացեր ա անդեր:

*ՓՈՔՐ ՄՀԵՐԸ ՄՊԱՆՈՒՄ Է ԵՐԿՆՔԻԿ ԱՍՏՂԻԿԻՆ,
ԸՆԿՆՈՒՄ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԻ ՓՈՐԱԾ ՀՈՐԸ, ԱԶԱՏՎՈՒՄ
ԵՎ ԿՆՈՋ ՀԵՏ ՓԱԿՎՈՒՄ ՔԱՐԱՅՐՈՒՄ*

Միեր մի աղջիկ կսիրեր,

Երկնքիկ-Աստղիկ կեր,

Միերի հեղև կպտոտեր,

Օդով էր գլուխ ջարդում,

Էդ աղջիկ օր տեսալ էդի օդով ա գալի

Ու Միերին էլ շատ կգոռա, կասա.

– Դու Միերին շատ մի գոռա,

Ես մի գիշեր քե ղոնախ եմ:

Միեր էդ օր կլսա, շատ կեռսողի,

1070 Էնպեստ ուժեղ կգանա, օր երկնքիկ-Աստղիկին կենա
Էրկու կտոր,

Կենա երկու կտոր, կիցկա ցած:
Նոր հուր աղջիկ կվերցու, կառնի կիգա:
Ճամփին գորքն կլնի էդոնց դեմ,
Մե քյառսուն գյազանոց խոր ա փորած,
Քավոր Գորգու տան եղևն ա,
Գուքան էդոր վրայով կինցին,
Միեր բեխաբար, գուքա որ հնցի,
Թափ կինգի էդ խոր:

- 1080 Ջորք կուրխնա, օր պրծան էդ աժդահակեն,
Կբերեն արջիջ կլցեն էդ խոր,
Քավոր Գորգին օր կտենա,
Մե խատ էլ բախ կթալա,
Բախ կթալա խոր կասա.
– Միեր ջան, խորու տակ ծակա, քեզի տեղ էրա.
Որ արջիջ չլցվի վրեղ:
Արջիջ լցին, փեջադեցին խորու բերան,
Միեր լե քանդեր էր, գացեր էր էն յան,
Քավոր Գորգին բերեց էդ խորու բերան ջուլակի գործ
սարքեց,

- 1090 Կնստի բան ա կգործա ու կասա.
– Վայ լըմն Միեր, վայ լըմն Միեր:
Միերն քանդեց, բանծրացավ,
Հելավ Քավոր Գորգին գրկեց, պաքեց,
Առավ տարավ տուն,
Կնիկն առավ դարծավ Սասուն,
Քիչ ա մացե խասին Սասուն,
Ճամփի վրա մե մեծ կայա կա,
Միեր նգադավ օր չկանա քելա,
Օդ կդնա, կխթվի խող,

- 1100 Գեղին տայաղ չի տա հուր օդներուն,
Էկան կայնան էդ կայու կուշտ,
Թե Ասու հրամանով ա, թե ինչպեստ ա կայան
կբացվի,

Էդ երկուս կմտնեն կայու մեջ
Չուր հեսօր ջուր ա կկաթա էդ կայուց,
Էդ Միերի ծիու ջուրն ա օր կթափի:

Դ

պատմություն

ՄԱՍՆԱ ԾՌԵՐ

Պատրաստել է Գեղամ Մանվելյանը ընդհանուր և մասնավոր
Վերաբերյալ է ՀՀ ազգային Վարչապետի գրասենյակի
գրասենյակում 5 1976 թվականին

(1880 – 1978)

Գեղամ Մավջուրի Ավետիսյան – ծնվել է Մարտունիում 1880 թվին, չքավոր հողագործի ընտանիքում: Վաղ հասակում զրկվում է տեսողությունից և դառնում ավելի ինքնամփոփ ու խորաթափանց: Նախնիները գաղթել են Արևմտյան Հայաստանի Ալաշկերտի գավառի Մանգասար գյուղից: Ասացողն օժտված էր գեղեցիկ ձայնով և ժողովրդական մտածողությանը հատուկ բառուբանով: Գեղամ Ավետիսյանը անգրագետ էր, վեպը լսել էր փոքր հասակում և արտակարգ հիշողության շնորհիվ պատմում էր ամենայն մանրամասներով, առանց անհարկի հավելումների, խիստ ոճով և հանդիսավորությամբ: Նրա խորին համոզմամբ իր պատմածը եղած բան է, «խեքյաթ չի, էսի հեւած բան ա»: Հիշելով Սասնա տան սրբությունները՝ նա ամեն անգամ մոլի ջերմեռանդությամբ խաչակնքում էր դեմքը, փառք տալիս նրանց և հաճախ էլ անհասկանալի ու ցածրաձայն աղոթքներ մրմնջում:

Նա այնքան էր հավատում իր պատմածին, որ Միերի կողմից Դավթին փորձելու տեսարանը պատմելով, երբ Դավիթը ձեռքը կրակին է տանում, ասում էր. «Մեռնիմ քո գորութենին, Աստված, ճժուն փրկե էդ տաճիկ գազանից: Մենք մե քանի տարի առաջ կեթինք Ալի Ղըռլխ, էնտեղ խնամի ունինք Հակոյ Հովեն, էնի էլ կպատմեր էս պատմութեն, օր կեթինք կոնախ, էնի կժողվեր մեզի իր օդեն կպատմեր, յա թե չէ կեթինք սար, էնի խոտաղ էր»:

Պատումը գրի է առնված Ռոզա Գրիգորյանի կողմից Մարտունիում 1976թ.:

ՍԱՄՆԱ ԾՌԵՐ

Ա

ՍԱՆԱՍԱՐ ՈՒ ԲԱՂՂԱՍԱՐ

*ՍԱՆԱՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱՂՂԱՍԱՐԸ ՓԱԽՉՈՒՄ ԵՆ ԿՈՄՊԱՇՏ
ՀՈՐ ՀԱՆԱԾԱՆՔԻՑ*

Շատ խին ժամանակ
Հեղեր ա մե կռքապաշտ թագավոր,
Օր կուռք էր կպաշտեր, ասսվածածանոթ չէր:
Էդ կռքապաշտ թագավոր խայ կնիկ ուներ,
Էդ էրկու խատ տղա ուներ.
Մեկի անուն Սանասար էր, մեկին լե՝ Բաղղասար:
Էդ կռքապաշտ թագավորի արդեր դէր կուղին,
Օրն էրկու իրեք մարդ կօղորկեր օր դէր լարին,
Արդերն ազադին, օր դէր չծեծկին արդեր:

10 Էս տղեկներ օր ջոջցան,
Խեր մե օր ըսեց.
– Էսօր էլ ձեր հերթն ա,
Հելեք, գացեք դէրուն լարեք:
Տղեկներ առավոդ լուսուն հելան գացին,
Չուր հիրիկուն լարվան,
Ղէրին դես քշին, դեն քշին,
Հիրիկուն պառկան օր դինջնան,
Սանասար օր մենձ ախպերն էր,
Ձեռ պարզեց վերին դէխ, ըսեց.

20 – Է՛յ, վերին կապուտ կապավոր,
Էդ դէր մեր խոքին տվին մեր բերան,
Մեկ էլ տեսան դէրն հմեն քյաշվան, գյացին:
Դարձավ պզդիկ ախպորն ըսեց.
– Վերին կապուտ կապավորն լսաց իմ ձեն,
Ղէրն էլ չնավիրի արդեր, թռան գյացին:
Հելան էրկու ախպրով դարձան էկան տուն:
Խերն օր տեսավ շատ զարմացավ.

- Հնչի՞ եք դարձե,
 Մկա մեր արդեր քարուքանդ էրին,
 Ավիրին են անդեր դշեր:
 – Չէ, – ըսեց Սանասար, – դշեր թռեր են,
 Դուչ չկա էլ,
 Ես վերին դեխի կապավորին կանչեցի,
 Էլ դշեր չեկան վրո մեր արդերաց:
 – Վա՛յ, – ըսեց խեր, թռավ հեւալ կայնալ,
 – Դուք ավաղացեր էք Աստծուն,
 Դուք մատաղացու էք:
 Դու ջոջ կռքի մատաղն ես,
 Դու լե պստիկ կռքի մատաղն ես:
 40 Ձեզի ես կմատղեմ իմ կռքերուն:
 Մեր լսալ, գանեց հուր ծնկներուն, էլաց,
 Գիշերն հեւալ ճժերուն խանեց քյնուց.
 – Ձեր խոր խոսքն մեկ ա,
 Օր ըսեր ա ձեզ կմատղա,
 Հելէք ձեզ պաշար վերցեք,
 Գնացեք էս էրգրից հեռացեք:
 Մե տեղ ճարեք, բնակութուն խիմնեք:
 Թե չե ուրբաթ օր մատղի օր ա,
 Էնի ձեզի կմատղա, ձեր գլոխ կկորա,
 50 Խաց, գյատա թխեր են,
 Առեք էս, արնախում մարդու ձեռից ազաղվեք:
 Էրկուսի հերեսներ պաքեց ու ճամփու դրեց:

*ՄԱՆԱՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ ԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆ
 ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ՋՐԻ ԱՓԻՆ*

- Գնացին, գնացին շատ թե քիչ Աստված գինա,
 Վերջապես էդոնք խասսան մե գետան:
 Նային տեսան օր վերևից մե բարակ ջուր կիքա,
 Էդ բարակ ջուր, էդ փոքր ջուր
 Դրան կգամա կկտրա, գնցի էն յան,
 Եդո կխառվի խետն ու կհնցի կէթա:
 Ջոջ ախպերն մտածմունքի մեջ հնգալ.
 60 – Եխփար, էս ջուր էնքան զորեղ ա
 Օր հինքն մե բան չի, պստիկ կկորա:
 Կկորա, կհնցի էն յան,

Կխառվի էնոր, կէթա,
Էս տեղ լավ տեղ ա,
Էստեղաց մարդիկ թե էս ջրուց խմեն,
Շատ կուժովման ու կպնդման:
Արի դու համաձայնի,
Մենք հմա ըստեղ էլ բնակավորվենք:
Դը թագավորի ինս են, խասկցող,

- 70 Մարիֆաթլու,
Ըսկսան խիմ քցել, շատ բանեցին խոզման,
Բաղդասար դարձավ Սանասարին.
– Էս գործ մենակ չենք կանա անի,
Էսի մեր դուվաթ չաղթա,
Հելի գնանք հուրիշ քաղաքներ,
Փող աշխատենք,
Բերինք մեր տուն սուքինք,
Բան որ խիմն գցեր ենք:
Մութ ու լուսին էրկու ախպեր հելան հնգան ճամփա:

- 80 Էդ մարդիկ գնացին,
Գնացին հանդիպան մե քաղաք,
Էդ քաղաքի թագավոր հուր չիբուխչու ու մեկ էլ
դայֆչու վրեն

Շատ եռտտեր էր,
Գործից խաներ էր, մացեր էր առանց ծառա:
Էդ էրկու ախպեր օր գացին,
Գացին մտան հմա թագավորի կուշտ:
Թագավոր նայեց դրանց դրուֆին,
Շենք ու շնորքին,
Մատ կծեց, մտածեց.

- 90 – Էսոնք հաշկիս հուրիշ ա կերևան,
Սովորական մարդ չեն,
Դարձավ էդոնց.
– Դը պատմեք տենանք ի՞նչ մարդ էք:
Ո՞րտեղից ա գիգաք, դո՞ր ա կէթաք:
Ախպրներ գլուխ տվին ու ըսին.
– Թագավորն ապրած կենա, քո փառք շատ,
Մենք ծառա ենք, գործ ա շուռ գիքանք:
Թագավորն ըսաց.
– Գլնիք ընծի ծառա՞,

- 100 Իմ դայֆչուն, չբխչուն ազադեր են,
 Մկա ընծի ծառա յա պետք:
 – Խա, – ըսին տղեկներ, – բը չենք հլնի՞,
 Գլնինք, թագավորն ապրած կենա:
 Թագավոր շատ ուրիցավ
 Օր տեսավ լավ տղեկներ են,
 Կարգադնեց էդոնց խաց, ջուր տան:
 Շոր տան, թըխ դառնան թագավորի դայֆչին ու
 չբխչին:
- Էդոնք ըսկսան ծառայել,
 Մեկն դայֆե կեփա,
- 110 Էն մեկելն էլ թագավորի չիբուխն ա կլցա:
 Թագավոր էդոնց շատ սիրեց,
 Շատ հարգեց,
 Աչքից աչք չէր փոխի:
 Թագավոր որոշեց.
 – Էսոնք ըսմալ աշխատասեր, բանող տղեք են,
 Հնչի՞ իմ աղջիկ չտամ Սանասարին:
 Սինող օր լսաց ըսեց.
 – Թագավոր ապրած կենա, տղեք լավ տղա են, խոսք
 չկա,
- Հմա էդոնց առանց փորձել աղջիկ մի տա:
- 120 – Լավ ըսացիր, բա ո՞նց փորձենք:
 – Թըխ ծիաթոխս խաղան,
 Մենք նայենք, տենանք, ի՞մալ ա կխաղան:
 Թագավոր համաձայնավ,
 Հրաման տվեց.
 – Առավոտ մութ ու լուսին,
 Զիաթոխս խաղալու պտի հլնենք,
 Սանասարն ու Բաղդասարն էլ թըխ պաղրաստվեն:
 Ախպրներ ուրիցան,
 Հելան աշխարով մեկ:
- 130 Առավոտ լուսուն
 Ղայֆեն էփին, չիբուխ լցին,
 Բերին դրին թագավորի հառեջ,
 Կերան, խման,
 Հելան ձիեր խեծան ու քշին:
 Էն վախտ քշին օր ոգիր հուր ղոշունի խետ,

- Քաշվե մե կողմ ա կայնե,
 Թագավորն մե կողմ ա կայնե:
 Էրկու ախպեր քշին ծիանք,
 Գացին, կայնան օրթլաղ:
- 140 Թագավորն ըսաց. – Սանասար, Բաղդասար,
 Յա իմ ղոշունի վրա էկեք, յա ոգրի ղոշունի,
 Թե չէ կայնել եք մեջտեղ ի՞նչ կենեք:
 Ախպրներն ըսին.
 – Թագավորն ապրած կենա,
 Մեզ օր կես մայ ա, էսպես ա:
 Թագավոր նորից կրկնավ.
 – Տղեք ջան յա քշեք իմ ղոշունի վրա, յա ոգրի:
 Ըսին. – Թագավոր, խաց ու գինին տեր կենդանին,
 Մեզ օր կես մայ ա:
- 150 – Ոգի՛ր, քու ղոշուն քյաշա վըր իմին:
 Ոգիր հուր ղոշուն տարավ,
 Գնաց թագավորի ղոշունի վրեն:
 Ախպրներ քշին, գնացին,
 Գնացին ոգրի ղոշունի տեղ կայնան
 Թագավորի ղոշունից տղեկներին ծիաթոխս թալեց
 Ձիաթոխս թալելուն պեստ ետ դարձավ,
 Ախպրներ գանին ծիուց իցկին,
 Վիրավորվուկ էր,
 Չուր հիրիկուն, արևմտոց եղ ղոշունից
- 160 Մե սալամաթ մարդ չարձավ,
 Յա վիրավորվուկ, յա սպանվուկ:
 Հիրիկուն դարձան հմեն էկան,
 Տղեկներ հմնուց շուտ ին էկած,
 Չուր էսոնք էկան, տարան ձիեր կապեցին,
 Կեր տվին:
 Թագավոր հիճավ տակ, լվացվավ,
 Գնաց բազմավ հուր գային,
 Բազմելուն պեստ տղեկներ դայֆեն ու չիբուխ բերին,
 Բերին, դրին թագավորի հառեջ,
- 170 Թագավոր ուրիցցավ.
 – Ա՛յ հայ էսոնք էսքան խոքնած,
 Էլի դայֆեն ու չիբուխը խասուցին,
 Չէ էսոնք լավ տղերք են:

Ոգիրն էկավ.

– Թագավորն ապրած կենա,
Տեսա՞ր ինչքան գոռոզ տղերք ին,
Իրեք դան կարգադնիր ոչ իմ ղոշունին էկան,
Ոչ էլ քո ղոշունին:

- 180 Դարձան հմնուն ջարդեցին, կոտորեցին,
Գոռոզ են էղոնցից շառ գիքա մեզի,
Մե օր դայֆեն սառ կբերեն,
Չիբուխ ծուռ կղնեն,
Քեզի գայից կթալեն էղոնք,
Քո տեղ կբազմեն թագավոր:

*ՍԱՆԱՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱՂՂԱՍԱՐԸ ՀԵՌԱՆՈՒՄ ԵՆ
ԹԱԳԱՎՈՐԻ ԵՐԿՐԻՑ ԵՎ ՀԻՄՆՈՒՄ ՍԱՍՈՒՆԸ*

Թագավոր երգար մղաձեց.

– Բա ի՞նչպեստ անենք:

Տղեկներուն կանչեց.

– Սանասար, Բաղդաար, դու լավ մարդ էք,
Լավ էլ կծառայեք,

- 190 Բայժ ես չուզիմ, օր դուք
էդքան ազնիվ մարդ իք,
Իմ ձեռաց վրա աշխադեք,
Ծառա էղներ,
Էկեք ձեզի քաղաք տամ, ժողովուրդ տամ,
Գացեք դառեք տեր-տիրական,
Աբրեք ու աբրեցրեք:
Ախարտանք գլոխ տվին.

– Թագավորն ապրած կենա,
Չիլնի դու մեր վրեն նեղացուկ ես,

- 200 Հերեկ ձիաթոխսին նեղացրե՞ր ենք քե,

Դու մեր ծնող, մեր սրբութուն,

Մեր հաշկի լուս, դու մեզ ներա:

– Չէ՛ իմ բալեք, չեմ նեղացեր եմ,

Ըղմալ կուզեմ:

– Դը որ էդպես ա, – ասին տղեկներ,

– Թագավոր ապրած կենա, մենք տուն ունենք,

Քո տերութենի մեջ ինչքան քյասիբ կա

Աղքատ, չքավոր կա տու մեզի,

Մենք կտանենք էդոնց, կբնակեցունք, կապրցունք:
210 Թագավոր համաձայնավ,
Դը թագավոր ա հրաման հարձկեց.
Տերութենի մեջ ինչքան աղքատ, չքավոր կա քոմեն
գան,

Թագավորն ասեց.
– Էս մարդիկ ուր որ կէթան,
Ձեր քոչեր բարձեք,
Գացեք էդոնց խետ,
Ես ձեզի կանձնենմ էտոնց:
Էդ մարդիկ համաձայնվան,
Հելան հուրանց քոչեր բարձին,
220 Որն մե եզան, որն մե ջորու, էշի
Ու հնգան ճամփա, շատ գնացին, քիչ գնացին
Խասան էն ջրուն, օր էրկու ախարով
Բերդի խիմն ին գցե, տուն ին սուբե:
Քոչեր թափին տակ:
Սանասարն ասաց.
– Ժողովուրդ, էստե տուն սուբենք օր արբինք,
Ամեն մարդ չկանա սարքա,
Պտի օբչի¹ սարքենք,
Օրական մե քանի տուն:
230 Հմեն քոման, հելան թափան,
Ըսկսացին սարքել.
Դե որ խարիրներով քոմեն,
Ինչ քարեր կանան բերեն,
Բերին էդ ջոջ քարեր, պալեր,
Բերին ու շարին վըր հիրուր,
Սարքեցին, էս ըսենմ մեկ ամիս,
Դու խասկցի տսվմեկ ամիս,
Տներ սուբին ու բնակոան:
Դարձան մտածեցին.
240 – Չէ՞ թագավորն պատվիրեր էր,
Ախարներուն օրական մեկի տուն տանենք,
Խաց կերցունք,
Ընտանի չունեն էդոնք չէ՞:
Նստան, կայնան որոշացին ըտմալ էլ էնել:

¹ Общій բառի աղավաղումն է, ընդհանուր իմաստ ունի:

- Օրը մեկը կտաներ եղոնց, կշախեր, կերակուր կուտեր,
 ճամփու կղներ,
 Գուքին հուրանց տուն կքնին:
 Էն մե օր ջոջ ախպեր մտածեց.
 – Ախպեր ըսմալ չիեղի,
 250 Կեթանք եղոնց տներ կուտենք,
 Մեկի տուն կխտոտ ա,
 Մեկի՝ ամեններ մրոտ ա,
 Մեկի՝ կերակուլն ա անհարմար,
 Մեկի՝ հառիքն ա ցածր,
 Մեր գլոխ կառնի սներաց:
 – Բա ի՞նչ եմենք, գնա թագավորին ըսա,
 Թո մեզի մե խատ ծառա տա,
 Խացթուխ ծառա, խաց թխա,
 Ուտինք, աբրինք:
 260 Ախպերն համաձայնվալ,
 Հելալ խեծալ հուր ձին,
 Թըխ թագավոր ո՞ւր ես, էկա:
 Թագավորի աշկ եղ ճամփին էր,
 Օր ծիավոր տեսալ, ըսեց.
 – Ոգիր էս ախպրներից ա գիքա,
 Էղ էնոնց երիշն ա:
 Տղեն քչեց, գնաց մտալ ներս,
 Թագավորին գլոխ տվեց,
 Թագավորն ուրիցալ, չէ՞ էնոնց շատ կսիրեր.
 270 – Հը որդի ի՞նչ կա, ի՞նչ ա պաղայե:
 Տղեն գլոխ տվեց ըսաց.
 – Թագավորն ապրած կենա, չէ մենք էլ մարդ ենք,
 Հարմար ա բա օր ամեն Աստծու օր
 Էթանք եղոնց տներ խաց ուտենք, ամոթ չէ մեզի՞,
 Ժողովկրնի նման, մենք կամչնանք,
 Ըտմալ դժար ա, մեզի լայեղ չի,
 Մեզ մե խատ ծառա տու,
 Տանենք մեզի խացթուխ,
 Կերակուլ սարքա, մեզի շախա-պախա:
 280 – Ծառա-մառա չմզինա, ես իմ աղջիկ կիտամ,
 Իմ աղջիկ կիտամ քո ախպեր Սանասարին,
 Էս խոսք լսելուն պեստ ոգիր նիաթ կախեց,

Թագավորն ըսեց.

– Հը ոգիր ի՞նչ կա:

– Թագավորն արած կենա, քո աղջիկն ա,

Դու գինաս, բայձ դու թագավոր ես,

Քո աղջիկ տաս եդ տղին,

Առնի էթա,

եդ լայեղ բա՞ն ա,

- 290 Դու խալխ ունես, բարեկմներ ունես,
Խարսնիս երա, հմնուն ժողվա, պատվով, հարգանքով
ճամփու դի թըխ էթան:

Թագավոր համաձայնավ ըսեց.

– Դե որդի, գնա պաղրաստութեն տես,

Էկեք ձեր խարս վերցուցեք, գացեք,

եդ մարդ դարձավ էկավ:

Նշանակված օրն հեւան էկան:

Հեւան, էկան եդ մարդիկ,

Ստան թագավորի դիվանխանեն,

- 300 Թագավոր խագար չեշիղով սեղան էր բացե,

Դը թագավորական սեղան,

Սիրտդ ի՞նչ ուզա կա,

Քեֆ, ուրախութեն, ուտել, խմել,

Զուր լուս ուրխցան:

Լուսուն առան հուրանց խարս դարձան,

Հնցավ մե ժամանակ,

Բաղդասար շատ տխուր ա,

Կգբնի, խաց չուտա:

Սանասար նկատեր ա օր ախպեր ձեռից կէթա.

- 310 – Իմ ախպեր, իմ աչիչ լուս,

Ի՞նչ ա ուռթե քե,

Հնչի ես ըտմալ տխուր-տրտում,

– Ախպեր ջան մեր խոր ջոջ կուռք ընծի խանգիստ չի
տա,

Գիքա գիշերներ գլխուս տակ կմտնի, կմկկա,

Զթողնի քնեն, դինջնամ, կկանչա ընծի,

Կուզա տանա, ես որոշեր եմ,

Ես կեթամ եղոնց երգիր:

– Մի գնա, մեներ եդ բան Բաղդասար,

Դու գինաս, օր մեր խեր մեզ մատաղ ա խոստացե,

- 320 Խասնելուն պեստ քե մատղա,
 Ընծի լսա, մի գնա:
 – Չէ ես պտի երթամ,
 Էթամ ես էլ կարգվիմ, թագավորի աղջիկ ուզիմ,
 Օր քո կնիկ իմ ձեռաց վրա ջուր չլցի:
 Ինչ արեց ախպեր խետ իլլաջ չհեղավ,
 Հելավ ձի խեծավ, թըխ կռքապաշտներու երգիր:

ԲԱՂԱՍԱՐԸ ՄՊԱՆՈՒՄ Է ԿՈԱՊԱՇՏ ՀՈՐԸ

- Գնաց խասավ եղ երգիր, մտավ տուն,
 Մերն օր տեսավ օղներն հուրան թուլցան,
 Պագեց տղին ըսաց.
- 330 – Որդի հնչի՞ էկար, դու չգինաս օր ձեր խեր հուր
 ասածին ա,
 Առավոդ քե կմատղա, իմալ էներն:
 Հնա եդ խոսքի վրա խեր մտավ տուն,
 Տղին տեսավ ուրխցավ.
 – Հը եսքան ժամանակ դո՞ր իր,
 Հուխտամոռ էրիք ընծի,
 Դուք չգիտիք օր կռքի մաղաղն իք, հնչի՞րք գացե,
 Զգի անբայման պտի մատղեն:
 – Խերի՛կ, դոր օր գացի ջոջ կուռքն հեղավ գունըմ
 կրակ,
- Վառեց ընծի, քաշեց, բերեց:
- 340 – Ուրբաթ օր քե կմաղղիմ:
 Մնաց ուրբաթ օր տղին առավ գնաց,
 Գնացին, մտան կռքատուն:
 – Ծուներ դիր իրեք անգամ,
 Օր արուն քո մաքրվի ու նոր մաղղեն քե:
 Տղեն, դարձավ խորն ըսաց.
 – Խերի՛կ, ես յոթ տարի եռացեր եմ,
 Ես չգինամ իմալ ա կենեն,
 Մեկ, էրկու անգամ դու ծուներ դի, ես տենամ,
 Նոր ես լե ծուներ կղնիմ:
- 350 Մենակ տենամ, սորվիմ:
 Խեր մե անգամ կզվավ, հելավ.
 – Հը իմա՞լ ա:
 – Մեկ էլ կզվի խերիկ:

- Խեր մեկ էլ կգվալ,
 Հնա կգվելու բաշտան,
 Խոր գուրգ դան դրուկ էր,
 Գուրգ հիջուց խոր քյալին,
 Զարկեց խոր շրջեց,
 Առավ գուրգ հնգավ մըջ կռքերուն,
 360 Ընալ ջարդեց, ընալ ջարդեց,
 Աղցան էրեց, դեն թալեց:
 Ժողովուրդ հմեն քոմած, էկած,
 Թամաշա յա կենեն,
 Թե թագավորն հիրա տղին ա կմադղա,
 Խոր ողից բռնեց, քաշքռնելով
 Խանեց թալեց դուս.
 – Ժողովուրդ ես իմ խեր սպաներ եմ,
 Կռքապաշտ էր, կռքերուն ջարդեր եմ,
 Մկը թե կավադաք իմ Աստված,
 370 Կնստիմ ձեզ թագավոր, խեկավար,
 Թե չավադաք՝
 Գելնիմ հմնուն կբրթեմ,
 Թողնեմ կերթամ:
 – Վայ, – ըսին, – մեր թագավորն ես,
 Մեր աչիչ լուսն ես,
 Մեր գլխու տերն ես,
 Մենք կավադանք քո Աստված:
 Էդի նստավ էդտեղ թագավոր:
 Թըխ Բադդասարն էդտեղ թագավորա,
 380 Մենք դառնանք Սանասարին:

ԱՌՅՈՒԾԱԶԵՎ ՄՀԵՐ

ՄՀԵՐԸ ԿՈՎՈՒՄ ԵՎ ՀԱՂԹՈՒՄ Է ԱՌՅՈՒԾԻՆ

Սանասարն աբրավ էդ էրգրին,
 Կառավարեց, հուրին հեղավ մե տղա,
 Անուն դրին Միեր,
 Անունն օր դրին Միեր, էսի աժդահակ տղա էր,
 Ժամերով էր կջոջներ:
 Զոջցավ հեղավ տաս-տասնխինգ տարեկան,
 Էդի որսի էր կէթեր,

- Մե օր էլ որս չհեղավ,
 Տղեն եղ ճամփով գնաց,
 390 Հանգարծ մի ջանավար հեղավ եղոր հառեջ,
 Թուշ հեկավ Սհերին,
 Մհեր սուր քաշեց, սկսեց եղոր խետ կռվել,
 Չկռցավ աղթեր,
 Թռավ ծիուց հիջավ տակ,
 Ձեռ թալեց ջանավարի մե ջուար,
 Մե ձեռ լե մե ջուար,
 Գղեց մեջտեղից, կիսեց թալեց դեն:
 Հեկավ խոզնած, քրտնած,
 Դառավ էկավ տուն:
 400 Խերն իրիշկեց տղին ըսաց.
 – Վա՛յ իմ լուս քոռնա, էս ի՞նչ ա պաղայե,
 Էսպեստ տխուր, քրտնած նես մտար,
 Ի՞նչ ա հեղե պատմա տեսնամ:
 – Խերիկ էսօր որս չհեղավ,
 Մե ջանավար պաղայավ,
 Ինչ իլաջ էրի ծիու վրից չկռցա աղթի,
 Չարես կորավ հիճա, ծիուց տակ,
 Մե ձեռս թալի մե ջուար,
 Մեկել ձեռս մե ջուար,
 410 Գղի, էրկու կես էրի, թալի դան,
 Թորգեր են, էկեր են:
 Թագավոր կանչեց հուր վեզի-վեքիլներուն.
 – Ձորք կապեք, գնանք եղ ջանավար տեսնանք:
 Դը ջանավար ա կվախնան,
 Ձենք չկա, բան չկա:
 Հեկան մե քսան, երեսուն, հիցուն ծիավոր,
 Տղին վերցուցին խըտ հուրանց ու գացին:
 Տղեն հնգե հառեջ, տարավ կայնցուց վըր ջանդկին:
 Մարդիկ տեսան օր առյուծ ա սպանե,
 420 Խերն հիջավ ծիուց,
 Տղի հաշկեր պաքեց.
 – Լսացեք բոլորդ, ըստուց դեն,
 Իմ տղի անուն Մհեր չի մենակ,
 Իմ տղի անուն առյուծ ձևող,
 Առյուծածն Մհեր թող հլնի:

- Քաշեց մե ժամանակ խերն մահացավ,
 Խերն օր մահացավ,
 Բերին Սիերին կարգին թագավոր:
 Օր դրին թագավոր,
 430 Էդտեղ մե խատ Ալաջա տաղ կար,
 Տղեն գնաց,
 Ալաջա տաղի բոլոր տվեց բաղան քաշել,
 Օր ամբողջ որսը լցի մեջ,
 Աշնանն պտի էրթեր որս էներ:
 Եդո դարձավ թրխ ճապաղջուր Էլ-Աղասի կար,
 Գուքեր էդտեղ էլը կզաներ,
 Էդտեղ քողա կտեր էդ մարդին,
 Գարուն կէթա դարգխներ կբանա,
 Աշուն կէթա դարգխներ կզարգա,
 440 Առյուծածն Սիեր կմտնի նե որս կենա,
 Գուքա կսա.
 – Սասունիք (գեղի անուն դրած ա Սասուն)
 ճերմակ օջխար, սարի մարալ՝ խազարն հեղե մե
 կապեկ,
 Բերեք լցեք Սասուն, կերեք,
 Դըվա էրեք Առյուծ Սիերին:
 Կերթան սասունցիք կբերեն,
 Կուտեն, կխմեն, դվա կենեն Առյուծ Սիերին:
 Էդ ճապաղջրու Էլ-Աղասին օր գուքա,
 Տարին խառջ ա կուտա,
 450 Նոր էդտեղ կզարգա:
 Սիեր որոշ ժամանագ եդո գնաց Մալը,
 Էնտեղ մե խատ տղա ունեցավ,
 Անուն դրին Մելիք, Մարա Մելիք:
 Մե ժամանագ եդո դարձավ էկավ Սասուն:
 Կուզա կարգվի, որտեղ մե լավ աղջիկ կա,
 Կուզեն Սիերին, խաբար բերին թե՝
 Մանազկերտա Թևաթորոսի աղջիկ,
 Շատ գեղեցիկ ա, հեղան գացին,
 Գացին աղջիկն ուզելու,
 460 Խասան Մանազկերտ, խարցուցին.
 – Թևաթորոս դո՞ր ա,
 Տունն ա թո դուս հելնի:

Ծառաներն ըսին.

– Թևաթորոս առավոտ լուսուն

Գնաց խարսըն՝ բերդին խիմ թալելու:

Մհեր ձին խեծավ գնաց խարս,

Գնաց խասավ, խարցուց.

– Թևաթորոս էստեղ ա՞:

– Խա էստեղ էր, էկավ բերդի խիմն գցեց,

Գնաց Դիարբեքըր:

470 Քշեց հուր ձին, զանգի տվեց,

Գնաց խասավ Դիարբաքըր,

Բռռաց. – Թևաթորոսն էստե՞ղ ա:

– Էստեղ էր, էկավ բերդի խիմ թալեց գնաց տուն:

Մհեր ձին քշեց դարձավ էկավ տուն:

Դը շաշփառ ձին ըմալ բերեց,

Հայ-հայ էր Թևաթորոսից շուտ խասեր:

Ձին բերեց կայնցուց դռան հառեջ,

Ծառաներ հեկան դուս,

Դոնխին առան նես, պատվին, հարգին,

480 Թևաթորոս ճանչցեր էր Մհերին,

Կերան, խման Թևաթորոս խարցուց.

– Դը ասա Մհեր ջան, ի՞նչ կա:

– Էկեր եմ քո աղջիկ Արմաղան ուզելու:

Դը խեր գիներ օր էդի հազրայելի ջինս ա,

Շատ ուրխցավ, էդտեղ աղջիկ կարգին,

Քեռի Թորոսին էլ դրին խետ ջեզ,

Էկան խասան Սասուն,

Մե ժամանագ հնցավ Արմաղան չոք զանեց գետի
տղա բերաց,

Իրեք տղա բախշեց Աստված Մհերին.

490 Մեծ տղեն՝ Տռան Վեզոն,

Միջնակ տղեն՝ Փոքրիկ ճնջուղ,

Փոքր տղեն՝ Դավիթ:

Մհեր օրերից մե օր խիվնդցավ,

Օր խիվնդցավ, կանչեց քեռի Թորոսին.

– Քեռի Թորոս, ես կմեռնիմ,

Իմ ջոջ տղեն Սսըրն ա,

Կտանես իմ եթմներ կիտաս էնոր մոր թըխ պախա

(Դը Արմաղան հավելի հառեջ էր մեռե),

Միեր խոքին ավանդեց, օղորմի հիրան, խազար
օղորմի:

- 500 Սասուն յոթ տարի սուգ պախին,
Ոչ վար էրին, ոչ ցանք,
Միերի ետևն ոչ մի աշխատանիք չէրին:

ԹՈՐՈՍԸ ՈՐԲԵՐԻՆ ՏԱՆՈՒՄ Է ՄԱՐԸ

Թորոսն հեւալ, պաշար վերցուց,
– Եթմներ տանեմ Մարը. – ըսաւ կնգան:
Տարաւ խասուց Մարը,
Ստաւ Մարա Մելիքի տուն,
Բարև տվեց, բարև առաւ, ըսե.
– Միեր մահացաւ, հուր եթմներն օղորկեր ա,
Հուր ճժերուն օղորկեր ա քո մոտ,

- 510 Օր դու պաշտպանես, չուր ջոջնան:
– Շատ լաւ, – ըսեց Մելիք,
– Քեռի Թորոս էրկու բան ա կուզեմ,
Թե տվիր յոթ տարի կպաշտպանեմ,
Թե չէ՝ առ քո եթմներն, դարծի տուն:
– Ի՞նչ ա քո ուզած, ասա տամ:
– Իմ ուզած Ալաջա տաղի բաղանն ա,
Մեկ էլ ճապաղջրու քողեն:
Կտաս՝ յոթ տարի կպաշտպանեմ,
Զիտաս՝ իմալ բերեր ես, էդմալ էլ առ դարծի:

- 520 – Զանըմ, – մտածեց քեռի Թորոս,
– Ալաջա տաղի բաղան սասունցիք կբերեն կուտեն,
Ընծի ի՞նչ,
ճապաղջրու քողեն նունպեստ:
Հազրը տամ թըխ իմ եթմներ պախի, շախի:
Ըսեց, – Տվեցի Մելիք,
Յոթ տարի պախեց,
Տղեկներ մեծըցան, հեւան մեծ տղա:
Յոթ տարի Սասուն սուգ ա մտե,
Սով տվե վըր աշխոքին,

- 530 Գեղի ջոջերն հեւան գնացին Թորոսի կուշտ,
Տերտեր վերցուցին,
Օր Թորոսին ու ժողովուրդին սգախան էնեն:
Քեռի Թորոսն ուներ իրեք տղա.

- Գոռ Մանուկ, Խոռ Մանուկ, Բռնի Կուռիկ:
 Էն մարդիկ հեւան էկան Թորոսի կուշտ
 Նստան տերտեր խոզոց ըսեց:
 Բաժակ լցին դրին քեռի Թորոսի հառեջ,
 Օր դրին քեռի Թորոսի հառեջ եթմներն հնգան մտեն,
 Ձեռ դրեց վըր հանգջին,
 540 Կիրիշկա մըջ թասին ու գուլա:
 Դարձան էդոնք ըսին.
 – Քեռի Թորոս, դու գինաս օր Սասուն
 Յոթ տարի սուգ պախեր ա,
 Յոթ տարի սուգ պախին, հուրանց միջոցներով
 արբան,
 Էտի հազվագուն բան ա,
 Խո հմեն չպտի կոտորվին,
 Հրաման հարձկա օր ամեկ մարդ էթա հուր գործին,
 Հուրանց վար ու ցանքին:
 – Գացեք, – ըսեց քեռի Թորոս,
 550 – Գացեք շենցրեք մեր էրգին:
 Հեւան ամեկն գացին հուրանց վար ու ցանքին:
 Թորոսի սրտից արուն ա կկաթա,
 Ծժերն հնգեր են մտեն,
 Քուն չունա, հանգիստ չունա.
 – Կնիկ պաշար թխա, պտի էթամ ճժերուն բերեն:
 Կնիկ խաց, գաթա թխեց,
 Առավ հնգավ ճամփա:
 Գնաց շատ գնաց թե քիչ վերին կապավորին ա
 հայդնի,
 Գնաց խասավ Սարա երգիր:

Գ ԴԱՎԻԹ

ԴԱՎԻԹԸ ՉԻ ԱՆՑՆՈՒՄ ՄԵԼԻՔԻ ԹՐԻ ՏԱԿՈՎ

- 560 Գնաց կայնավ Սարա Մելիքի դուռ,
 Տեսավ տղեկներ կխաղին,
 Ջոջցած հեւած մեծ մարդ,
 Սարա Մելիքն առավ նես, բարև տվեց.

– Էկեր եմ տղեկներուն տանեմ,
Առավոտ լուսուն առնեմ դառնամ Սասուն:
Հելավ Սարա Մելիք թուր կապեց վրեն,
Քեռի Թորոսի խետ գեղից հելան դուս:

– Դու դեն գնա Քեռի Թորոս,
Տղեկներ թըխ իմ թրի տկով հնցնեն:

570 Թուր քաշեց կայնեց մեջտեղ:

– Շատ լավ, – ըսեց Քեռի Թորոս:

Հելավ էդ մարդ՝ Քեռի Թորոս

Գնաց էն կողմի վրեն կայնավ:

Սարա Մելիք կայնավ էդ կողմ ըսեց.

– Ցռան Վեգո արի քո ջոջ ախպոր թրի տկով հնցի
Քեզի տանեմ էնեմ թագավոր:

Ցռան Վեգոն գլուխ կախեց,

Էկավ թրի տկով դժալով հնցավ,

580 Գնաց կայնավ Քեռի Թորոսի կուշտ,

Ըսաց. – Փոքրիկ ճնջուղ, տեսար քո ախպոր,

Իմալ էկավ հնցավ թրի տկով,

Դու էլ հնցի, դու էլ հնցի:

Էս էլ գմփռտալով էկավ հնցավ:

– Քեզի տանեմ էնեմ հորթարած, – ըսաց Թորոս:

– Դավիթ դոր քոնն ա,

Քու երկու ախպեր խելոք էկան հնցան,

Դու էլ արի քու ջոջ ախպոր թրի տկով հնցի,

Քեզ էլ տանիմ էնիմ նախորդ:

590 – Օ՜Ֆ, Քեռի Թորոս թըխ խազար փրթիկ հելնիմ,

Մեկ թըխ Սարա Մելիքի թրի տկով չհնցի:

– Հնչի՞ բալա, քե չգանա՞ արի, արի հնցի էլի:

– Իմ մե կտորն էլ Սարա Մելիքի թրի տկով

Չպտի հնցի:

Քեռի Թորոս եռսողավ, էկավ Դավթի թևից բռնեց,

Թալեց, օր թալեց Դավիթ թռավ,

Դավիթ օր թռավ գնաց թրի վրով հնցավ,

Թռավ համարա մե հիցուն մետր,

Ոտ դիբավ մե քարի,

600 Քարն առավ քարի իրեք ժամ մուխ դուման բռնեց վր
էդոնց.

Սարա Մելիք խասավ Դավթի հերեսներ պագեց,

– Գնա Դավիթ, թե մե շառ խասի ընծի քեզնից ա,
 Չխասի՝ քեզնից ա,
 Գնա կաթոյ խալալ հեղի:
 Քեռի Թորոսն առաւ տղեկներուն,
 Էկան խասան գեղ,
 Ուրխցան, քեֆ էրին,
 Բերեց էղոնց գործի դրեց.
 Փոքրիկ ճնջուղին դրեց հորթարած,
 610 Յռան Վեգոյին կարգեց թագավոր,
 Դավթին դրեց նախորդ:

ԴԱՎԻԹԸ ՆԱԽՐՈՐԴ

Դավիթ լուս ու մութին նախիր կքոմա,
 Կտա հառեջ կտանա,
 Ակռըսին կդարձու, կբերա:
 Կնգտիք կբռռան, կանիծեն.
 – Դավիթ քո տունն ակուլի,
 Դու էդ նախիր նոր տարար ախր,
 Հնչի՞ ըտմալ շուտ դարձուցիր, բերիր:
 Քեռի Թորոսն կիլնի կխնդրա Դավթին.
 620 – Տո լառ, լուսուն փշուրմ ետ բե է լի:
 – Լավ Քեռի Թորոս լուսուն փշուրմ ետ կբերեն:
 Մեկեւ օրն էլ մութ կտա վրեն,
 Նոր կառնի նախիր կդառնա:
 Էլի ժողովուրդ կխառվի հիրուր,
 Էն մեկեւ օրն նախիր տվեց հառեջ,
 Քշեց խանեց կանանչ դուրան տեղեր,
 Չուր արևմտոց տարավ սարը խանեց,
 Թաղմնեց տեսավ էն յանեն, սարի դոշին
 Մե հուրիշ նախորդոյ նախիր տվե հառեջ,
 630 Կքշա թըխ Դավթին:
 – Դու ո՞ն ես, – կխարցու Դավիթ:
 – Ես էլ նախիր ա կպախենմ,
 Արի մեկ տեղ պախենք:
 Ըտմալ էլ էրին:
 Էդ օր Դավիթ ժամանակին դարձավ տուն,
 Ժողովուրդ ուրխցավ, օրշնին Դավթին,
 Առան հուրանց մալ, քաշվան հուրանց տներ:

- Մե օր Դավիթ նախիր տարավ սար,
Հուր հնգեր նախորդոն էկավ.
- 640 – Եղփար Դավիթ, մեր գեղ պատարագ կա,
Խրիսա յա կէփեն, էթամ բերեն ուտենք:
Գեղ մեռել կա, էդոր խոքու խաց
Խրիսա յա դրած, հլա մեռել չթաղած,
Թըխ թաղեն կէթամ խրիսա կբերեն:
Դավիթ թռավ հելավ կայնավ.
– Դու ըստեղ մնա,
Նախիր պախա, ես էթամ առնեն, դառնամ գամ:
Դավիթ հելավ գնաց,
Գնաց մտավ գեղ, թաղմնեց տեսավ,
650 Մե նանե նստուկ ա դազանի դրաղը:
Նանեյն ըսաց. – Նանե փշում խրիսա լից ուտեն:
– Հուստի՞ց ա կիգաս:
– Սասունա եմ եկե:
– Յա, Սասունա ծռերո՞ւց ես լաո,
Մըկը մեռել խորեն իգան,
Կլցիմ, կուտիս:
– Չէ՛ նանե, մկը տուր:
Էսի ուզեց, էնի չտվեց,
Դավիթ դարձավ չոմախ վերցուց,
660 Չոմխի ծեր խթեց նանեյ կող,
Նանե էսօր ես մեռե՛ թե էգուց,
Նանեյ հնգնելու բաշտան,
Դավիթ կոպալ զանեց դազնի կանթեր,
Թալեց հուր շալակ, հայդե,
Գնաց թըխ հուր հնգեր նախրչին:
Չուր Դավիթ խրիսեն կտաներ,
Դեք թափած վըր նախրին,
Հնգերոջ նախրից յոթ անծին էրինջ ա տարած:
670 Դավիթ խասավ էն վախտ օր հնգեր նստե,
Աղի արցունք ա կթափա:
– Ի՞նչ ա հեղե:
– Տո էլ ինչ պտի հլներ,
Քո գնալուն պեստ,
Դեք թափան վր նախրին,
Յոթ անծին էրինջ քշին տարան,

- Ես ի՞նչ ջուղաբ պտի տամ
 Էդոնց տիրվքներուն:
 – Դը դու մատի խրիսեն կե ես էթամ թըխ դևեք:
 680 Չոմախ դրեց վըր թևերաց ու գնաց,
 Գնաց հիջավ մե ծոր,
 Դը դևեք ծորու մեջ էր կապրին:
 Մոտկցավ մե հերի,
 Տեսավ դևեք յոթ կանթանի դազան
 Դրած վըր կրակին,
 Տավրի ջանդկներ ա կեփեն:
 Հերի դոնով հնցավ տեսավ
 Դևեք պառկուկ կդինջնան,
 Մտածեց.–Էսոնք յոթ խոքով ա ես դազան կբանցրցուն:
 690 Էթամ թե մենակ կոցա բանցրցուցի՝ լավ,
 Թե չէ՝ զաթի իմ ուժ չախթա,
 Դառնամ էթամ հետ:
 Մոտկացավ ծեռ թալեց դազան,
 Վերցուց կրակից ու մտածեց.
 – Չէ ես կանամ էդոնց հախից գամ:
 Մնաց դևեք մեկ-մեկ կհեղնին դուս,
 Դավիթ հերթով էդոնց ջանդկներ փռեց,
 Յոթն էլ խատան, Դավիթ մտավ նե:

*ԴԱՎԻԹԸ ԱՎԱԶԱԿՆԵՐԻ ՔԱՐԱՅՐԻՑ ՁԵՌՔ Է ԲԵՐՈՒՄ
 ՀՐԵՂԵՆ ՁԻՆ*

- Հերի մե յան օսկի յա թիղուկ,
 700 Մե յան արծաթ ու ակնեղեն,
 Ձիանքն էլ մեծ հերին ա կապուկ
 Մենակ մե քուռակ շատ չարչրեց Դավթին,
 Լարեց էս յան, լարեց էն յան,
 Մտուց մե քունջ բռնեց,
 Քուռակ ի՞նչ քուռակ,
 Ամպերու խետ կխաղա,
 Քուռկիկ ջալադ ա խո ձի չի՞:
 Նստավ մե կուշտ կերավ,
 Կաշիք հավաքեց լցեց ջվալ,
 710 Շլկեց ու հայդա,
 Գնաց խասավ հուր հնկերոջ, մախրորդին:

– Ախպէ՛ր ես չուր խասա դեք անասուններ
մորթած ին,

Կաշիներ՛ ժողվի բերի,
Հմնուն էլ սատկացրի,
Առ ես մե բուռ օսկին,
Կտանես կաշիներու խետ
Կրաժնես անասուններու տիրվքներուն,
Գոյ կմնան, քո հախն էլ չկորին:
Առավ նախիր կեսօրին,

- 720 Քշեց, բերեց, լցեց մըջ գեղին,
Ժողովուրդ թափած էկած, կրորբռան, կանիծեն.
– Վայ Դավիթ խո խոքուն խոքի չխառվի,
Ես ի՞նչ ա կբերես մեր գլոխ:
Քեռի թորոսն հառեջ կորեց.
– Քա, Դավիթ լառ, հնչի՞ մեզի կենես սևերես,
Խաղք խայտառակ, ես վախտ նախիր կդարձո՞ւն:
Ձեն՝ մ'ենե Քեռի թորոս,
Ընալ խազինա եմ գտե, էլ նախիր չէթամ,
Հելի, հելի ջվլներ առ,

- 730 Էթանք խազինեն լցնենք,
Բառնանք վըր ծիանց բերենք:
Քեռի թորոս դը մեծ մարդ էր,
Կխասկնար, որ օր ցերեկով էդ գործ չիլնի:
Արևմտոցին հելան հինքն ու Դավիթ,
Առան ջվլներ, գացին մտան հերի նե,
Քեռի թորոս օր խազինեն տեսավ ծռավ,
Ըսկսաց բարձել:
Դավիթն ըսեց. – Ես հմեն քե, ընծի՝ Քուռկիկ Ջալադին,
Թռավ խեծավ վըր քուռկին ու բռռաց,

- 740 Ընալ բռռաց օր գմփռտուն հնգավ մըր հերին.
– Քեռի թորոս խեծա քուռկին,
Խերն անիծած էդ խազինին,
Ըսաց ու քշեց:
Քեռի թորոս սաղ գիշեր կրեց,
Կրեց բերեց խառնեց հուր խազինին
Ու աբրան, կերան ու վայլեցին:
Դավիթ մե նետ ու անեղ ճարեց
Ու սկսեց որս անել,

- Կէթեր սարեր ձորեր որս կէներ,
 750 Հիրիկուն կղառներ տուն գիքեր:
 Մե օր լե Դավիթ գնաց մտավ մե պառվու կորկի արդ
 ճնջուղ ա կզանա, լոր ա կզանա,
 Տրորեց պառվու կորեկ,
 Սքար թութար չթողեց արդու մեջ:
 Լուսն օր բացվավ պառավ հելավ դուս,
 Հելավ տեսավ Դավիթ մտե մըջ կորկին լոր ա կզանա,
 – Վայ, – ըսեց, – Դավիթ, քո յուրդ չբլի,
 Դու հնչի՞ իմ վիզ կզանես,
 Թե դոչադ տղա ես,
 760 Որս կուզես էնես, գնա քո խոր որսատեղեր,
 Քո խեր Ալաջատաղ որսատեղ ա էրե,
 Մարա Մելիք ճապաղջրի քողեն ա կտանա,
 Գնա, գնա էլի տիրութուն էրա:
 – Վայ, նանե ջան չգիտացեր եմ,
 Առ էս ճանգ օսկին քե,
 Մենակ մի անիծա ընծի,
 Ես չգիմամ եդ հմեն:
 Պառավ օսկին առավ, Դավթին օրշնեց:
 Դավիթ հելավ գնաց թըխ Քեռի Թորոս.
 770 – Քեռի Թորոս էդա Ալաջատաղի բաղանն ի՞նչ
 բաղան ա:
 – Էդի քո խեր Առյուծաձև Սիերն ա չիքե,
 Իրեք դարգյախ ունա:
 Գարուն կէթեր, դարգխներ կբանար,
 Ինչքան վերու տավար, օչխար,
 Էծ ու անասուն կար կլցվին մե:
 Աշուն կէթեր դարգխներ կփակեր
 Ու կսկսեր ավ էնել:
 Եսա յոթ տարի ա քո խեր չկա, լաո
 Մարա Մելիքն ա բնակոռ դան:
 780 – Ես, – ըսեց Դավիթ, – լուսուն կէթամ,
 Կէթամ էնտեղ ավ կենեմ, կբերեմ:
 – Գլխուդ արևուդ մատաղ Դավիթ ջան, մ'եներ,
 Մարա Մելիք լսաց կինկնավորի:
 Դավիթ չլսաց, լուսուն հելավ,
 Շորեր խաքավ չոմախ դրեց վըր ուսին գնաց,

Մտալ նե, եղ ավ օր տեսալ շիվարալ,
Քյաշեց հմնուն սրի, բրդեց թափեց,
Ժողվեց հմեն բերեց բաժնեց գեղացիներուն:
Դարձալ մե ժամանակ եղո միտք փոխեց.

790 – Քեռի Թորոս ես տերթամ ճապաղջոր:

– Ամման քո դուռն եմ հնգե,

Դու ըտմալ բան մ'երա,

Սարա Մելիք կեռսողի,

Գիքա մեզ կբնաջնջա, մերա,

Դու հլնես էն խոր սբ. գերեզման:

– Հէ, ըսեց Դավիթ, – ես տերթամ:

– Դավիթ ջան, Սարա Մելիք յոթ տարի ա խառջ չառե,
Էդ տեղրանից յոթ տարի ա մեզնից խարջ չառե:

– Է, շատ լավ ա, իմ խորն ա,

800 ես կէթամ խառջ կժողվեմ կբերեմ:

– Յաման Դավիթ մի գնա, մեզ պետք չի:

Սարա Մելիք կկատողի,

Մեզի կտոր-կտոր կենա,

Մեր ջոջ թիքեն մեր հանգանջ կթողա,

Մեր միս կիղա մեր բերան,

Արի դու եղ բան մերա,

ճապաղջոր քո խորն էր,

Էնի կթորգեր օր դան վրան զարկին,

Մենակ եղոնցից քողա կառներ, չուր աշունք,

810 Աշունքվա յան էլ կքոչեր կէթեր:

Սկը Սարա Մելիքի իշխանութենի տակ ա,

Էնի ա կառնի եղ քողեն,

Յոթ տարի ա քո խեր չկա, Մելիք կժողվա եղ քողեն,

Սկը յոթ տարվա խառջ հլա չտարե,

Էնոր վեզիր-վեքիլ հայ-հայ ա գիքան, կտանեն:

Լուսն ու բարին բացվի վր ձգի, բացվալ վր Դավթին:

*ԴԱՎԻԹԸ ՃԱՊԱՂՋՐՈՒՄ. ԸՆԴՀԱՐՈՒՄԸ ՄԵԼԻՔԻ
ՄԱՐԴԱԿԱՆՑ ՀԵՏ*

Դավիթն հեւալ խեծալ հուր ծին,

Քշեց գնաց ճապաղջոր,

Գնաց, խասալ:

820 Էլու տեր նշմարեց տղին,

Տեսա՛վ մե՛ն հազրայի՛լ ա էկե՛, ջան դող հնգա՛վ,
 Մտաձե՛ց.— Ըստուց մեզի վնաս գիքա,
 Արի քաղցր լեզվով էտոր ճամփու դնե՛մ,
 Դավթին բարև տվե՛ց, բարևն առա՛վ, նստան
 Նստան խոսացի՛ն,
 Էլու տեր հիմցա՛վ օր Սիերի ինսն ու ջինսն ա,
 Բերին լա՛վ պատվի՛ն, կերան, խմի՛ն,
 Նվերներ տվի՛ն, որը մե՛ն ոչխար, որը մե՛ն էրինջ,
 Էդոնց մտքին է՛ն էր օր Դավթին Էդպետութունով
 ճամփու դնի՛ն,

830 Ազադվին:

Դավիթ կայնա՛վ վըր օդաց,
 — Ես շնորհակալ եմ ձեր պատվից,
 Մենակ ես յոթ տարվա խարջ ա կպայանջեմ:
 Իմ խեր յոթ տարի յա մեռեր ա
 Դուք յոթ տարվա խառջ չքովեր:
 Հնա էդ խոսքի բաշտան էլչին թռա՛վ,
 Թռա՛վ մե՛ դռքըմ զարգե՛ց,
 Զարգե՛ց մը Դավթի բերնին,
 Արուն հինք խառվան հիրուր:

840 Դավիթ հռկա՛վ, թռա՛վ վըր ծիուն,
 Զոմախ քյաշեց ըմալ կոտորեց, ըմալ ջարդեց,
 Հմնուն փռեց գետնին մե՛ մարդ չպրծա՛վ,
 Էն էլ տարա՛վ լցեց Սասուն,
 Է, մե՛ն էրգիր, խազար բերան,
 Խաբար տարան Մսըր, Մելիք լսա՛վ հնգնավորվա՛վ:
 — Ես ըսեր եմ օր ինձ վնաս գա,
 Էդ Սասունա ծռից գիքա, — մտաձե՛ց Մսրա Մելիք:
 Հրաման հարծկեց հուր տերության էրգրներուն,
 Որ գորք ժողվե՛ն տի էրթան Սասունա վրե՛ն կռի՛վ:

850 Մեծ, փոքր, ահե՛լ, ջահե՛լ ժողվան էկան,
 Վրաններ զարգին, հրամանի ա կսպասեն:
 Էտոնք թո ըտե սպասեն,
 Մենք խաբար տանք Դավթից:
 Դավիթ հե՛լե՛ն ավղու՛շ ա կենա,
 Կպտոտա հուր խոր տերութե՛ն,
 Կէթա Մարութա սար աղոթք կենա,
 Կիլնի կպտոտա, սիրտ հուրան կփառավորվի,

Մարա Մելիք շատ կմղածա.

- Դավիթ մե ջան, ես էսքան զորք խանեն ընդու դեն,
860 Ծուռ սասունցիք ընծի հու կենեն,
Լավ ա ես հոգբաղնին խանեն օղորկեն Սասուն,
Մեր յոթ տարվա խառջն պայանջեն:
Թե չտան նոր զորքով էթամ Սասուն:
Մղածեց ու ըտմալ էլ էրեց:
Խոգբաղնին խանեց, իցուն ձիավոր դրեց էնոր խետ,
Օղորկեց Սասուն:

ԴԱՎԻԹԸ ՎՈՆԴՈՒՄ Է ՄՍՐԱ ՀԱՐԿԱՀԱՆՆԵՐԻՆ

- Էդոնք երգով, պարով ուրախութենով,
Էկան, խասան Սասուն:
Խաբար գնաց խասավ Դավթին.
870 – Բա չես ասի, Մարա Մելիք մարդ ա օղորկե,
Յոթ տարվա խառջ ա կպահանջա:
Դավիթ հեւալ ավ թողեց, հիջալ քաղաք,
Օր հոգբաղնուն տեսավ,
Արուն զանեց գլուխն հուրան,
Քեռի Թորոսն օսկու ջվալ դրե,
Խոգբաղին լե կոտով օսկի յա կչափա:
Կոտ ձեռից առավ պլնթրկեց,
Էդ հմնուն մե դռքի սրի քաշեց,
Խոգբաղնին խաբրբեր թորգեց,
880 Ատմներ քյաշեց, շրեց հոգբաղնի ճակտին, ըսեց.
– Կէթաս կասես Մարա Մելիքին, որ մենք էնոր
խառջդար չենք:
Խոգբաղին հեւալ սրտապատառ, հուրին թալեց դուս,
Ու հայդե գնաց թըխ Մսըր:
Ճամփին շան կնգտիք ըսկսան բռռալ ու ծծղալ.
– Այ հոգբաղին,
Բա հո՞ւր ա քո բերած օսկին
Սասունա կնգտիք, Սասունա մոգիք,
Լեն բերան հոգբաղին,
Սասունցիք ատմներդ շարին ճկտի՞դ:
890 – Է վազն էկեք, դուք իմ սրտից,
Դուք չեք տեսն Սասնա Ծներ,
Խոգբաղին խասավ Մելքի վրանին,

- Մտավ նե թամանդար հեղավ,
 Մելիք տեսավ շատ զարմացավ.
 – Յա խոզբաղին, էդ ի՞նչ բախս ա:
 – Է, Մելիքն ապրած կենա,
 Էն որ ես տեսա իմ մեկ ախպեր սպանողն չտենա,
 Սասունա Դավիթն հելե հազրայիլ,
 Ոչ լեզու կխասկնա, ոչ խոսկ,
 900 Հմնուն սրի քյաշեց, բրդեց,
 Ինձ էլ խաբրբեր թորգեց,
 Ատմներս շարեց ճակտիս,
 Թե մեզ վնաս գա էդ ծռուց կիքա:
 Մելիք եռստտավ, կատղավ,
 Հրաման տվեց, օր զորք պադրաստվի,
 Առավոտ լուսուն կռիվ կերթան վըր Դավթին:
 Լուսուն հեւան խաքան, կապին,
 Մելիքի մերն ու քուրն էլ զորքի խետ գացին:
 Չուր կեսօր մտան Սասման դաշտ,
 910 Քեռի Թորոսն օր նայեց տեսավ զորքին,
 Ձանեց չոքերուն, ըսեց.
 – Մեր լուս քոռնա,
 Մեր աստղ խավարավ, մեր օջախ քանդավ,
 Էս կայնական դոշունին
 Դավիթ իմա՞լ պատասխան պտի տա:
 Սասման դաշտ ինչխոր ծուն դրած հլնի,
 Սիվտակ վրաններ զանած,
 Մելիքի յոթ տերության զորք:
 Թորոս կանչեց Դավթին.
 920 – Քո խոր շորեր խաքի,
 Թե վրովդ հեւավ, զաթի կանաս կռվես,
 Թե չէ՝ զաթի չսկանա կռվես Մելքի դեմ:
 Դավիթ շորեր փորձեց, չհեւան վրեն,
 – Սուրն կպրե կարասն ա,
 Գյնա քյաշա, թե խանիր լավ,
 Թե չէ՝ Նստի քյո տեղ,
 Քյո կռվու ժամանակ չէ:
 Դավիթ ինչքան ձգտվավ չկանաց
 Թուր կպրե կարասից խանե,
 930 Քեռի Թորոսի չոքեր թուլցան,

Ձեռներ պարզեց թըխ էրգինք բռնաց.

– Հե՛յ, վերին դեխած կապուտ կապավոր,

Հե՛յ Մարութա սուրբ Աստվածածին,

Հե՛յ երգնավոր Աստված, դու խասես Դավթին:

*ԴԱՎԻԹԸ ՀՋՈՐԱՆՈՒՄ Է, ՀԱԳՆՈՒՄ Է ՀՈՐ ՇՈՐԵՐԸ,
ԿԱՊՈՒՄ ՋԵՆՔ ՈՒ ՋՐԱՀ ԵՎ ԴՈՒՐՄ ԳԱԼԻՍ ՄԵԼԻՔԻ
ԴԵՍ ԿՌՎԻ*

Հմա էս խոսքի վրա Սուրբ Նշան մտավ Դավթի ծոց,

Խաչ զանեց վըր աջ բազկին,

Դավիթ թե խոր շորեր խաքավ,

Թե թուրն քյաշեց կարե կարասից,

Թուր քյաշելուն պեստ թռավ վըր Քուռկիկ Ջալադին,

940 Ձին խասուց Մելքի վրանի հառեջ.

– Մելիք դուս հելի՛, Դավիթն եմ,

Էկեր եմ, դուս հելի կռվենք:

Մելիք վրանից նայեց, տեսավ,

Տեսավ ի՞նչ տեսավ,

Դավիթ մի ըսե մի աժդահակ ըսե,

Օր ձիուն նստեր ա, ձիու փոր կպե գետնին,

Օր նայեց տեսավ զարզնդվավ,

Չոքեր թուլցան, հիրան ժողվեց դուս հելավ.

– Դավիթ, այ Դավիթ հիճի ձիուց,

950 Արի նես, արի որոշենք թե իմալ պտի կռվենք.

Արի խաց ուտենք, դինջնանք, հետո կռվենք,

Կանչեց բերեց նես.

– Դը նստի Դավիթ:

Դավիթ նստավ վըր խալիչին,

Դու մի ըսե օր խալիչի տակ

Քյառսուն գյազանոց խոր կա փորուկ,

Նստելու բաշտան գյմփռտալով հիճավ նե,

Քուռկիկ Ջալադին խրտնավ,

Խրխնջաց ու կատղուկ մտավ գորքի մեջ

960 Ու ոն որ հանդիպավ ոտներով ջարդեց,

Թուր կեծակին լե

Բերանն էր, որին ոտով, որին թրով

Ջարդեց, բրդեց:

Դավիթ մտածեց, — Էս նամարդ Մելիք իմա՞լ ինձ
խափեց:

Էյ վերին երգնավոր Աստված,
Մարութա Սուրբ Աստվածածին,
Ձեռ զանեց վըր Ծոցի Սուրբ նշանին,
Ջանելուն պեստ թռավ հեկավ խորից,
Հեկավ կայնավ Մելիքի հառեջ.

- 970 — Հե՛յ նամարդ Մելիք, դուս հելի կռվենք:
Մելիք ծին խեծավ դուս հեկավ,
Քուռկիկ Ջալալին Դավթի ձեն օր լսավ,
Խրխնջալով էկավ Դավթի հերեսներն ա կլիզա:
Դավիթ խեծավ ձին:

*ԴԱՎԹԻ ԵՎ ՄԵԼԻՔԻ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ, ԽԱՆԴՈՒԹ
ԽԱՆՈՒՄԻ ՀՐԱՎԵՐԸ*

- Դավիթ Մելիք Դիպան հիրուր,
Իրեք օր կռվան, աժդահակներու կռիվ ա,
Թոզ դուման հեկավ աշխարք բռնեց,
Մեկ մեկու չկարաց աղթել,
Իրեք օր եղո Մելիքն ու Դավիթ գյուլաշ կպան,
980 Տեսան օր էդմալ էլ բան չստացվի,
Որոշացին գյուռզ թալել:
Մելիքն ըսեց.

— Ջոջ ես եմ հառջի դռն իմն ա:

Մելիք խեծավ ձին գնաց խասավ Դիարբեքիր,
Էնտեխից քշեց, էկավ, զանեց Դավթին,
Թոզ ու դուման պատեց երգինք, գետին:
Իրեք օր եղո Դավիթ բռնաց.

— Կենդանի եմ մեկ էլ արի
(Որոշած էին մանգան իրեք էր):

- 990 Մելիք ըսեց. — Մոտիկ տեղից էկա:
Քշեց գնաց խասավ Հալապա քաղաք.
Էկավ թափով զարկեց Դավթին.
Յոթ օր ու գիշեր թոզ բռնեց, արև ծածկեց:
Յոթ օր եղո Դավիթ գոռաց.
— Մելիք արի վերջի դռն ա մնացե:
Մելիք քշեց խասավ Մսըր,
Էկավ զարգեց Դավթին,

Էլի Դավիթ սարի պեստ կայնուկ ա:

– Մկա հերթն իմն ա Մելիք:

1000 Քշեց ծին օր գուրգ թալեր,

Մերն հնգավ ոտներ.

– Դավիթ էս մե դռք ինձ բախշա:

Մելիք մտավ քյառսուն գյազանոց խոր,

Քյառսուն ջաղցի քար էլ դրեց վրեն:

Դավիթ հառջի զարկ բախշեց մոր,

Խեծավ ծին որ գուրգ թալա,

Քուրն հեւավ հառեջ.

– Դավիթ եղ մեկն էլ ինձ բախշա:

Դավիթ եղ մեկն էլ դրան բախշեց,

1010 Մտածեց.— էս վերջինն ա, ոն էլ գա էլ չեմ բախշի:

Մտածեց ու գուրգ թալեց:

Յոթ ջաղցի քարեր խշուր-խշուր հեւան,

Մելիքն հեւավ երկու կտոր, սատկավ պրծավ:

Դավիթ Մելքի մորն ու քրոջը ճամփեց Մալը:

Հինքն էլ դարձավ Սասուն:

Մելիքի գորքին ըսեց.

– Դարձեք, գացեք ձեր երգիր,

Մեկ էլ ձեր գլխուց մեծ գործեր չբռնեք,

Մենք ըսմալ ենք, սասունցիք:

1020 Դավիթն էկավ նստավ վրո խոր գային,

Երգիրն ա կկառավարա,

Համբավն հուրա աշխրթով ա,

Խաբար գնաց հնգավ Կապուտկողա Խանդուր

խանմի անկանջ:

Դը Խանդուր խանմն էլ մե հուրի փերի յա,

Քառսուն թագավորութունից կայնած ա ուզնգան,

Մեկին էլ չուզա:

Էդոնք կալել-կապել են Խանդուրի դուռ-հերթիկ:

Խանդուր լսեր ա Դավթի մասին,

Սիրտն հուրան տաքցեր ա վրո Դավիթ:

1030 Խանեց մե երկու աշղի, թղթիկն գրեց ըսեց.

– Գնացեք սասունա Դավթի կուշտ իմ գովքն երեք,

Էս նամակն էլ տվեք հուրին,

Բալքի կարդա, հլնի գա իմ հետևից:

Էս մարդիկ հեւան թըխ Սասուն,

- Սասուն մտնելուն պեստ,
Ըսկսացին նվագել հուրանց սագերով,
Ճժեր թափան էկան, կիրիշկին զարմանք կդրած:
– Մեզի տարեք ձեր թագավորի կուշտ:
Առան տարան, էսոնք մտան նես,
1040 Թամանդար հեղան, բարև տվին, բարև առան,
Խարցուցին. – Դավիթ ո՞ն ա. –
Ըսին. – էսի յա:
Ցռան Վեգոն էր նստուկ էնտեղ:
Աշղներ օր հիմցան օր Դավիթն էդ ա,
Նամակ տվին հուրին ու սկսեցին
Խանդութ խանմի գովքը էնել:
Վեգոն խարցուց.
– Որտեղի՞ց էք
Աշղներն ըսին. – Կապուտկողա:
1050 Հնա Վեգոն թռավ հելավ կայնավ, բռռաց.
– էսոնք կռքապաշտ, մենք՝ խայ քրիստոնյա,
Ի՞նչ գործ ունենք էսոնց խեստ,
Քշեք, ջարդեք թըխ դառնան հուրանց էրզիր:
էսոնց շատ տփին, ճամփեցին,
Ճամփուն մե ծիավոր էկավ ռաստ.
– Ո՞ն եք, հնչի, գուլաք:
Աշղներից մեկն ըսաց.
– Դենա, դենա թող փախնինք պրծնենք ձեզնից,
Ձեր Դավիթ թագավոր ծուռ ա,
1060 Մեզի ըման տփեց, ըման ջարդեց,
Կո փախնելով չենք կանա պրծի:
– Իմա՞լ, Դավիթ կո էս եմ:
– Խա, էս եմ, քեզի հուրիշ մարդ ա տփե:
Դարծեք էթանք, տենանք էդ ո՞ն ա հելե:
Դարծան էկան տուն:
Դավիթ խասկցավ, օր Ցռան Վեգոյի գործն ա էտի:
Աշղներ նոր երգին, գովին հուրանց խանմին,
Նամակ Դավիթ կարդաց,
Էդոնց ճամփու դրեց,
1070 Հինքն էլ էրկու մտքի դարձավ,
Կուգա էթա Կապուտկող:
Մե էրկու օրից հելավ թուր կապեց

- Քուռկիկ Ջալադին խեծավ, հայդե՛,
 Կապուտկող դո՞ր ես էկա:
 Դավիթ գնաց, գնաց խասավ Կապուտկող,
 Էտոնց ծառեն՝ Գորգին դռան կայնուկ էր,
 Էդ գինար օր Դավիթ պտի գա:
 Բարև տվեց, բարև առավ,
 Քավոր Գորգին ձին տարավ կապեց,
 1080 Դավթին էլ տարավ օթխներ,
 Դավիթ տեսավ. էս ի՞նչ կերուխում ա,
 Քեֆ ուրախութեն,
 Քեֆչիներն օր Դավթին տեսան, էնոր շենք ու շնորք,
 Էդոնց սիրտ կածկած հնգավ, մտածեցին.
 – Էսի Խանդութ խանմին կտանի:
 Դավիթ էկավ նստավ Էդոնց խետ,
 Մե բադյա էրադ խմեց, քեֆովցավ,
 Դը հինք խամ ա, էրադ ըսկի չխմե:
 Էս տղեկներ օր տեսան Դավիթ քեֆովցավ,
 1090 Ըսկսան քաշքշել էդոր,
 Էդոնց միտքն էն ա, օր Դավթին սպանեն:
 Քավոր Գորգին օր տեսավ բռնաց.
 – Դավիթ զան, զան ես Էդոնց լավն ու վատը...
 Էսոնք հախու հմեն փախան:
 Դավիթ գուրգ թալեց,
 Օր բռներ էր մարդ չէր մնա սաղ:
 Էտոնք հմեն փախան, պրծան,
 Դավիթ ձին խեծավ, քշեց օր էթեր,
 Քավոր Գորգին թամք բռնեց, ըսեց.
 1100 – Դավիթ ջան քո գլխուն արևուն մատաղ,
 Խանդութ խանմ քո անուն լսեր ա,
 Օր ու գիշեր քո ճամփեն ա կիրիշկա,
 Արի գնանք գյուլի բաղ,
 Էնի մկա գուքա գյուլի բաղ պտտտելու,
 Դու կտենաս էնոր:
 Գացին, մուք տվեց վրեն, Խանդութն էկավ,
 Դավիթն հեկավ փաթթվավ Խանդութին,
 Պաքեց, Խանդութ եռստտավ.
 – Հլա յավաշ էդ հնչի՞ ա Էդքան կպաքե,
 1110 Քեզի ո՞ն ա իրավունք տվե:

Ասելն ու Դավթի հերեսին զանելն մեկ հեղավ,
Արուն թալեց Դավի անչներուց,
Դավիթ հռկավ, հելավ օր էթա,
Խանդութն հելավ հառեց կորեց:
– Չէ, – ըսեց Դավիթ, – ես տէրթամ:
– Մէրթա Դավիթ, – խնդրվալ խանդութ,
– Մեր էրգրի վրա դուշմանի ղոշուն ա էկե,
Մէրթա բալքի մեզ ազադես էդոնցից:
Դավիթ մնաց:

- 1120 Առավոտ լուս բացվելուն պեստ,
Դավիթն հելավ օր էթեր կռիվ,
Խանդութն ըսաց. – Մի գնա Դավիթ,
էդոնց դեմ հելնողն էլ հետ չի գա:
– Չէ պտի էթամ, թե պաղայի հետ չդառնամ,
Արի ջանդկներու մջից ընծի գտի, բե, թաղա:
– Է, ես քե իմալ գտնեմ ջանդկներու մեջի՞ց:
– Ընծի տկլոզցու, մեջքիս օր խաչ տենաս,
էդ կո ես գլնեմ:

Դավիթ խեծավ ձին, քշեց:

- 1130 Խանդութ շորեր փոխեց, տղամարդու զգյաստ
խաքավ

Ու գողտու գյնաց Դավթի հետևից,
Մեկ էլ քշեց Դավթի վրեն:
Դավիթ մտածեց էս էդ ղոշունի խաբրբերն գլնի,
Գուրգ թալեց խանդութ փախավ,
Դավիթ հառեց կորեց, ձեռ թալեց դոշեր բացվալ,
Ծծեր թալեց դուս, ըսեց.
– Դավիթ բախշա, ես եմ խանդութն եմ,
ես քե փործելու խմար էրի:
Դավիթ կատղալ, խռովալ,
Ձին զանգի տվեց օր էթա,

- 1140 Խանդութ հուրին թալեց ձիու օղաց տակ,
Նոր էդտեղ Դավիթ կակղալ,
Ձեռ թալեց խանդութի վիզ, պաքեց,
Ու հելան էկան, էկան պսակվան,
Աբրալ Կապուտկող, մե տղա ծնվալ:
Տղի անուն դրին Մեհրի:
Մե օր էլ Սասուն հնգալ Դավթի մտեն,

- Հելան ճիժ թողին, խանդութին առավ
 էկավ հուր էրգիր,
 էկան խասան իւլաթա սար,
 1150 Մե դոշուն էդոնց հառեջ կդրեց,
 Ըսին. – Մենք կռիվ ա կուզինք,
 Դու մեր Չմշկի խանմին վիրավորեր ես,
 Ընդուց ճիժ ունեցար, թողիր գացիր,
 Դու մեր փափաղ գարգիր գետին,
 Մկը քո ոտով էկեր ես, պտի կռվենք,
 Մեր վրեժ առնենք, նոր խանգիստանանք:
 – Լավ, – ըսեց Դավիթ, – ես պաղրաստ եմ,
 Մենակ իմ կնիկ խասուցեմ Սասուն,
 Դառնամ, գամ. Դավիթ հերթվավ,
 1160 Ձեռ զանեց դոշին՝ խացն ու գինին,
 Տեր կենդանին, կդառնամ, ավադացեք:
 խանդութին խասուց Սասուն,
 Հինք դարձավ իւլաթ:
 Չմշկի աղջիկ դառեր էր յոթ տարեկան:
 Էս յանից, էն յանից էնքան ին ասե.
 «Դավթի բիճ» եռստեր էր Դավթի վրեն,
 Դավիթ օր էկավ իւլաթ խասավ մե գետու, խոքներ էր,
 Մտավ էդ գետ լողկցավ, ձին թիմարեց,
 Դու մասա էդ կաճկեն կամրջի տակ պախկվուկ ա,
 1170 Հմա Դավթի դուս գալուն պեստ,
 Նետն հարձկեց,
 Նետն էկավ Դավթի սրտին կպավ,
 Դավիթ ցավից բռնաց,
 Օր բռնաց ձենն էկավ խասավ Սասուն,
 Քեռիքն հելան խասան տղին,
 Բայձ տղեն էսօր էս դրե, թե հերեկ՝ արի տար,
 Տղա չկա:
 Դավիթ մեռեր էր, դրա ձենից էլ
 Կյաճկեն հախու սատկեր էր:
 1180 Դավթի ջանդակ առան էկան,
 խանդութ հիմցավ օր Դավիթ սպանվուկ ա,
 Հուրին պատից թալեց սպանեց:
 Էրկսին մե գերեզմնի մեջ տարան խորեցին:
 Օր ժամ ու պատարագ էրին, պրճան,

Քեռի թորոսն որոշեց էրթան Կապուտկող,
Հուրանց տղին առնեն գան,
Հելան հնգան ճամփա:

Դ.

ՓԱՔՐ ՄՀԵՐ

Կապուտկողա պաբեն լե որոշեր ա, օր տղին պախա,
Տղին չտա տանեն:

- 1190 Էկան խասան Կապուտկող,
Խաբրբեր խաբար տարավ պաբեյ,
– Բա չես ասի Սասունա էկած հուրանց տղեն ա
կուզեն:

Պաբեն հելավ էկավ, բարև տվին, բարև առան,
Քեռի թորոսն ըսեց.

– Մեր տղեն տու առնենք էթանք:

– Ձեզ տղա չկա էստե:

Դու մասա Մեյրին դրեր են մե օթաղ,

Նաղարաչիներ կնվագին,

Գոռում գոչում, օր տղեն հուրիշ ձեն չառնի:

- 1200 – Մեր Դավթին էստե տղա կա,
Բերեք մեր ճիժ առնենք էթանք:
Օր պաբեն շատ մերժեց,
Ձենով Հովան բռնաց, օր բռնաց,
Ձեն գնաց հնգավ Մեյրի անկանջ:
Տղեն թռավ հելավ կայնավ.

– Էս իմ խոր ազգն ա,

Էս մերոնք են էկած:

Հուրին թալեց դուս օթաղից,

Վազեց թըխ քեռի թորոս,

- 1210 Գրկին, տղի հաշկեր պաքին,
Դը արուն խո ջուր չդառնա՞
Առան էկան Սասուն,
Բերին տղին առոք-փառոք կպախին,
Տղեն դը աժդահակի ջինս ա,
Թե խլղի էրեխեք տարով ա կջոջնան,
Էսի՝ ժամով, օրով,
Հելավ մե պալի չափ:

- Կէթա դուս ճժերու խետ կխաղա
 ճժեր կզարգանդեն էդորից,
 1220 Եփ բեղեր թալեց դուս,
 Քեռիքն ըսին.
 – Տղին պտի կնքենք:
 Քոման էկան քավոր սանախեր,
 Քառսուն անծին էրինջ տփին գետի,
 Մեծ քեֆ ուրախութուն սարքին,
 Հմնուն կերցուցին, խմցուցին,
 Խոր շորեր, զենք, ձին լե տփին տղին:
 Առավոտ տղեն հեւալ, խոր շորերն օր տեսալ
 Սիրտ շատ մղկտաց, ըսեց.
 1230 – Բա ես Դավթի տղեն հլնեմ
 Ու իմ խոր արնա վրեժ չառնեմ,
 Բա իմ գլխին գդակ չի՞ յայլուղ ա կապուկ:
 Գնաց քեռիների կուշտ ըսեց.
 – Ես կերթամ կռիվ խլաթ,
 Կէթամ էնոնց բնաջնջեմ,
 Իմ խոր վրեժ առնեմ, գամ:
 Խեծալ խոր խրեղեն ձին,
 Քշեց թըխ խլաթ:
 Խլաթցիք լսած ա օր Դավթի տղեն ա էկե հուրանց
 վրեն:
 1240 Հելան թափան դուս,
 Մերն հուր մանուկն ուրացալ,
 Մեյրին էդոնց էմալ ջարդեց, էմալ կոտորեց,
 Օր մե խաբրբեր չպոծալ:
 Քշեց ձին թըխ Սասուն,
 Ճամփին հիճալ ջրու վրեն, ձին թիմարեց,
 Հերեսի քրտինքն առալ, ըսեց.
 – Մկը իմ խոքին խանգիստ ա,
 Ես խո իմ խոր արուն չկորցի՞:
 Հելալ թափ խեծալ, խեծելու պեստ ձին փոր զանեց
 գետին,
 1250 – Ա՛յ, հա՛յ իմ ձին պառվցեր ա,
 Մեկ էլ թռալ էս դան գետին տայաղ չտվեց,
 Ձիու օղներն մտան խող,
 Հիճալ ձիուց հուրին ժխշեց,

– Այ, հայ իմ օղներաց տակ գետին տայաղ չի տա:
Ես ի՞նչ էր եկավ վըր իմ գլխուն,
Ես իմալ պտի աբրի՞մ,
Ձին քշեց գնաց գերեզմներ,
Չոքավ խոր գերեզմանն խամբուրեց,
Էլաց, ըսեց.

- 1260 – Հեյ խերիկ, գլուխդ բանցրացրա տե քո զավկին,
Իմալ խեղջցեր ա, տե ի՞նչ օյին ա եկե գլոխ:
Դարձավ մոր գերեզմին խամբուրեց, էլաց ձենով.
– Մերիկ, մերիկ դու հնչի՞ ընծի լուս աշխարք բերիր,
Հլա գլոխդ բանցրացրա տե ի՞նչ հալի եմ,
Գեղինն իմ օղներաց տայաղ չի տա,
Ես իմա՞լ աբրիմ:
Մեկ էլ Մեյրին լսած հուր մոր ձեն,
– Մեյրի դուրբան, Մեյրի հայրան,
Մեյրի գլխուդ-արևուդ մեռնիմ,

- 1270 Գնա մտի ակռվու քար,
Մեյրին ձին քշեց, թե հուրիշ վախտ քյահլան ձի,
Խրեղեն ձի մե հրոպայում կխասուցեր,
Մկը չկռցավ, մեկ օր գոռով ջիջով զացին,
Արևմտոց մոր խասան Ակռվու քար:
Խասնելուն պեստ պալ բացվավ,
Մեյրին ու ձին մտան նե,
Կսին թե չուր մկա էլ,
Ուրբթնե ուրբաթ էդ պալից,
Ջուր ա կկաթա,

- 1280 Էդի Մեյրին ա գուլա,
Մեյրի արցունքն ա օր կթափվի,
Էդա Սասունա ժեռ պալից,
Աստված հուրին օգնական հլնի:

Ե

պատում

ՄԱՍՆԱ ԾՌԵՐ

Պատմության և Վերականգնման Գիտության Գործադիր
Վարչության և Գիտության և Կրթության նախարարության
գրառման և 1974 և 1989 թվականներին

- Ծովինարին կալանջա:
 Գագիկն օր նամակ կարդաց,
 Հընգավ մտածմունքի մեջ:
 Հավաքեց հուրա սինողներուն,
 30 Նստան ժողովի:
 Իմա՞լ էնեն,
 Աղջկան տան,
 Թե կովի հելենն:
 Սինողներ կըսեն.
 – Թագավորն ապրած կենա,
 Մենք զորք կժողվենք,
 Կիլենենք մեր երգիր,
 Մեր պատիվ կապշտպանենք,
 Զթողնինք օր կռապաշտ շայի
 40 Ձորքեր պղծեն մեր երգիր,
 Մեր սրբութուն:
 Մենք խայ-քրիստոնա ենք,
 Էնոնք անխիղճ, անաստված,
 Օղորթ ա, շայ շատ զորեղ ա,
 Մենք լե շատ զորք ժողվենք,
 Հելենենք էնոր դեն:
 Ծովինար էդ խոսակցություն օր լսավ,
 Հուրան թալեց վըր խոր օղներաց,
 Ըսեց. – Իմ խեր, իմ սրբութուն,
 50 Կովու մի խան մեր ժողովուրդ,
 Անեծքի տակ մի քցա մեր գերդաստան,
 Ես մե աղջիկ եմ, թըխ էթամ, կորչիմ,
 Քան թե կռիվ ու կոտորած հընգի
 Մըջ մեր ազգին ու ժողովուրդին,
 Թըխ մեր երգիր քարուքանդ չըլնի:
 Գագիկ թագավոր լալով, ողբալով մտածեց.
 – Ճիշտ ա կասա Ծովինար:
 Առավոտ լուսուն Ծովինար
 Նամակ գրեց Կռապաշտ թագավորին,
 60 Թե հինքն կգնա Մսըր,
 Եթե շայն իմ խմար
 Խայ-քրիստոնա եգեղեցի շիքա,
 Որ հինքն աղոթա-մեջ,

- Մեկ էլ երկու խայ-քրիստոնա ծառա տա հուրին,
 «Դու մնաս քու օրենքին,
 Ես լե՛ իմ»:
 Նամակն օղորկեց
 Թըխ Մըսրա երգիր:
 Հինքն էլ թաղարեք տեսավ,
 70 Որ առավոտ լուսուն,
 ճամբախ պտի հընգի
 Կռապաշտերու երգիրը:
 Դը գիներ, օր քիչ ժամանակ ունա,
 Գըլնի հուր խոր
 Բաղի-բախչի մեջ,
 Լալով արցունքով կպտտտա:
 Կէթա մոր գերեզմնին, կչոքի,
 Գուլա, կերգա. — Աման մերիկ,
 Հելի տես ի՞նչ զուլում ա,
 80 Ի՞նչ կրակ ա թափե վըր ընծի,
 Ես իմալ էնիմ, աղե ջան:
 Մե ահագին վախտ գուլա,
 Քուն կքաշա,
 Գերեզմնի թմբան կքնի,
 Էրազ կտենա.
 Հրեշտակներ վերկից կբռան.
 — Ծովինար, դը հելի,
 Օր դու չէթաս,
 Մըսրա կռքապաշտ թագավոր
 90 Մեծ գորք, դոշուն ա հավաքե,
 Կգա քու երգիր կքանդա,
 Տեղը կվարա,
 Շաղգամ կցանա:
 Ծովինար կթռնի,
 Կհելնի, կառնի հուր նաժիշտներ
 Կգա խոր կուշտ
 Կասա. — Առավոտ լուս մութին
 Ես ճամբախ կինգեմ, հայրիկ:
 Կբերեն պաղրաստութեն կտենան,
 100 Թըխ Ծովինար պաղրաստովի,
 Մենք դառնանք շային:

- Էսի Ծովինարի նամակ օր կստանա,
 Գրամայա. – Քառսուն վարպետ
 Թըխ պաղեր շարեն,
 Քառսուն վարպետ
 Թըխ պալատի չորս բոլոր
 Անմահական խնձորի
- 110 Գյուլի բաղ ու բախչա քցեն,
 Մե գիշերվա մեջ շիքեն,
 Թե չխասուցին, սրի կքաշեն:
 Առավոտ բարի լուս բացվի վըր ձեզի,
 Բացվալ վեր էնոնց:
 Շայն հեկալ տեսալ
 Հուր հրաման կատարվուկ ա:
 Պալատ շիքուկ,
 Գյուլի բախչեն թալուկ,
 Մեջն էլ մե եգեղեցի շիքուկ:
- 120 Բերնե-բերան,
 Խազար բերան լուրն խասալ Ծովինարին,
 Թե շայն հուրին ա կսպասա:
 Առավոտ լուս ու մթին,
 Ծովինարն հեկալ ճամբախ:
 Գագիկ թագավորն քառսուն ձեռ ձիավոր դրեց, խըտ
 ախչկան,
 Օր տանեն չուր Սսրա սայմաններն ու ետ դառնան:
 Գացին խասան Վանա ծովուն,
 Զուր որ տեսալ,
 Ախչիկ ծարվցեր էր,
- 130 Գփալ վրեն օր խմա,
 Դը ծովու ջուր լեղի ա,
 Հմա Ծովինարի կզվելու բաշտան
 Զուր քաշվալ,
 Քաշվալ եղ,
 Մե պալ դուս հեկալ,
 Պալի մըջից՝ ջուր,
 Սառը ջուր,
 Հախարի պեստ քցեց:

- Գփալ մե բուռ լիք,
 140 Մե բուռ լե կիսատ խմեց
 Ու էլի հնգան ճամբախ,
 Գացին խասան Սսըր:
 Ախչիկն ասաց շային.
 – Դու ընծի մե տարի,
 Մե տարի, շատ չէ,
 Ժամանակ տու.
 Ես խայ քրիստոնյա եմ,
 Մեր օրենքով մե տարի պտի սպասես,
 Եդո ընծի, մոտնաս:
 150 Շայն համաձայնավ:

ՍԱՆԱՍԱՐԻ ՈՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

- Ինն ամիս, ինն ժամ, ինն օր, որ թմնավ,
 Նազիր վեզիրն լուր բերին շային,
 – Շայն ապրած կենա,
 Ոչ դու հլնես, ոչ քո թագավորութեն,
 Գագկի ախչիկ պառկե,
 Զուխտ տղա յա բերե:
 Շայն կատղավ, հնգնավորվավ,
 Կանչեց հուր ջալլաղներուն,
 Հրամայեց. – Գացե՛ք էս սհաթիս,
 160 Ծովինարի վիզ զարկեք,
 Ես էդոր չմողցեր եմ,
 Էդ տղեկներ,
 Էդ ճժերն ումի՞ց ա հեւած,
 Գացեք էդոնց սրի քաշեք:
 Զալլաղներ հեւան գացին Ծովինարի կուշտ.
 Ծովինարն խնդրվավ էդոնց.
 – Թըխ ճժերն ջոջնան, մոր ընծի սպանեք:
 Զալլաղներն գացին շային ասին.
 – Լավ, – բռնաց կատղուկ շայն,
 170 – Թըխ մե առ ժամանակ հնցի
 Նոր գլխատեք:
 Շայ շատ էր զորեղցե,
 Արևելքա, արևմուտքա երգրներ

- Հըմեն խարջդար ին էտոր,
 Ջան քոր էր հնգե,
 Կուզեր էթեր Հայոց երգիր,
 Ավիրեր բերեր:
 Հրաման արձկեց, օր զորք ժողվա:
 Մե բազմութուն հավաքվաւ,
 180 Մե բազմութուն, օր աստղերուն
 Հաշիվ կեր, էդոնց չկեր:
 Դը վերի ժողովուրդ,
 Հելան քշին վըր Հայոց աշխրբին:
 Խաբրբերներ լուր բերին թագավորին.
 – Բա չես ասի, արաքստանա շայ
 Ջորք ա կապե, էկե վըր մեր երգրին:
 Գագիկ թագավոր հրաման արձակեց,
 Ջորք ժողվեց, կանչեց էնա
 Մշու սուլթան սուրբ Կարապետ
 190 (Մեռնիմ քու զորութենին)
 Հելան կռիվ:
 Լուս օր բացվաւ զորքեր դիբան հիրար,
 Գագիկ հուր զորքով էմալ ջարդեց,
 Օր մերն հուր մանուկն ուրացաւ:
 Արուն հեւալ խղեղի պեստ,
 Շներու ջանդկներն քշեց տարաւ:
 Շայն ձեռ զանեց հուր դոշին,
 Կանչեց հուր կռքերուն ասեց.
 – Էրկու տղա ունիմ.
 200 Ջոջ կուռք, մեծ՝ քե մատաղ,
 Պստիկ լե՝ պստիկ կռքուն,
 Մենակ ես էս նեղ տեղից ազադվիմ,
 Քշեց մնացած զորքով փախաւ Արաքստան:

*ՍԱՆԱՍԱՐԻ ՈՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐԻ ՓԱԽՈՒՍԸ ԿՈԱՊԱՇՏ
 ԹԱԳԱՎՈՐԻ ԵՐԿՐԻՑ*

Խասաւ հուր երգիր, գնաց Ծովինարի կուշտ.
 – Ծովինար, քո տղեկներուն
 Մատաղ են խոստացե,
 Սաքախտան լուսուն տի մատղեն.

- Ջոզը՝ ջոջ կոքի մատաղն ա,
 Պզդիկ լէ՛ պզդիկ կոքի:
- 210 Գիշեր չոլի հավքեր քնան
 Ծովինարի հաշկ չկապւ,
 Լալով, մղկտալով,
 ճամփու պաշար կապեց,
 Առավոտ մութ ու լուսին
 Տղեկներուն խանեց.
 – Գացեք իմ գառներ,
 Սուրբ Կարապետ ձեզի պաշտպան,
 Գացեք ձեր պապու երգիր,
 Էս անամոթ կոքապաշտ
- 220 Կուգա ձեր վիզ գանա,
 Փախեք ձեր խոքին ազադեք:
 Տղեկներ հելան հնգան ճամբախ,
 Շատ գնացին, քիչ գնացին,
 Աստծուն ա հայդնի,
 Օրերուց մե օր,
 Մե արև օր,
 Խասան մե սարի,
 Դու մի ասա էդի էդոնց պարու՝
 Գագիկ թագավորի երգիրն էր:
- 230 Էդոնք թըխ մնան էդտեղ,
 Մենք խաբար տանք շայից:
 Շայն հառավոտուն հելավ,
 Դանչեց տղեկներուն,
 Տղեկներ չկան,
 Պալատականներուն հրամայեց,
 Որ գտնեն բերեն կոքատուն,
 Շադ օր պողոպցին չգտան,
 Դարձան էկան շային ըսին.
 – Շայն ապրած կենա տղեկներ չկան:
- 240 Շայն եռստաւ,
 Կանչեց Ծովինարին ըսեց.
 – Դո՞ր են շան թուլեքդ,
 Գնա բեր պտի մատղեմ:
 Ծովինարն ըսեց. – Տղեկներ չկան,
 Գացած ա հուրանց պարու երգիր,

- Թե կանաւս մատղա:
 Շայն եռսողավ, բոռաց.
 – Ձորք թըխ հավաքվի,
 Պտի էթամ էդ անհավաղներու
- 250 Էրգիրն ավիրեմ:
 Հելավ զորք ժողվեց,
 Քշեց հայոց էրգրի վրա:
 Գագիկ թագավոր լէ հուր թռռներու խետ
 Ձորք կապեց հելավ շայի հառեջ:
 Սանասար հաղթանդամ էր ու շատ զորեղ,
 Էրկու ախպրով հնգան էղոնց զորքի մեջ,
 Ըմալ ջարդին,
 Մժեղի նման կոտորեցին թափին տակ,
 Չուր հիրիկուն կոտորին,
- 260 Մնացածներն էլ փախան գացին հուրանց էրգիր
 Ու էլ տաս տարի պատերազմ չէլավ
 Էդ կռքապաշտ շայն էլ հախու
 Ծովինարի խաթրին չդիպավ:
 Մնաց էդ էրկու ախպեր հելան թե.
 – Պաբե, ըսմալ չիլնի,
 Մենք պտի մեզ խմար շենք շիքենք,
 Տունտեղ ստեղծենք, բնակովենք:
 Գագիկ թագավորն ըսեց. – Իմ բալեք,
 Իմ օրշնանք վըր ձեզի,
- 270 Գացեք Ծովասար, ճապաղջուր,
 Հուր բաժն ու քողեն,
 Գացեք վայելեք:
 Հելան հնգան ճամբախ,
 Շատ պտոտան,
 Տվին հելան սարի դոշով, հիջան ցած:

*ՍՆՆՍՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ ԳԵՏԻ ԱՓԻՆ
 ԲՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՎ ՀԻՄՆՈՒՄ
 ՍԱՍՈՒՆԸ*

Հիջան մըջ ձորին,
 Տեսան օր մե ջուր,
 Արևելքից պոկվե գուրյա,

- Կէթա կզանա հսկա գետն կկտրա,
 280 Կհնցի դենա:
 Սանասարն Բաղդասարին ըսեց.
 – Ախպեր էս ջուրն գորեղ ա,
 էթանք էսոր հախպուր գյտենք,
 էնտեղ էլ տնավորվենք:
 Էկան գյտան, բնակություն ստեղծին,
 Գնացին Գագիկ թագավորից
 Տաս-տասերկու տուն ընտանիք բերին,
 Դրին հուրանց կուշտ,
 Առջի երթին էդոնց տներ շիքին,
 290 Նոր եղո հուրանց:
 Բերդ շիքին, եգեղեցի կայնըցուցին
 Ու դարձան էկան հուրանց պապու կուշտ,
 Ըսին. – Գագիկ թագավոր, մենք տներ ենք շիքե,
 Եգեղեցի կայնըցուցե, բերդ ենք պաղրաստե,
 Արի դու մեր բերդին անուն դի:
 Թագավորն ըսեց. – Թորոս, հելի ճժերու խետ գնա,
 Տես էդ շինություններ, բերդին լե անուն դի,
 Դարծի արի:
 Քեռի Թորոսն հելավ էկավ,
 300 Խասավ էդոնց բնակատեղին,
 Նայեց շատ զարմացավ:
 Ըսեց. – Սանասար, հլա ընծի շալակա,
 Բերդի չորս կողմ պտտացու,
 Հլա տենամ էդ ինչ շինություն ա, որ դուք շիքեր եք:
 Սանասար ախպեր առավ հուր շլակ:
 Առավ հուր շլակ, բերդի պարսպների կրաղով ֆռցուց
 բերեց:
 Քեռի Թորոս արմանք-զարմանք կապեց,
 Ըսեց. – Սա սուն ա, սա սուն:
 Սանասարն ըսեց. – Քեռի Թորոս լավ ըսիր,
 310 Քո ըսածով էլ անուն կդնենք Սասուն:
 Գյուղի անուն դրին Սասուն:
 Սարերի անուն Սասման սարեր:
 Սանասարն իշկեց բերդին,
 Հուրանց շիքած բերդին ու շատ ուրիշցավ.
 – Ջորեղ բերդ ինք շիքե.

- Ուրխցան ու ապրան էդտեղ:
Սասնա ժողովրդից ախարտինք խառջ չեն ժողվի,
Երգիր շենցավ, ժողովուրդ շատցան,
Դառան խազար տուն,
- 320 Սասուն գորեղցավ:
Մե վախտ հնցավ,
Օրերից մե օր Սանասար դատած բանած տուն
կդառներ,
- Շոգ տվեր էր վըր հիրան,
Խասավ ծովու կրաղ,
Նստավ խաց կերավ, ըսեց.
– Մտնեմ ջուր լողկնամ նոր էթամ:
Հելավ հուրին թալեց ջուր,
Թալեց ջուր գնաց տակ:
Սանասարն օր գնաց տակ,
- 330 Ծովու տկից ծի խանեց,
Հինքն էլ դարձավ մի հղթանդամ,
Աժդահակ, օր խեծավ ձին քշեց թըխ Սասուն,
Ձին, էդա խրեղեն ձին, հազիվ տայաղ տվեց էդոր:
Հլա չեր խասե Սասուն Բաղդասարն թաղմնեց օր մե
Ջարհուրելի աժդահակ ա գալի,
Վախից բռնաց ու փախավ:
Սանասարն ձիուց հիճավ ըսեց.
– Բաղդասար, հնչի՞ ա կփախես, ես եմ,
Սանասարն եմ, քու ախպերն եմ,
- 340 Նոր էկավ փաթթվավ ախպորն, խանգստացավ:
Ձին խրեղեն էր,
Ամպերու խետ էր կխաղեր,
Անուն դրին Քուռիկ Ջալալի:
Էդա խրեղեն, ծովեղեն ձին,
Սանասար կխեծեր կէթեր որսի,
Կէթեր կհելներ Մարութա սար որս կեներ,
Կդառներ գիքեր:
Օրերից մե օր Սանասար խեծավ հուր խրեղեն ձին
էլի քշեց թըխ Մարութա սար,
- 350 Գնաց տեսավ լուս ա հիջե վըր սարին,
Չոքեց աղոթեց ու որոշեց վանք շիքել էդտեղ:

ՍԱՍՈՒՆԻ ՀՁՈՐԱՆԱԼԸ, ՍԱՆԱՍԱՐԻ
ԱՍՈՒՄՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԵՂՁՈՒՆ ԾԱՍԻ ՀԵՏ

- Վանք շիքեց,
Լուս հիջավ վըր եդ վանքին,
Տերտերներ դրեց,
Սարկավագներ կարգեց,
Վերջապես եդ երգրի ղեկավարը դարձավ:
Էդ ախպրների փառք աշխրե-աշխար տարածվավ,
Բերնե-բերան խազար բերան,
Խաբար գնաց խասավ բայրույաբան Չինունաչին:
360 Էդոնց թագավորի ախչիկ թղթիկմ գրեց Սանասարին.
«Ես թագավորի ախչիկ եմ, համա իմ օր սև ա,
Ես լսած եմ քո մասին,
Իմ սիրտ քո վրեն տաք ա,
Իմը որ կաս՝ դու ես, չկաս՝ դու ես.
Թղթիկն ստանալուն պեստ արի ինձ տար,
Թե չէկար ես կսկծու կմեռնիմ»:
Նամակ կգրա, կտա հիրա սուրանդակներուն կասա.
— Տարեք թալեք Սանասարի ակոշկից նե:
Դը էդոնք դարիբ մարդ շատ կջոկին թե,
370 Որն ա Սանասարի ակոշկեն, որը՝ Բաղդասարինը:
Կբերին նամակ կթալին Բաղդասարի ակոշկից:
Առավոտ լուսուն Բաղդասար նամակ կկարդա:
Նամակ կկարդա կեռստի, կմտածա.
«Իմ ախպեր Սանասար նամարդութուն ա կենա
խըտ ընծի,
Կուզա կարգվի, ընծի էլ չասա,
Ես իմալ բան ա, ես պտի կռվիմ էնոր խետ»:
Կմտածա ու կիլնի կեթա թըխ Սանասար:
Սանասար գործ ա կենա,
Եսի կխասի ու էմալ կզանա ախպոր դոշին,
380 Հայ-հայա Սանասար պտի հնգի գետին,
Ինչ որ Սանասարն ա գինա պզտի ախպերնա
խանանք ա կենա:
Ինչ որ Բաղդասարն ա, հնգնավորուկի պեստ,
Էմալ կզանա օր ձեն աշխարք կբռնա:
Նոր մե էրկու ջոջ մարդ կխառնվեն,

Բաղդասարին կհանդարտացնեն,
Սանասար կբացատրա ախպորն, եղելութուն,
Նոր Բաղդասար կմիանտվի, կփաթթվի ախպորն
կասա.

– Ես կմնամ էստեխ, դու գնա Չինումաչին,

390 Դեղծուն ծամին առ արի:

Սանասարն լուսուն հեւալ,

Պաղրաստութուն տեսալ, հնգալ ճամփա,

Գնաց, գնաց շատ թե քիչ

Աստծուն ա հայրնի,

Գնաց խասալ Չինումաչին:

Չին քէց կայնալ էղոնց թագավորի պալատի հառէջ,

Ծառաներ դուռ բացին.

– Ո՞վ ես, ի՞նչ մարդ ես:

Սանասարն ըսեց օր էգեր է

400 Դեղծուն Ծամին տանելու:

Մի հալիվոր մարդ դուս հեւալ,

Նայեց Սանասարի շենք ու շնորքին,

Խասկցալ օր էս մարդ ազրայելի ցեղ ա,

Սովորական մարդ չի, ըսեց.

– Լաո, դու օր քո երգրից էկեր,

Էկեր խասեր ես էստեխ, լալ ես էրե,

Բայձ էդ գործ դժար գործ ա,

Շատերն ին էկած, ու հետ չեն դարձած,

Մըկը մեր թագավոր պայման ա դրե.

410 Ոն որ Դեղծուն Ծամի ձեռ կխնդրա,

Էնի պարտավոր ա էն բանցր մզրախի ծերին խնծոր

կա,

Չիով թռնի, խասի մզրախին, խնծոր վըր ծերին

Բերի տակ, թե կարողցար, բաշարեցիր,

Թագավոր հուր ախչիկ կուտա քե,

Թե չե՝ վիզդ կթռցու:

Լաո լալ մտածե, թե խելքդ բան չկտրա,

Գիշերս ճամփեն քո հառէջն ա, հելի գնա:

Սանասար գիշեր մտածեց, առավոտ լուսուն հեւալ,

Պաբեյն ըսեց. – Պաբե ես եկեր եմ Դեղծուն Ծամին

տանեն,

420 Թագավոր ինչ պայման էլ որ դնա ես համաձայն եմ:

– Դը որ ըտմալ ա, – ըսեց հալիվորն, –
Հելի թագավորի պայման կատարա,

Առ Դեղծուն Ծամին գնա քո երգիր:
Սանասար դուս հելալ տեսալ
Մե բազմութուն ա հավաքված,
Ասեղ քցելու տեղ չկա:

Դու մի ասա լուր խասե ժողովրդին,
Գուզեն տենան թե էդ ոն ա,

Որ թագավորի պայման գուզա կատարա:

- 430 Սանասարն խեծալ հուր ծովեղեն, քյահլան ձին,
Ամպերու խետ էր կխաղեր,
Քշեց հելալ էդ թիրախի գլոխ,
Ձեռ զանեց խնձոր բերեց տակ,
Մզրախ-թիրախ ըսկի չղնդաց տեղեն:
Թագավոր արմանք-զարմանք կտրեց,
Ըսեց. – էսի կտրիճ տղա կերևա,
Դեղծունին կտամ էդոր, թըխ առնի տանի,
Հալալ ա էդոր կերած կաթ:
Կկանչի Սանասար կըսե.

- 440 – Սանասար դու իմ մե պայման կատարեցիր,
Ես մե պայման էլ ունեմ,
Թե էն էլ կատարես, առ տար,
Դեղծուն քե փեշքյաշ:

Իմ քառսուն փայլեվաններ օր լսան
Ես Դեղծունին քե պտի տամ,
Ոտի ա կանգանծ, չուր չկռվես էնոնց խետ,
Դեղծունին չեմ կանա քե տամ:
Սանասար համաձայնալ:

- Փոքր ախպեր՝ Բաղդասար էդ գիշեր քնալ,
450 Քնալ էրազ տեսալ, աստղն հուրանց ամպերու
տակ էր:

Առավոտ լուսուն գելնի, կխեծի հուր ձին,
Կխեծի հուր ձին ու կքշա դեպի Զինունաչին,
Կխասի էն վախտ, որ քառսուն փահլեվան
Տված վըր Սանասարին:
Կբռա, ձեն կինգի Սանասարի ականջ,
Սանասար հուրին թափ կուտա,
Կտեսնա ախպորն ու էրկուտով,

- էդ քառսուն փահլեվաններուն էմալ կջարդեն,
 Մեծ կտորն հուրանց անգանջ կթողնեն:
- 460 Նոր թագավոր Դեղծունին կուտա Սանասարին,
 Էսի կառնի ախպոր խետ կդառնան Սասուն:
 Նոր առան էկան.
- Յոթ օր, յոթ գիշեր խառնիս էրեցին,
 Սանասարին ու Դեղծուն Ծամին կարգեցին:
 Մե որոշակի ժամանակ անցավ Բաղդասարին էլ
 կարգեցին:
- Աբրան ու ժառանգ չունեցան:
 Մնաց Սանասարին մե տղա հեւլավ:

Բ

ՄՀԵՐԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

ՄՀԵՐԻ ԿՈՒԿԸ ԱՌՅՈՒԾԻ ՀԵՏ ԵՎ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ

- Սանասարին օր տղա հեւլավ,
 Անուն դրին Մհեր:
- 470 Թե խլղի ճժեր տարով կջոջնին՝
 Մհեր օրով ու ժամով,
 Յոթ տարեկան կդառնա,
 Ինչիս օր աժդահակ հլնի,
 Դրացիներու ճժերու խետ չկանա խաղա,
 Որի ոտ կկոտրա,
 Որի թև կխանա տեղեն, որի գլոխ կջարդա,
 Էնքան զորացավ, Սանասարից էլ հնցավ:
 Կէթեր սասման սարեր ավ-դուշ կեներ,
 Կբերեր հմնուն կբաժներ,
- 480 Էնոր սասունցիք շատ կսիրին:
 Մնաց երգիր սովի մատնվավ,
 Մե ջանավար առյուծ մստեր էր ճամփին,
 Հալաբա, Հնդստանա էկող քարվաններու ճամփեն
 փակեր էր,
- Զթողներ օր խաց խասնի ժողովրդին:
 Սասնա երգիր սով բռներ էր,

ճար չկար էդ անկուշտ գազանի ձեռքից:

Միեր կտեսնա օր երգիր ձեռից կէքա,

Խոր կխառցու, կըսե.

– Էս ի՞նչ բան ա հայրիկ,

490 Հնչի՞ ա թանգություն ու սով բռնե մեր երգիր:

– Է, լաո, – կըսե խեր, – մե ջանավար ա լուս հընգե,

ճամփեք փակե,

Մարդիկ չնկանա հուրանց խաց ու ջուր հայթայթեն:

– Յա՛, առյուծ ի՞նչ բան ա:

– Առյուծ անկուշտ գազան ա:

Միեր լսավ, հելավ էդ ճանապարհն,

Տեսավ մե բան գուքա թըխ հուրին,

Միեր բռնաց,

Առյուծ տվեց Միերի վրեն,

500 Միեր թուր թալեց դեն,

Գուլաշ կպավ առյուծի խետ:

Առյուծին բռնեց երկըտկեց,

ճղեց երկու կտոր էրեց:

Մեկ կես տփեց ճմբու էս յան,

Մեկն էլ՝ էն:

Ժողովուրդ արմանք-զարմանք կապին,

Էստուց դեն էլ չին ասի Միեր,

Կըսին՝ Առյուծ Միեր:

Առյուծ Միեր քառսուն տարի,

510 Քառսուն էրգե՛ն տարի, կառավարեց հուր երգիր,

Խառջ չէր ժողվե հուր ժողովուրդից,

Լիության, առատության մեջ կապրին

Ու հուրանց օրշնիթքն էլ վըր Միերին էր:

Առյուծ Միերն էլ որս կեներ,

Հուր Քյահլան խրեղեն ձին խեծուկ

Կպտտեր հուր երգիր:

ԱՌՅՈՒԾ ՄՀԵՐԻՆ ԿԱՆՉՈՒՄ Է ԻՍՄԻԼ ԽԱԹՈՒՆԸ

Օրերից մե օր Արաբստանա Իսմիլ խաթուն

Թղթիկմ կգրա, Միերին կկանչա:

Չե Միեր պսակվուկ էր

520 Հարևան թագավորութենի թագավորի ախչկա խետ:

Լուր կխասի Միերին թե ֆլան թագավորի
 Երգրի ջրեր վիշապ կորեր ա,
 Օր մե ավաչիկ ուտա մոր ջուր բաց կթողնա,
 Հերթը խասե թագավորի Աղմաղան ավաչկան:
 Թագավոր լե հրաման ա հարծկե.
 «Ոն որ իմ ավաչկան ազատա եդ վիշապից,
 Ախչիկն էնոր կտամ»:
 Դը Միերի խամար եդ ինչ գործ ա՞:
 Ձին խեծավ գնաց,

530 Գնաց խասավ էն վախտ, որ թագավորի ավաչկան սև
 Շորեր խաքած խանին կտանեն վիշապի հերը:
 Միեր սուր քաշեց, վիշապի յոթ գլուխն էլ
 Մե դռքով փրթեց թափեց տակ:
 Նոր առավ թագավորի Աղմաղան ավաչկան,
 Էկավ Սասուն, էկավ մստավ հուր թախթին:
 Քառսուն տարի առքով-փառքով
 Ղեկավարեց հուր երկիր:
 Հնցավ ահագին ժամանակ
 Միեր Արաքստանա Իսմիլ խաթունի թղթիկն օր
 կստանա,

540 Կդառնա հուր կնգան՝ Աղմաղանին կասա.
 – Ես պտի էրթամ Արաքստան,
 Իսմիլն ընծի կկանչա,
 Աղմաղան ծամերն հուրա կհարծկա,
 Կհնգի վըր օդաց Միերին,
 Կխնդրա, կաղաչա, իլաջ չըլնի.
 – Չէ՛, որ չէ ես պտի էրթամ, – կսա Միեր:
 – Դե որ ըտմալ ա, Միեր գնա,
 Բայձ օր դարծար էկար իմ տեղաշոր չմտնիս:
 Առավոտ լուսուն Միեր կխեծի ծին կէթա:

ՄՀԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ, ԴԱՎԹԻ ԾՆՈՒՆԴԸ

550 Միեր յոթ տարի կմնա Արաքստան,
 Իսմիլ խաթուն տղա կբերա էնորից,
 Անուն կդնա Մելիք:
 Մե օր էլ երազ կտենա,

Մարութա սար մըժ դուման բռներ ա,
Գլնի Իսմիլ խաթունին կասա.

– Ես տի էրթամ իմ երկիր,
Ես ինչքան վախտ ա
Իմ երկիր, իմ տուն անտեր թողեր եմ,
Դաս նստուկ եմ,

560 Ես տի դառնամ իմ էրգիր:
Իսմիլ խաթուն շատ կխնդրվի,
Բայժ Միեր հուր որոշած կանա:
Միեր կդառնա կգա Սասուն,
Լուր կխասի էրգիր,
Ժողովուրդ հմեն գլնեն կդիմավորեն Միերին
Մենակ Աղմղանն ա, որ դուռ հերթիկ փակե մտե նե:
Միեր լե չի թողու հուր մոտ:
– Ես հերթում եմ կերե, որ դու իմ ծոց չպտի մտնես:
Միեր կկանչա քահանաներու,

570 Էսոնք կհամոզեն Արմաղան,
Արմաղան դուռ լուսամուտ կբացե,
Միեր կմտնի Աղմաղանի ծոց:
Աղմաղան կերկուխոքովնա:
Հրեշտակներ էրազ գութան Միերին.
– Քեզի տղա գլնի,
Համա դու լե, Աղմաղան լե ձեր խոքին պտի
ավանդեք:

Կհնցի որոշ ժամանակ, Միերին տղա կծնվի,
Անուն Դավիթ կդնին:

Միեր լե տերդեր կանչեց, Խոստովանավ,
580 Խոքին ավանդեց, ինք լե Աղմաղան լե,
Առքով-փառքով խորին էդոնց:
Տղեն մնաց անտեր,
Ձենով Օհան կորոշա,
Դավթին կօղորկա Արաբստանու Իսմիլ խաթունի
կուշտ.

– Էնի պզդիկ ճծու տեր ա, մեր Դավթին էլ,
Մեր Դավթին էլ կպախա, կշախա:

Դ Ա Վ Ի Թ

- Դավիթին տարան Մսըր,
 Օրերից մե օր Դավիթ Մելքի ծնկներուն կխաղա,
 Ձեռ կթալա միրուք կպճկա,
 590 Մելիք կկատողի, կեռստտի կբռռա.
 – Ջալլադ Դավիթի վիզ զարկա:
 Նազիր-վեզիրներն մոտ էկան ըսին.
 – Ճիժ ա, չխասկնա:
 – Չէ, – ըսեց, – էնոր խելք ընձնից ձեզնից էլ շատ ա:
 – Ճիժ ա, շայն ապրած կենա, չխասկնա:
 – Դը որ ըտմալ ա, բերեք մե սինի օսկի,
 Մե սինի կրակ,
 Տենանք ձեռն որին կտանա.
 Օր թըխ կրակ տանա՝ ճիժ ա,
 600 Օր օսկին վերցու՝ ես էնոր գլոխ կկտրեմ:
 Բերին մե սինի օսկի,
 Մե սինի կրակ դրին,
 Նաժիշտներ գացին Դավիթին գրկին, առան,
 Առան էկան:
 Դավիթ տեսնելուն պեստ
 Ձեռ պարզեց,
 Գուզեր օսկին վերցեր,
 Հրեշտակներ ձեռ վերցուցին,
 Դրին վըր կրակին,
 610 Օր դրին վըր կրակին՝ ձեռ վառավ,
 Օր վառավ, տարավ թըխ բերան,
 Լեզուն էրեցավ ու թլոր մնաց,
 Թլոր կխոսեր, թլոր Դավիթ դրին անուն:
 Դավիթ ազատվավ Մելիքի ձեռից:
 Դավիթ ժամով կջոջնար ու կգորեղնար,
 Դրացիներու ճժերուն նեղութուն կուտար:
 Վազիրն հելավ էկավ Իսմիլ խաթունի կուշտ.
 – Դավիթ օղորկա Սասուն, մի օր Մելիք կեռստտի
 Դավթին վնաս կուտա:
 620 Կհելնին Դավթի պատրաստութեն կտենան,

Որ օղորկեն Սասուն, հուր խորոխարտանց կուշտ:
Առավոտ լուսուն մերն ըսեց.

– Դավիթ, լառ առ քո պաշար գնա Սասուն:

Էնտեխ դու խորոխարտանք ունես՝

Ձենով Օհան, Ցռան Վեգոն,

Ծնճղկափորիկ, Թևաթորոսիկ:

Աստված թըխ քե պախապան հեղի,

Զուր խասես քու զարմին:

Դավիթն հեղավ հնգավ ճամփա,

630 Գնաց, շատ թե քիչն Աստծուն ա հայդնի,

Էկավ խասավ Սասունա խող:

Գբավ գետնին, խամբուրեց,

Դարձավ պաղ-պաղ աղբրներից ջուր խմեց,

Խաց կերավ,

Պառկավ, հաշկ կպեր էր,

Արևն առեր էր մեր մտնելու,

Հաշկեր բացեց,

Տեսավ մի մարդ կայնուկ գլխու վերև,

Արմանք-զարմանք կտրած,

640 Հուրին ա կթաղմնա:

Օր տեսավ խառցուց.

– Տղա ջան, դու հուստից կգաս,

Դ՞որ ա կէթաս,

Դու էստեղրանքի մարդ չըս երևա,

Կնայիմ քո բոյ բուսաթ

Դու աղամորթի չէս,

Ջանփուլաղի ցեղ ե՞ս:

– Ես խորոխպեր ջան, Դավիթն եմ,

Միերի տղա Դավիթը:

650 – Յա բը ես էլ քո խորոխպերն եմ ախր:

Նոր կփաթթվեն հիրար,

Գուլան,

Կառնի տղին, կէթա տուն:

Սասունցիք քեֆ ուրախութեն էրին, օր

Տղեն հուրանց դարձավ տուն:

- Դավիթ հուր տարեկցներու խետ
Չըր կանա խաղեր,
Որի վիզ, որի ձեռ,
Որի ոտ կոլրեր, կցավցուր,
660 Շատ ուժեղ, զորեղ,
Աժդահակ տղա էր:
Խորոխպերներ որոշեցին,
Պայման դրեցին,
Դավթին գառնարած արեցին:
Դավիթն հեւալ գառնարած:
Առավոտ մութ ու լուսին,
Չոմախ դրեց վըր ուսին,
Գառներն էրեց հառեջ,
Քշեց խանեց սարեր:
670 Գնաց սարեր,
Էդ վախտ Դավիթ տսվերկու տարեկան էր:
Դը մատղաշ ճիժ,
Շատ կխասկնա, որն ա գառն,
Որն ա էծն ու ուլ,
Լապստրակ տեսալ խառնեց գառներուն,
Առջ, աղվես տեսալ,
Խեղդեց, խառնեց գառներուն,
Հիրիկուն, որ գառներ բերեց,
Ժողովուրդ հըմեն փախան, գյացին հուրանց տներ
լցվան:
680 Ձենով Հովանն հեւալ ըսեց.
– Տո՛ տնավեր, էս ի՞նչ ես էրե,
Էս ի՞նչ օյին ես բերե մեր գյուխ,
Էս խի՞ ես էս վայրենիք ժողվե բերե,
Էս ժողովրդին ի՞նչ պատասխան պտի տամ ես:
– Տո՛ խորոխբեր ջան, իմ խոքին հեւալ,
Էտոնք շատ չար ին, ինձ շատ չարչրին,
Էնքան լարվա էղոնց եղևից,
Մինչև հըմնուն ժողվի, բերի:
– Չէ՛, – ըսաց Ձենով Հովան,

- 690 Էսպէս չիլնի, Դավթին հուրիշ մէ գործի,
 Հարմար մի գործի պտի կարգել,
 Թէ չէ գեղն հըմեն լցրել ա վայրի գազաններով:
 Մղածեց Ձենով Հովանն ու Դավթին կանչեց.
 – Դավիթ, բալա, գառներ քէ շատ կչարչրեն,
 Առավոտ նախիր տար արոտ,
 Դավիթն ուրխցավ. «Յա էդ մանրապճեղից պրծա՛»:
 Դավիթ առավոտ լուսուն կիելնի,
 Նախիր կժողվի, կգցի հառեջ ու կտանա սարեր:
 Մէ դուրան տեղ նախիր կթորկա,
- 700 Հինք կպարկի կքնի,
 Օր կգարթնի, կտենա նախիր չկա,
 Կհնգի էս յան, էն յան,
 Էս սարից, էն ձորից գել, գազան,
 Արջ, անասուն հմնուն կքոմա,
 Նախրի խետ կառնի, կգա գյուղ:
 Էդ ժողովուրդ որ էտա ձեն կլսա,
 Հավար կթալեն, կմտնեն հուրանց տներ,
 Դուռ լուսամուտ կփակեն, չեն դուս գա:
 Դավիթ կկայնի մեղանում կբռռա, կկանչա,
- 710 Ոչ մէ շունչ չեն դուս գա:
 Դավիթ, որ շատ կբռռա,
 Էտա գել գազան, էդ ձենից կփախնին սարեր, ձորեր:
 Ձենով Հովան Դավթին կասա.
 – Տո Դավիթ, էդ ի՞նչ էս էրե,
 Քո հերեսից մի օր մի փորձանք կգա,
 Էս ժողովուրդ մեղք ա,
 Մյուս օրն էլի Դավիթն նախիր քշեց,
 Քշեց տարավ սարեր,
 Գնաց նախիրը թողեց, պառկավ,
- 720 Մեկ էլ տեսավ էն յանից,
 Փափաղը գլխին մէ քուրդ ա գալի:
 Նստան, խոսացին,
 Դոստացան, մեկ էլ քուրդն ասեց.
 – Էն դիմացի գյուղում մարդ ա մեռե,
 Խրիսա են դրե,
 Թաք լա մէ գյտալ ըլներ ուտինք,

- Շատ սոված ինք:
 Դավիթն հեւալ, ըսեց.
 – Դու նախիրն նայա,
 730 Ես էթամ խրիսա բերեմ:
 Դավթի գնալուն պես,
 Քառսուն հարամին,
 Չանին Դավթի նախրին,
 Քառսուն անծին էրինջ ջոկին տարան:
 Դավիթ գնաց թըխ խրիսեք,
 Գնաց, պղնձներ զանեց չոմխին,
 Դրեց ուսին, առաւ էկաւ:
 Բերեց, հնգերն լացեց ասեց.
 – Դավիթ քենե իմալ պախենմ,
 740 Չուր դու խրիսեն կրերիր,
 Քառսուն հարամի թափան վըր նախրին,
 Քառսուն անծին էրինջ ջոկին, տարան:
 Դավիթ նստաւ, խրիսեն կերաւ,
 Հեւալ թըխ հարամիներ:
 Գնաց հանդիպաւ մի հերի,
 Հերի մջից քեֆի ձեն էր գուքեր,
 Մտաւ նե, տեսաւ քառսուն հարամին
 Կերած, խմած, քեֆ ա կանեն:
 Ձեռ թալեց, մեկ-մեկ խաւու ճտի պեստ,
 750 Էդոնց վիզն օլրեց, սպանեց,
 Էդոնց մալն ու մուլքն էլ տարաւ,
 Տարաւ բաժնեց էրինջներու տիրվանքներուն:
 Ես էլ որ լսաւ Ձենով Հովանն մղածմունքի մեջ ընկաւ:
 Կանչեց Դավթին ասեց.
 – Դավիթ, լաո դու շատ կչարչրվիս,
 Էլ նախիր մի տար,
 Առ նետ ու անեղ,
 Գնա սարեր որս էրա,
 Դարծի արի:
 760 Դավիթ շատ ուրիցաւ:

ԴԱՎԻԹԸ ՈՐՍՈՐԴ, ՎՈՆԴՈՒՄ Է ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԻ
ՊԱՏՎԻՐԱԿՆԵՐԻՆ

Դավիթ նախընտրում թորգեց:
Կեթեր սարեր, չուր մութ տար,
Որս կեներ, կղառներ գուքեր,
Կմտներ արտատեր պառվու բոստան,
Գյազար-մազար պլեճ կեներ,
Կղառներ տուն գուքեր:

Մե օր էլ Դավիթ գնաց,
Գնաց խասավ Մելիքի որսատեղ,
Ստավ նե քանդեց, ավիրեց,

770 Հելավ ծին խեծավ դարձավ Սասուն:

Էնի թըխ գա Սասուն,
Մենք խաբար տանք Մելիքուն:
Էդ լուր գնաց խասավ Մսըր:
Կատղավ, հնգնավորավ Մելիք,
Օղորկեց հուր հարկահաններին:
– Գնացեք, – ասեց, – Սասունն ավիրեք,
Իմ տառ տարվա խառը բերեք:
Հելան գնացին:

Լուրն հասավ Սասուն էն վախտ, օր

780 Դավիթ պառվու արտի մեջ գազար էր կուտեր,

Պառվու կորկի արտը կավիրեր,
Լոր էր կբռներ,
Էս յան կլարեր,
Էն յան կլարեր:
– Չունենամ քե Դավիթ, – կատղավ պառավը,

– Դու իմ կորկի արտն ա կավիրես,
Մսրա Մելիքն էլ հենա մարդ ա օղորկե,
Քո խոր օսկին ա քաշե կտանի,

Լավ տղա ես գնա,

790 Խորդ կարողութենին տիրություն արա:

– Իմա՞լ կտանա:
– Բա էդմալ, Չարխադին ու Կոզբանդին,
Ջվալը բռնած, օսկին ա լցած,
Կառնեն, կտանեն:

- Մարա Մելիքն էլ հուրան տելեգաթներուն¹ ըսեր էր.
 – Գյացեք յոթ տարվան խառջը բերեք,
 Տավերկու խատ աղջիկ հավաքեք,
 Տավերկու երիտասարդ տղա պիտի տա,
 Էդքան օսկի, միս, բուրդ, անասուն,
 800 Հավաքեք հըմեն, բերեք:
 Պառավն ըսեց Դավթին,
 Դավիթն հեւավ, էկավ,
 Էկավ, տեսավ, ի՞նչ տեսավ,
 Խոր օսկին կոտով ա կշափին,
 Կատղավ, եռստտավ.
 – Հելի՛, հելի՛,
 Օսկին ըտմալ չեն չափի:
 – Հե՛յ, Ձեմով Հովան, – ըսեց Չարխատին,
 Էս խենթ ու խելառն որդի՞ց բերեցիր,
 810 Խառջ տվեք առնենք ետ դառնանք,
 Թե չէ ձեր երկիրն փոշի կդարձունք:
 Դավիթ էդ խոսկի վրեն հռկավ,
 Ձեռ թալեց, կոտ պլնթկեց,
 Կոտն առավ Չարխատնի գլոխ կոտրեց:
 Ատամներ քաշեց շարեց վըր ճակտին,
 Խանեց դուս ըսեց. – Դը դարձեք,
 Որտեղ ձերը կասեք, էնտեղ էլ՝ մերը:
 Հելան էդ մարդիկ,
 Փոր ու փոշման,
 820 Չարդ ու խուրդ հեղած,
 Բռնին Մարա ճամփեն:
 Հլա Մսըր չմտած,
 Կնանիք հելան էդոնց դեմ կտրին,
 Ծափ տվին, ծիծաղին.
 – Այ Կոզբադ ու Չարխա՞դ,
 Բա դուք կասիք կեթանք Սասուն,
 Թալենք, բերենք, լցնենք մեր տուն,
 Բա ո՞ւր են Սասման կնիկ ու աղջիկ,
 Մողալ եզներ, բալաք կովեր,
 830 Օսկին, արծաթ ջվալներով:
 – Դե սո՛ւս կացեք, հազիվ պրծանք,

¹ Делегат – պարվիրակ:

- Սասնա ծռից թողինք, փախանք:
 Էլ ի՞նչ եզներ, ի՞նչ կով կթան,
 Տվեց ջարդեց, հետն էլ կասեր.
 – Մարա Մելիքից վախեցողն ո՞վ էր:
 Մարա Մելիք էս որ լսավ,
 Հուր տերության հրաման հարծկեց,
 Խազար-խազար գործ ժողովեց,
 Էկան Սասման դաշտ, հմա գետի ափն հիջան:
 840 Ձենով Հովան ձին խեծավ,
 Խեծավ հեւավ Մարութա սար,
 Իրիշկեց, պահո, Էնպեստ ղոշունա լցուկ,
 Էնպեստ գործ ա հավաքուկ, օր
 Աստղերին հաշիվ կա, Էդոնց վրաններուն՝ հաշիվ չկա:
 Ձենով Հովանի չոքեր թուլցան,
 Հեւավ էկավ ըսեց.
 – Դավիթ քո յուրդը բլի,
 Էս ի՞նչ էր դու խանիր մեր գլխի,
 Հեւի տանենք Մարա Մելիքի խարջ տանք,
 850 Աղաչենք, պաղատենք,
 Մեր երկիրն ազատենք:
 Դավիթն ըսեց. – Ես կերթամ Մելքի դեմ կռիվ,
 Մե ջոջ ծառ քյոքախան էրեց,
 Դրեց ուսին հիծավ որ էթեր,
 Արտատեր պառավն հեւավ դեմ.
 – Յա Դավիթ, – ըսեց, – տո ծուռ, տնավեր,
 Հո՞ւր ա քո խոր ձին,
 Թուր կեծակին,
 Փելփլան խաչ ուր աջ բազկին:
 860 Հո՞ւր ա քո խրեղեն ձին,
 Հո՞ւրա քո խոր գուրգ ֆերզին,
 Դու ծառ շլկե կռիվ ա կեթա՞ս:
 Դավիթ հմա թափ դարձավ քրի Ձենով Հովան.
 – Խորոխպեր տուր իմ խոր
 Թուր կեծակին,
 Փելփլան խաչ ուր աջ բազկին,
 Խրեղեն ձին,
 Գուրգ ֆերզին:
 Հովանի ճար կտրավ,

- 870 Հանեց հմեն տվեց Դավթին:
 Դավթ հեւալ, խեծալ ձին,
 Խրեղեն ձի, ամպերու խետ ա կխաղա,
 Քշեց հիջալ մըջ զորքին,
 Չուր կեսօր կոտորեց,
 Մի հալիվոր Դավթի դեմ կտրեց,
 Ու էսպես խոսեց.
 – Այ բաւա, իմ հերես քո ոտի տակ,
 Իմ էսա սիվտակ մազերին խնայա,
 Դու հնչի՞ էս ժողովրդին կկոտորես,
- 880 Էսոնց մեղքն ի՞նչ ա,
 Մելիքն ա քո դուշման,
 Կռիվ ունե՞ս, գնա էնոր խետ արա:
 – Մելիք դոր ա՞:
 – Էն վրանից, որ ծուխ ա կհելնի,
 Էնի կո Մելքի վրանն ա,
 Էդ ծուխն էլ խո ծուխ չէ՞
 Մելքի բերանի գոլորշին ա, որ դուս կհելնի:
 Դավթ քշեց ձին գնաց,
 Գնաց Մելիքի վրանի առաջ կայնեց,
- 890 Կայնեց ու բռռաց.
 – Մելիք դուս արի կռվենք:
 Ծառաներն ըսին. – Մելիք քնուկ ա:
 – Վեր կացրեք թող գա,
 Ես դրան էնպեստ քնացնեն, օր
 Հավերժական քնուկ մնա:
 Բերին խոփ տաքցուցին,
 Մարա Մելիքի քամկին տաք խոփ տվին,
 Մռնչալով, գազանի պեստ, հեւալ,
 Հեւալ տեսալ Դավթին թուրը ձեռին,
- 900 Նստած վըր Քուռկիկ Ջալալին,
 Ըսեց. – Դավթ հիջի տակ,
 Արի նստենք հաց ուտենք,
 Ուտենք ու խմենք,
 Նոր հլնենք կռիվ անենք:
 – Չէ, քո տուն խաց չուտվի,
 Հելի կռվենք:
 Չէ՞ Մարա Մելիքի միտք դաւր ա,
 Համոզեց Դավթին,

Դավիթ մտավ ներս:

910 Տարավ խալու վրա նստացրեց:

Դու մասա խալին խորի վրա յա փռուկ:

Նամարդ մարդ քառսուն գյազանոց խոր ա փորե,
Վրեն էլ խալի ա փռե,

Դավիթ օր նստավ գռռալեն հնկավ խոր:

*ԴԱՎԻԹԸ ԴՈՒՐՍ Է ԳԱԼԻՍ ՀՈՐԻՑ, ԴԱՎԹԻ ՈՒ ՄԵԼԻՔԻ
ԿՈՒՎԸ*

Խափրտելով Դավիթին գցեց խորը,

Ասեց. – Դը գնա՛, էդտեղ կռիվ էրա,

Մկա Մսրա աստղ կփայլատակի,

Սասունա աստղ թըխ խավարի:

Ձենով Հովան հելավ Մարութա սար,

920 Տեսավ ի՞նչ տեսավ,

Դավթի ձին անտեր, անտիրական մըջ դաշտու,

Կթառափի, կվրնջա:

– Այ, հա՛յ, – ըսեց, – իմ Դավթի գլոխ

Օյին ա էկե:

Էդտեղ Ձենով Հովանը բռռաց.

– Դավիթ կանչա Մարութա բանձրիկ Աստվածածին,

Խաչը քու աջ բազկին,

Գուրզը ֆերզին:

Ձեն գնաց գմփռտալով հընգավ մըջ խոր:

930 – Վա՛յ էս իմ խորոխպերն ա,

Դավիթ կանչեց Մարութա բանձրիկ Աստվածածին

Ու հորից դուրս թռավ:

Հելավ կայնավ Մելիքի դեմ:

Մելիք տեսավ չոքեր թուլցավ.

– Դավիթ, – ըսեց, – առաջին ես կզանեն:

– Դու հելի, հառջի դռբ քոնն ա Մելիք:

Մելիք քչեց գնաց Բաղդատ,

Քչեց էկավ,

Էկավ զանեց,

940 Թոզ դուման պատեց երգինք,

Իրեք օրե ետք պարզվավ Դավիթ կանչեց.

– Կենդանի եմ մեկ էլ զան

(դը մանգան իրեքից եր):

– Այ, հայ ըսեց Մելիք մոտիկ տեղից էկա,
Քշեց գնաց Հալեպա յան, քշեց էկավ,
էկավ զանեց, թող դուման խանեց,
Թող դուման որ հնցավ Դավիթ բռնաց.
– Կենդանի եմ վերջին զարկն ա, զան Մելիք:
Մելիք կատղավ նստավ ձին քշեց գնաց խասավ
Դիարբեքիր,

950 Էնտեղից էլ էկավ թափով զանեց,
Բռնաց. – Խող էիր Դավիթ, խող դարծիր:
Յոթ օր, յոթ գիշեր մըժ-մռախող բռներ էր երկինք:
Յոթ օր ետո, որ պարզվավ,
Դավիթ բռնաց. – Հերթը իմն ա Մելիք:
Մելիք խոր փորեց մտավ մեջ,
Քառսուն ջաղցի քար քաշեց վրեն:
Դավիթ գնաց էկավ, որ պտի զարկի
Մելիքի մեր հեւավ դեմ. – Խնայա Դավիթ,
Էս մի դռքն ինձ բախշի:

960 Դավիթ քշեց գնաց, էկավ որ զարգի,
Մելիքի քուրն հեւավ հառեջ. – Դավիթ,
Էս մի զարգն էլ ինձ բախշի:
– Էս էլ քեզ եմ բախշում,
Մնաց վերջին, էլ ոչ մեկի խաթր չպիտի էնեն:
Թուր խանեց, գնաց, էկավ,
էկավ զանեց, որ զանեց կտրեց քառսուն ջաղաց
քարեր,

Մելքին արեց երկու կտոր:

– Կենդանի եմ, – բռնաց Մելիք:

– Հլա քեզ թափ տուր Մելիք:

970 Մելիք օր հուրին թափ տվեց հեւավ երկու կտոր.
Մեկն հնգավ էս կողմ, մեկն էլ՝ էն կողմ:
Էս որ լսան զորքն հմեն փախան Սաղր,
Դավիթ զորեղցավ,
Անունն աշխարհի բռնեց:

ԽԱՆԴՈՒԹ ԽԱՆՈՒՄԸ ՀՐԱՎԻՐՈՒՄ Է ԴԱՎԹԻՆ

Համբավ տարածվավ աշխրե-աշխարի:

- Լուրն էկավ հասավ կաղզվանա
 Վաչե իշխանի աղջկան՝ Խանդութին,
 Խանդութի ուզնգաններ կայնած ա,
 Ախչիկ չխավնի մեկու, Դավթի համբավ առերա,
 980 Դավիթն ա կուգա:
 Մե օր էլ իշխանական քեֆ ա,
 Աշղներ էկած, քոնած,
 Դավթի գովքն ա կանեն,
 Խանդութ քեֆից եղո աշղին ըսեց.
 – Քեզ բոլ օսկի կտամ,
 Գնա Սասուն,
 Դավթի մոտ իմ գովքն արա,
 Թե մարդ ա կխասկնա, գյուքյա իմ ետևից:
 Աշղըն էկավ խասավ Սասուն,
 990 Դավթի խոր դուռ.
 Խորոխպերներ ներս տարան,
 Պատվին, հարգին, խնդրվան ասին.
 – Մե խաղ ասա լսենք:
 Աշղը չգիտեր խաղ,
 Ջանեց սագին,
 Դրեց դռչին ու երգեց,
 Խազար հունարով Վաչե իշխանի աղջկան գովեց,
 Քեռի Թորոսն ըսեց.
 – Էդոնք կռքապաշտ են,
 1000 Քշեք էդա աշղդին թըխ էթա,
 Քանի Դավիթ չի էկե,
 Խանին աշղդին դուս,
 Մե քանի դռբ էլ հիճան վըր գլխուն,
 Բրախին:
 Աշղը լալով հեկավ, որ փախներ,
 Հառեջ կտրեց Դավիթ.
 Բա էս ինչ ա պաղայն:
 – Դեն գնա սասունա ծուռ,
 Ես լսած էի, որ Սասուն ծռեր կան,
 1010 Բայժ էսմալ ծռե՞ր,
 Ես խաղ ա կասեմ,
 Խանդութի գովքն ա կենեն,
 Էդ ծռեր իմ վիզն օլրին,

- Ընծի տփին, խանին դուս,
 Դավիթ ծուռ ա, ծուռ:
 – Իմալ Դավիթ, Դավիթ ես եմ,
 Հլա էդ խաղն ասա ես լսեմ:
 Աշըղ երգեց, հանդուրին գովեց,
 Դավթի սիրտ տաքացավ վըր հանդուր:
 1020 – Աշըղ, Կեթաս հանդուրին խաբար կտանես,
 Կըսես, որ Դավիթ կիգա,
 Թըխ սպասա ինձ:
 Դավիթ հեւալ աշըղի վիզն օլրեց,
 Տեղն իցկեց ու ճամփու դրեց:
 Մե առ ժամանակ հնցավ,
 Դավիթն հեւալ գնաց Կաղզվան:
 Խանդութ պատրիխանից տեսավ Դավթին,
 Հրամայեց ձին ներս առնել,
 Դավթին էլ տանել ջայելներու խետ կեր ու խումի:
 1030 Դավիթ գնաց, օր ներս մտավ,
 Էդոր տեսքից ջայելներն հմեն նախանձվան,
 Որոշեցին Դավթին սպանել,
 Շատ գինի խմցուցին,
 Դը են էլ ճամփա ա էկել,
 Խոզնած, սոված,
 Ինչքան լցին խմեց,
 Ջայելներն էլ կսպասեն, որ քնի թրով զարկեն:
 Էդոնք թըխ սպասեն խաբար տանք Սասուն:
 Թորոս ռահմ կթալեր,
 1040 Ռահմ թալեց տեսավ, որ Դավիթ նեղության մեջ ա,
 Հեւալ ձին քշեց թըխ Կաղզվան,
 Էկավ խասավ են գախ, օր ջայելներն կուզին
 Դավթին սպանին,
 Դավթին խանեց վըր օղաց,
 Բոռաց, զարթնացրեց,
 Երկուսով ըսկսին կոտորել էդա նամարդներուն,
 Հմնուն փռին գետի,
 Հեւան երկուսով գացին հանդութի խոր կուշտ,
 Ըսին.– Էկեր ենք քո աղջկան ուզնգան:
 1050 Խեր կասա.– Դու որ ըտմալ ազրայիլ տղա ես,
 Իմ աղջիկ կտամ քե:

Կըլնի Դավիթ կէթա Խանդութի սենյակ,
Կքաշա Խանդութի ծծեր կպաքա,
Խանդութ մե սիլլա կքյաշա էդոր:
Դավիթ կիռկի, կուգա թողնա էթա,
Խանդութ կխնդրվի:
Մեկ էլ խաբար գուքյա, թե
Արաքստանա խալիֆ տվե վըր մեր երգրին:
Դավիթ էդ օր լսեց,

1060 Խանդութին ըսեց.

– Ես կէթամ կռիվ,
Իրեք օր ժամանակ տուր,
Իրեք օրեն կդառնամ:
Դավիթ գնաց, չուր հիրիկուն կոտորեց էդոնց,
Փրթեց, արուն սելավի պեստ կեթեր:
Հըմա քյաման թալին Դավթին բռնին,
Օր բռնին ժնջլներով կապին:
Դավիթ թըխ մնա էդտեղ,
Մենք դառնանք խաբար տանք Ձենով Հովանից:

1070 Գիշեր քնավ, էրազ տեսավ,

Թռավ հելավ, բռռաց,
– Կնիկ, մեր Դավիթ նեղության մեջ ա,
Հելի ճար էնենք:
– Տո տնավեր, էնի Խանդութի խետ մկա ալիշ-վելիշ ա
կանա,

Դու էրազ ա կտենաս,

Քնի բան չկա:

Հովան պառկավ,

Աչք նոր էր կպե, տեսավ Սասունա աստղ

Մեկ կփելա, մեկ լե կխավարի:

1080 Հելավ սիվտակ ծին քաշեց, խանեց,

Խեծավ գնաց թըխ Դավիթ,

Կայնեց թմբան գլխուն բռռաց.

– Դավիթ, կանչա Մարութա բանծրիկ Աստվածածին,

Խաչը քու աջ բազկին,

Գուրզը ֆերզին:

Ձեն գնաց հնգավ Դավթի անկանջ.

– Ես իմ խորողբերն ա, հե՛յ Մարութա բանցր
Աստվածածին,

- Իմ ձեռքը փեշ,
 Ասելուն պեստ ժնջլներ փշրան,
 1090 Դավիթ թռավ, հեղավ կայմավ
 Ու սկսեց փրթել էղոնց, հաղթեց:
 Մեկ էլ Դավիթ տեսավ
 Խանդուր հնգե կոտորվածների մեջ,
 Հուրին ա կփնտռա.
 – Վին օր դու ման գուրյաս ես մատղեր եմ ինձ:
 – Այ հա՛յ, – ըսեց, – սաղ աշխարք մատաղ կենեմ,
 էնդոր ում ման գուրյամ:
 Դավիթ հռկավ, ձեռքալեց Խանդուրի ծամեր,
 Գիրկն առավ, կպուց հիրուն
 1100 Ու ծծերու մեջտեղ պաքեց:
 Խանդուր ճանչցավ Դավթին:
 Հելան ձիանք նստան քշին Սասուն,
 Պսակվան հելան մարդ ու կնիկ,
 Ապրան, Խանդուրից մե տղա հեղավ,
 Անուն դրին Պստի Մհեր:
 Մնաց Դավիթ հեղավ մե օր գնաց Դլաթ
 Յոթ տարի ուշացավ,
 Դարձավ էկավ մե սիրուն աղջիկ էր բերե
 Հուր տղի՝ Մհերի խամար:
 1110 Մհերն էլ հելեր էր Սասման սարերն ման գալու,
 Տեսավ մե ձիավոր ա գուրյա թըխ հինք,
 Մե աղջիկ էլ թարգին:
 – Հեյ ի՞նչ մարդ ես, մեր սարերն ի՞նչ գործ ունես:
 Դավիթն ըսեց. – Տո լակոտ, դու ո՞ն ես, որ էկեր ես
 կխոսաս:
 – Իմ պապու սարերն ա:
 – Իմա՞լ քո պապու սարերն ա:
 Էղոնք խասան գյուլաշ կպան,
 Էղոնց գյամփռտոց կխասեր Սասուն:
 Ձենով հովան վազեց էկավ,
 1120 Էկավ ի՞նչ տեսավ,
 Դավիթ քրտինքի մեջ կորուկ, բռնաց:
 Դավիթն ըսաց. – Ես Դավիթն հեղեմ, ես լակոտն ընծի
 աղթա՞:
 Մհեր մեկ էլ վերցեց Դավթին տփեց գետին:

Խանդութ խասավ բռնաց.

– Միեր, չէ՞ եղ քո խերն ա,

Ի՞նչ ա կենես:

Միերն հեւալ, խորն բանցրցուց:

Դավիթն ըսեց.

– Միեր, եղ բանն օր դու երիր,

1130 Աստված թըխ քե ժառանգ չտա,

Միեր հոկալ, թողեց Սասուն,

Գնաց Կաղզվան,

Կաղզվան հուր քեռիներու տուն,

Դավիթն հեւալ փոր-փոշման գնաց Սասուն:

Ճամփին Ջամուշ Սուլթանն հեւալ դեմ,

Կռիւ կուզա Դավթի խետ:

– Էթամ մեկ ամիս տուն, եղ դառնամ գամ,

Էրթուն կուդիմ օր գուքամ,

Ես աղջիկ խասուցեմ տեղ,

1140 Դառնամ գամ:

Դավթի խաչ աջ ծոցն էր դրուկ,

Դավիթ ձեռ գանեց վըր ձախ ծոցուն, երդվալ,

Խաչ մըջ ծոցին սևցալ

(Չկարելի յա սուտ երդվել):

Եղ պատճառով խաչ սևցեր էր մըջ ծոցուն:

Դավիթ դարձալ Խանդութին ըսեց.

– Ես պտի էրթամ Ջամուշ Սուլթանի խետ կռիւ,

Էթամ էնոր ճղեմ, դառնամ գամ:

Դավիթն հնգալ ճամբախ,

1150 Դլաթա կարմնջի վրայով հնցնելիս,

Մգրախն էկալ, Դավթի ջիգրի օրթախ տեղից ծակեց
դուս հեւալ,

Դու մ'ասա Ջամուշ Սուլթանն էր պախկվե,

Կարմնջի տակ էր մտե,

Որ Դավիթն հնցի գանա, սպանա:

Էդմալ էլ երեց (չորներ էնոր ձեռներ, կպներ վըր
դոշին):

Դավիթ հընգալ, մեռալ:

Թորոսն ռահմ թալեց

Տեսալ Դավթի աստղ խավարեր ա:

Չենով Հովան խեծալ ձին,

1160 Հնգավ Դավթի հետևից,
 Խասավ տեսավ, ի՞նչ տեսավ
 (քոռներ էնոր հաշկեր),
 Տեսավ Դավիթ արնշաղախ հնգուկ, մեռուկ ա:
 Վերցեց Դավթի ջանդակ բերեց հուր երգիր:
 Խանդութ խանմ կտրին կայնուկ տեսավ,
 Ծամերն հուրին պճկեց բռռաց.
 – Էստուց դեն արևու լուս, աստծու օր խարամ ա ընծի:
 Ու թալեց հուրին սպանեց:
 Երկուսին մեկտեղ տարան խորեցին:

Դ

ՓՈՔՐ ՄՀԵՐ

ՓՈՔՐ ՄՀԵՐԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

- 1170 Ձենով Հովան լուր օղորկեց Մհերին,
 Թե շուտ խասի, քո խերն ու մեր մեռած ա,
 Երգիրն անտեր, անտիրական ա:
 Մհեր հեկավ ճամփա, որոշեց,
 Իմ խոր մոր վրեժ պտի առնեն ես,
 Քշեց ծին Ղլաթ,
 Ձեն տվեց ժողովրդին տներուց խանեց դուս,
 Ձմուշ Սուլթանի ծիու վրեն կֆռֆռա մըջ ժողովրդին:
 Մհեր թուր քյաշեց սկսեց կոտորել,
 Ձմուշ Սուլթանի ծին քշեց,
- 1180 Էկավ թըխ Մհեր:
 Մհեր ձեռ թալեց Ձմուշ Սուլթանի մազեր բռնեց,
 Փաթեց հուր ձեռին,
 Ձիուն զանգի տվեց,
 Դը խրեղեն ծի, զանգի որ տվեց,
 Ամպերու խետ ա կխաղա,
 Քյշեց խասավ Կապուտկող,
 Ձմուշ Սուլթանի ջանդակն էլ հետևից ա քաշ կուտա,
 Դառավ էկավ Ղլաթ,
 Ձանդակ շարտեց գետին ու ըսաց.

- 1190 – Մե մարդ սաղ չափտի մնա,
 Հմնուն սրի պտի քյաշեն,
 Որ ճանաչեք սասունա մարդկանց:
 Քար ու քանդ, տակն ու վրա էրեց,
 Արունն հեղավ խղեղի պեստ կեթա:
 Նոր սիրտ խովցավ,
 Դարձավ էկավ տուն:
 Մե ժուկ ժամանակ հնցավ,
 Խորոխայեր Վեգոյի կնիկ
 Հաշկ քցեց Միերին,
- 1200 Շատ կուգեր էնոր խետ մեկտեղվեր:
 Միեր կխասկնար, մոտ չէր էթե:
 Մե օր էլ Միեր քնուկ գլնի,
 Էտի հուրին կթալա Միերի վիգ:
 Էսի կկատողի,
 Գլնի ձին կխեծա կեթա որսի:
 Կմնա հիրիկուն Վեգոն գուքյա տուն,
 Կնիկ գլնի մարդուն կպատմա.
 – Ոչ դու ըլնես, ոչ քո Միեր,
 Էս թավուր բան էրեց Միեր իմ գլխուն,
- 1210 Էդոր խրգա թըխ էթա կորչի,
 Յա էլ սպանա:
 Վեգոն կասա. – Որ մութ տա վրեն տուն դառնա
 Դուռ չբանանք թըխ կորի էթա:
 Մութ տվեց վրա,
 Միեր դարձավ տուն,
 Շատ տփեց, դուռ բացող չհեղավ:
 Փոր փոշման. թողեց գնաց,
 Գնաց հուր խոր-մոր գերեզմնին,
 Գլխի դրեց վըր գերեզմնի քարին,
- 1220 Քուն քյաշեց, քնեց,
 Էրագ տեսավ, մերն հիջավ երկնքուց, բռնաց.
 – Միեր, Միեր գլխուդ արևուդ մատաղ,
 Հելի քո տեղն Ակովու քարն է,
 Հելի մտի նե:
 Հաշկեր բացեց ըսեց. – Քո զորութուն մեծ ա Աստված
 Էս կո կեթամ Ակովու քար:
 Քշեց ձին որ էթա,
 Գետին տայաղ չի տա ձիու օղներաց տակ:

Հիճալ ծիուց, գնաց, գնաց Ակովու քար,
1230 Ժառն բացվալ գյմփռտալեն,
Հինքն հուր ծիով ներս մտալ,
Ժառ փակվալ,
Կասեն որ ձին կխրխնջեր ուրբթե-ուրբաթ.
Մե բարակ ծեն դուս գուքյար:
Միերն ըսեց.
– Կմնամ ժառի մեջ,
Չուր գարին հլի գյուզ մի,
Ցորեն հլի մասուր մի:
Միեր հլա աժմ էլ էնտեխ ա,
1240 Չմեռե, կսպասա:
Համբերութուն հուրին:

2

պատում

ՄԱՍՆԱ ՏՌԵՐ

Դասընթացի Բարձրագույն Մեթոդական Կենտրոնի Բարձրագույն Կենտրոնի
Վարչության և Հրատարակչության
գրքասենյակի 1969 թվականին

Բարսեղ (Բատ) Մնացականի Բարսեղյան, ծնվել է 1903թ. Բասարգեչարում (ներկայումս Վարդենիս), չքավոր գյուղացու ընտանիքում:

Նախնիները գաղթել են Դիադին գյուղաքաղաքից 1828 թվին: Անգրագետ էր, զբաղվել էր հողագործությամբ, մասնակցել հայրենական պատերազմին, վիրավորվել, ապա վերադարձել հայրենի գյուղ և մինչև կյանքի վերջը՝ 1973 թվի հոկտեմբերը, ապրել ու աշխատել այնտեղ: «Ափեր Բատոն» շրջանի ճանաչված ու սիրված հեքիաթասացն էր, խոսքաշեն ու սրամիտ մի անձնավորություն, որը գյուղում համընդհանուր հարգանք էր վայելում: Համագյուղացիները ոչ միայն հավաքվում էին նրա օջախում, այլև շատ հաճախ նրան էին հրավիրում իրենց օդաները, լսելու նրա հետաքրքիր պատմություններն ու գունեղ հեքիաթները:

Նա վեպը հաղորդեց ավանդական անխառն արվեստով և էպիկական հանդիսավորությամբ:

«Վինից եմ լսած էս պատմութեն մկա չմկանա ըսեն, մենակ մե բան կանամ տեղ բերեն, էդ էն ա, որ շատ կսիրինք էդ պատմութեն, շատ էլ կպատմինք: Մեր օդեքում ասեղ քցելու տեղ չէր հըլնի եփ կպատմինք Սասունա պատմություններ...», – հաղորդեց վիպասացը 1969 թվին, երբ նրանից գրառվում էր վեպը:

Վեպի այս պատումը գրի է առնված Վարդենիսում, Ռոզա Գրիգորյանի կողմից:

ՄԱՍՆԱ ԾՌԵՐ

ՄԱՍՆ Ա

Այ խազար օղորմի մեր անցավորաց,
Ձըր անցվորաց,
Սասունա ծռերաց,
Խազար օղորմի:

*ՄՍՐԱ ՇԱՀԻ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՎՈՐԻ
ԱՂԶԿԱ ՀԵՏ*

Ըստուց շատ հառեջ
Էղեր ա հայկական Գագիկ թագավոր:
Էնի մե աղջիկ ուներ նախշուն,
Շատ սիրուն մե աղջիկ:

Համբավն աղջկան հասեր էր չուր Բաղդատ:

- 10 Գագիկ թագավոր հուր թախտ կվելեր,
Օր Բաղդդու շայն կայնավ ուզնայան,
Թղթիկն գրեց տվեց սուրանդակին.
Լուսուն թե մթուն խասուցես Գագիկին:
Գագիկ թագավոր շային ենթակա, խարջդար էր:
Նամակն օր առավ կարդաց,
Էրգինք-գեդին մթնեց հուր գլխին,
Ջանեց ուր օդաց.
– Վայ վավիլե՛ր, իմ խրեղեն աղջիկ գնաց իմ ձեռաց.
Թե աղջիկ չիդամ էրգիրս ա ափսոս,
20 Թե աղջիկ տամ, աղջիկն ա ափսոս,
Ի՞մալ էնեմ, – մղածեց Գագիկ թագավոր,
– Ամբողջ էրգիր տամ մե աղջկա չըլնի չէ,
Բա իմ խայութուն, բա իմ սրբութուն,
Ի՞մալ տամ անաստված, կռքապաշտի,
Չէ, չիտամ, չիտամ:
Քնավ գիշեր էրազ տեսավ.
Մե վիշապ օձ էկե փաթթվե հուրին,
Կուզա խեղդա,
Էրգնքից, կապուտ կապավորից,
30 Հրեշտակներ կրոռան.

– Հուր փայ թալ թըխ առնի էթա,

Հուր փայ թալ թըխ առնի էթա:

Առավոտ լուսուն Գագիկ կկանչա

Հուր վասվասա կարդացողներուն,

Թխքացներուն, կպատմա էրագ.

– Գագիկ թագավոր, մեր հաշկերի լուս,

Մեր բերնի սրբություն, մենք քե ծառա,

էդ վիշապ օծն Մսրա շայն ա,

Ընդու փայն քո Ծովինար աղջիկն ա,

40 Պտի տաս, թե չէ մեր էրգիրն կավիրի:

Գագիկ թագավոր մտածեց.

– Ենթադրենք էս աղջիկ չծնվե,

Ի՞նչ էնեմ, էրգիր խո չեմ ծախի:

Էս մարդ հուր աղջիկ վերցեց տվեց Մսրա շային:

– Իմ էրգրի, իմ ժողովուրդի,

Մեղքն ու արուն թըխ չհնգի իմ վիգ,

Իմ աղջկա վիգ,

Թըխ տանեն իմ աչերաց լուս Ծովինարին,

Թըխ տանեն էդ կռապաշտ շներ:

50 Աղջկան տանելու ժամանակն էր,

Հելան պատրաստություն քյաշին,

ճամփի խմար խաց, գյաթա դրին,

Լացով կոծով դրին ճամփա:

– Է լուս Մարութիկ, դու պախապան հըլնես մեր
Ծովինարին,

Կանչին ու հընգան ճամփա:

Գիշեր տվեց վրա,

Նստան խաց կերան,

Ջուր խմին, պառկան քնան:

Մենակ Ծովինարն էր, որ աչք չկպուց.

60 – Ես խայ քրիստոնյա, խաչապաշտ,

Կէրթամ Արաքստան, կռքապաշտ Մսըր,

Իմալ պտի հլնի իմ օր,

Խավարավ իմ արև:

Մտածեց, մտածեց, դարդից ախ քյաշեց.

– Հեյ վախ,–ըսեց,–յարաբ մեկ լե կտեսնիմ իմ հող ու
ջուր,

Յարաբ էս անուշ հովեն ու զովեն կարոտ պիտի մնամ
ես:

- Աղջիկ շատ էր ծարվցե,
 Հելլավ գնաց ծովու դրաղ,
 Գբավ օր ծովեն ջուր խմա,
- 70 Ջուր քաշվավ, ծով ցամաքավ:
 Մի հերգան քար դուս էկավ ծովու մջից,
 Լուս կաթաց վըր էդ քարուն
 Ու էդ ապառաժ քարեն հաղբուր բխեց,
 Ջուր գլգլալեն մեջի թափավ:
 Ծովինար աղջիկն ըմալ գփավ վըր էդ ջրուն,
 Ըմալ գփավ,
 Մե բուռ լիք, մե բուռ լե կիսատ խմեց:
 Օր խմավ պրծավ դարձավ հերես լվաց,
 Սիրտ խովցավ,
- 80 Հելան ճամփա ընկան:
 Էդ էրկու բուռ սուրբ ջրից,
 Էդ էրկու բուռ ջրից էրկուխոքովցավ:
 Է Ծովինարի սիրտ դանակ գանես արուն չի գա դուս:
 Գացին, գացին խասան Մսըր,
 Աղջկան, էդ նխշուն Ծովինարին,
 Տարան հանձնին Մսրա շային:
 Հիրիկուն մութ տվեց,
 Շայն հելլավ գնաց աղջկա կուշտ,
 Ծովինար պայման դրեց.
90. – Մենք խաչապաշտ, աստվածածանոթ ժողովուրդ
 ենք,
 Մեր կրոն թույլ չի տա, օր ամուսին առջի օր մոտենա,
 Քառսուն օր ու գիշեր պտի հնցի, նոր
 Իրավունք կիլնի մոտենա,
 Քառսուն օր թըխ հնցի էն լե քո կամք
 (աղջիկ մախսուզ ա կասա):
 Շայն դարձավ ըսեց.
 – Թըխ քառսուն օր քե դուրբան հլի,
 Կսպասեմ ես, Գագկի աղջիկ:
 Քառսուն օր որ թմնավ,
- 100 Աղջիկ կնկատա, օր հինք էրկուխոքովցեր ա,
 Փեշ կարճցեր ա:
 Հայ, բերնե-բերան,
 Էրգիր խազար բերան,

Ձեճն հնգավ շայի անկանջ:
Շայ կատղավ, եռստովավ,
Ձեռ զանեց թրին,
Ղանչեց հուր կուռքերին,
Ծովինարին խանեց վերին դատաստանին:

ՇԱՀԸ ՀՐԱՄԱՅՈՒՄ Է ՄՊԱՆԵԼ ԾՈՎԻՆԱՐԻՆ

Լուս բացվի վըր ձեզի, բացվավ վըր էնոնց,
110 Կատղուկ շայ կիրանայա հուր ջալլաղներուն
Գնան սպանեն Ծովինարին,
Գլուխ Ծովինարի բերեն կռքանոց,
Թըխ դառնա իմ կռքերու մատաղ:
Դայիջներ կեթան օր սպանեն,
Ծովինար կասա.

– Թըխ շայ համբերա, ազադվիմ նոր սպանա,
Հինք էրկու խոքու վիզ կզանա,
Զէ՞ ես մենակ չեմ:

Դայիջներ դարձան շային ըսեցին,
120 Շայն համաձայնավ:
Մնաց Ծովինար չոք զանեց գետին,
Ազադվավ,

Ինն ամիս, ին օր, ինը ժամ օր թնավ
էրկու տղա բերեց:

Մեկը՝ օր թամամ էր,

Էնի մե լիք բուռ ջրից էր,

Անուն դրին Սանասար,

Մեկն՝ օր կիսատ էր,

Կես բուռ ջրից էր,

130 Անուն դրին Բաղդասար:

Շայի սինոդներ, նագիր-վեզիրներ լուր տարան ասին.

– Բա չես ասի Ծովինար ազադվե,

էրկու ղոչ տղա յա բերե,

Հանգզկլա տարան շային:

Շայ չուրխցավ, բռնաց.

– Ջալլաղներ,

Գացեք վիզ զանեք թըխ տղերք մնան:

Դայիջներ գացին Ծովինարի կուշտ,

Եսի չոքավ, խնդրվավ.

- 140 – Ես իմ դարդ չեմ, իմ գառներ փոքր են,
Անտեր կմնան, թըխ թողնա էտոնց մեծցում
Նրանից եղև թըխ իմ վիզ գանա:
Շայն համաձայնավ:
Տաս տարի հնցավ,
Թե հուրիշ ճժեր տարով կմեծնին,
Էտոնք օրով ու ժամով:

ՍԱՆԱՍԱՐԻ ՈՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐԻ ՓԱԽՈՒՄՏԸ ՍՍՐԻՑ

- Տաս տարի օր թմնավ,
Էրեխեք դառած տաս տարեկան,
Մե օր շայն էրազ տեսավ,
150 Հուր տերության վրա
Էրկու արծիվ ա կպտտվին,
Թևեր բացած, արևու հառեջ կտրած,
Մութ տվե վըր էրգիր:
Առավոտ լուսուն աստղ իրիշկողներ ժողվեց,
Նստան ժողովի.
– Շայն ապրած կենա, – խոսեց էնոնց ջոջ,
– Էդ էրկու տղից քե վնաս կիգա,
Քո տերութուն էդոնց ձեռով կկործանվի,
Վերացու էդոնց:
160 – Ջալլադ, – բռնաց շայն, էդոնց պտի մատղես:
Ջոջը՝ ջոջ կռքի մատաղն ա,
Պստիկը՝ պստիկ կռքի մատաղն ա:
Ճժերն հեւած ա, բետցած, ուժովցած,
Դրկցներու ճժերու խետ ա կխաղան,
Որի վիզն ա օլրած, որին տփած ա,
Որի ձեռ, ոտն ա ջարդած.
Դը աժդահակ էրեխեք են:
Խաբար խասավ մոր թե շայ կուգա
Տղեքներուն մատղա հուր կռքերուն.
170 – Վայ, վավիլեր իմ մատղաշ գառներ:
Գուլա հուրին կծևռտա,
Մազերն ա կաճկա:
Առավոտ լուսուն բարին բացվի ձեր վրա,
Սև սուգ բացվավ վըր խեղճ մոր,
Գիշեր պաշար սարքրտեց,

- Տվեց տղեկներուն ու ճամփու դրեց.
 – Գացեք իմ գառներ, հայ քրիստոնայի երգիր,
 Ձեր պապու երգիր,
 Թէ չէ ես կռապաշտ անխոքին,
- 180 Որոշեր ա ձեզի մատաղ էնա հուր կռքերուն,
 Գացեք, ազադվեք,
 Արևելից թագավորի երգիր թըխ ձեզ օթևան դառնա,
 Սուրբ Կարապետ լէ ձեզի պահապան:
 Տղեկներ ճամփա հընգան,
 Գացին, շատն ու քիչը Աստծուն ա հայդնի,
 Գիշեր տվեց վրա,
 Տղեկներ կանչին հուրանց մեկ Աստված,
 Պառկան, քնան:
- Լուսուն շայն գնաց Ծովինարի կուշտ.
- 190 – Կնիկ, դո՞ր եմ քո տղեկներ,
 Իմ կռքերու մատաղացուններն եմ,
 Կանչա թըխ դուս գան,
 Տանեմ կռքատուն,
 Իմ կռքեր մատաղ կուզեն,
 Աստվածածանոթ տղեկներու մատաղ:
 – Վա՛յ քո տունն ավիրի,
 Ես երգրի մեջ իմ տղեկ պտի մատղէ՞ս:
 – Խա, ըտնալ եմ խոստացե կռքերուն:
 – Է խա, ոչ Սանասար կա,
- 200 Ոչ լէ Բաղդասար,
 Փախած, գացած ա հուրանց պապեյ երգիր:
 Շայ կատղավ, եռսողվավ,
 Համա դե ճար չկա ձեռին:
 Տղեկներ քնան, էրազ տեսան,
 Երկնքից մե հրեշտակ հիջավ,
 Սանասարին ըսեց.
 – Հելի, հելի քո կողք մե հավուզ կա մտի մե,
 Լողցի, մե խրեղեն ձի կա առ քե,
 Դուս հելի:
- 210 Սանասար թռավ, հելավ կայնավ,
 Աչքերն հուրան ճմրթեց,
 Նայեց դես, նայեց դեն,
 Տեսավ իսկապեստ մե հավուզ կա հըմը կողքին,

- Հառաջեցալ, մե քիչ ջուր խմեց,
 Շորեր խանեց մտալ հավուզ,
 Տեսալ ջրի մեջ լե ծի եր կայնուկ,
 Մե խրեղեն, բոցեղեն ծի:
 Քուռկիկ Ջալալն էր,
 Թամբած, յահարած,
 220 Թուր կեծակին, օսկե գոտին,
 Խաչը աջ բազկին,
 Էդ հմեն թամբի վրեն դրուկ:
 Տղեն քաշեց,
 Քաշեց ծիուն խանեց դուս,
 Էդ հըմեն խաքալ, խեծալ ծին,
 Էդ զգյաստ որ խաքալ,
 Դառալ խրեղեն,
 Թե խողեղեն էր, դառալ խրեղեն,
 Դառալ մե հսկա,
 230 Օր ծինը խեծուկ էկալ հառեջ,
 Էնքան էր փոխված օր Բաղդասարն հընկնավորալ,
 Վայ իմ ախպեր կորալ,
 Էս ի՞նչ հսկա յա կիգա:
 Փախալ մտածեց թե հուր ախպերն էսի ա սպանե:
 – Տղա, Բաղդասար, իմ ախպեր,
 Հը՞նչի յա կփախես,
 Էդ էս են, քո ախպեր Սանասար:
 Ձենուց ձեռաց ճանչցալ ախպոր:
 Օր ճանչցալ կայնալ տղեն,
 240 Ախպերն էկալ խասալ:
 – Քու տուն սուքվի,
 Դու էս ի՞նչ էր հեղար:
 – Աստծու բան ա իմ ախպեր,
 Աստված էապեստ կամեցալ, դը գնանք:

*ՍԱՆՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱԴԴԱՍԱՐԸ ՀԱՍՆՈՒՄ ԵՆ զԱԳԻԿ
 ԹԱԳԱՎՈՐԻ ԵՐԿԻՐԸ*

Գացին, գացին խասան մե կանաչ, դուրան տեղ,
 Մե յան ջուր ա,
 Մե յան ձոր:
 Էդ տեղ մե մեծ գետ կիգա զլզլալեն,

- Կիգա կանցնի,
 250 Հմա մե հուրիշ բարակ առու,
 Ջուլալ ջրով,
 Կիջներ, կիգեր բանձր հանդեն,
 Կիգեր, կգարկեր մըջ էդ գետին:
 Կայնան նային, նային,
 Սանասար դարձավ ախպոր.
 – Քելե էթանք էս ջրու ըզգիգբն գյտենք:
 Ու տղեկներ երդվան հուրանց մեկ Աստծով,
 Թե որտե ըզգիգբն գյտեն,
 Էնտեխ էրգիր հիմնին:
- 260 Էդ բարակ առվու իզ բռնին ու գյնացին,
 Գյնացին կանչին հուրանց
 Խացն ու գինին տեր կենդանին,
 Էդ ջոջ գետ կորին հնցան,
 Հելան լեռներ, հիջան,
 Սարեր շրջան էն յան,
 Քար քարստան,
 Թևաոր թռչուն,
 Ոտավոր գազան,
 Մե տուն չկա,
 270 Մե բուն չկա,
 Մե շնչավոր չկա:
 Գացին խասան մե լեռան,
 Էդ լեռան տկից մե բարալիկ ջուր ա դուս կիգա,
 Լեռան տակ մե դուրան, կանաչ, չայիր-չիման տեղ ա,
 Շատ խավման էդ տեղաց:
 Էրկու ախպեր գբան հաղբրին,
 Ջուր խման, զորացան ու ըսին.
 – Կա՛ էս ա, չկա՛ էս ա:
 Էս դուրան, կանաչ տեղ, մեր տուն սուքենք,
 280 Ավղշով լե կաբրինք էստեխ:
 Համածայնվան էրկու ախպեր ու խիմնադրվան:
 Ըսկսան աշխաղել.
 Ոչ գիշեր քնան, ոչ ցերեկ դինջցան:
 Ինչ որ Սանասարն ա ժեռ քարեր կփրցու,
 Կբերա տակ, կշարա,
 Ինչ որ Բաղդասարն ա ավա կենա,

Օրական մե մարալ, մե ջեյրան,
Կրճնա, կբերա ախպոր խետ մեկտեղ կուտին:
Դը ախպոր սիրտ ա, չէ՞ որ Սանասար Բաղդասարի
վրեն

290 Ավել գորեղ էր,
Չէր թողնի, օր ախպեր ժեռ քարեր շլկեր,
Հինք կբերեր,
Ժեռ վըր ժեռին կշարեր,
Աստված կկանչեր, կգլորեր, կբերեր կշարեր վըր
պատին:

Էնպես մի բերդ սարքին, էնպես մի բերդ,
Օր դուշն հուր թևով,
Օծն հուր պորտով,
Չկոնար հնցե նե, մտներ նե:

300 Շատ բեգարան էրկու ախպեր,
Շատ չարչրվան, նստան խաց կերան,
Մուր տվեց հեկան քնան:
Առավոտ լուսուն Սանասար ըսեց.
– Բաղդասար մենք շատ կչարչվենք,
Հմա դեռ չկոնանք վերջացուցենք,
Մեր շինություններ շատ գործ ա, չկոնանք շուտ
ավարդե,

Էս գործ մենակ մըր բան չէ,
Հելենք էրթանք մըր պապու կուշտ,
Բալքի մեզի օգնա, գանք ավարդենք էս գործ:
Համաձայնվան, հեկան ճամփա հնգան թըխ Գագիկի
երգիր:

310 Խասան էդ երգիր, ըսին.
– Թագավորն ապրած կենա, վերև՝ Աստված,
մերքև՝ դու,
Մենք քու արունն ինք, քո թռռներն ինք,
Էսպեստ գործ ենք արե,
Մկա չընք կանա ավարդե, մեր ուժ չպատա,
Էկեր ենք խնդրվենք, մեզի օգնական,
Պաշարներ տաս, օր էրթանք վերջացուցենք:
– Իմ բալեք, դուք շայից փախեր եք էկեր եք ձըր
պապու երգիր,
Ի՞նչ օր ձըր սիրդ կուգա, ուզեք տան:

- Առավոտ լուսուն առեք քառսուն պատշարներ,
 320 Քառսուն շկդարներ,
 Քառսուն ջրկիրներ,
 Առեք գնացեք, սուքեք ծըր էրգիր,
 Ընալ սուքեք, օր Մսրա շայի ձեռ չխասի էնոր,
 Մե խարիր տուն էլ բնակիչ վերցուցեք,
 Ձեր նորաշեն բերդի բոլոր բնակեցուցեք:
 Առավոտ լուսուն,
 Բարին բացվի վըր ձեզի, բացվալ վըր էրկու ախպոր,
 Հելան ժողվեցին, էկան հուրանց բնակատեղ:
 Հմնուց հառեջ էդ խարիր տուն բնակեցուցին,
 330 Մե դուրան, կանաչ տեղ էդոնց խամար տներ
 շիքեցին,
 Մալ օջխար տվին:
 Դարձան հուրանց կիսատ բերդ ըսկսին շիքել.
 Ոչ գիշեր քնան, ոչ ցերեկ դինջացան:
 Քառսուն օր ու գիշեր բանեցին, չարչրվան,
 Քառսուն պատշարներ զարմանք ա կտրած,
 Օր կտեսնան թէ Սանասար ինչ ժեռ քարեր ա կբերա,
 Եղնգներով կտաշա, կկոկա, պատեր կշարա,
 Սանասար չթողա որ փետե սներ կապեն,
 Քարե սներ ա կշիքա,
 340 Քարե սներ ա կտա պատի տկեր,
 Հուր մե խատ Աստված կկանչա,
 Ժեռ քարեր կշլկա, կդնա պատերին:
 Բաղդասար լե ջրկիրներուն ա կօգտա,
 Ավ դուշ ա կենա, ուտելիք կապահովա:
 Սուքին պրծան, թե ինչքան չարչրվան,
 Վերին տեղ Աստծուն ա հայդնի,
 Մեկ օր էլ Սանասար կայնալ թե.
 – Բա մըր էրգիր ինչպեստ պտի կոչվի°,
 Անուն չպիտի° դնենք, Բաղդասար:
 350 Շատ մտածեցին ու որոշեցին, որ
 Էթան Դլաթ Հայկ թագավորի կուշտ:
 Էդ առավոտ հելան ու գնացին:
 Գնացին մտան պալատ,
 Թագավորին գլխ տվին.
 – Թագավոր ապրած կենա,

- Մենք քո տերության կողքին էրգիր ենք հիմնե,
 Բերդեր ենք շիքե,
 Բնակություն ենք հաստատե,
 Մկա մըր էրգիր, մըր բերդ անուն չունի,
- 360 Մենք լե չնք ամուսնացե,
 Էկեր ենք, որ քո աղջիկ տանենք,
 Մեկ էլ մե պաբե տաս,
 Գա մըր բերդ տենա, մեզի օրշնա,
 Մեր բերդին լե անուն դնա:
 Հայկ թագավոր հուր մատ կծեց,
 Մտածմունքի մեջ ընկավ.
 Ըստոնց տեսք թագավորական ա,
 Իմալ ազրայիլ ըլնեն,
 Ես ըստոնց ուժ պտի փործեն,
- 370 Նոր աղջիկ տամ:
 Թագավորն ըսեց.
 – Սանապար, առավոտ Բաղդասարի խետ պտի հլնեք
 կռիվ էթաք.
- Մըր էրգրի վրա դոշուն ա թափե,
 Դուք լե մեզ օգնական պտի կայնեք:
 Առավոտ լուսուն խեծան հուրանց ձիանք:
 – Թագավոր, – ըսեց Սանասար, – դու քո գորքն առ,
 Մե յան քաշվի,
 Ես ու իմ ախպեր մըր գործ կանենք:
 – Թըխ քո խոսքն հեղի:
- 380 Էկան դիբան հիրար,
 Էնքան գորք ա էկե, օր աստղերին թիվ համար կա,
 Էդոնց չկա:
 Սանասար հնգավ մըջ էդոնց,
 Ըսկսեց բրդել, կոտորել,
 Զուր կեսօր մարդ չմնաց, որը կոտորվավ,
 Որն էլ հախու փախան գնացին:
 Թագավորն մտածեց. կա՝ էս ա, չկա՝ էս ա,
 Ես իմ աղջիկ կիտամ Սանասարին:
 Մե շաբաթ էլ մնացին,
- 390 Լուս կիրակին աղջկան առան,
 Մե պապե էլ հուրանց խետ,
 Առան դարձան:

Էկան, խասան.

– Պապե, բա մըր բերդին անուն չդնա՞ս:

– Իմ բալեք առավոտ լուսուն, գլնեմ,
Ձեր բերդ լավ կթաղմնեմ

Ու հիրան հարմար անուն կդնեմ:

Առավոտ Սանասարն հեւալ պապեյ շլկեց

Ու պտտացուց բերդի չորս դրաղը,

400 Պապեն արմանք-զարմանք էր կապե.

– Էս ի՞նչ բերդ ա լաո,

Սառսուռ կպաղե մարդու,

Էսի սովորական շենք չի,

Էստեղ սար ա սարի վրա դրուկ,

Սարա սուն կապած,

Սներ լե քարե, պատեր լե ժեռ պալ ա,

Սարը սուն է լաո,

Սասուն է լաո:

– Լավ ըսիր պապե,

410 Մըր էրգրի անուն,

Մեր բերդի անուն կդնենք Սասուն,

Շատ զորավոր անուն է:

Սանասարն ու Բաղդասարը շատ կսիրեն

Հուրանց էրգիր,

Հուրանց ժողովուրդ:

Շատ խաթրով կաբրին,

Ժողովրդից էլ խառջ ու խառաջ չնժողվի:

Էդ լուր օր տարածվալ,

Շատ էրգրներուց քոչան էկան լցվան Սասուն,

420 Սասուն հզորացալ, մենծացալ,

Համբալ հիրան տարածվալ աշխրե-աշխարի,

Կեթին որս կենին, սարեր ման կուքին,

Ծովեր կլողկնին,

Քուռկիկ Ջալալ նստած հետ կդառնին:

Սանասար մե օր որոշեց,

Մենք խայ, քրիստոնյա մեզ եգեղեցի յա պետք:

Հավաքվան մասլաթ էրին,

Ու սկսան եգեղեցի շիքել:

Շիքին, պրծան,

430 Մնաց, հնցալ մե ահագին ժամանակ,

Սանասար կնկատա օր Բաղդասար կգաբնի,
նիաթներ կախուկ ա,

Ձեռից հայ-հայա օր կերթա.

– Այ ախպեր ի՞նչ ա հելե քե,

եղբան գործ էրինք մե օր նիաթներդ չկախիր,
Սկա պրծեր ենք, լավ կաբրինք, ի՞նչ ա հելե քե:

– Է, – կասա, Բաղդասար, – իմ ցավից վազն արի,
Դու ի՞նչ գիմաս ես ինչ ցավի մեջ եմ:

– Ախպեր ջան, քո ցավ օր ինձ չպատմիս,

Հուրիշ ո՞վ կանա քո դարդին դարման կայնի,

440 Դը խոսա տենամ ի՞նչ ա ուռթե քե:

– Էսա մե տարի ա, ինչ էս եգեղեցին շիքինք պրծանք,

Շայի ջոջ կուռք գուքա գիշերներ,

Կմտի իմ բարձի տակ կմկկա,

Զթողա քնեմ, չթողա դինջանամ,

Ես գժվա էդոր ծեռքից, իմա՞լ էնեմ:

– Վայ, ես դրա տիրու պաբեն, – կրոռա Սանասար,

– Հելի ախպեր, հելի էթանք Բաղդադ,

Յա մենք զարկվենք, յա ըտու տիրու պաբ, շային
զարկենք:

Հելան հնգան ճամփա,

450 Վերցուցին խետ հուրանց մե քանի հավադարին մարդ,
գացին.

Գացին խասան Բաղդատ,

Վրան գանին մե դուրան տեղ:

Բերնե բերան խաբար խասավ շային:

– Շայն ապրած կենա քո տղեկներն էկած ա:

– Այ հա՛յ, էդի իմ ջոջ կուռքն ա քաշե բերե,

Իմ կռքեր զորեղ են, հուրանց օր քաշին, բերին:

Մարդ օղորկեց հարգանքով, պատվով,

կեղծավորութենով

Տղերքին առան բերին պալատ,

Սինողներ հավաքվան դիվանխանեն նստան:

460 Տղեկներն էկան կից հեղան,

Տղեկներ խամավոր խարս կմանին:

– Մըկա ես ձեզի շանսատակ կանեմ,

Հորի՞ իք փախե, դոր իք գացե,

Դուք չգիցաք որ իմ կռքերու բաժինն եք,

- Հորի՞ փախաք, դը չոքեք երկիրպագութուն արեք,
 Թե չե երկսիդ էլ կփրթեմ:
- Մենք թագավորական ծնունդ ենք,
 Արևելից էկանք քո էրգիր,
 Դու չըս թողնի, օր մեր մոր տենինք,
- 470 Նոր մեզի մատղե՞ս,
 Յուլով աղաթով մենք քո կոքերու մատաղն ենք,
 Հընչի՞ մեզի էստեղ կուզես մատղես,
 Մեր մոր տենանք, մեր կարոտն առնենք,
 Տար մեզի կոքատուն, մենք քե ծառա,
 Ի՞նչ կենես, էրա:
 Շայն համաձայնավ,
 Դառցավ հուր սինողներուն ըսեց.
 – Տարեք էսոնց թող մորն հուրանց տենան:
 Տարան, մեր տեսավ չոքերն թուլցավ,
- 480 Փաթթվավ հուր զավակներուն էլաց:
 Շայն հրաման օղորկեց հմնուն,
 Աշխարաժողով կանչեց,
 Թե էկեք տեսեք քրիստոնա տղեկներուն իմալ պտի
 Մատղեմ իմ կոքերուն:
 Ժողովուրդ թափավ էկավ:
 Հառջի դրուն Սանասար խեծավ ձին խասավ շային.
 – Յա բա Բաղդասար դո՞ր ա:
 – Էնի պստիկ ա, ընծնեն եղո թըխ գա:
 Հելան գացին կոքատուն.
- 490 – Ջոջ կուռք քո մատաղ բերեր եմ.
 – Սանասար դը չոքա էրգիրպագնութուն տու:
 – Ես չմզինա կոքապաշտներ իմալ էրգիրպագնութուն
 կտան,
- Դու ինձի շանց տու ես լե չոքիմ:
 Խեր չոքավ, տղեն լե չոքավ,
 Մեկ էլ տեսավ օր շայն դանակն խանե
 Հայ-հայ ա կուզա հուր վիզ կորա,
 Կանչեց խացն ու գինին տեր կենդանին,
 Թռավ հելավ հուր թուր խթեց շայի բողազ,
 Խթեց բողազ կտրեց թալեց,
- 500 Շան լակոտի պեստ թփրտաց շայ,
 Սանասար թուր քաշեց, հմեն կոքերուն կոտորեց:

- Ժողովուրդ հեւալ թափալ վըր Սանասարին,
 Դը կռքապաշտ, անխասկցող ժողովուրդ,
 Ըսկսին զանել, զարկվել,
 Մեկ էլ Բաղդասար վրա խասալ,
 Էրկու ախպեր կոտորին հմնուն,
 Որն թրով կոտորին,
 Որն էլ Քուռկիկ Ջալալին կոտորեց,
 Որն էլ որ մնաց հախու փախան,
 510 Փախան քարերու թփերու տակ պախկվան:
 Սանասար բռնաց հմնուն կանչեց.
 – Թե ըստուց դեն դուք կռքապաշտ մնաք ես ձեզի
 կկոտորիմ,
 Թե դառնաք աստվածածանոթ՝ կխնայիմ:
 Ոն որ իմ հավաղին ա թըխ գա իմ թրի տկով հնցի:
 Հմեն թափան էկան հնցան:
 Մե առ ժամանակ աբրան էլտեղ,
 Եդո առան հուրանց մորն ու գացին Սասուն:
 Սանասարի ու Բաղդասարի փառք տարածվալ
 աշխրե-աշխար,
 Խասալ չուր Զինումաչին քաղաք,
 520 Հնգալ Քառսուն Դեղծուն ճուղ ծամի անգաջ:
 Թղթիկ մը գրեց Սանասարին.
 «Քո հերես դատ թռջա, դաս կնդա, արի ինձ տար»:
 Նամակ կիդա սուրանդակ կբերա Սասուն,
 Կբերա Սասուն, կթալա Բաղդասարի պատուխանից:
 Լուսուն Բաղդասար նամակ կկարդա, կհռկի,
 Կմտածա, Սանասարն հուրնից գաղղնի գործա
 կբռնա,
 Ու կորոշա, ես պըտի կռվեմ էնոր խետ:
 Դը Սանասար դարձեր ա անընով Փահլեվան,
 Տիրեր ա շատ էրգրներ ու խասերա չուր Մուշ ու
 Մուրադ գետ:
 530 Հեւալ Բաղդասարն հուր ախպորն ըսեց.
 – Զորեղցեր ես գինամ, համա քո ախպոր
 Հնչի՞ մարդատեղ չըսդնի,
 Դե որ ըտմալ ա մենք պտի կռվենք,
 Հելի էթանք Անդոկ սարի փեշերին կռվենք:
 Հելան գնացին:

- Էն օր Սանասարն ա չղմշա զանա,
 Էն օր Բաղդասարն ա կզանա,
 Էդոնց գուրգերու ձեն աշխարքն ա բռնե,
 Դը հսկաներու կռիվ ա
- 540 Երգինք գետին թոզ ու դունանի մեջ կորուկ ա,
 Մեր կլսա ծամեր կհարձկա կինգի էդոնց մեջ,
 Կբաժնա էդոնց,
 Նոր ըստեղ Սանասար կխասկցու ախպոր թե էդ գործն
 իմալ ա հեղե:
- Բաղդասար կփոշմնի հուր արած.
 – Հելի ախպեր գնա, մեզի ամոթ ա օր դու չէթաս,
 Ես քո աստղ կնայիմ չուր դառնաս:
 Սանասար կիլնի ճամփա կինգի,
 Կէթա, կէթա կխասի մե պաբեյ:
 Պաբեն կասա.
- 550 – Էդ դո՞ր ա կէթաս այ ջայել.
 – Պաբե, – կասա Սանասար, – Կէթամ Դեղծուն ծամ
 բերեն Զինումաչինից:
 Իմ ճամփեն հերկեն ա պաբե,
 Թող իմ ձիու գյամ ես էթամ:
 – Չէ, որդի՛, դու մի գնա էդ գործին,
 Ոն գցեր ա, չվերադարձե,
 Գնալ կա, հետ գալ՝ չկա:
 – Չէ, որ չէ պտի էթամ պաբե:
 – Դը լավ հիճի խաց մաց կե նոր գնա:
 Սանասար հիճավ,
- 560 Պաբեն մե ջոջ տաշտի մեջ,
 Յոթ բոքոնից, մե դոդ յուղից
 ճմուռ շիքեց,
 Դրեց Սանասարի հառեց,
 Հինքն էլ հիրա գործին ա,
 Կէթա մե դոր կպտոտա, կդառնա գքյա,
 Կնայա կտենա Սանասար սրփեր ա էտա տաշտ,
 Թամզցրեր ա.
 – Հա՛յ քո զորավոր զորքին մեռնեն,
 Տղա ջան, քե խալալ ա գնա,
- 570 Դու կբերես Դեղծուն:
 Շատ կէթա, թե քիչ,

Կիսասի Չինունաչին քաղաք:
Քաղքի դռներ փակի տակ ա
Ու վիշապներ ա կայնցուցած:
Սանասար Քուռկիկ Ջալալուն զանգի կտա, կքշա,
Կքշա էդոնց վրեն,
Դը խրեղեն ձի ա, կառնի էդոնց հուր օդաց տակ,
Կառնի ու կջարդա վիշապներուն,
Կթռնի կինցի պարիսպեն նես,

580 Կմտնի քաղաքի նե:

Սանասար կէթա թըխ պալատ,
Կտենա դռներ փակ ա, ու դռան հառեջ էլ մե
աժդահակ ա կայնուկ,

Կմոտենա, կբարևա,
Ձեռն ըմալ կսեղմա, օր արուն կթափի էդոր
մատներուց:

Էսի կբռնա, հավար կթալա,

Կէթա Դեղծունին կսա.

– Դռներու մոտ մե իսան կա,

Մե իսան, որ գազան կմանի, հսկա յա,

Իմ ձեռ էմալ սեղմեց, իմ մոր ծօի կաթ էկավ իմ բերան:

590 Դեղծուն կսե.

– Ներս առեք, տենանք էդ ո՞ն ա:

Սանասար ներս կմտնի կասա.

– Դեղծուն ծամ դո՞ր ա,

Ես էնոր նամակ ըստացեր եմ, եկեր եմ,

Եկեր եմ էնոր էրգիր տանեմ,

Կիզա պատվով կտանեմ, չիզա՝ զոռով կառնեմ,
կէթամ:

Դեղծուն կսե.

– Ես իմ կանչե, ես լե կիզամ,

Մենակ իմ խոր պայման պտի կատարես:

600 Ինձ առնող քառսուն փահլեվանի խետ պտի կռվի.

Թե աղթա թըխ տանա,

Թե չէ՝ հուրին բարի ճամփա:

– Շատ լավ, – ըսեց Սանասար, – համաձայն եմ:

Մնաց, առավոտ լուսուն,

Քառսուն փահլեվաններ էկած, քոմած ա պալատի
հառեջ.

Սանասար գուռզ վերցուց դուս հեւալ,
Սաղ քաղաք թափե թամաշա:
Ըսկսին.

Սանասար մեկ-մեկ ջարդեց, կոտորեց
փահլեվաններուն,

610 Արուն էլեր էր խղեղ, խասե չուր Սանասարի չոքեր,
Տղեն չկանա ոտ թալա:

Դը Բաղդասար Սասուն ա,
Գիշեր քնալ, էրազ տեսալ,
Սանասարի աստղ շատ չէր փելի:
Թռալ հեւալ մորն պատմեց.
– Ես պտի էթամ Զինումաչին,
Քաշեք կարմիր ձին խեծեմ, էթամ:
Քաշին կարմիր ձին,
Պոչից մե խատ մազ քաշեց,

620 Կրակ տվեց մազ,
Զին խրեղեն էր,

Թռալ Բաղդասարին խասուց Զինումաչին քաղաք:
Խասալ էն գախ, օր մե քանի փահլեվան են մացե.
– Ես էստեղ եմ Սանասար, զարկ, էդոնց տիրու պար:
Թուր կքյաշա մնացածներուն էլ հինք կվերջացու:
Էրկու ախպրով կսրփեն էդոնց:
Դեղծուն ծամի խեր օր կտենա
Բաղդասարի ուժն ու զորութուն, կասա.
– Իմ պստի աղջիկն էլ էսոր փայնա:

630 Էրկու ախպրով կառնեն Դեղծուն ծամ ու հուր քուր,
Կղառնան Սասուն,
Քեֆ ուրախութուն կենեն,
Կպսակվեն:

Բաղդասար կնիկ կառնի կէթա Բաղդատ:
Սանասար լե կմնա Սասուն:
Ինն ամիս կինցի Դեղծուն չոք կզանա գետին,
Մե դոչ տղա կբերա,
Անուն կդնեն Միեր:

Բ

ՄԵԾ ՄՀԵՐ

Թե խլղի ճժեր տարով կջոջնան,
640 Եսի օրով ու ժամով:

Եստոր խետ ոչ մի էրեխա չկանա խաղա,
Յուլա էթա,
Ուժով ա կքյաշա, որի թևն ա կպոկա,
Որի ոտն ա կջարդա, կվնասա:
Խեր կասա.

– Միեր լաո, առ քո մետոն ու անեղ,
Գնա որսատեղ, որս արա դարձի:
Կանցնի մե որոշ ժամանակ թանգութեն կինգի
Սասուն,

- Մե առյուծ կգփի ճամփին,
650 Կփակա քարվաններու ճամփեք,
Զթորգա որ ժողովուրդ առուտուր էնե, ապրե:
Սանասար լե ծերացուկ ա,
Ուժ պակսեր ա, չկնա էթա առյծու դեմ,
Տղեն, Միեր կնկատա, որ խեր բեքեփի ա, կասա.
– Հնչի՞ ես ըտմալ տխուր, իմ խեր:
– Է՛ լաո, առյուծ ա դուս հնգե,
ճամփեքն ա փակե,
Զթորգա ժողովուրդ առուտուր էնա, ապրի,
Թանգութուն ու սով բռնե էրգիր:
660 – Ես կեթամ առյուծ կսպանեմ, խերիկ:
– Վա՛յ չէ, լաո, էնի քե կճղա:
Միեր գելնի կեթա,
Կտենա ճամփու մեջտեղ գազան մստուկ ա:
Միերին տենալուն բաշտան կթռնի վրեն:
Միեր կառնի կդնա տակ էրկու կես կանա,
Մե կես կշարտա ճամփու մե յան,
Մե կեսն էլ մե յան:
Ժողովուրդ արմանք-զարմանք կկապա,
Նոր էդ գազանից կազադվեն, նոր հանգիստ կապրեն:
670 Սանասարն էլ կասա.
– Ես մկա իմ գլոխ հանգիստ կդնիմ գերեզման,
Իմ Սասուն անտեր չի:
Կհնցի որոշ ժամանակ Սանասար կմեռնի,
Միերի կարգվելու ժամանակն ա,
Միեր լսեր էր, օր հարևան էրգրի
Թագավորի աղջկան վիշապին պտի տան, օր
էնի ջուր թորգա ժողովուրդին:

- Կմտածա.— իմ կա՛ էն ա, չկա՛ էն ա,
 Ես պտի էթամ ազադեն, նոր, կարգվեն:
- 680 Կհլնի կէթա, կխասի էն ժամանակ, օր
 Աղջկան կբերեն վիշապի կուշտ,
 Թուր կքյաշա,
 Էմալ կբրթա վիշապին,
 Ջոջ կտոր անկանջ կթողա,
 Արուն խեղեղի նման կթափի մըջ ջրուն:
 Թագավորի աղջիկ ձեռ կթաթխա մըջ արնին,
 Կզանա Միերի թիկունք:
 Արմաղանին կտանեն պալատ,
 Քեֆ ուրախութեն,
- 690 Թագավոր կասա.
 — Գացեք իմ աղջիկ ազատողին գտեք, բերեք:
 Շատեր կիզան թե մենք ենք սպաննե վիշապ,
 Արմաղան կմերժա:
 Միեր լե օր կիզա, թագավոր կասա.
 — Դու լե սուտ կըսիս:
 Միեր կիռկի կդառնա օր էթա,
 Արմաղան կտենա օր մեջքին նշան կա, կսա.
 — Էսի ա ընծի ազադե, հայրիկ:
 Նոր կբերեն Արմաղանին կիզան Միերին,
- 700 Նոր թագադան քեֆ ուրախութուն,
 Կառնի Արմաղանն ու կդառնա Սասուն:
 Սասուն կաբրին ուրախ,
 Մե օր Բաղդդուց նամակ մը կստանա Միեր.
 — Մելիքի կնիկ Իսմիլ խաթուն ընծի ա կկանչա,
 Արմաղան,
 Ես պտի էրթամ:
 — Թե էթաս Մսըր, կերդվիմ օր քառսուն տարի
 Քո կողք չպառկիմ, դու իմ կող չպառկիս:
 Միեր կէթա յոթ տարի կմնա Իսմիլ խաթունի մոտ,
 Մե տղա կծնվի Միերից,
- 710 Անուն կդնեն Մելիք:
 Յոթ տարուց ետ Միեր ետ կդառնա Սասուն,
 Արմաղան չուզա Միերին,
 Ժողովուրդ քեֆ ուրախութուն կենեն,
 Միեր դարձն էկե,

- Արմաղան դռներ փակե մտե նես,
 Չթողա Միեր մտնի տուն:
 – Երթվացեր են քառսուն տարի
 Էնի իմ կուշտ չպտի քնի,
 Խռով պտի պախեն:
 720 Նոր էդ վախտ քահանաներ կիզան,
 Արմաղանին կհամոզեն,
 Կհաշտեցուցեն ու կաբրին:
 Մե առ ժամանակ կինցի, Միերին մե տղա գլնի:

Գ

Գ Ա Վ Ի Թ

- Անուն Դավիթ կոչեն
 Ու էդ օրն էլ խերն ու մերը կմռնին,
 Ճիժ կմնա անդեր, որբ:
 Դը ծծի Էրեխա յա,
 Նոր խորոխարներ գիշեն, օր
 Մաըր Միեր ճիժ ունա,
 730 Կորոշեն, Դավթին կօղորկեն Մաըր,
 Իսմիլ խաթունի կուշտ,
 Դավիթ կոչին վըր Քուռկիկ Ջալալին կկաբին,
 Խետ լե մե տիկ պանիր, եղ ու բրինձ կոչին
 Ու մի քանի հավադարիմ մարդ, օր
 ճժուն սալամաթ խասուն Մաըր:
 Քուռկիկ Ջալալին խրեղեն ա չէ°,
 Կէթա հմա Իսմիլի դռան կկայնի,
 Օղներով գետին կքանդա,
 Չեն երկինք կխասի.
 740 Իսմիլ խաթուն հուրին կթալա դուս,
 Կվազի թըխ բարուր,
 Կվերցու, կնայա կխասկնա,
 Միերի ջինսն ա,
 Կփաթթվի ճժուն, կառնի կտանա նես:
 Քուռկիկ Ջալալին էլ իմալ էկեր էր,
 Ըտմալ էլ կդառնա Սասուն:
 Իսմիլ խաթուն Միերի սիրուն,
 ճժուն ատլազ-գլազի մեջ ա կպախա,

Դավիթ ժամերով ա կջոջնա:

- 750 Դառավ խինգ վեց տարեկան, չշախվի, չպախվի,
Դրկիցներու տղեկներու խետ բիլա չկանա խաղա,
Մեկի վիզ կօլրա, մեկի ձեռ կկոտրա,
Հմեն կվախնան Դավթեն:

Ինչ առեք-թառեք ըսես օր

Չխանա էստոնց գլոխ:

Ժողովուրդ կէթան Մելիքի մոտ կբողոքեն.

– Մեր ճժեր մեղք են, մեզի ազատա եդ ծուռց,

Էնի մեր էրեխեքի վիզ կզանա,

Ինվալիդ կդառնու:

- 760 Մելիք կկատղի կասա.

– Էդ լակոտ բրախեք թըխ էթա հուր էրզիր,

Թըխ էթա Սասուն, Էնտեխ հմեն ծուռ են,

Էդ լե թըխ էթա եդ ծռերու մեջ,

Իսմիլ խերիք ա, չօղորկես քո վիզ կզանեն,

Էդի մախսուզ ա կանա, որ մեր ճժեր հմեն

Ինվալիդ մնան:

– Քո ոտն են հնգե Մելիք, էդի ճիժ ա,

Չխասկնա:

– Դը օր ճիժ ա բե փորձենք էդոր:

- 770 Էրկու սինի բերեք,

Մեկի մեջ օսկի լննամ,

Մեկի մեջ էլ կրակ թող ըլնի,

Տենամ թե ճիժ ա, անխասկցող ա,

Ձեռ պտի տանա բաղմունց կրակին,

Թե ձեռ թալեց օսկուն, ուրեն խասկցվոր ա,

Ես ընդու վիզ կզանեն:

Իսմիլ խաթուն լալով ճժուն բերեց,

Առավ էկավ Դավիթ ձեռ պարզեց թըխ օսկուն,

Չէ՞ կփելա, դը ճիժ ա փելացող կուզա վերցու,

- 780 Աստծու հրամով հրեշտակ ձեռ կտանա կդնա վըր
կրակին,

Օր կդնա վըր կրակին ձեռ կվառի,

Օր ձեռ կվառի, կտանա բերան լեզուն կվառի,

Օր լեզուն կվառի թլոր կդառնա,

Էդ օրվանից էլ անուն դրին թլոր:

Մելիք նայեց, նայեց ըսեց.

– Թղթիկ գրեք թըխ գան հուրանց լակոտն առնեն
տանեն:

ԴԱԿԻԹԸ ԳԱՌՆԱՐԱԾ ԵՎ ՆԱԽՐՈՐԴ, ԱՊԱ ՈՐՍՈՐԴ

Իսմիլ խաթուն թղթիկն օղորկեց Սասուն.

Ըստանա ու կարդա Ձենով Հովան ու քեռի Թորոս,

Ըստանալուն պեստ էկեք տարեք ձեր Դավթին:

790 Քեռի Թորոս, Ձենով Հովան հելան գացին Մսրը,

Գացին Մսրը առան հուրանց լաճն ու դարձան

Սասուն:

Ծիժ դլավցե, բոյովցե, դը թագավորական սոյ ա էլի:

Բայց դե անտեր ա մեր չկա, խեր չկա,

Քեռակնթերն էլ ճժուն նեղութուն ա կիդան:

Ճար կդրավ քեռի Թորոս ըսեց.

– Յավաշ ես էստոր գեղից հանեմ դուս,

Թըխ գառներ տանա պախա:

Կտանա գառներու խետ կխաղա,

Պլեճ կանա, դուշ կգանա,

800 Հիրիկունն էլ ինչքան աղվես,

Նապաստակ, կատու ու շուն կա,

Կխառնա գառներուն, կքշա գեղ,

Հինքն էլ կթողա, կեթա:

Մեկ, էրկու չարեն կտրած

Ձենով Հովան կասա Դավթին.

– Դավիթ, լաո դու ջոջցեր ես,

Քզի չվայելա գառներ, արի նախդչութուն էրա,

Դու մեր տան ճրագ, մեր աչքի լուս,

Էդ կատողուկ էժեր քե շատ կչարչրեն,

810 Արի դու նախիր տար դաշտ:

Բերին Դավթին պղնձե սուլեր խաբուցին,

Նոր զգյաստ տվին,

Առավոտ լուս մութին նախիր տվեց հառեջ,

Դո՞ր էք սասման սարեր Դավիթն էկավ,

Տարավ ել խանեց, շատ խոզներ էր,

Դը պղնձե ծանդր սուլեր, ելն իվեր,

Շատ էր խոզնե տղեն,

Նախիր բրախեց, պառկավ վըր մեջքին ու մե փշուր

քնավ:

- Քունն սառավ հեւալ,
 820 Հեւալ ի՞նչ տեսաւ, նախիր դրեր ես արի տար,
 Նախիր քաշվե վըր սարերաց,
 Դավիթ թռավ հեւալ,
 Հնգաւ տավրի ետև,
 Էս յան լարեց, էն յան լարեց,
 Ձեր տիրու պաք, հո՞րի ա կփախեք,
 Մեկ-երկուս բռնեց,
 Մնացածն էլ խառնեց գել ու ջանավարի խետ,
 Քշեց ցած,
 Քշեց բերեց մըջ գեղին:
- 830 Ժողովուրդ էդ օրոտունից չհախնա մոտկնա,
 Մարդ կօղորկեն Ձենով Հովանին կբերեն,
 Էսի կիզա արմանք-զարմանք կկապա.
 – Դավիթ լառ, էս ի՞նչ օյինա դու կխանես իմ գլոխ,
 Էսա ժողովուրդի գլոխ,
 Էս ի՞նչ խող տամ իմ գլխուն,
 Դու հնչի՞ ա ջանավարներ գել, առջ, աղվես
 Կխառնես տավրին, կբերես գեղամեջ,
 Մենակ մալ տար, մալն էլ եդ բեր լառ:
 – Լալ խորոխպեր, թըխ քո ասածն հլնի,
- 840 Մենակ մալ կտանեն, մալ լե հետ կբերեն:
 Լուսուն Դավիթ հեւալ տավար տվեց հառեջ,
 Խանեց ելն ու թըխ սարն ա կքշա:
 Նախիր սար թողեց, հինքն էլ
 Պառկավ վըր մեջքին:
 Մեկ էլ գլունի ձեն հնգաւ անկանջ,
 Հեւալ նստավ տեսավ գեղի մեջ քեֆ ուրախութուն ա,
 Խաշլամի խոտն էլ աշխարք բռներ ա:
 Գնաց թըխ գեղ, տեսավ էրկու խոտաղ էն յանից
 Էկան կայնան խաշլամի ղազաններու գլխին,
- 850 Դուք ո՞ն էք. – խարցուց Դավիթ.
 – Մենք լե Սիվտակսարի նախորդներն ենք:
 – Ես նախրչի, դուք նախրչի, էկեք ախպրմանք:
 Ըդոնց խեկավար կնկատա նախրչիներին, կրոռա.
 – Ախչի խրիսա բերեք նախրչիներին,
 Եղ լե թըխ ուղին, շատ լե դարիբ տղեք ին:
 Եղ լե, եղ լե:

- Ըստոնք մե կուշտ կերան, «շեն կենաք» ըսին,
 Հելան գնացին:
 Մնաց հնցավ մե երգար ժամանակ, գարուն բացվավ,
 860 Դավիթն էլի նախիր տարավ սար,
 Մեկ էլ տեսավ մե խոտաղ լալով կիզա թըխ հինք.
 – Ի՞նչ ա պաղայե:
 – Հարամիք թափան վըր իմ նախրին,
 Տավար քշին տարան,
 Ես ի՞նչ ջուղաբ պտի տամ էդոնց տերերին:
 Դավիթ թռավ հելավ կայնավ.
 – Դու մնա իմ նախրի կուշտ,
 Ես էթամ, դառնամ:
 Դավիթ կատողուկ կէթա, հաշկեր սւցած,
 870 Ի՞նչ ա որ բռնա հարամիներուն,
 Մեծ կտոր անկանջ կթողի:
 Դավիթ էդոնց իզ կբռնա, կէթա:
 Կտենա մե քուկից ծուխ ա դուս կհելնի,
 Կմտնի ներս, կտենա հարամիք քոնած ա,
 Կրակ ա էրած, քոնած ա կրակի շուրթ,
 Միսն էլ մեծ դազանով կրակի վրա կփլթփլթա:
 Կհելնի դուս ձեռ կթալա մե ծառ քյոքյախան կենա,
 Կմտնի ներս հարամիքին կսրփա, կթալա դուս,
 Անասուններու ատմներ կշարա էդոնց ճակտին,
 880 Ծառ կթալա պղնձի կանթերուն,
 Կդնա շալակ,
 Անասուններու կաշիք կվերցու ու հայդա:
 Կիզա կտենա հոտաղ տխուր, տրտում նստուկ ա.
 – Դը հելի առ քո միս, մեքանի խատ էլ իմ
 անասուններուց վերցու գնա:
 Ես իմոնց ջուղաբ կուտամ:
 Հիրիկուն Դավիթ նախիր կբերա,
 Գեղացոնց կպատմա հուր գլխու էկած,
 Ձենով Հովանից էլ կխնդրվի,
 Օր մեքանի խատ տավար տա գեղացոնց:
 890 – Տո ծուռ Դավիթ, տո տնավեր,
 Քո տված օգուտն ի՞նչ ա, որ էսքան էլ վնաս քաշենք
 քո հերեսից:
 – Հորողեր, դու հելի էթանք էդ հարամիներու զաղեն,

- Ես քո էդ տավրի տեղ քե էնդդար օսկի,
 Արծաթ, գոհարեղեն տամ, օր գոյանաս:
 Գլնին գվերցուն ջվալներ ու կէթան,
 Կխասին էդ զաղեն, կմտնին նե,
 Դավիթ խորոխպոր կտանա կկայնցու
 Հարամիներու մալ դովլթի վրեն:
 Զվալներ կլնեն օսկի, արծաթ, ակնեղեն
 900 Կդառնան կիզան:
 Լուսուն Դավիթ կըսա.
 – Խորոխպեր, ես էստուց դեն էլ չէթամ մախիր,
 Էդ անխիղճներ իմ խոքին կուտան իմ բերան,
 Ես շատ կհոգնի, ինձ նետ ու անեղ տու,
 Ես կէթամ որս կեննեմ,
 Ավդուշ լավ բան ա, նետ ու անեղ տու, խորոխքեր:
 Խորոխքեր նետ ու անեղ կիտա,
 Կդառնա Դավթին կսա.
 – Դոր որ էրթաս, թըխ կանանչ բսնի քո օղներաց տակ,
 910 Հեռու տեղրանք չէթաս, լաո,
 Մեր խողեն դուս չիզաս,
 Էն հեռավոր սար օր կտենաս էն մերը չի,
 Զէթաս էն յան քե վնաս կիզա:
 Դավիթ օր հարամիներու հարստութեն բերեր էր
 Խորոխպոր սիրտ շատ էր տաքցե վըր էնոր:
 Հմեն օր Դավիթ կէթեր որսի,
 Սագ կխփեր, կաքավ, լոր, չոլի բադ կզաներ,
 Կառներ, կիզեր:
 Օրմ էլ ճամփին մտավ դրկից պառվու արտ,
 920 Կորեկի արտ էր,
 Լոր էր տեսն գուգեր խփեր:
 Պառավն էկավ, տեսավ, ըսեց.
 – Տո տնավեր լաճ, չունենամ քե, վարամտոճկուկ,
 Էդ ի՞նչ ա կենես, Ես իմ արտ քե որսատեղ ա՞,
 Իմ կորեկ կտորոքես,
 Իմ ձնեռվա ապրուստն ա էսի,
 Բա դու խիղճ չունե՞ս,
 Հենա որսասար, քո խոր որսասար,
 Կտրիճ տղա ես գնա որսասար,
 930 Քո խեր որսի զգյաստ ուներ, նետ անեղ ուներ,

Բա էն խոր որդին էսմալ գլնի՞,

Անոթ քե Դավիթ:

– Մարե դու հնչի՞ ա ինձ կանիծես,

Ես չգիտամ դոր են իմ խոր զգայստներ, նետ անեղ,
Վինի՞ց ուզեմ ես:

– Գնա քո խորոխբորից ուզա, վինի՞ց:

Դավիթ դարձավ էկավ խորոխպոր մոտ.

– Իմ խոր զգայստներ ու որսի նետ ու անեղ խան
տու ինձ,

– Վայ քո սովորցնողի վիզ զարկվի, չկա իմ մոտ չի:

940 Դավիթ ձեռ թալեց յախեն բռնեց,

Հայ-հայ ա խորոխպոր շունչ կկդրի.

– Վայ թլոր Դավիթ, տո ծուռ թորգ, թորգ կիտամ:

Դավիթ թողեց, խորոխպեր գնաց պախուկ տեղից
Խանեց, բերեց տվեց Դավթին:

Դավիթ լե զգյաստ խաքավ,

Նետ ու անեղ կապեց.

– խորոխպեր, ես կեթամ որսասար,

Իմ խոր որսատեղ որս անելու:

– Աման, – Բռռաց Հովան,

950 – Դավիթ, մատաղ, մի գնա,

Էնտեխ դու մի գնա,

Էդ սար լե, ճապաղջուր ու ագրիջեն,

Քո խոր մախից դեն Մսրա Մելիքն ա զավթե,

Ես յոթ տարի ա մեր ոտ չմտե էդ որսատեղ,

Մի էնե լաո, էտուց քե վնաս կիգա:

Դավիթ անկանջ չերեց, ձին զանգի տվեց գնաց,

Գնաց խասավ որսասար:

Մե փշուր գախ պտոտեր էր, թե չէ,

Մեկ էլ տեսավ մե սև մարդ, ինչ խոր արաք,

960 Հելավ, կայնավ հուր դեմ.

– Դու ո՞ն ես, որ էկեր ես Մսրա խող որս կենես,

Մելիք օր լսի քո մեծ կտոր անկանջ կթողա.

– Նալլաթ, – բռռաց Դավիթ, – Ես ի՞նչ չար սիաթ ա:

Ու էդոր քաշեց դռբի տակ,

Էմալ տփեց, օսկոռներ աղցան էրեց.

– Դը գնա ու Մելինքին պատմա, օր

Սասունցի թլոր Դավիթն ա էրե,

- Թե բան ունա թըխ գա ինձ խետ պարգա:
 Էս մարդ պոկվալ Դավթի ծեռնեն ու հայդա Մսըր,
 970 Դո՞ր էս էկա:
 Խաբար տարան Մսըր.
 – Բա չես ասի Մելիք, դու քո թախթն ա կվայելես,
 Սասուն մե ծուռ ա լուս հնգե,
 Քո որսատեղն ա կավիրա
 Ու կասա Մելիք թըխ գա իմ խետ հուր հաշիվ մաքրա:
 Մելիք եռսողավ, բռնաց.
 – Բադի, Փիրբադին, Կոզբադն ու Չարխադն թըխ
 էրթան Սասուն,
 Մեր յոթ տարվա խառջ հավաքեն
 Սասունա անհավադներեն ու դառնան գան:

ԴԱՎԻԹԸ ՎՈՆԴՈՒՄ Է ՄՍՐԱ ՀԱՐԿԱՀԱՆՆԵՐԻՆ

- 980 Չուր ըստոնք կիգան Դավիթ էլի կեթա,
 Կեթա թըխ արտատեր պառավ:
 Պառավ հենց Դավթին տեսավ բռնաց.
 – Տո ծուռ, Մելիք հուր նազիր-վեզրներին օղորկեր ա,
 Քո խոր օսկին ա կչափա կտանա,
 Յոթ տարվա խառջ ա կպահանջա,
 Կրակ տու Քուռկիկ Ջալալու մազ թըխ քե խասու
 տուն:

Դավիթ թռավ, հեկավ վըր ծիուն,
 Ջանգի տվեց, ծին դշի պեստ թռավ,
 Խասան տուն էն սհաթին, օր

- 990 Չրախադն ջվալն ա բռնե,
 Կոզբադն էլ օսկին ա կչափա, կլլնա մըջ ջվալ:
 Դավիթ կատղավ, արուն տվեց գլխուն.
 – Հելի դեն, իմ խոր օսկին ես պտի չափեմ,
 Հելի դեն ես ինչ կիտամ, կիտամ:
 Կոզբադ չիլնի տեղից,
 Դավիթ ծեռ թալա էտոր յախեն,
 Յախեն կբռնա, կխանա դուս,
 Կբանցրցու, կալնթրկա, ջարդուխուրդ կենա:

- 1000 Կոզբադ էսօր ես մեռե, թե հեզուց:
 Էդ որ կտեսնին մեկելներն էլ,
 Սուս ու փուս, անծպտուն կուզին փախնեն,

Դավիթ եղոնց էլ կջարդա.

– Գնացեք Մելիքին ըսեք, օր մենք խարջդար չենք
հուրին,

Թե բան ունա թըխ գա ինձ խետ խոսա:

Էս մարդիկ արնալվա, թոփլելով խասան Մսըր,

Հուրանց թալին վըր Մելքի օդաց.

– Բա չես ասի ծուռ Դավիթ մեզի ջարդեց,

Խարջ լե չտվեց ու ըսեց.

1010 – Թըխ Մելիք գա մեյդան,

Սասուն խարջ չի տա Մսրին:

– Նալլաթ քե չար սատանա, այ իթօղլի,

Ձորք ժողվեք, պտի երթանք վըր Սասուն կոփվ, –
բոռաց Մելիք:

Չուր Մելիք հուր զորք կժողվեր,

Դավիթ քնավ էրագ տեսավ,

Էրագին խրիշտակ էկավ, կայնավ հուր գլխու վերև.

– Դավիթ, հեյ Դավիթ, քեզ Մսրա Մելիքից

Ձոռ կխասի, հելի առավոտ կատարա Ասու կամք,

Գնա Մարաթուկ մե վանք կա քանդուկ,

1020 Գնա վերակայնա, շիքա, նորոգա,

Ասու աջն էլ վըր քե կիլնի:

Առավոտ լուսուն Դավիթն հելավ էրագն պատմեց
խորոխպոր,

Չին խեծավ գնաց Մարաթուկ,

Քանդուկ վանք տեսավ սիրտ մղկտած,

Չոքեց վանքի պատեր, քարեր պագեց,

Ձեռ թալեց պատին, օր բռներ հելներ կայներ,

Պատ էկավ տակ,

Էդ բլած պատի մեջ, ինչխոր լուս, մե բան ա կփելա,

Շիտկվավ վերցուց Սուրբ Նշանն էր:

1030 Հինքն մտածեց, էսի թալիսմա յա,

Էսի դնեմ իմ ծոց:

Դավիթ երգար, շատ երգար մնաց Մարաթուկ,

Վանք շիքեց, շենցուց,

Մե լավ էլ աղոթեց,

Չոգավ վանքի պատերն պագեց, առավ հուր գուրգ,

Նստավ հուր ձին,

Իջավ Սասուն:

- Նոր էր մտե Սասուն, օր ձենով Հովան բռնաց.
 – Դավիթ, քո յուլին – աղաթին մեռնիմ,
 1040 Ես ի՞նչ օյին խանիր մեր գլոխ,
 Հլա իշկա, լառ, տես,
 Մելիքն ինչ ղոշուն ա ժողվե էկե մեր վրա, մեր
 Էրգրի վրա:
 Դավիթ իշկեց տեսավ Մելիքի գորք մըջ դաշտին:
 Աստղերուն հեսաբ կեր, էնոնց հեսաբ չկեր:
 – Խորոխքեր, քո բան չէ,
 Ես գինամ՝ Մելիք:
 Հելավ Դավիթ ղանչեց քեռի Թորոս, Ձենով Հովան,
 Վեգոյին ըսեց.
 – Ես կէթամ կռիվ հո՞ւր ա իմ խոր
 Մարութա խաչն աջ բազկին,
 1050 Բերեք, ես կէթամ կռիվ.
 – Տո լառ, էդ ոն ըսեց քե՞:
 Դավիթ կատղավ, ձեռ զանեց Հովանի ու Թորոսի դռ
 Բերեց հիրուր կպուց.
 – Դը բերեք, թե չէ մկա ձեզի կվերջացուցեն:

*ԴԱՎԻԹԸ ՁԵՌՔ Է ԲԵՐՈՒՄ ՀՈՐ ՁԵՆՔՆ ՈՒ ԶՐԱՀԸ,
 ԴԱՎԹԻ ԿՌԻՎԸ ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԻ ՀԵՏ.*

 Հախու հելան գացին բերին,
 Խաքավ, կապավ գնաց Դավիթ:
 Խորոխքեր Հովան լալով դրեց ճամփու,
 Մեկ էլ Դավիթ լսաց, օր խորոխքեր գիլա կասա.
 – Ափսոս մեր օսկե գոտին,
 1060 Խազար ափսոս խաչը վըր բազկին,
 Կատղավ Դավիթ ձին քշեց դարձավ,
 Ձենով Հովան օր տեսավ Դավիթ դարձավ,
 Շատ վախեցավ, խոսք փոխեց.
 – Ափսոս իմ նորէլած Դավիթ գնաց իմ ձեռաց:
 Նոր Դավիթ հիճավ Հովանին պաքեց,
 Հովան լե օրշնեց.
 – Դավիթ ջան, մեռնիմ քեզի,
 Նեղն օր հնգիս մտքեդ չխանես
 Ծոցիդ սուրբ նշան, խաչն աջ բազկին,
 1070 Ձեն տու կանչա ես դրանց զորութենին մեռնիմ:

Դավիթ ծին քչեց, մե քանի թափ պտոտեց,
Դրկիցներուն, ջոջ ու պստկին մնաս բարով ասեց,
Չիուն զանգի տվեց ու գնաց,
Քուռկիկ Ջալալին ամպերու խետ էր կխաղեր,
Չէ՞ խրեղեն էր:
Դավիթ ծին քչեց հեւալ Մարութա վանք,
Չոքալ աղոթեց, ծունր հիծալ վանքի պատերը
պագնեց.

– Էյ սուրբ Մարութա վանք, քո գորութենին մեռիմ,
Օգնա ինձ փրկեմ Սասուն հայրենիք:

1080 Դարծալ ծին քչեց, հիծալ Մարութա վանքեն,
Քչեց, գնաց թըխ Մելքի զորք:
Ստալ զորքի մեջ, սկսեց բրդել,
Որն՝ հինք, որն՝ հուր խրեղեն ծին,
Իրեք օր ու գիշեր կոտորեց Դավիթ,
Արունն հեղեր էր խղեղ կէթեր:
Մեկ էլ Դավիթ նկատեց, օր մի հալիվոր ա կմոտենա
հուրին.

– Դավիթ, – ըսեց հալիվոր, – Դավիթ քո գլխուն
արևուն մատաղ,

Դու հնչի՞ ա կկոտորես էս անմեղ ժողովուրդ,
էս անլեզու ժողովուրդ հնչի՞ էս քաշե սրի,

1090 Ըստոնք ամեն մեկը մի տան ճրագ,
Մի մոր որդի են,

Դու ըստոնց հնչի՞ ա կկոտորես:

Քո թշնամին քո ախպեր Մելիքն ա.

– Պաքե, էնի դո՞ր ա նստուկ:

– Դավիթ ջան էն ծուխ, օր կտենաս հմա էդ վրանն ա:

Դավիթ ծին քչեց գնաց,

Գնաց կայնալ հմա էդ վրանի կուշտ, բռռաց.

– Է՞, ո՞ն կա էդ տեղ, դուս հեւեք, էդ ի՞նչ ծուխա:

1100 – Էսի Մելիքի բերնի բուղն ա գլնի, – ըսաց
ծառաներից մեկ:

Դավիթ նայեց նես, տեսալ, ի՞նչ տեսալ,

Մելիք կուճուրվե յորդնի մեջ քներ ա,

Աղջկներ ճանջերն ա կքշեն,

Կնգտիք ոտերն ա կմաժեն,

Իսմիլ խաթուն լե Մելքի գլխու վերևն ա կայնուկ,

Սև արաբներն էլ ձեռներ հուրանց դոշին դրուկ,
Պաղրաստ կայնուկ են:

Դավիթ բռռաց.

– Դը խանեք քնուց, ձեր Մելիքի...

1110 Թըխ դուս հելնի պտի կռվենք:

– Էդ բան մենք չենք կանա էնի,

էնի հլա հիր քուն չառեր ա,

Յոթ օր պտի քնի,

Հլա իրեքն ա քնե, չորս օր էլ կա:

– Քնել մնել չգինամ, ես ըմալ խոր քուն քնացնեմ, օր

Հիր օրում Մելիք չտեսե,

Բերեք գութնի խոփ տաքուցենք տանք ինե:

Խոփ կկարմրցուն կտան ինե,

Մելիք կշռչի ես կողից, էն կող,

1120 Մեկ լե կպուցին, Մելիք զարթնավ,

Հաշկեր բացեց, տեսավ Դավիթն ա հուր հառեջ.

– Տո սասունա ծուռ, օր հեղա քո մեծ կտոր ականջդ
կթորգեմ,

Դու ի՞նչ ա կուգես ինձնեն չսթորգի քնեմ.

– Մելիք հելի, պտի կռվենք,

Խեղճ, անլեզու ժողովուրդ լցեր ես դաշտ,

Դու պառկե քներ ես,

Տղամարդ ես դուս հելի կռվենք:

Մելիք թաղմնեց Դավթին տեսավ, օր էնի կատողուկ ա,

Աչքերն հուրան արնակալած ա,

1130 Քուռկիկ Ջալալին պնչներուց բոց կթալա դուս,

Ամպերու խեստ ա կխաղա,

Գետինն ուր օղաց տակ կքանդա,

Դող հնգավ Մելքի ջան:

– Նալաթ քե չար սիաթ, –

Մռթմռթաց հուր քթի տակ Մելիք:

– Տո Դավիթ, հնչի՞ կարգն ըտմալ ա,

Արի նես, նստինք, խաց ուղինք, հանգստանանք,

Նոր հլնինք կռվինք.

1140 – Չէ քու խաց չուղվի, դուս հելի կռվենք:

Մեկ էլ էն յանից Իսմիլ խաթուն վերցուց թե.

– Դավիթ, որդի իմ կաթ քե խալալ հլնի,

Ես իմալ իզիթ տղա ես դարձե,

- Հիճի տակ, արի մե փշուր նստեք, դինջցեք,
 Մե կտոր խաց կորա մեր խետ,
 Նոր հելեք գարկեք, գարկվեք:
 Օր շատ խնդրվալ Դավիթ ծիուց հիճալ ցած:
 Դու մասա, օր էտա նենգ Մելիք,
 Քյառսուն գյազանոց խոր ա փորե վրանի նե,
 1150 Վրեն էլ խալիչա յա փռե,
 Խափրտելով Դավթին տարալ նստցուց խալիչին,
 Խալիչեն գնաց տակ,
 Դավիթ լե գմփռտալով հիջալ խոր,
 Ձին օր վրանի հառեջ կայնուկ էր էմալ խրխնջաց,
 Էմալ աղի-խրխնջաց, օր ձեն գնաց հնգալ Ձենով
 Հովանի անկանջ:
 Հովան թռալ հելալ կայնալ.
 – Այ հա՛յ, իմ Դավիթ նեղ տեղն ա:
 Մելիք, Դավթի խոր հնգնելու պեստ շատ ուրխցալ.
 – Տո թլոր Դավիթ կռիվ կուզիր,
 1160 Դը գնա էդտեղ օձ կարիճի խետ
 Էնքան կռիվ տուր, օր բեզրես:
 Մե լալ ծծղաց Մելիք ու թազա դրուն
 Պառկեց օր քնի:
 Թըխ էդի քնի մենք խաբար տանք Ձենով Հովանին:
 Ձենով Հովանի սիրտ կվկայա, օր Դավիթ նեղութենի
 մեջ ա,
 Գլնի շորեր կխաքի,
 Կբանձրանա դարի գլոխ, կիրիշկա զորքին,
 Կտենա, օր Քուռկիկ Ջալալն անտեր,
 Անտիրական կթափառա:
 1170 Էդ օր տեսալ սիրտն հուրան մղկտաց ու բռռաց.
 – Դավիթ, հեյ Դավիթ, կանչա Մարութա բանցր
 Աստվածածին,
 Խաչ պատերազմին վըր քո աջ բազկին,
 Կանչա կազաղվիս:
 Դավիթ կանչա քո ծոցի Սուրբ Նշան, կանչա Դավիթ:
 Հովանի ձեն գնաց հնգալ Դավթի անկանջ:
 – Վայ, էսի իմ խորոխալոր ձենն ա:
 – Յա, իմ ծոցու Սուրբ Նշան,
 Յա Մարութա բանցր Աստվածածին,

- Յա խաչ պատերազմին վըր իմ աջ բազկին,
 1180 Ձեզ ա կապավինեմ,
 Դուք օգնեք ինձ:
 Ասելուն պեստ, Դավիթ թափ տվեց հիրուն,
 Թռավ հեղավ դուս,
 Գլոխն էմալ էզարկ ջաղցի քարերուն, օր
 Քարերն հեղան խարիր կտոր
 Ու Դավիթ դուս հեղավ խորուց:
 Հեղավ կայնեց, մեջքն շիտկեց,
 Քյաշեց թուր կեծակին,
 Էսօր էս կոտորե, թե՛ հերեկ,
- 1190 Հմեն արաքներուն կոտորեց,
 Թուր քյաշեց օր Մելքի վիզ զանա, Մելիքն ըսեց.
 – Դավիթ էդի լայեղ չէ մեզ,
 Թո մնա լուսուն մենք կռվենք իրար խեստ:
 Դավիթ համաձայնվավ, դուս հեղավ տեսավ,
 Ի՞նչ տեսավ Քուռկիկ Ջալալին կխրխնջա,
 Դռան հառեջ կայնուկ կխրխնջա:
 Դավթին օր տեսավ, էկավ չոքեց օր Դավիթ նստի:
 Մնաց առավոտ լուսուն,
 Լուսն ու բարին բացվի վըր ձեզի,
- 1200 Բացվավ մեր Դավթի վրեն,
 Դավիթն հեղավ էկավ,
 Կայնեց վրանի հառեջ բոռաց.
 – Մելիք էլ չըմ խաբվի քո կեղծավոր լեզվին,
 Դուս հեղի կռվենք:
 Ընալ բոռաց Դավիթ, օր հախու Մելքի լեզուն կպավ:
 Բերին Մելիքին շորեր խաքուցին,
 Քառսուն գոմշի կաշի վըր փորին փաթթին,
 Մելիք դուս էկավ.
 – Մկա Դավիթ, ո՞ն պտի հառջի զարկ զանա:
 1210 – Դու Մելիք, դու իրեք զարկ զան, եղ էլ ես:
 Ըսեց Դավիթ հիջավ ձիուց,
 Կանգնեց մե դուրան տեղ:
 Մելիք խեծավ հուր ձին,
 Քշեց, գնաց Ֆերթին քաղաք:
 Իրեք ավուր ճամփա կտրեց,
 Ուժ ժողվեց ու Դավթին գուրզն զանեց,

Թող ու դուման երգինք բռնեց,
Դավիթ բռռաց,
Էդ բռռոցի վրեն Մելիքն ըսեց.

1220 – Թլոր Դավիթ, դու ո՞ն էիր օր Մելքի խետ օդ
կմեկնիս,

խող էիր, խող էլ դարձի:

– Մելիք, կենդանի եմ դը մեկ էլ զան:

– Վայ յարաբ մոտկից էի էկե՞.

Քշեց հուր ձին,

Մեկ օրվա ճամփա էլ ավել քշեց,

Գնաց խասավ Դիարբեքիր:

Ուժ ժողվեց, ու էնտեղից թափով էկավ,

էկավ գուրզմ գանեց:

Թող ու դուման երգինք բռնեց,

1230 Մե շաբաթ երգինք չպարզեց.

– Էս անգամին Դավիթ խփվավ:

– Չէ Մելիք կենդանի եմ մնաց մե զարգ:

Մելիքի ջան ախ հնգավ.

– Յաման էդա Սասնա Թլոր Դավիթ

Էդ իմալ ուժով ա:

Էս դրուն քշեց գնաց յոթ օրվա ճամփա,

Գնաց խասավ Իրան Թուրան,

Պրծավ էկավ, կադղուկ,

էկավ խասավ Դավթին

1240 Ջանեց.

Օր գանեց ընալ ձեն հեկավ ինչխոր երգինք բլեր,

Թող ու դուման պատան դիմաց արեգական,

Մթնեց, մութ տվեց վըր երգրին:

Իրեք օր մութ պատած էր երգինք:

Վրա չորրորդ օրն Մելիքն ըսեց.

– Օ՛ֆ, պրծանք խելառ Դավթեն:

– Մելիք մի ուրխցի, կենդանի եմ,

Մկա դորն իմն ա, ես եմ զարգելու:

Դավիթ հեկավ փոշուց հուրին թափ տվեց,

1250 Հեկավ խեծավ հուր խրեղեն ձին,

Դը ծովային ա չէ, խողն հուր օդերաց տակ կքանդա:

Դավիթ քշեց գնաց չուր Ծովասար

էկավ, խասավ Մելիքին, օր պտի զարգի,

Իսմիլ խաթուն հառեջ կտրեց.

– Աման Դավիթ, էս մեկ բախշա ինձ:

- Լավ թոքո ասածով հլնի:
 Հելավ Դավիթ քչեց, գնաց Սասնա սարեր,
 Դարձավ էկավ, մեկ էլ տեսավ
 Մելիքի քուրմ ա հնգե ձիու օղաց տակ.
- 1260 – Դավիթ էս մեկն էլ բախշա ընծի:
 – Էս լեքզի, հմա էս երրորդ դռք իմն ա:
 Ըսեց, քչեց գնաց, խասավ Մարութա սար,
 Կանչեց.
 – Մարութա բանցրիկ Աստվածածին,
 Խաչ պատերազմին իմ աջ բազկին,
 Սուրբ Նշան մըջ իմ ծոցուն,
 Դուք խասեք ընծի,
 Ուժ տաք իմ բազկին:
 Ըսեց, քչեց էկավ խասավ Մարա Մելիքի վրան,
- 1270 Դու մի ըսե Մելիք մտեր ա խոր,
 Խորու վրեն էլ քաշել ա քառսուն ջաղցի քար:
 – Յա թուր կեծակի, – ըսեց ու հիջուց
 Վրո քառսուն ջաղցի քարուն:
 Ջարդեց քարեր, կտրեց քառսուն գոմշու կաշին,
 Ու մե քյանի գյազ էլ մտավ Մելիքի ջանդակ:
 – Ըսպանեցի էդ անհավաղ շանը, – մտածեց Դավիթ:
 – Չէ, չէ Դավիթ, – գոռաց Մելիք,
 Կենդանի եմ քո դռք չառե ընծի:
 – Դը մե խատ քե ժխշա:
- 1280 Մելիք օր ժխշեց, կտորտոնք թափան,
 Խոքին տվեց, Մելիք խատավ:
 Դավիթ քչեց թըխ Մսըր,
 Հմեն ժողովուրդ թափան էկան,
 Դավթի թրի տկով հնցան, հելան հպատակ:
 Դավթի ձեն աշխրքե-աշխար տարածվավ,
 Գնաց Կապուտկող, հնգավ Խանդուխ խանմի անկանջ:
 Էդ Խանդուխն էլ թագավորի աղջիկ ա,
 Կարգվելու ժամանակն ա,
 Քառսուն տերության թագավորների տղեկներ
- 1290 Թափած էկած, էդոր ձեռն ա կխնդրեն:

ԽԱՆԴՈՒԹԸ ՆԱՍԱԿ Է ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ԴԱՎԹԻՆ

Օր Դավթի սալխ առավ թղթիկն գրեց
 Ու ճամփեց Դավթին.

«Դավիթ կաս՝ դու ես, չկաս՝ դու ես,
Հերետդ էդտեղ թրջես, էստեղ կնդես»:
Էդա թղթիկ կուտա հուր մարդկանց
Կօղորկա Սասուն:

Առավոտ լուսուն էստոնք Կապուտկողա
Դուս կիելնեն, չուր հիրիկուն կխոսեն Սասուն,
Էդա թղթիկ կուտան Ձենով Հովանին,

1300 Եսի կառնի կկարդա, կկատղի, կքյաշա էդա
Մարդկանց ործ կատվու տփոց կիդա:
Մի կերպ էսոնք կպրծնեն Ձենով Հովանի ձեռից
Ու կփախեն, ճամփին Դավիթ էսոնց կաղայա.
– Ես ի՞նչ մարդ եք, հնչի՞ ա գիլաք,

Դո՞ր ա կէթաք:

– Ոչ դուք հլեք, ոչ ձեր Սասուն,
Հմեն ծուռ են ես էրգիր,
Մենք Կապուտկողա թղթիկ բերինք Դավթին,
Էնի քյաշեց մեզի տփեց.

1310 – Իմա՞լ թե Դավիթ,

Դավիթ ես եմ. քելեք էթանք տուն խոսանք:

Ըստոնց կբերա տուն,

Հլա դուռ չմտած Հովան գլնի էսոնց հառեց,

Ես մարդիկ էն ա հա գուզեն փախեն հախու:

Դավիթ կասա. – Յավաշ դո՞ր ա կէթաք:

– Բա էս մարդն էր օր մեր վիզն օլրեց, մեզի տփեց:

Նոր էդտեղ Դավիթ թղթիկ կառնի կկարդա,

Էդոնց էլ պատիվ հարգանք կիդա,

ճամփու կղնա:

1320 Կդառնա Ձենով Հովանին կասա. – Ես պտի էրթամ
Կապուտկող,

Իմ կա՝ էնի ա, չկա՝ էնի ա:

Ձենով Հովան դարձավ ըսեց. – Դավիթ մի գնա,

Քո մատղաշ սրտիկ էնի կգրավա,

Հմա էնի քառսուն Փայլեվաններու մերժեր ա,

Քեզի չմերժա՞:

– Չէ խորոխալեր, տի էրթամ,

Խանդուք խանում առնեն դառնամ:

Հելավ, խաքավ, կապավ,

Թուր կեծակին վերցուց, ձին թիմարուկ բերին,

- 1330 Հելլավ խեծավ, ճամփա հնգավ թըխ Ղաժվան:
 Ղաժվանա Բանդունահ կամուրջն կա,
 Յոթ օրվա ճամփա գնաց խասավ էդա կամուրջ,
 Շատ էր հոգներ էր,
 Ղլաթցիք դաշտում վար էր կենին,
 Դավիթն օր տեսան էկան,
 Բարև տվին, բարև առան,
 Խաց-մաց կերան, Դավիթ պառկավ, քնավ:
 Մե փշուր վախտ եղո մե քոդու դռն էկավ,
 Էկավ մտավ Դավթի ծոց,
- 1340 Դավիթ աբրավ էդոր խետ,
 Կաճկեն մնաց ճժով:
 Դավիթ մե էրկու օր մնաց էդտեղ
 Ու եղո հելլավ հնգավ ճամփա:
 Գնաց, գնաց խասավ Կապուտկող,
 Գնաց կայնավ Խանդուրի դռանը:
 Դավիթ քչեց հուր ծին,
 Մտավ Խանդուր խանմի խաս բախչեն:
 Խաբար տարան Խանդուրին.
 – Բա չես ասի Դավիթ հուր ծիով ավիրեց բախչեն.
- 1350 – Գորգի, – կանչեց Խանդուր, – գնա Դավթին ըսա
 Թող բախչեն չավիրա, թող դուս հլնի:
 Գորգիին Դավիթ օր տեսավ զարմացավ,
 Հսկա, աժդահակ մարդ էր:
 Դավիթ բարև տվեց:
 Գորգին վախից բարևն առավ ու ըսեց.
 – Չուր մկա ես ոչ ոքի բարև չառեր եմ,
 Համա քո բարևն առա, դու արի մես գնանք:
 Գնացին մես, Խանդուր խանմ հելլավ ընթիմաս,
 Դավթի բարև առավ ու ըսեց.
- 1360 – Դավիթ դու էկար, լավ էրիր,
 Համա մեկ պահման ունեմ,
 Թե արիր քե կառնեմ, թե՝ չէ
 Զաթի դու քո խմար, ես՝ իմ:
 – Քո պահմանն ըսե մայեմ:
 – Քառսուն փահլեվան կայնած են ընծի ուզունգան,
 Թե դրանց հմնին հաղթես, ես քոնն եմ:
 Դավիթ առավոտ լուսուն ծին քչեց,

Քշեց հեւլավ Ղլաթա սարեր:

Դեմն հեւլան դեմեք,

1370 Հնգավ էդոնց մեջ հմնուն բրդեց,

Կոտորեց, դարձավ անկանջներն կորեց,

Լցեց ջեր բերեց, օր Խանդութին շանց տա:

Էկավ օր պտի մտներ Կապուտկող,

Մե ծիավոր հեւլավ հառեջ ըսեց.

– Ինս էս, ջինս էս, ո՞ն էս ես քե կգանեն գետին:

Դավիթ կատղավ, ձեռ թալեց ծիավորի վիզ բռնեց,

Օլրեց տփեց գետին,

Թուր քյաշեց, օր վիզ կորա,

Ձիավոր հուր մազեր քանդեց, ծծեր թալեց դուս,

1380 Դավիթ ճանչցավ Խանդութին,

Դու մի ըսե Խանդութ Դավիթին ա կփորձա:

Նոր առավ Խանդութին, դարձան տուն:

Պսակվան, Դավիթ դառավ էդտեղ թագավոր:

Մե վախտ հնցավ Դավիթ թղթիկն ստացավ,

Համզո Դև կգրեր թե գալիս ա Խանդութին տանելու,

Թե չիտան հմնուն կկոտորա, էմալ կտանա:

Դարաուլ Գորգին, օր դառեր էր էդոնց քավոր ըսեց.

– Կորավ մեր Խանդութ, Համզոն շատ զորեղ դև ա,

Դավիթ դու փախի քո էրգիր ազադվի:

1390 – Քավոր Գորգիզ ես տեւնիմ էնոր դեմ կռիվ, դու
մվախցի:

Կերթամ յա կսպանիմ, յա կսպանվիմ:

Առավոտ լուսուն Դավիթ ձին քշեց խասավ Համզո
դէին,

Դիբան հիրար, էրգինք գետին կգմփռտեր,

Դավիթ կգարգեր դէին, դև՝ Դավիթին,

Վերջ Դավիթ զարգեց էնոր ձիուց բերեց տակ,

Թուր խանեց վիզ կորեց, տարավ Խանդութին:

Դարձավ էկավ քեֆ ուրախութուն էրին,

Խանդութ էդ ժամանակ էրեխով էր,

Չոգ զանեց գետին մե դոչ տղա բերեց,

1400 Դրին բարուր շարժվավ, ձգվավ մըջ բարուրին,
Շրիղներ կորեց, ըսին.

– Էսի ազնաուր ա, ազնաուրի որդի ա:

Մենակ մե ձեռ չբացա, փակ ա

Ինչ էրին, չէրին չբացա:

ճարներ կորավ նամակ գրին Ձենով Հովանին
կանչին:

Եսի էկավ, ձեռ մաժմժեց, բացեց տեսան մըջ բռին մե
պուտ արուն,

– Այ, հայէ ես ճիժ գորեղ ա,

խողն էտոր տայաղ չի տա,

Աշխարք էրե մե պուտ արուն, պահե մըջ ձեռին:

1410 Դարձան կնքին ճժուն,

Անուն լե դրին Միեր, պստիկ Միեր:

Մնաց յոթ տարի հնցավ,

Դավիթն ըսեց. – Ես տի էրթամ Սասուն,

Տենամ իմ էրգիր,

Կարուտցեր եմ իմ խողն ու ջուր,

Տէթամ ու դառնամ գամ:

Հելավ, խեծավ Քուռկիկ Ջալալն ու քշեց,

Քշեց խասավ Ղլաթա կարմունջին,

Բեզրեր էր, շորեր խանեց, օր լողկնա,

1420 Դու մասա կամրջի տակ քողի դռն էր,

Նետով զանեց թիկնքի օրթլաղից խանեց դուս,

Դավիթ տփվավ գեղին, մեռավ:

Խաբար խասավ Սասուն ու Կապուտկող:

Խանդութ ցավից հիրան թալեց լեռ քարից:

Սասունա Ձենով Հովանն ու քեռի Թորոսն էկան,

Հուրանց մեռելն տարան թաղին,

Լալով մղկտալով,

Ժամով պատարագով, քառսուն քահանով

Թաղին Դավթին,

1430 Յոթ օր ու գիշեր սուգ մտան Սասունա ժողովուրդ:

Դ

ՓՈՔԻ ՄՇԵՐ

Միեր չգիցեր էր օր խեր մեր մեռեր են:

Ձենով Հովան նամակ կողորկա Կապուտկող,

Թե մեր տղին ճամփեք գա:

Քեռիք չճամփին:

ճար կտրած Ձենով Հովան գլնի գիքա Կապուտկող:

Էնի էն մտքին ա, օր Միերին բերա,
Դավթի վրեժ լուծեն:

Քեռիքն ըսին. – Ձեր ճիժ մեռեր ա:

– Դը գերեզման նշանց տվեք,

1440 Էնի ազնաւոր էր, էնոր գերեզման եռվանց բալու կլնի:

Դու մասա Միեր փակվուկ ա յոթ դռան եղև,
Նաղարաչին կնվագին, օր էնի հուրիշ ձեն չառնի:
Գացին ննջեցելոց մեջ, գերեզման չգտավ,
Չարեն կորավ, քառսուն գոմշի կաշի կապեց մեջք
Ու բռռաց.

– Էյ, հեյ Միեր, դո՞ր ես, քե՞ֆ ա կենես,

Քո խորն սպանած,

Յոթն ա կենենք, հեյ Միեր, հեյ:

Միեր թռավ հեւավ կայնավ.

1450 – Էս իմ ցեղն ա, իմ արնի ձենն ա,

Իմ խորոխպրտանքն են:

Ասավ, դուս հեւավ, էկավ Հովանի կուշտ:

Հովան եռվնից տեսավ, ըսեց.

– Էսի մեր Դավիթի դրուժին ա, կա չկա էս ա մեր Միեր:
Թորոսն ըսեց.

– Բիջ, դու ո՞ն իս:

– Բիջ դու իս, ես իմ խոր Սասունա Դավթի
զավագն են:

Նոր էդտեղ փաթթվան Միերին,

Հաշկ-ունք պագեցին,

1460 Առան հուրանց տղեն, դարձան Սասուն:

Ղլաթցիք ձեն առած ին օր Միեր Սասուն կդառնա,

Կարմնջի կուշտ հառեջ կորին:

Աստղերին թիվ համար կա էդոնց զորքին չկա,

Ձենով Հովան ու քեռի Թորոս

Ծառներ քոքախան էրին,

Ըսկսին էդոնց սրփել լցնել գետ,

Օր զորք մաքրին Հովանն ըսեց.

– Իմ սրտին յոթ մատ եղ նստեց

Թե մենք մեր Դավթի վրեժն առանք:

1470 Հելան իրեքով էկան Սասուն:

Ձենով Հովան բերեց ջոջանց տան

Ձենքն ու զրահ, խաչ պատարագին,

Սուրբ նշան, թուր կեծակին,

Քուռկիկ Ջալալին ետու Միերին:

Միեր կապեց հուր զենք ու զրա,
 Խեծավ հուր ձին գնաց,
 Գնաց աշխարք պտոտելու:
 Գնաց խասավ մե երգիր,
 Թագավորն օր լսաց թե Դավթի տղեն էկեր է,
 1480 Հելավ դիմավորեց, նես տարավ,
 Լավ պատիվ տվեց,
 Միերի աշկն հնգավ թագավորի աղջկան:
 Մե նխշուն, հուրի մալաք աղջիկ,
 Անուն լե Գոհար:

ՓՈՔՐ ՄՀԵՐԸ ԱՄՈՒՄՆԱՆՈՒՄ Է ԳՈՀԱՐԻ ՀԵՏ

Թագավորն ըսեց.
 – Իմ աղջիկ շատ ուզողներ ունա,
 Էնոր պահման ունա,
 Ոն որ հուրին կուգա, պտի կռվի.
 Թե աղթեց՝ Գոհար կառնի էնոր,
 1490 Թե չէ՝ վիզ կթոցու:
 – Համաձա՞յն ես Միեր:
 Համաձայն եմ. – ըսեց Միեր:
 Լուսուն հելան դիպան հիրար,
 Գոհար գուրգ թալեց Միեր մե ձեռով բռնեց:
 Միեր թալեց Գոհար չկանաց բռներ, ըսեց.
 – Միեր, ես քունն եմ, դու՝ իմը:
 Պսակվան, մե օր էլ թղթիկմ ստացավ Սասունա,
 Ձենով Հովան կկանչեր Միերին:
 Մարա Ղոզբաղնի թռներն էկեր են,
 1500 Էկեր են թափե Սասուն, խարջա կուգեն,
 Շուտ խասի Միեր:
 Միեր հուր գուրգ դրեց Գոհարի դռան, օր մարդ
 չմոտնա
 Ու հինք թռավ դբա Սասուն:
 Յոթն օրվա ճամփեն մե օրում հնցավ,
 Խասավ Սասուն գիշերով, բռաց.
 – Իմ խերախոտ խորողբեր,
 Դուռ բաց, Միերն եմ, էկեր եմ,
 Իմ տուն, իմ պատիվ իմ գուրգին պախ եմ տվե:
 Խորոխալեր դուռ բացեց.
 1510 – Հնչի՞ ես գուրգ քո դռան դրե, լառ:

– Խորոխապեր, իմ գուրգ տեսնող,
 Չիշխնա նես մտնի,
 Գոհարին կպահպանա իմ գուրգ:
 Միերն էկավ Սասուն բնակո՞ւմ:
 Յոթ տարի կառավարեց,
 Էրգիրն ավելի շենցուց,
 Միերին տղա էր ծնվեր էր,
 Մեր Միերի բագբանդ կապեր էր էնոր դոշ,
 Տղեն ջոջցեր էր, հելեր էր հուր խոր շուռ կիզեր:
 1520 Մե օր էլ Միեր մեջ հանդիպավ մե ծիավորի.
 – Էյ, հեռվից գալող ջյել,
 Դու ո՞ն ես, դո՞ր ա կեթաս:
 Ջայել հռկավ.
 – Քե ի՞նչ քե ես դո՞ր ա կեթամ,
 Դու իմ խերն ես, քե խորոխապեր օր կխարցուս:
 – Յա, ի՞նչ հեղավ օր խարցուցի, տղա լաո:
 Եսի էնոր, էնի էտոր, կպան հիրուր,
 Միեր կատղավ, գուրգն թալեց տղին օրթլաղեց.
 – Յա դու օր ընծի կսպանես իմ խոր ջուղաբ իմա՞լ
 կիտաս:

1530 – Տղա քո խեր ո՞ն ա:
 – Իմ խեր Սասունա Միերն ա:
 – Յա տղա դու իմ գլխուն արևուն էկար,
 Իմ հաշկեր քոռնա,
 Դու իմ տղեն ես, բա քու նշան դո՞ր ա:
 Տղեն դոշ բացեց, խեր նշան տեսավ,
 Փաթթվեց պագեց,
 Էդտեղ տղեն շունչ փչեց,
 Միեր գլուխ տփեց էս քարին, էն քարին իլլաճ չեղավ,
 Բերեց տղին ժամ պատարագով, քահանաներով,
 1540 Լալով ողբալով խորեց:
 Խաբար գնաց խասավ Գոհարին,
 Կսկծու էն էլ էնտեղ մեռավ:
 Միեր Գոհարին բերեց,
 Հուր խորոխապրներու կուշտ թաղեց:
 Հելավ օր էթեր, տեսավ խող տայաղ չի տա հուր
 ոտներուն:
 Դարձավ մոր գերեզմնի վրա շատ դառ լաց հեղավ,
 – Մերիկ, մերիկ, անուշ մերիկ, քո Միերն եմ, էկեր եմ,
 Աշխար ման էկա քե պեստ մերիկ չգտա,

Իմալ էնիմ, Էրգիր տայաղ չի տա ընծի,
 1550 Սոր գերեզմենն ձեն էկավ.
 – Որդի ես մեռուկ եմ,
 Որդերն ա բուն դրած մըջ ընծի,
 Ես անուժ անգոր եմ,
 Գնա, մտի Ակովու քար, էնի ա քո փրկություն, լաո:
 Ձին քշեց մեծ նեղությունով էկավ, խասավ Վան
 քաղաք,

Մե սարի տակ կայնավ,
 Մե բանձր պալ էր,
 Տակից ջուր էր կեթեր,
 Շատ բեզդեր էր, կայնավ օր ջուր խմի,
 1560 Պալ բացվավ Միերն ու ձին գնացին հանդին:
 Պալ փակվավ:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Կսեն տարին էրկու անգամ
 Էդ պալ կբացվի,
 Միեր դուս կիգա,
 Կքելա, կտենա օր խող տայաղ չի տա,
 Էլի կեթա կփակվի պալի մեջ:
 Կսեն օր խամբարձման մե կիրակի
 Հովիվ մ կմտի պալի նե,
 Կտենա աժդահակ մադմ,
 1570 Կսե. – Հընչի՞ չըս դուս իգա,
 Կսե. – Խողն տայաղ չի տա,
 Խողն դալքցեր ա, սատանություն աշխարք բռներ ա,
 Ես գելնիմ դուս եփ օր աշխարք խախնդի,
 Օր գարին էլ մե գյուզ դառնա,
 Էն գախ գլնիմ դուս:
 Հովիվ դուս կիգա, պալն էլ կփակվի,
 Կսեն օր ժողովուրդ սրբի տեղ ա կպաշտ Միերի պալը:
 Ուրբթե -ուրբաթ ջուր կկաթի եդ պալեն,
 Կսեն օր Միերն ա գուլա,
 1580 Համբերություն հուրին:
 Խազար օղորմի Սասունա ջոջերաց,
 Մեծ-պստկներաց,
 Խազար օղորմի:

Է

պատում

ՄԱՍՆԱ ՏՌԵՐ

Պարճայ Շարիտե Վարդուհի Զարուհյան

Վարդուհի < Դիանի

գրառված է 1962 թվականին

(1905 – 1983)

Կարինե Ասատուրի Բարսեղյան, ծնված 1905թ. նոյեմբերին, Բասարգեչար (ներկայումս Վարդենիս) գյուղում, արհեստավորի, առևտրականի ընտանիքում: Նախնիները Արևմտյան Հայաստանի Դիադին գյուղաքաղաքից են, գաղթել են 1828թ.:

Բանասացն օժտված էր լավ հիշողությամբ և գեղեցիկ ձայնով, հարազատորեն պատմում և երգում էր իր նախնիներից լսած հեքիաթներն ու երգերը: Կարինե Բարսեղյանի վկայությամբ, վեպը լսել և սովորել է իր հորեղբայր Սուքիաս Համբարձումյանից: Վերջինս հայրենի երկրից իբրև անթեղված կրակ Հայաստան էր բերել վեպը, իր ժողովրդի հոգևոր մշակույթի այլևայլ մասունքների հետ: Բասարգեչար գյուղում ժողովուրդը հաճախ հավաքվում էր Սուքիասի օղայում՝ գաղթի պատմություններն ու զանազան հեքիաթներ, երգեր լսելու: Ահա նրանից էլ Կարինե Բարսեղյանը ժառանգել էր պատմելու գեղեցիկ ոճը և շնորհիվ իր փայլուն հիշողության բանահյուսական տարաբնույթ նյութերի հետ նա մեզ հաղորդեց «Սասնա ծռերի» սույն պատումը 1962թ. Վարդենիսում: Բանասացն այս պատումը հաղորդեց համագյուղացի Կոլոտյան Հակոյի օգնությամբ:

ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ

Ա

ՍԱՆԱՍԱՐ ԵՎ ԲԱՂԴԱՍԱՐ

Հառաջ ժամանակով
Աշխարք կոքապաշտ էր,
Միան՝ Աստծուն ավադում էր
Հայոց Գագիկ թագավորը:
Գագիկ թագավորն ուներ մե խատ նիշուն աղջիկ:
Կոքապաշտ շայն խաբարն առեր էր,
Կուզեր էդ աղջկան:
Մե նամակ գրեց,
Տվեց սուրանտակին,

- 10 Օղորկեց Գագիկի աշխարք:
Գագիկ նամակ ըստանալուն պեստ բացեց,
Օր բացեց կարդաց,
Չոքերն հուրան թուլցան.
– Էս ինչ պատիժ էր,
Էս իմալ էնեմ.

Թե երգիր տամ մե աղջկա՝ չըլնի,
Բա իմ հայութուն ոնց տամ պարսկի:

Ըստիբլած մտածեց.

Քե բռնենք թե էս չծնվե,

- 20 Ինչ էնեմ երգիր խո չմծախի:

Էս մարդն հուր աղջիկն

Վերցեց տվեց Մարա շային:

Աղջկան տանելու ժամանակ օր էգավ,

Էկան աղջիկ տանելու,

Հելան պաղրաստութեն քաշին,

Տարան ճամփին:

Ճանապարհն օր հոգնան

Ժողովուրդ նստան հանգստանալու,

Կերան, խմին, պառկան,

- 30 Գիշեր տվեց վրա, քնան:
 Հմեն քնուկ են, մենակ աղջիկն էր, օր կտանջվեր.
 – Իմալ էնեն, ես խայ քրիստոնա,
 Ընծի կտանեն անօրեններու էրգիր,
 Ես պտի Մսրա շային ծառայեն,
 Վայ, վավիլեր...
 Շատ օր տանջվավ,
 Հելավ դուս, ծարվցեր էր.
 – Ես իմ հայրենակիս ծովն ա,
 Էթամ մեքիչ խմեն, սիրտս խովնա,
- 40 Ոն գինա սաղ մնամ թե մեռնեն:
 Աղջիկ հելավ գնաց,
 Գնաց մտավ ծով,
 Գփավ օր ջուր խմա,
 Ծովն աղջկա աչքին ցամքավ:
 Ծովն օր աղջկա աչքին ցամքավ,
 Մե հերգան քար դուս էկավ ծովու միջից
 Ու էդ քարի մեջից հախբուր գցեց:
 Աղջիկ կռացավ վըր հախարին,
 Խմեց մե բուռ լիք,
- 50 Մե բուռ էլ կիսատ խմեց:
 Լուս բացվավ վըր էնոնց,
 Լուսն ու բարին վըր ձեզի:
 Հելան հընգան ճամփա,
 Շատ գացին, քիչ գացին,
 Օրերից մե օր խասան Մսըր,
 Աղջկան տարան հանծին Մսրա շային:
 Հիրիկուն շայն հելավ գնաց,
 Գնաց մտավ աղջկա սենյակ,
 Աղջիկ հելավ կայնավ ըսեց.
- 60 – Մերն օր կա հայ քրիստոնայի օրենք ա,
 Դու պտի հարմարվես խըտ ընծի,
 Մեր կրոն կասա պսակվելուց հետո
 Քառասուն օր ամուսին չպտի մոտենա կնգան,
 Իմ քառասուն օրն թըխ թմնի,
 Էն էլ քու գործն ա:
 – Հաշկիս վրեն, Գագկի աղջիկ,
 Քառասուն օր թըխ քե փեշքյաշ հլնի:

Քառասուն օր թմնելուն պեստ
Աղջիկ նկատեց օր հինքն էրկուխոգովցեր ա:

- 70 Վայ, վավիլեր, էս ինչ բախս ա.
Ձեն հընգավ երգիր,
Բերնե բերան խազար բերան,
Լուրն էկավ հնգավ շայի անգանց:

*ՇԱՀԸ ՀՐԱՍԱՅՈՒՄ Է ՄՊԱՆԵԼ ԳԱԳԻԿ ԹԱԳԱՎՈՐԻ
ԱՂԶԿԱԼ*

Շայը կատղավ, կանչեց դայիջին.

- Կեթաս Գագիկի աղջկա վիզ կզանես,
Հինք քառասունք ա պախե,
Ես բանից բեխաբար,
Իմալ ա ճժովցե:
Դայիջն հեւավ էկավ.
80 – Թագույի հելի, շայի հրամանն ա,
Քո գլխի պտի թոցունք:
– Շատ լավ ա էրե,
Կեթաս շային կասես, օր էդ գործ անխիղճ գործ ա,
Էնի մենակ ընծի չի սպանում,
Էնի էրկու խոգի յա կսպանա,
Ընծի յա կսպանա ու մեկ էլ իմ ճժուն,
Էրեխեն թըխ ծնվի, նոր իմ վիզ զանա:
Ես մարդ գնաց շային ըսեց.
– Շայն ապրած կենա, ժամանակ տու թըխ ճիծ ծնվի,
90 Նոր մոր սպանա.
– Լավ, թըխ էդպեստ հըլնի:

*ՍԱՆԱՍԱՐԻ ՈՒ ԲԱՂՂԱՍԱՐԻ ԾՆՈՒՆԴԸ ՈՒ ՓԱԽՈՒՍԸ
ՍՍԸՐԻՑ*

Էս կին պառկավ էրկու տղա բերեց.

Մեկի անուն դրեց Սանասար,

Մեկին լե՝ Բաղդասար:

Եփոր շայն լսաց օր էրկու տղա յա ծնված

Կանչեց հուրա դայիջին ու ըսաց.

- Կէթաս էն անամոթի վիզ կզանես,
 Թըխ տղեկներ մնան,
 Էնոնց մեր չպտի աբրի:
- 100 Դայիջ գնաց,
 Գագիկի աղջիկ օր դայիջին տեսավ
 Չոքեր հուրան թուլցան,
 Աղաչեց, պաղատեց օր խնայա.
 – Էսոնք իմալ կջոջնան,
 Թըխ թողնա էս մատղաշներուն ջոջըցուն,
 Թըխ էսոնց վիզ չզանա,
 Նրանից եդո ինչ կուզա թըխ էնա,
 Հինքն հուր Ասված:
 Շայն տաս տարի ժամանակ տվեց:
- 110 Տասը տարին օր թմնավ,
 Դը էրեխեք ջոջցած, դը ծովային են,
 Աժդահակ են դարձած:
 Մեր պաշար-մաշար պաղրաստեց,
 Գիշերով խանեց, օր շայն չիմնա,
 Խանեց ճամփու դրեց:
 Էրեխեք հընգան ճամփա,
 Շատ օր գացին խոքնան,
 Նստան խաց կերան,
 Ջուր խմին,
- 120 Քունները քաշեց քնեցին:
 Օր քնեցին Սանասարն էրազ տեսավ.
 Մե հրեշտակ երգնքուց հիճավ ըսեց.
 – Քո կող հավուզ կա,
 Հավուզի նե մե խրեղեն ձի կա,
 Հելի մտի նե լողկցի,
 Ջորացի, ձին լե խեծի դուս հելի:
 Սանասար թռավ հելավ կայնավ,
 Իշկեց տեսավ հավուզ խըտ հուր կողին,
 Հավուզի կշտին լե մե գլգլան հախպուր:
- 130 Մտավ հավուզ լողկցավ,
 Տեսավ ինչ, տեսավ մե խրեղեն ձի,
 Մե ձի օր ամպերու խետ ա կխաղա,
 Անուն լե Քուռգե Ջալալե.
 Կայնուկ էր էդտեղ,

- Հագուստ-կապուստ վրեն,
 Թուր կեծակին,
 Օսկե գոտին,
 Մարութա խաչ վըր աջ բազկին:
 Տղեն հավուզից օր դուս հեւալ,
 140 Գբաւ վըր հախապրին մե կուշտ խմեց,
 Դարծաւ հուր զգյաստ խաքաւ,
 Դարծաւ մե աժդահակ հսկա,
 Թռաւ խեծաւ ձին,
 Ձիու փորն առաւ գետին.
 Մենք դառնանք Բաղդասարին.
 Բաղդասար օր քնուց հեւալ,
 Տեսաւ էդ հավուզից ձին հեւալ,
 Վրեն լե մե աժդահակ հսկա:
 Դը էրեխա տղա յա,
 150 Զարգնդաւ. – Վայ իմ ախպեր կորաւ,
 Ես իմալ էնեմ Աստված:
 Վախից փախաւ. – Իմ ախպեր էսի յա տարե:
 Օր փախաւ Սանասար կանչեց.
 – Բաղդասար դոր ա կփախես, ես եմ քո ախպերն եմ:
 Ձենուց ախպոր ճանչցաւ.
 – Քո տուն սուքվի, դու էս ինչ ես հեղե:
 – Աստվածն ա կամեցե Բաղդասար, արի էթանք:

*ՍԱՆԱՍԱՐՆ ՈՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐԸ ԳՆՈՒՄ ԵՆ ԳԱԳԻԿ
 ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՔԱՂԱՔԸ*

- Հեւան խեծան ձին, հընգան ճամփա,
 Գացին խասան Գագիկ թագավորի քաղաքը:
 160 Օր խասան, մտան նե, դը մեր խրատեր էր,
 Գացին Գագիկ թագավորի կուշտ,
 Գլոխ տվին ըսին. – Թագավորն ապրած կենա,
 Մենք անտեր անտիրական էրեխեք ենք,
 Թույլ տու քո քաղաքի մեջ
 Աղքատութուն էնենք,
 Մեր գոյութուն պայպանենք:
 – Բալեք ջան, ընծի ձեր նման էրեխեք են պետք,
 Էկեք իմ պալատ, ձեզ աշխատանք կտամ.

- Բայց չհիմցավ օր հուր թռռներն ին,
170 Ոչ էլ երեխեքն հիմցան օր հուրանց պաբն ա:
Երեխեքից մեկն թութուն կլցա դայլան,
Մեկն էլ կրակ կվառա օր թագավոր ծխա:
Էսպես մե քանի վախտ աշխատեցին,
Որ հասունացան ցանկացան կարգվել,
Դը աշխրթի կարգն ու օրենքն ա:

ՍԱՆԱՍԱՐԻ ԶԱՎԱԿՆԵՐԸ

- Սանասար կարգվավ,
Սանասարին հեւավ վեց տղա.
Մեծ տղի անուն Սիեր էր,
Մեկին՝ Փոքրիկ ճնջղիկ էր,
180 Մեկեւին՝ Չենով Հովան,
Մեկն էլ օր վախկոտ էր,
Էս մարդ վախկոտ ճժուն ըսեց.
— Էսի մեր ցեղից չի, ցռան ա.
Ցռան Վեգո դրին էդոր անուն:
Համա փոքր տղեն քաջ, առյուծ տղա էր.
Էդի էլ կո Սիերն էր:
Երկար ժամանակ նա կառավարեց Սասուն,
Համա ժառանգ չունեին.
Մարդ ու կնիկ առ Աստված կաղաղակեին,
190 Կաղաչեին, կպաղատեին, ժառանգ կուգեին.
Թըխ հեղի, թըխ աղջիկ հեղի:
Հրեշտակ էրազ էկավ Սիերին.
— Քեզ ժառանգ կըլնի,
Բայց եփ քեզ ժառանգ հըլնի,
Դու էլ, քո կնիկն էլ կմեռնեք:
— Թըխ ես հետնամնա ունենամ, թըխ մեռնիմ,
Մախ մերն ա մենք՝ մախին:
Ժամանակն էկավ Սիերի կնիկ ցավ քաշեց,
Չոք զանեց գետին
200 Մե դոչ տղա բերեց, հիրանք մահացան:
Ճժու անուն դրին Դավիթ,
Դավիթ մնաց որբ:

Դ Ա Վ Ի Թ

ԴԱՎԹԻՆ ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ԵՆ ՄՍԸՐ

Դավիթ օր մնաց որբ,
 Թորոսն ու Ձենով Հովան մտածեցին.
 Մեր էրեխեն խո չենք թողի մեռնի
 Տանենք Մսըր, Մըսրա շայի կնիկ թըխ պախա,
 Էնի Սիերի խետ կապ ունեցեր ա:

Հինքն էլ զաթի խայ ա,

- 210 Աբրել են հիրուր խետ,
 Մսըրա Մելիքն էլ Դավթին ախպեր ա գիքա:
 Սիերի խաթրին կարողա ճժուն պախա էդ կնիկ
 Չուր ծծից կորա,
 Կէթանք մեր էրեխեն կբերենք:
 Որոշեցին ու վերցուցին բարուր
 Ու Մսըր դոր էս էկանք:
 Հանդիբան էս կնոջ,
 Շատ խնդրվան,
 Ըսին օր Սիեր մեռեր ա.

- 220 – Էնոր խաթրին պտի էդ գործն էնես:
 Էս կնիկն էլ շատ լաց, մոմռաց ըսեց.
 – Թեկուզ իմ վիզ շայ զանա, ես էս որբին տիրութուն
 կէնեմ:

Էրեխին իրեք տարի պախեց, պայպանեց.

Էրեխեն հեղավ իրեք տարեկան:

Ձենով Հովանն ու քեռի Թորոսն

Համաշա կէթին, էրեխին պաշար կտանին,

ճժուն կտեսնին, կդառնին կգին:

Էրեխեն զորեղ էրեխա էր,

Էրեխեն իրեյ տարեկան ա հմա

- 230 Ինչքան հարևանի ճիժ կա՝

Պալատականի ա, ոգրի ա, ոքլի ա,

Էսոնց թներն ա կջարդա,

Ոտերն ա կջարդա,

Դը հինք շատ ուժեղ ա կբռնա,

Կսեխմռտա, կջարդա:

- Ինչ առեք-թառեք ասես օր
 էսոնց գլխի չխանա,
 Հըմեն օր բողոք, կռիվ ա կբերա էսոնց վրեն:
 Շայն կկանչա հուր կնգան.
- 240 – Էս շան լակոտն հուստից ես բերե.
 Փայտա սարեր են էս տեղանքը,
 Ինչքան իմ ժողովրդին էրեխա կար
 Հմնուն ինվալիդացուցեր,
 Ես էդոր գլխի պտի կտրեմ հեսօր:
 – Այ մարդ էս էրեխա յա, չխասկնա,
 Խելքդ մի դի ճժու խետ:
 – Դը որ ըտմալ ա, կասես էրեխա յա,
 Չխասկնա, ես մե խարց կտամ,
 Սինին օսկով կդնամ մե յան,
- 250 Բաղմուց կրակն էլ մե յան.
 Թե օսկին վերու, ուրեմն խասկցող ա,
 Թե կրակ՝ զաթի ճիժ ա,
 Թե օսկին վերու քո հաշկի հառեջ
 Ես էնոր գլխի կդրեմ, օր դու մոմռաս:

ՄՍՐԱ ՇԱՀԸ ՓՈՐՁՈՒՄ Է ԴԱՎԹԻՆ

- Էդ ժամանակ կնիկ գնաց
 Լացով էրեխին գրկեց, առավ էկավ,
 Տեսավ, օր շայն սինիքն պաղրաստ դրեր ա
 Մեկի մեջ բաղմունց կրակ,
 Մեկելի մեջ օսկին ա կփելա:
- 260 Ձեռ գցեց մորուքն ըսեց.
 – Մորուքս վկա, ինձ որ վտանգ պաղայի
 Էս էրեխուց կըլնի:
 Սինիք դրին մեջտեղ:
 Էրեխի մտքին օսկին ա օր կփելա,
 Գուգա էթա վերցու,
 Բայց Աստծու կարող զորութենով,
 Հրեշտակն էրեխու ձեռ շիտկեց
 Տարավ դրեց կրակի վրեն,
 Կրակ վառեց ճժու մատ,
- 270 Օր վառեց, էրեխեն մատ տարավ բերան,
 Տանելուն պեստ լեզուն էլ վառավ,

Երեխեն լացեց,
 Լեզուն մնաց թլոր,
 Երեխեն թլատ էր խոսում,
 Անուն դրին թլվատ Դավիթ,
 Շայն էլ տեսավ օր Երեխեն չխասկնա:
 Եփ որ Երեխեն դարձավ տաս տարվան,
 Էլ հնարք չկա, շատ վնասներ ու գոյեր ա կիտա,
 Շայն կեռստոտի կասա:

- 280 – Եդ շան լակոտն օղորկա թըխ էթա,
 Թե չե՝ էդոր վիզ կզանեն:
 Էս կնգա ճար կդրավ,
 Մե նամակ գրեց Ձենով Հովանին ու Քեռի Թորոսին,
 Թե՝ Էկեք ձեր ճիժն առեք, տարեք:
 Եփ օր էսոնք հիմցան հելան գացին,
 Դավթին առան Էկան:

ԴԱՎԻԹԸ ՄԱՍՆԱ ԳԱՌՆԱՐԱԾ

- Դավիթ մե հսկա յա,
 Էկե հուր երգիր, շատ ուրախ ա,
 Կխաղա դրացի Երեխեքու խետ,
 290 Հմա շատ նեղութուն ա կուտա ճժերուն:
 Քեռի Թորոսն մտածեց թե ինչ ճար էմա,
 Ըսեց. – Արի կլնի ես սրան գեղից կդրեմ,
 Թըխ էթա դատ գառներ պախա:
 Ըսեց ու Էրեց:
 Օղորկեց գառներ պախելու:
 Գառներ ժողվեց տվեց հուր առեջ
 Համ գառներն ա կպախա, համ էլ
 Կմտի բոստններ պլեճ ա կենա:
 Գյազարա կժողվա, պատրոնտաշի նման
 300 Կշարա հուր գոտիկ:
 Հիրիկուն, արևտոցին ինչքան աղվես,
 Ինչքան նապատրակ կենդանի կա,
 Կժողվա, կխառնա գառներուն,
 Կբերա, կլցա գեղի մեջ, խետն էլ կբռռա:
 – Հեմաթ, Էկեք ձեր ապրանք տարեք:
 Կբռռա, կդառնա կէթա:
 Քեռի Թորոս տեսավ բան չի դուս գալի, ըսեց:

- Դավիթ ջան, բալա ջան, դու ջոջըցեր ես,
Արի ես դան էլ գնա նախիր,
310 Նախիր պախա, գնա նախիր պախա:

ԴԱՎԻԹԸ ՆԱԽՐՈՐԴ

- Գնաց նախիր,
Էդ օրն էլ ինչքան գել ու գազան կեր
Ժողվեց, բերեց լցեց գեղու մեջ:
Քեռի Թորոսն դրան պողբօից սուլեր էր պորաստե,
Ձեռին էլ պողբօից գավազան էր շիքել տվե:
Հիրիկուն ժողովուրդ արմանք զարմանք կապեց,
Նախրի խետ ինչ ջանավար ասես չէր լարե բերե գեղ:
Քանի Դավիթ կայնուկ էր ջանավարներ չին իշխնե
փախնին,
Հնա օր քչեց փախան լցվան գեղ:
320 Քեռի Թորոսն ըսեց Ձենով Հովանին.
– Եսպեստ չիեղի, արի սրան որսորդ կարգենք,
Որսի օղորկենք,
Թըխ էթա ջանավարներ որսա, մինչև խելքախասս
դառնա:

ԴԱՎԻԹԸ ՈՐՍՈՐԴ, ԱՐՏԱՏԵՐ ԵՎ ՋՐԿԻՐ ՊԱՌԱԿՆԵՐԸ

- Քեռի Թորոս կկանչա Դավթին կըսա.
– Դավիթ, հեյրան, կտենամ դու շատ ա կչարչրվիս,
Արի քե նետ անեղ տամ
Գնա որս էրա, ավըղուշ էրա զբաղվի:
Դավիթ ուրիցցավ, առավ նետ անեղ ու հայդե գնաց:
Գնաց դեմ հելավ մե պառվու արդի,
330 Կորկի արդի:
Մտավ նե լոր ու ճնջուղ ա կզանա,
Կվազի դես, կվազի դեն,
Արդն էրեց յաղմա:
Պառավն օր տեսավ զանեց չոքերուն.
– Արևդ մեռնի Դավիթ, դու էդ ինչ ա կենես,
Աշխարք քո խոր աբրուստն ա կասա,
Դու էկեր ես անդեր պառվու արդն ա կփջացուս,
Լոր ու ճնջուղ ա կլարես:

- Դավիթ խանեց մե օսկի բախշեց պառվուն,
 340 Սիրտն առավ գնաց:
 Ճամփին տեսավ մե պառավ կժով ջուր էր կտաներ,
 Հետևանց նետով զանեց կժուն,
 Կոյրեց, ջուր թափավ պառվու վրեն,
 Հինքն էլ կայնավ պառվու վրեն կծիծաղա:
 – Արևո թաղեմ Դավիթ, չունենամ քե ծուռ Դավիթ,
 Ափսոս չէր Սիեր օր քե պեստ զավակ ա քցե դուս,
 Շնից՝ մարդ, մարդից՝ շուն,
 Քո խեր աշխար էր կկառավարեր,
 Էսի անտեր պառվու վրեն ա կխնդա,
 350 Հենա Մսրրա երգրից էկած քո խոր օսկին ա կտանեն,
 Քո վրեն էլ կծծղան, կոտեր դրած կչափեն, օր տանեն:
 Ալանդին ու Կոզբադին, Չարխադին ու Սուդին
 Յոթ տարվա խարջ ա կուզեն,
 Երգ ա կասին ու օսկին ա կչափին.

Եկեր ենք Սասուն,
 Օր բեռներ տանենք քառսուն-քառսուն,
 Եզներ տանենք Մուղանու,
 Խարս ու աղջիկ զանայլու,
 Եկեր ենք դարտկենք Սասուն:

- 360 – Դը գնա կապելու ծուռ, պատասխան տուր
 Ու էնոնց վրա ծծղա, թե կանաս:

ԴԱՎԻԹԸ ՊԱՏՈՒՀԱՍՈՒՄ Է ՄՍՐԱ ՀԱՐԿԱՀԱՆՆԵՐԻՆ

Դավիթ խասավ են վախտ, օր
 Անօրեններ հուր խոր օսկին էր կչափին:
 – Հլա դեն կայնեք, իմ խոր օսկին ա ես եմ չափելու:
 Ըսին. – Արի, արի դու չափա:
 Դավիթ կչափա, հմա կոտեր լիք չի լցնա,
 Կիսատ-կիսատ ա կչափա:
 – Ձենով Հովան թե խարջն կիտաք մարդվարի
 Գամուսով չափեք,

- Թե չի տաք, էս լակոտն ինչ ա էկե մեջտեղ հընգե:
 370 Դավիթ հռկավ, կոտն վերցնելն ու դրանց գլխին
 զանելը

Մեկ հեկավ,
 Գլոխներ ջարդեց,

Ատմներ հուրանց խանեց օսկու պեստ
Շարեց ճայտներին ու ըսեց.

– Դը գացեք մեր երգիրն էլ ոտ չդնաք,
Մենք հարկատու չենք,

Դու պտի հարկ տաք ընծի:

Գնացեք դոր որ ձերը պաղմեք, մերը՝ չմոռնաք:

Էս մարդիկ փոր ու փոշման, արնաշաղախ դուս էկան,

380 Գացին խասան հուրանց երգիր

Մսրա Մելիքին եվից հեկան ու պատմեցին

Սասունա ծռերի պատմութուն:

ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԸ ԶՈՐՔ Է ՀԱՎԱՔՈՒՄ

Մելիք էս որ լսաց, կաղղավ:

Մելիք գորք ժողվեց հեկավ պատերազմի.

Ծերմակ ալևոր, թուխ մորուքվոր,

Ջայել երիտասարդ հմնուն ժողվեց էկավ Մշու դաշտ,

Էկավ Սասնա Մարութա սարն շրջապատեց ու

նստավ:

Դը վանքն էլ զաթի դրա գլխն ա:

Ձենով Հովանն էլ էնտեղ էրազ տեսավ.

390 Մեր Դավիթ մեկ տեսա ծովու մեջ կլողկներ

Մեկ էլ աչքիս կորավ:

Մեկ էլ խաբարն էկավ

Թե Մսրա Մելիքն Սասուն շրջապատեր ա:

ԴԱՎԻԹԸ ԱՂՈԹՈՒՄ Է ՄԱՐՈՒԹԱ ՎԱՆՔՈՒՄ

Տղեն օր լսաց, նորից հետ դառավ,

Գնաց մտավ Մարութա վանք,

Համբուրեց, ծունր հիծավ,

Աղոթք արեց, ըսեց.

– Էյ Սուրբ Մարութա վանք դու խասե ընծի,

Ձեռս քո փեշն եմ գցե, օգնա ընծի

400 Փրկեն Սասուն հայրենիք:

ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔԸ ԴԱՎԹԻՆ ԽԱՐՈՒՄ ԳՑՈՒՄ Է ՀՈՐԸ

Դավիթ հեկավ խեծավ ձին,

Քշեց Մսրա գորքի վրեն,

էդ գորք իրեք օր ու գիշեր կոտորեց,
Վրա երրորդ օրը մի հալիվոր դուս հեւալ
Դավթի հառեջ կորեց, էսպեստ խոսեց.
– Դավիթ բաւա, մեռնիմ քզի,
Մեր մեղքն ինչ ա օր դու մեզ սրի ա կքաշես,
Քո դուշման Մելիքն ա,
Գնա էնոր խետ կռվա:

410 – Մելիք դոր ա պաբե:
– Էն կապուտ վրան օր կա,
Մըջից էլ բաւամ-բաւամ ծուխ ա գլնի,
Էնի կո Մելքի վրանն ա:
Էնի օխտ օր պտի քնի,
Իրեք օր թմնել ա,
Հլա չորս օր էլ պտի քնի:
– Քնել-մնել չգինամ,
Թըխ դուս գա կռվինք:
Ձիմ քշեց

420 Թուր քաշեց կայնաւ Մելքի գլխավերև,
Ընալ բռռաց, ընալ բռռաց,
Օր Մելիք գարգնդաւ տափաւ վախից
Գիվա թե քնուկ եմ:
Գացին մե գութնի խոփ տաքցուցին,
Բերին դրին մեջքին:
– Օֆ, էս անտեր մոծակներ չընթողին քնեմ:
Հաշկեր թափ բացելուն պեստ
Տեսաւ օր Դավիթ հուր գլխու վերև կայնուկ ա:
Դավիթն ըսեց. – Հելի, հելի կռվենք:

430 – Վա՛յ, – ըսեց, – արի՛ ուտենք, խմենք,
հանգստանանք,

Հելնինք կռվենք,
Բայց քեռի Թորոսը տղին ըսել էր, թե
Էնի մուխանաթ մարդ ա գյազնոց խոր կփորա,
Ըզգուշ մ'ացի, քե խոր չթաւա:
Դավիթ մոռցեր էր, Էրեխա տղա, էկան նստան, ըսեց.
– Նստի էսա խալու վրեն:

Նստաւ վըր խալուն
Ու տղեն դմբդմբալով հիջաւ խոր,

440 Որ հիջաւ խորն ըսեց.

- Է՛յ նամարդ, էս է՞ր քո ազնվություն:
 Հնգնելիս թուրն ձեռից հնգավ գետին,
 Քուռկիկ Ջալալին թուրն առավ փախավ:
 Ամբողջ զորքը ձիուն շրջապատին, որ բռնեն,
 Քուռկեն Ջալալին որը չուֆթով ա կսպանա,
 Որը թրով ա, կփախի կերթա մեկ սարի գլոխ,
 Թուր կոնա մե խատ քարի վրա,
 Ինք թրի բուր կֆռա ու կարածա,
 Եփ օր զորքն կմոտենա հուրին, թուր կառնի, կըբրդա
- 450 Ու կհնցի հուրիչ սարին:
 Էս գիշեր երփ օր Դավիթ խորն հնգավ
 Քեռի Թորոս նորից երազ տեսավ.
 – Դավիթ ծովու մեջ կլողկներ,
 Մեկ էլ տեսավ օր՝ ծովու կրադին խոր բացվավ,
 Դավիթ հնգավ փոս:
 Դավիթ օր հընգավ փոս,
 Հինք խրտավ զարթավ կնգան պատմեց.
 – Է՛, – ըսեց, – քո խմար կքնես, խլդին երազ կտենաս,
 Ջայնամ հընգավ Դավիթ,
- 460 – Դավիթ, աչկ հըլեր տեսնինք հընգեր
 Մեր խոքին ազատեր,
 Դրա համար մտածո՞ւմ ես:
 Էս մարդն պառկավ քնավ, էլի նույն երազ տեսավ,
 Հելավ էլի կնգան պատմեց,
 Կնիկ էլի նախատեց:
 Երրորդ անգամին հելավ,
 Կնիկ սկսեց էլի կովել,
 Անգաճ չէրեց, հելավ խեծավ ուր ձին,
- 470 Քշեց, գնաց Ձենով Հովանի տուն:
 Ըսեց. – Հելի՛ քու տունը չքանդվի,
 Կորավ մեր նորելուկ Դավիթ:
 Գիշերն էր, հելան խեծան,
 Գյոմշու կաշի վերցուցին խետ ուրանց ու գացին:
 Գացին խասան Մարութա սարի գլոխ,
 Կայնան էդ տեղ,
 Լուս բարին բացվավ ձեր վրեն,
 Բացվավ էս թշվառ երեխի վրեն, օր խորն ա հնգե:
- 480 Ձենով Հովանն գոմշու կաշիքն փաթթեց հուրին,

Ուր մատները մտուց ուր հանգչներ օր չտրաքեն
 Ու սկսեց էդ տեղ մե նարեն քաշել,
 Բոռաց. – Դավիթ, հե՛յ, հե՛յ, հե՛յ,
 Դավիթ, որտե՞ղն էս, դո՛ւս արի:
 Էս ձենը գնաց հընգավ Դաթի հանգաջ:
 – Ջան, – ըսեց, – հորոխպեր,
 Էս տեղն եմ էկա, էկա:

*ԴԱՎԻԹԸ ԴՈՒՐՍ Է ԳԱԼԻՍ ՀՈՐԻՑ ԵՎ ՄՊԱՆՈՒՄ Է
 ՄԵԼԻՔԻՆ*

- Կանչեց Մարութա վանքն,
 Սուրբ խաչն վըր ուր աջ բազկին
- 490 Ու ծակաց:
 Օր ծակաց խորու բերան ջաղցի քար կար դրած,
 Գլուխն զարկեց քարին,
 Քարն հընգավ մե յան,
 Ինքն հեւլավ կայնեց,
 Օր հեւլավ կայնավ ձեն տվեց,
 Բոռաց Քուռկե Ջալալի՛:
 Քուռկե Ջալալին խասավ թուր բերան,
 Սուրազի նման:
 Տղեն հեւլավ կայնավ մեյդան:
- 500 Մսրա Մելիքի չոքերն ուռի նման կողոզեց,
 Ըսեց. – Դավիթ ջան Էս միամիդ էի,
 Չիդեի որ խոր կար էդ տեղ:
 Ու Էս մարդն խեծավ ուր ձին
 Ու ըսեց. – Հելի՛ պատերազմենք:
 – Դավիթ ջան, – ըսեց, – զոռով, թե հերթով:
 Ըսեց. – Մեծը դու Էս քու քեֆն ա, ուզում Էս ուժով,
 Ուզում Էս հերթով:
 – Դավիթ ջան հերթով:
- 510 – Դե՛ մեծն դու Էս, հերթն քոնն ա:
 Խեծավ ուր ձին
 Թռավ խեծավ հուր խրեղեն ձին,
 Գնաց խասավ մինչև Մսըր,
 Էնտեղից էկավ գյուրզն զարկեց Դավթին:
 Խրեղեն ձին թոցուց Դավթին,
 Դավթի տեղ թոզ ու դուման, արջա բուլան:

- Դավիթ մըջ թողուն կորավ:
 Մելիքն ըսեց. – Փա՛ռք քե, Աստվա՛ծ,
 Չէ՞ ես պրծա ես գազանից:
- 520 Դավիթ ըսեց. – Մելի՛ք, կենդանի՛ եմ, մե՛կ էլ արի:
 Ըսեց. – Էսի չեղավ, մոտիկ տեղից եմ եկե:
 Քշեց գնաց խասավ Դիարբեքիր,
 Էկավ ուժեղ զանեց:
 Էլի Դավիթ թռավ, իրեք ժամ չէրևեր,
 Դավիթ իրեք ժամից հետո Էկավ կայնավ,
 Մելիքն ըսեց. – Հա՛յ, հա՛յ կորա՛,
 Ես մոտիկ տեղից եմ եկե,
 Մեկ էլ էթամ:
 Քշեց գնաց խասավ Ղլաթ,
- 530 Քշեց Էկավ էլի զարկեց,
 Տեսավ օր էլի կենդանի ա:
 Ըսեց. – Ես կմտնիմ ես խորու մեջ,
 Ես ջաղցի քարն էլ պտի դրվի խորու բերան:
 Մտավ խորը,
 Քառսուն գոմշու կաշի քաշեց վրեն,
 Դավիթ Էկավ, հեկավ Մարութա սարի գլուխ,
 Քշեց խրեղեն ձին, թուր կեխակին,
 Գնաց խասավ խորու ափ
- 540 Թուրն թալեց մըջ խորուն:
 Քարն էլ կոտրվավ,
 Գոմշու կաշիքն էլ կտրվան,
 Մելիքն էլ մեջտեղից կես հեղավ:
 Ըսեց. – Կենդանի՛ եմ:
 Ըսեց. – Մե խատ քե թա՛փ տու,
 Մելիքն օր թափ տվեց իրուն,
 Մելիքն էրկու կես հեղավ:
 Բերին Մսրա Մելիքի մարմին քաշին,
 Տեսան օր հավասար ա կիսվեր:
- 550 Քեռի Թորոսն ու Ձենով Հովանն ուրախացան,
 Համբուրեցին հուրանց տղի հաշկերը,
 Դավիթն ըսեց զորքին. – Գացե՛ք ձեր երկիր,
 Դու ձեր համար խաղաղ ապրեք,
 Չըլնեն չիմանամ օր մեր խողի
 Ու երկրի վրա աշկ ունենաք:

Դավիթ դարձավ ուր Սասուն,
Սուրհանդակ դռնից մտավ
Մե խատ նամակ տվեց Դավթին:
Դավիթ խեծավ ուր ձին ու ըսեց.

- 560 – Ես պտի գնամ,
Գնաց օրերուց մե օր խասավ Ղլաթ,
Ղլաթն լսեր էին օր Դավիթը պտի գա,
Դավթի հառեջ կտրին
Մե աղջիկ տվին խետն ու պտի օր մե ժառանգ թողի:
Աղջիկ հղիացավ:

ԴԱՎԻԹԸ ԱՍՈՒՄԱՆՈՒՄ Է ԽԱՆԴՈՒԹԻ ՀԵՏ

Դավիթ գնաց Խանդութ խանունի մոտ,
Ամուսնացան,
Ունեցան մե տղա
Անուն դրին Միեր,

- 570 Ուր խոր անուն:
Օրերից մե օր ասեց.
– Ես պտի էրթամ իմ երգիր, պտի տենամ գամ:
Հելավ էկավ, խասավ Ղլաթ.
Տեսավ մե հավուզ կա էդտեղ,
Շատ էր խոզնե, շոգցեր էր,
Շորեր խանեց մտավ ջուր:
Դու մասա կյաճկեին սովորցուցած ին,
Օր Դավթին սպանա:

- Կարմնջի տակ պախկվուկ էր,
580 Էն վախտ օր Դավիթ կլողկնար
Նետ հարձկեց Դավթի վրեն,
Նետ էկավ Դավթի թիկնքի օթլըղից ծակեց հելավ
դուս:

Դավիթ ցավից բռռաց ու
Խոքին ավանդեց:
Եփոր Դավիթ սպանվավ,
Խաբար գնաց խասավ Սասուն,
Սուգ ու շիվան պատեց երգիր,
Ժողվան էկան,
Լացով կոծով Դավթին առան տարան:

- 590 Խանդութ խանըմն էլ օր տեսավ

Դավթին ա կբերեն,
Հուրին լեռ քարից թալեց,
Էն էլ եղտեղ մեռավ:

Գ.

ՓՈՔԻ ՄՀԵՐ

ԽԱՆԴՈՒԹԻ ՀԱՐԱԶԱՏՆԵՐԸ ԹԱԳՅՆՈՒՄ ԵՆ ՄՀԵՐԻՆ

- Խանդութ օր մեռավ,
Ծծուն տարան պախին,
Օղորկեցին դաշտ
Չոբներու խետ:
Ձենով Հովան ու Քեռի Թորոսն որոշացին.
– Եթանք մեր ճիժ առնենք զանք:
600 Գացին խասան պաբեյ երգիր,
Էտոնք կայնան ըսին.
– Ձեզնից պախենք, Աստծուց իմալ պախենք,
Ձեր էրեխեն մահացեր ա:
– Եփ ա մահացե:
– Իրեք տարեկան:
– Եթանք գերեզման տենանք:
Գացին մե պաղահական գերեզման նշանց տվին:
– Չէ մեր էրեխեն չմահացե,
Մենք չավադանք, քանի որ մեր մեկ տարեկանի
գերեզման
610 Մե շենքի բարա յա,
Տարեք մեր էրեխի գերեզման,
Թե մեր չափսն բռնա ուրեմս դուք ճիշտ էք,
Թե մեր չափսն չբռնա,
Ուրեմսի մեր էրեխեն պտի տաք:
Դը իմալ էմեն էդ չափսի գերեզման դոր ա,
Տեսան որ ճար չկա, Ձենով Հովան բռնաց.
– Հեյ Միեր, հեյ Միեր,
Դոր էս դուս հելի,
Խերդ մեռեր ա,

620 Երգիրն անտեր ա, հեյ Միեր:

Դու մասա Միերին փակած ա մե հերի մեջ,
Եփ որ էս ձեն կեթա կիընգի Միերի անկանջ,
Միեր մստած տեղից կթոնի, կկանգնի.

– Ես կեթամ, ես պտի էթամ,

Էս ին խորոխպրներն ին ինձ կկանչեն:

Չորեններ կբռնեն չեն թորգի օր էրթա,
Միեր թափ կտա հիրան կպոկի ու հայդա
Թըխ խորոխպրներ,

Էս մարդիկ օր կտեսնեն կրոռան.

630 – Այ էնի մեր տղեն ա օր գիքա:

Փաթթվան տղին, աչք-ունք պաքին,
Առան տարան Սասուն:

ՄՀԵՐԸ ԳԱԼԻՍ Է ՍԱՍՈՒՆ

Միերին օր բերին Սասուն,

Մե առ ժամանակ եղո

Կարգին Սասուն երգրի կառավարիչ:

Երգիր կկառավարեր, խետոն էլ որս կեներ,

Կպտոտեր սարեր, ծորեր,

Հըմա մե առ ժամանակ եղո նկատեց օր

Գետին, խող տայաղ չի տա հուրին,

640 Օր ման գիքեր կխրվեր խող,

Ձին էլ կթաղվեր մըջ խող:

Շատ տխրվավ, ձեռներ պարզեց առ Աստված.

– Աստված, իմ խոքին առ ես պրծեմ էս
տառապանքից.

Խողի վրա չմկանա քելե, քարերու վրա պտի քելեմ,
Կմեռնիմ թաղվելով:

Մեկ էլ փորձեց, Քուռկիկ Ջալալին խեծավ,

Քշեց. – Տեսնամ ինչ կա աշխարք:

Քշեց, մե քիչ չէր գացե

Մեկ էլ քշեց, գնաց,

650 ճանապարհի մեջտեղ անձրև ու կարկուտ բռնեց
վրեն:

Ըսեց. – Յա՛, գետին ավելի թուլացավ,

Ես բաթմիշ կեղնիմ:

Տեր իմ Աստված, իմ կսմաթը եսքան էր,

Իմ ճակտին էս էր գրուկ:

Երկնքից ծենն ա գալի.

– Միե՛ր, Ագռավաքարն ա քեզ տեղ անում,

Գնա՛ Ագռավաքարի տակը

Մինչև կարկուտն ու անձրևը դադարի:

– Տե՛ր իմ, էս որտեղից գտնեն Ագռավաքարը:

660 – Գնա բարձրացի կգտնես:

Գնաց, մե հատ լեռան տակն՝ մե քար կեռեն էկե,

Ոնց որ չադր կապես վրեն,

Տակն էլ դարտակ՝ հերի մման ա,

Գնաց, ձին էլ քաշեց, կապեց էդտեղ:

ՄՀԵՐԸ ՓԱԿՎՈՒՄ Է ՔԱՐԱՆՁԱԿՈՒՄ

Միերն մնաց մըջ քարին:

Ժողովուրդն ասին, որ էս հսկա մարդն էլ ըստեղից
դուրս չի գա,

Էդ հսկա մարդը՝ Միերն էր:

Երբ որ ցորենը հեղավ մասրի բարա,

Էն ժամանակ նոր գեղին ուժ կիդա,

670 Միեր քարից դուրս կիգա:

Միերը քարից դուրս չի գա,

Միերի աբասդարան էդ քարն ա:

Չորքներ էլ կտեսնին

Օր էդ լեռան միջից համաշա ջուր ա կիգա,

Եվ սրբու տեղ են արե, մոմ կվառեն, կպաշտեն,

Էդ ջուրն Միերի ձին ա կշռա,

Միեր Ագռավաքարի մեջ հլա որ կմնա,

Ժողովուրդ ուխտատեղ ա արե,

Հուր աշկի լուսի պեստ կպաշտա:

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա

Ադե – մայր
Աբըրշում – մետաքս
Ադաթ – սովորույթ
Ազադել – ազատել
Ազար – հիվանդություն
Ազրայել – աժդահա, հսկա
Աժի – արժի
Ախր – վերջ
Ակոլել – քանդել, տունն ակոլել – տունը քանդել
Ակոշկա – պատուհան
Ակռա – ատամ
Ակռաստ – նախաճաշ
Ակնջկա – աչքալուս
Աղթել, չաղթա – հաղթել, չհաղթել
Աղոթրան – լուսաբաց
Աղոթրան բացվալ – լույսը բացվեց
Աղուն – աղալու ցորեն
Ամագ – երախտիք
Ամմի – հորեղբայր
Անձնել – հանձնել
Աննվոր – անունով
Աշըղ – աշուղ
Աչառ – հորթ
Աչիչ – աչքերի
Առեք, թառեք – փորձանք
Առնակավոր – չար, անգուսպ
Առջի դրուն – առաջին հերթին
Ասլան – առյուծ
Ասսու – Աստծու
Ասվաձ – Աստված
Ասվաձածանոթ – Աստվածածանոթ, քրիստոնյա
Ավ – որս
Ավաղալ – հավաղալ

Ավիրել, կավիրին – քանդել, քանդում էին
Ավիրուկ – ավերված, քանդված
Ավուռ – թռչնորսություն
Ավուր փորձանք – օրվա փորձանք
Ատլազ գլազ – մետաքսե
Արնաթաթախ – արյունաթաթախ
Արխային – ապահով, հանգիստ
Արմաղան – չքնաղ

Բ

Բադան – պարիսպ
Բադյա – պղնձե աման
Բազբանդ – ապարանջան
Բաթմիշ – վերանալ
Բալու կենա – կնկատվի, նկատվում է
Բալքի – գուցե
Բախս, ինչ բախսա – ինչ խոսք, դեպք, զրույց
Բաղմունց – կրակ
Բաղչա – պարտեզ
Բաշտան – անմիջապես
Բառադի – անգործ, անպիտան
Բարա – չափ, հավասար
Բեդ – խոշոր, մեծ
Բեզարել – հոգնել
Բեքեֆ – անտրամադիր
Բը իմալ – հապա ինչպես
Բիայնի տեղ – վայրի տեղ
Բիթուն – լրիվ
Բիլազ – դաստակ
Բիրադի – բուր, համայն
Բրախել – բաց թողնել
Բնակռել – բնակվել
Բոլ – շատ
Բոկ – կոկորդ
Բոռալ – բղավել
Բրդել – կոտորել
Բուղ – գուլորշի

Գախ – ժամանակ
 Գավաղամ – կիավատամ
 Գիջին – իջնում էին
 Գինա, գիտալ – գիտի, գիտենալ
 Գիքին – գալիս էին
 Գմեշ – գոմեշ
 Գմփռտալեն – աղմուկով
 Գյազ – երկարության չափ
 Գյաստ – զգեստ
 Գյալաջա անել – զրուցել
 Գյորա – չափ
 Գյուզ – ընկույզ
 Գյուլաշ – ըմբշամարտ
 Գրամայա – հրամայում է
 Գուդին – ուտում էին
 Գուզին – ուզում էին
 Գուլան – լալիս էին
 Գյուրզ – երկաթե զենք
 Գփել – կռանալ, կքել

Դադարգյուն – անհանգիստ
 Դաս – այստեղ
 Դան – այնտեղ
 Դայիջ – դահիճ
 Դայաղ – նեցուկ, հենակ
 Դավա – ուղտ
 Դավի – վեճ
 Դատ – այդտեղ
 Դար – բլուր
 Դարգյախ – դարպաս
 Դարգյիչի – դարպասապահ
 Դարնել – հարթել, փռել
 Դեխ, վերին դեխ – տեղ, վերևի տեղ
 Դեն – այն կողմ
 Դես – այն կողմ

Դըվա – տե՛ս դավա
 Դիլաք – իղձ, ցանկություն
 Դիլխոր – տխուր, անտրամադիր
 Դինջ – հանգիստ
 Դինջանալ – հանգստանալ
 Դիվանխանա – ատյան, դատարան
 Դոշ – կուրծք
 Դովլաթ – ունեցվածք
 Դոր – ժամանակ, հերթ
 Դո՞ր, դո՞ր ա կեթաս – որտեղ, ուր ես գնում
 Դըռք – հարված
 Դրկից – հարևան
 Դրուֆ – դեմք, տեսք, պատկեր
 Դուզ – հարթ
 Դուման – մշուշ
 Դուշման – թշնամի
 Դուրան տեղ – հարթ տեղ
 Դուրնել – հարթել

Ե

Եդո – հետո
 Եթում – որք
 Ել – բարձունք
 Եմ – կեր, ուտելիք
 Եռացնել – հեռացնել
 Եռս – զայրույթ
 Եռսողել – զայրանալ
 Եռու – հեռու
 Եսիր – գերի
 Եվից – ներկայանալ (հմմ. ռուս. явиться)
 Երիշ – քշել
 Եփ – երբ
 Եքյա – մեծ, հսկա

Զ

Զաբնել, զբնել – նիհարել
 Զաբուն – նիհար

Ջալում – դաժան
Ջախսխորել – զարհուրել
Ջաղա – քարայր
Ջայ – փուչ
Ջայ անել – փչացնել
Ջանայլու – գեղեցիկ, հրաշալի
Ջանգի տալ – ասպանդակել
Ջանգյուլամիշ – ասպանդակել
Ջանել – հարվածել
Ջատ, զատնալ – հեռու, հեռանալ
Ջարգնդել – սարսափել
Ջընջիլ – շղթա
Ջուլում – փորձանք

Է

Էգանք, հորի՞ Էգանք – եկանք, ինչո՞ւ եկանք
Էդոնց – դրանց
Էդդար – այդքան
Էզարկ – խփեց
Էլ – քոչ
Էլ աղասի – ցեղապետ
Էլաց – լաց եղավ
Էլչի – քոչի առաջնորդ
Էլօղլի – օտարի ծնունդ
Էնի – նա
Էնդդար – այնքան
Էնոր – նրա
Էնա – այս
Էրազ – երազ
Էրեցել – այրվել
Էրկխոքովնալ – հղիանալ

Ը

Ըզգիզը – սկիզբ
Ընդոր – նրան
Ընթիմաս – ընդառաջ
Ըշգուշ – զգուշ

Ըսմալ – այսպես
Ըստոր – սրան
Ըտմալ – այդպես

Թ

Թադարեք – պատրաստություն
Թագա – նոր
Թագադրուն – նոր, մեկ անգամ
Թալել – գցել, նետել
Թախթիել – թափահարել, թափ տալ
Թաղմնել – նկատել, զննել
Թամամ – լրիվ
Թամանդար – խոնարհվել, գլուխ տալ
Թամաշա – տեսարան
Թամքել – թամբել
Թառեք – փորձանք
Թասիբ – պատիվ, արժանապատվություն
Թըխիզա – թող գա
Թիղուկ – հավաքած, դիզած
Թինարած – մշակած, ձիու մարմինը մաքրել, մշակել
Թոզ – փոշի
Թոմարի – ամբողջը
Թորգել – թողնել
Թմնավ – լրացավ
Թմավ տեղը – մեռավ, հոգին ավանդեց
Թորամա – սերունդ
Թորկել – թողնել
Թոփուզ – գուրգ

Ժ

Ժխշել – թափ տալ, շարժել
Ժնջիլ – շղթա
Ժողվել – հավաքել
Ժողովրան – մուրացիկ
Ժուկ – ժամանակ

Ի

Իգա, թըխ իգա – թող գա

Իդա տեղ – այդտեղ
Իզ – հետք
Իթողի – շան որդի
Իլլաճ – հնարավորություն
Իմալ – ինչպես
Ին, գաղթել ին – էին, գաղթել էին
Ինադ – նեղանալ
Ինչքիս – ինչպես
Ինչխոր – ինչպես որ
Ինչկադար – ինչքան
Ինս – սերունդ, տոհմ
Իշխնալ – համարձակվել
Իշկել – նայել, տեսնել
Իսան – մարդ
Իրիշկել – դիտել, նայել
Իցկել – գցել

L

Լաբստրակ – նապաստակ
Լաճ – աղա
Լայեղ – արժանի
Լանգ – ոտք, աքացի
Լաո – տղա
Լարել – հետապնդել
Լե, էստեղ լե – նույնպես, այստեղ նույնպես
Լեդի – դառն, աղի
Լեշ – մարմին
Լըման – նման
Լըննել – լցնել
Լորդել – գցել, նետել
Լսնալ – լցնել
Լուսուն – վաղ առավոտ

Խ

Խաբար – լուր
Խաբըրբեր – լրաբեր
Խագինա – հարստություն
Խալխ – ժողովուրդ

Խաթա – փորձանք
 Խաթր – հարգանք, պատիվ
 Խախնդել – հանդարտվել
 Խարս – հարս
 Խամավոր – համեստ
 Խամբուրա – համբուրի
 Խառջ – հարկ
 Խառջդար – հարկատու
 Խասնել – հասնել
 Խասնելիք – հասանելիք
 Խատ – հատ, մե խատ – մի հատ
 Խատուց – սպանեց
 Խարաբա – փչացած, ավերակ
 Խարամ – պիղծ
 Խրիսա – հարիսա
 Խառջ – հարկ
 Խառջըդար – հարկատու
 Խաց – հաց
 Խացթուխ – հացթուխ
 Խաքել – հազնել
 Խեծել – հեծնել
 Խեկավար – ղեկավար
 Խերախոտ – հայրաբույր
 Խըտ էնոր – նրա հետ
 Խըլըսել – վերջանալ
 Խըլըսուն – առավոտյան
 Խըտ – հետ, միասին
 Խըտ էդ խոսկին – այդ խոսքի հետ, այդ պահին
 Խթվել – մտնել, ընկղմվել
 Խիմ – հիմք
 Խըլղ – ժողովուրդ
 Խղեղ – հեղեղ
 Խոլվաթ – հանգիստ, մաքուր, ազատ
 Խոքի – հոգի
 Խսաբ, հեսաբ – հաշիվ
 Խրեղեն – հրեղեն
 Խրտավ – խրտնեց, ծառս եղավ
 Խրուսկ, սապնի խրուսկ – կտոր, պատառ

Ծեծկել – տրորել, ոտնատակ տալ
 Ծորել – երանել
 Ծորթփել – երանել
 Ծռել, ծռուկ – սիրահարվել, սիրած անձ
 Ծուռ – գիժ, խենթ

Կ

Կայա – քարայր
 Կայանական – հսկայական
 Կայիշ – զոտի
 Կանա – կարող է
 Կասա – ասում է
 Կզվել – կռնալ
 Կզմանց – կռացած
 Կիդա – կտա
 Կիլա – լալիս է
 Կինցնի – անցնում է
 Կմադղեն – կմատաղեն
 Կնգտիք – կանայք
 Կոնախ – հյուր
 Կոչաղ – առույգ, աշխատասեր
 Կոտ – չափելու աման
 Կռքապաշտ – կռապաշտ
 Կտին – տալիս էին
 Կրաղ – եզր, կողք
 Կուճուրվել – փաթաթվել
 Կուշտ – մոտ
 Կուրիսել – կորել
 Կփիլա – փայլում է

Հ

Հագրայել – հսկա, աժդահա
 Հալիվոր – ծերունի
 Հախու – վախից

Համաշա – անընդհատ
 Հայարդա – անընդմեջ
 Հայրենակ – հայրենիք
 Հանգըջկա – աչքալույս
 Հանքան – ուշ
 Հանքնալ – ուշանալ
 Հառեջ – առաջ
 Հառջի դրուն – առաջին հերթին
 Հասարք – ցանկապատ
 Հարամի – ավազակ
 Հարիֆ – վրեժ
 Հեսաբ – հաշիվ
 Հետնամնա – ժառանգորդ
 Հեր – քարայր
 Հերկան – երկար
 Հիճել – իջնել
 Հերես – երես
 Հիստակ – մաքուր
 Հիստըկվել – մաքրվել
 Հիրիկուն – երեկո
 Հիրիկվորե – երեկոյից
 Հըմեն – բուր, ամբողջ
 Հմնօր – ամեն օր
 Հնգնավոր – ընկնավոր
 Հընգիմ մտեդ – ընկնեմ միտքդ, մտաբերել
 Հնթել – գրկել
 Հընցել – անցնել
 Հնցուցի – անցկացրի
 Հոլ – մանկական խաղալիք
 Հորթուն – երդուն
 Հորի – ինչու
 Հորի էգանք – ինչու եկանք
 Հռկել – վիրավորվել, խռովել
 Հուխտամոռ – ուխտադրուժ
 Հունթ – գիրկ
 Հուշիկ – թույլ, զգույշ
 Հուստ – որտեղից
 Հուր – իր

Հուրանց – իրենց
Հուրին հուրին – ինքն իրեն

Ձ

Ձիաթոխս – ձիարշավ
Ձիանք – ձիեր
Ձեն – ձայն

Ղ

Ղաթր – ջորի, էշ
Ղալմակալ – աղմուկ
Ղայֆըչի – սուրճ եփող
Ղանչել – կանչել
Ղլավ – գեր
Ղլավցել – գիրացել
Ղլլել – կուլ տալ
Ղմըշել – կամենալ
Ղորթ – ճշմարիտ
Ղոնախ – հյուր
Ղոշուն – զորք
Ղսա – զրույց
Ղսրաղ – էգ ձի
Ղուդուն կողրավ – ոտքերը թուլացան, ուժասպառ
Ղուշ – աղավնի, թռչուն
Ղուվաթ – ուժ
Ղուրբան – փաղաքշանք, մեռնեմ քեզ

Ճ

Ճամբախ – ճանապարհ
Ճամփել – ճանապարհել, ուղարկել
Ճան – վեգ
Ճանկ – բուռ
Ճար – հնար
Ճիժ – երեխա
Ճնջուղ – ճնճղուկ
Ճոռ – ծուռ

Մ

Մաժել – շոյել
 Մալ – ունեցվածք, անասուններ
 Մալ ու դովլաթ – ունեցվածք ու գանձ
 Մախսուզ – դիտմամբ, միտումնավոր
 Մահանա – պատճառ, առիթ
 Մղաթ էնել – ուշադիր լինել, հսկել
 Մանգլիզ – տարածություն
 Մասա – մի ասա
 Մարալ – եղջերու
 Մարիֆաթլու – շնորհալի, շնորհքով
 Մացին – մնացին
 Մեկտեխվել – կենակցել
 Մեյդան – հրապարակ
 Մեյիդ – դիակ
 Մեյրի – Մհեր
 Մերա – մի արա
 Մգրախ – միզակ
 Մղմուղ – մոծակ
 Մոզռել – խրտնել
 Մոտևանց – մոտիկ տեղից
 Մրմռալ – մորմոքել
 Մուխանաթ – նենգ
 Մուխտառ – կեղտոտ
 Մուշթարի – գնորդ
 Մուղաթ – ուշադիր
 Մորուս – մորուք

Յ

Յախա – օձիք
 Յահարած ձի – թամբած ձի
 Յաման – սաստիկ
 Յարա – վերք
 Յայլուղ – թաշկինակ
 Յավաշ – դանդաղ

Յան – կողմ
Յորդան – վերմակ
Յուրդ – տնակ, սարում պատրաստված

Լ

Լա – ոչ
Լազյաստան – հանկարծակի
Լաղարա – նվագ, թմբուկ
Լամարդ – նենգ
Լգադել – նկատել
Լեծիր – որս
Լեծրասար – որսասար
Լետանեղ – նետ ու աղեղ
Լիաթ – խոժոռ, տխուր
Լիաթ կախել – տխրել
Լշանց տալ – ցույց տալ
Լոքյար – ծառա

Շ

Շախել-պախել – խնամել
Շանց տալ – ցույց տալ
Շարթ – պայման
Շիքել – սարքել
Շլազյ – շալակ, բեռ ուսին
Շխփիկ – անկոթ դանակ
Շնթռկուկ – քնած
Շրիդ – պարան
Շուք – ստվեր

Ո

Ոգիր – վեգիր
Ոն – ով
Ոն որա – ով որ է
Ոքիլ – փոխանորդ, կառավարիչ

Չ

Չադր – վրան
Չակուլի – չքանդվի

Չավադալ – չհավատալ
 Չարա – միջոց, ճար
 Չարեն կտրավ – ճարահատյալ
 Չեշիդ – տեսակ
 Չիբուխչի – ծխամորճ վաճառող, վառող
 Չիշխնալ – չհամարձակվել
 Չխբել – կաչել, դիպնել
 Չըմիգա – չեն գա
 Չըմիտա – չեն տա
 Չըմիտե – չեն տալիս
 Չընքիդա – չենք տա
 Չշախվի – չի պահվում, չի խնամվում
 Չսաղթի – չես հաղթի
 Չոմախ – մահակ
 Չում – մինչև
 Չուր – մինչև
 Չքվել – վերանալ

Պ

Պաբե – պապ
 Պալ – ժայռ
 Պախել – պահել
 Պատուխան – պատուհան, լուսամուտ
 Պդոտել – զբոսնել, որոնել, ման գալ
 Պզդիկ – փոքրիկ
 Պլեն – դաշտերում բանջարեղենի մնացորդ
 Պլնթրկել – նետել
 Պսակվալ – ամուսնացալ

Ջ

Ջալլադ – դահիճ
 Ջախտ – ջանք
 Ջաղամաթ – ժողովուրդ
 Ջան – մարմին
 Ջանավար – գազան
 Ջարդուկ – կտորված
 Ջեբ – գրպան

Ջեյրան – եղնիկ
Ջինս – տոհմ, ցեղ
Ջոջ – մեծ
Ջոջ քուն – մեծ քուն, մահ
Ջվալ – մեծ պարկ
Ջրինդ – մականախաղ
Ջուար – լուր
Ջուխտ – երկու

Ռ

Ռահմ թալել – գուշակել
Ռամդար – գուշակ
Ռանգ – գույն
Ռաստ գալ – հանդիպել

Ս

Սալամաթ – կենդանի, ողջ
Սալըխ – լուր
Սալըխ տալ – լուր տալ, լուր բերել
Սաղ – ողջ
Սաքան – բաժակ
Սայսոն – պնակ
Սթից – կեղծ
Սթրել – հանգստանալ
Սիլլա – ապտակ
Սինոդներ – խորհրդականներ
Սոլ – կոշիկ
Սըրսրվել – պճնվել
Սուքել – սարքել, պատրաստել

Վ

Վախտ – ժամանակ, պահ
Վասվասա կարդալ – կախարդությամբ զբաղվել
Վարամ թալուկ – հանդիմանություն՝ վերքոտված
Վերցուց – վերցրեց
Վերի – վայրի

Վերին դեխ – վերևի տեղ՝ երկինք
Վերուց – վերևից
Վռազնալ – շտապել
Վին – ում
Վի – ում
Վոն – ով

Տ

Տայաղ տալ – դիմանալ
Տգկել – թրջվել
Տիլ – ցել
Տիրվնքներ – տերեր
Տկլոզ – մերկ
Տրկից – հարևան
Տփել – ծեծել, խփել

Ու

Ուզունգյան – խոսնայրներ
Ուռթել – պատահել

Փ

Փայ – բաժին
Փարխաջ – պղնձե կաթսա
Փեհլևան – փահլևան
Փեշքեշ – նվեր
Փեջատել – կնքել
Փիադա – հետիոտն
Փշուր – փշրանք, փոքր, քիչ
Փրթել – կտրել
Փուլ – բլուր, բլրակ

Ք

Քյալլա – գլուխ
Քյահլան – հրեղեն
Քյասիր – աղքատ
Քյաշվել – քաշվել

Քողա – հարկ
Քոզ – կրակ, կայծ
Քոմել – հավաքել, կիտել
Քոքախան – արմատախիլ
Քրվտել – հայհոյել
Քունջ – անկյուն

Օ

Օգնան – հոգնեցին
Օդաց – ոտքերի
Օդներ – ոտքեր
Օգրել – ծռվել, թեքվել
Օթաղ – սենյակ
Օլրել – ուրրել
Օղլուշաղ – կին
Օղորթ – ճշմարիտ
Օղորկել – ուղարկել
Օյին – խաղ, կատակ
Օրթլաղ – մեջտեղ
Օրթլդեց – մեջտեղից խփեց
Օրշնել – օրհնել
Օրշնիթք – օրհնություն
Օրոտալ – որոտալ
Օրոտուն – որոտմունք

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջաբան	5
Ա. Սասնա ծռեր, պատմեց՝ Հովհաննես Սահրաղի Վրթոյանը	15
Բ. Սասնա ծռեր, պատմեց՝ Հայկազ Սկրտչյանը	57
Գ. Սասնա ծռեր, պատմեց՝ Մարուսյա Երվանդի Մելքոնյանը	85
Դ. Սասնա ծռեր, պատմեց՝ Գեղամ Մավջուքի Ավետիսյանը	119
Ե. Սասնա ծռեր, պատմեց՝ Սոփեր Ավետիսի Հովհաննիսյանը	157
Զ. Սասնա ծռեր, պատմեց՝ Բարսեղ Սնացականի Բարսեղյանը	195
Է. Սասնա ծռեր, պատմեց՝ Կարինե Ասատուրի Բարսեղյանը	241
Բառարան	263

Կազմողներ՝ ՌՈԶԱ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՄԵԼԻՔ-ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ

ՍԱՍՆԱ ԾՐԵՐ

Հրատ. խմբագիր՝ Ա.Լ.Սահակյան

Հանձնված է շարվածքի 13.12.99թ.:

Ստորագրված է տպագրության 14.02.2000թ.:

Չափսը 60 × 84¹/₁₆: Թուղթ № 1, տպագրական 17,5 մամուլ:

Հրատ. պատվեր № 006: Գինը՝ պայմանագրային:

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչություն, 375019,

Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պողոտա 24գ:

ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատարակչության տպարան,

Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պողոտա 24:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Սփյուռքահայ հասարակական գործիչ և բարերար, սույն գրքի հովանավոր Հարություն Սիմոնյանի սիրահոժար աջակցությամբ ցարդ լույս են տեսել ներքոհիշյալ գրքերը.

1. Լևոն Չորմիսեան - Համապատկեր Արեւմտահայոց մէկ դարու պատմութեան, Բ և Գ հատորներ:
2. Խոսրով Թիւթունճեան - Անմահներուն հետ (Վասպուրական մեր աշխարհին մէջ):
3. Անտոնինա Մահարի - Իմ ողիսականը:
4. Երվանդ Օտյանի հիշատակին - (կազմեցին Լևոն Հախվերդյանը և Աբգար Ափինյանը):
5. Գեղամ Սևան - Սփյուռքահայ զրականության պատմության ուրվագծեր, Բ հատոր (1945-1985):
6. Սարիբեկ Մանուկյան - Երվանդ Օտյան (կյանքը, հրապարակախոսությունը, զեղարվեստական վաստակը):
7. Աբգար Ափինյան - Կարմիր լիալուսին (Վարդան Գրիգորյանի պատմավեպը):
8. Դավիթ Գասպարյան - Չարենցյան ասույթներ:
9. Գեղամ Սևան - Գառնիկ Աղդարյան (կյանքը և ստեղծագործությունը):
10. Հեղինակային կոլեկտիվ - Թումանյան. ուսումնասիրություններ և հրապարակումներ, 5-րդ հատոր:
11. Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն (Թալին), 19-րդ հատոր:
12. Հովհաննէս Թումանյան - Երկերի լիակատար ժողովածու, 8-րդ հատոր:
13. Ազատ Եղիազարյան - «Սասնա ծռեր» էպոսի պոետիկան
14. Վարուժան Աճեմեան - Ուրիշ առաւօտ մը:

15. Էդվարդ Ջրբաշյան
 16. Ակսել Բակունց
 17. Երվանդ Օտեան
 18. Սարգիս Հարությունյան
Արուսյակ Սահակյան
 19. Միքայել Կիրճեան
 20. Երվանդ Օտյան
 21. Նվարդ Թումանյան
 22. Զրույցներ Ջովաննի Գուայտայի հետ. Գարեգին Ա Ամենայն հայոց
կաթողիկոս:
 23. Հովհաննես Թումանյան
 24. Հ. Բախչինյան
 25. Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն (Լոռի), 20-րդ հատոր:
 26. Յ. Սիմոնեան
 27. Ռուպեր Գեյլճեան
 28. Միքայել Կիրճեան
 29. Կոմիտաս
 30. Միքայել Կիրճեան, Ինտրա,
Արփիար Արփիարեան
 31. Էդվարդ Ջրբաշյան
- Պուշկինը և հայ բանաստեղծները:
 - Նորահայտ էջեր (կազմեց Դավիթ Գասպարյան):
 - Հայ Տիասբորան:
 - «Սասնա ծռեր» (հատոր Դ)
 - «Ազգայինճի»-ն կամ մեծությւն եւ անկում պարոն
Իգնատիոս Ռուբինեանի
 - Նամակներ:
 - Թումանյանի մանկությունը:
 - Երկերի լիակատար ժողովածու, 10-րդ հատոր:
 - XVII-XVIII դարերի հայ գրականությունը:
 - Էլի Նազարեանի յիշատակին:
 - Գեղարդ, 2 հատոր:
 - Մարտիկ աղա:
 - Նամականի:
 - Նամականի:
 - Թումանյանի գրական ժառանգությունը:

գալ Հիմնարար գիտ. գրադ.

FL0065816

100 pp.

A π
86658